

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**TÛR SÛRESİ TEFSİRİ, CEHENNEMLİKLER İLE
CENNETLİKLER VE HZ. PEYGAMBER'E YÖNELTİLEN
İTHAMLARA CEVAPLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RAMAZAN RAMAZANOV

BURSA 2018

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

**TÛR SÛRESİ TEFSİRİ, CEHENNEMLİKLER İLE
CENNETLİKLER VE HZ. PEYGAMBER'E YÖNELTİLEN
İTHAMLARA CEVAPLAR**

YÛKSEK LİSANS TEZİ

RAMAZAN RAMAZANOV

Danışman:

Prof. Dr. CELİL KİRAZ

BURSA 2018

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı'nda, 701423074 numaralı Ramazan Ramazanov'un hazırladığı "Tûr Sûresi Tefsiri, Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Peygamber'e Yöneltilen İthamlara Cevaplar" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 11.06.2018 günü 11:00-12:30 saatleri arasında yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna (oybirliği) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı

Prof. Dr. Celil KİRAZ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Abdurrahman ÇETİN
Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İlhami GÜNAY
Dumlupınar Üniversitesi

11/06/2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “Tûr Sûresi Tefsiri, Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Peygamber’e Yöneltilen İthamlara Cevaplar” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih 22.05.2018

İmza

Adı Soyadı:	<u>Ramazan Ramazanov</u>
Öğrenci No:	<u>701423075</u>
Anabilim Dalı:	<u>Temel İslâm Bilimleri</u>
Programı:	<u>Yüksek Lisans</u>
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/05/2018

Tez Başlığı / Konusu: “Tûr Sûresi Tefsiri, Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Peygamber’e Yöneltilen İthamlara Cevaplar”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 170 sayfalık kısmına ilişkin, 22/05/2018 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19’dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

22/05/2018

Adı Soyadı:

Ramazan Ramazanov

Öğrenci No:

701423075

Anabilim Dalı:

Temel İslâm Bilimleri

Programı:

Tefsir Yüksek Lisans

Statüsü:

☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Celil Kiraz

22/05/2018

ÖZET

Yazar	: Ramazan Ramazanov
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Tefsir
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı	: XII + 181
Mezuniyet Tarihi	: 11/06/2018
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Celil Kiraz

Tûr Sûresi Tefsiri, Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Hz. Peygamber'e Yöneltilen İthamlara Cevaplar

Kur'ân-ı Kerîm'de 52. Sûre olarak yer alan Tûr Sûresi, 49 âyetten oluşan sûre olmasına rağmen içerdiği konular çok kapsamlı olarak görülmüştür. Bu tezde, Sûre'nin tefsiri ve onun ışığında cehennemlikler ile cennetlikler ve Hz. Peygamber'e yöneltilen ithamlara cevaplar araştırılmaya çalışıldı. Araştırma, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Birinci bölümde Tûr Sûresi hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Bu açıklamaları yaparken Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere, sûre ile ilgili açıklama yapılan diğer eserlere de başvurulmuştur.

İkinci bölümde Sûre'de mevcut olan bazı kelime ve ıstılâhlar izah edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra mevcut olan rivâyet ve dirâyet tefsirlerinden faydalanarak Sûre'nin tefsiri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise genel olarak Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Hz. Peygamber'e yöneltilen ithamlara cevaplar araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kur'ân, Tûr Sûresi, Tefsir, Cehennemlikler, Cennetlikler, Hz. Peygamber.

ABSTRACT

Name /Surmane : Ramazan Ramazanov
University : Uludağ University
Institution : Social Sciences Institution
Master of Science : Basic Islamic Sciences
Science Fellow : Tefsir
Degree Awarded : M.A.
Page Number : XII + 181
Degree Date : 11/06 /2018
Supervisor : Prof. PhD. Celil Kiraz

**The Interpretation of Surat at-Tur, The People Who Will Go to Hell and Heaven
and The Answers to Accusations Which Directed to the Prophet Muhammad**

As the 52nd surah of the Quran, in Surah At-Tur despite of the fact that it contains 49 ayats, topics are very comprehensive. This study was aimed to investigate the exegesis of the Surah At-Tur and the inhabitants of Jannah va Jahannam and answers to the allegations towards the Prophet (may Allah bless him and grant him). It consists of an entry, three chapters and a conclusion.

In the first chapter there are given some general details about Surah At-Tur. While working on these statements it was mainly applied to the Quran and other works which contain statements about this surah.

In the second chapter it was aimed to explain some words and terminologies presented in the surah. Afterwards some work was done on the surah's exegesis by using diraya (rational) tafsirs and rivaya (narrative) tafsirs.

As for the third chapter it was aimed to do a research about the inhabitants of Jannah va Jahannam and answers to the allegations towards the Prophet (may Allah bless him and grant him).

Key words: Quran, Surah At-Tur, Tafsir, Inhabitants of Jannah and Jahannam, Th Prophet Muhammed.

ÖNSÖZ

İnsanı en güzel şekilde yaratan ve onu en iyi tanıyan Allah Teâlâ'dır. İnsanlığa gönderdiği mukaddes kitapların sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerim'dir. Kur'ân-ı Kerîm, ilahi bir kitap olması münasebetiyle getirdiği esaslar ve dikkat çektiği hususlar büyük önem taşımıştır. Kur'ân-ı Kerim inmeye başladığı günden bu güne kadar rahmet ve hidayet rehberi olmuştur. Şüphesiz bundan sonra da kıyamet gününe kadar bizlere rahmet ve hidayet olmaya devam edecektir. İnsanlığın her türlü ihtiyaçlarına cevap veren Kur'ân, onların dünyada daha mutlu bir hayat sürmesine rehberlik etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'e nazil olduğundan beri bu ilahi kitabı anlamaya ve uygulamaya dair muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Bu anlama ve yaşama gayreti neticesinde Tefsir ilmi doğmuş ve Kur'ân-ı Kerim'in iyi bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Bizim çalışmamız da "Sûre Tefsiri" dediğimiz türden bir konulu tefsir çalışmasıdır. Bu tür tezler kapsamında son zamanlarda daha çok kısa sûreler üzerinde çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Biz de Kur'ân'ın bir parçası ve Tefsir açısından çalışılmamış olan Tûr Sûresi üzerine çalışmayı uygun gördük. Bu çalışmamızda yalnız sûrenin tefsiri üzerinde durmadık. Sûre bağlamında cehennemlikler ile cennetlikler ve Hz. Peygamber'e yapılan ithamlar üzerinde çalıştık. Bu tezin adını da "Tûr Sûresi, Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Hz. Peygamber'e Yöneltilen İthamlara Cevaplar" şeklinde koymayı uygun bulduk.

İlmî ve akademik ölçülere bağlı kalmaya gayret ettiğimiz bu çalışmamızda hata ve eksiklerimiz olabilir. Düzeltme ve yardımcı olma maksadına yönelik yapılacak tüm eleştirilere de şimdiden teşekkür ederiz. Ayrıca bu tezi hazırlamada bize her türlü yardım ve desteğini esirgemeyen muhterem hocamız ve tez danışmanımız olan sayın Prof. Dr. Celil Kiraz beye şükranlarımızı bir borç olarak ifade etmek isteriz. Ayrıca tez jürisinde bulunup çeşitli katkılarda bulunan Prof. Dr. Abdurrahman Çetin ve Dr. Öğr. Üyesi İlhami Günay hocalarıma da teşekkür ederim. Bu vesileyle derslerinden istifade ettiğim tüm hocalarıma ve bizim için dua eden arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Ramazan Ramazanov

Bursa 2018

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	xii

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI	1
II- ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	2
III- KONULU TEFSİR VE SÛRE MERKEZLİ KONULU TEFSİR	2

BİRİNCİ BÖLÜM

TÛR SÛRESİ'NE GİRİŞ

I- TÛR SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	5
B- TÛR'UN ANLAMI	5
1. Sözlük Anlamı.....	5
2. Kur'ân'da Tûr Kelimesinin Kullanımı	6
II- TÛR SÛRESİ'NİN NÜZÛLÜ	10
A- SÛRENİN İNİŞ YERİ VE ZAMANI.....	10
B- SÛRENİN İNİŞ SIRASI.....	10
C- SÛRENİN NÜZÛL SEBEBİ.....	10
III- SÛRENİN İ'RABİ VE KİRÂAT FARKLILIKLARI.....	11
A- SÛRENİN İ'RABİ.....	11
B- KİRÂAT FARKLILIKLARI.....	27
1. فاكهين (Fâkihîn) Kelimesi	28
2. متكئين (Muttekiîne) Kelimesi	28
3. واتبعثهم (Ve't-tebe'athum) Kelimesi:	28

4. ذَرَبْتَهُمْ (zü'r-riyyetehum) Kelimesi:	29
5. الْحَقْنَا بِهِمْ ذَرَبْتَهُمْ (Elhaknâ bihim zü'rriyyetehum) Kelimeleri	29
6. وَمَا التَّنَاهُمْ (Vemâ elethâhum) Kelimesi.....	29
7. لَا لَغْوَ فِيهَا وَلَا تَأْتِيمَ (Lâ lağvun fihâ vele te'sîm) Kelimeleri	30
8. لَوْلُؤْ (Lü'lüun) Kelimesi.....	30
9. الْمُصِيطَرُونَ (el-Musaytırûn) Kelimesi	30
10. يَلَا قُوْ (Yulekû) Kelimesi	31
11. يَصْعَقُونَ (Yus'akûn) Kelimesi	31
IV- EDEBÎ SANATLAR.....	31
V- TÛR SÛRESİ'NİN ÖNCEKİ VE SONRAKİ SUREYLE MÛNÂSEBETİ	34
A- ÖNCEKİ ZARİYAT SURESİYLE MÛNASEBETİ	34
B- SONRAKİ NECM SURESİYLE MÛNASEBETİ.....	36
VI- TÛR SÛRESİ'NİN İHTİVA ETTİĞİ KONULAR.....	38
VII- TÛR SÛRESİ'NİN FAZİLETİ.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

TÛR SÛRESİ'NİN TEFSİRİ

I- SÛRE İÇERİSİNDEKİ BAZI KELİMELEİN İZAHİ	44
A- 1-28. ÂYETLERDEKİ BAZI KELİMELEİN İZAHİ	44
1. رَق (Rakk) Kelimesi	44
2. الْمَسْجُور (el-Mescûr) Kelimesi	45
3. تَمُور (Temûru) Kelimesi.....	45
4. حَوْض (Havd) Kelimesi.....	46
5. يَدْعُونَ (Yuda'ûne) Kelimesi.....	47
6. فَكَّاهِينَ (Fâkîhîn) Kelimesi	47
7. بِحُورٍ عِينٍ (Bi-Hûrin 'În) İfadesi	48
8. رَهِينٍ (Rahîn) Kelimesi	49
9. كَأْسًا (Ke'sen) Kelimesi	49
10. لَغْوٍ (Leğvun) Kelimesi	50
11. غِلْمَانٍ (Ğılmân) Kelimesi	51
12. مُشْفِقِينَ (Muşfikîne) Kelimesi	52
13. السَّمُوم (es-Semûm) Kelimesi	53
14. كَاهِنٍ (Kâhin) Kelimesi	54
B- 29-49. ÂYETLERDEKİ BAZI KELİMELEİN İZAHİ	55
1. رَيْبَ الْمُنُون (Raybe'l-Menûn) İfadesi.....	55
2. أَحْلَام (Ahlâm) Kelimesi	56
3. الْمُصِيطَرُونَ (el-Musaytırûn) Kelimesi	57
4. سُلَم (Sullem) Kelimesi.....	58
5. مَغْرَم (Meğram) Kelimesi	58
6. كِسْفًا (Kisfen) Kelimesi	59
7. مَرْكُوم (Merkûm) Kelimesi	60

II- SÛRENİN TEFSİRİ.....	61
A- KENDİSİNE YEMİN EDİLEN VARLIKLAR (1-6. ÂYETLER)	61
1. Tûr.....	62
2. Satır Satır Yazılmış Kitap	62
3. Beyt-i Ma'mûr	64
4. Yükseltilmiş Tavan	65
5. Kaynatılmış Deniz	66
B- ALLAH'IN AZABININ KAFİRLERE MUTLAKA GELMESİ (7-10. ÂYETLER)	68
C- CEHENNEME GİDECEK OLAN KİŞİLER (11-16. ÂYETLER).....	71
D- CENNETE GİDECEK OLAN MUTTAKİLERİN ÖDÜLLERİ (17-28. ÂYETLER)	75
E- HZ. PEYGAMBER'İN KÂHİN, MECNÛN, ŞÂİR VE YALANCI OLMAKLA İTHAM EDİLMESİ (29-35. ÂYETLER).....	85
F- ŞİRK KOŞANLARA YÖNELTİLEN SORULAR (36-43. ÂYETLER).....	92
G- MÜŞRİKLERİ TEHDİT (44-47. ÂYETLER)	100
H- HZ. PEYGAMBER'E YAPILAN TESELLİLER VE VERİLEN EMİRLER (48-49. ÂYETLER).....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA GENEL OLARAK CEHENNEMLİKLER İLE CENNETLİKLER VE HZ. PEYGAMBER'E YÖNELTİLEN İTHAMLARA CEVAPLAR

I- KUR'ÂN'DA GENEL OLARAK CEHENNEMLİKLER İLE CENNETLİKLER	
A- CEHENNEMLİKLER	108
1. Cehennem'in Sözlük ve Terim Manaları.....	108
a. Cehennem'in Sözlük Manası.....	108
b. Cehennem'in Terim Manası	108
2. Cehennem'in İsimleri	109
a. Cehennem	109
b. Lezâ	111
c. Hutame	111
d. Sa'îr	112
e. Sakar	113
f. Cahîm	113
g. Hâviye.....	114
3. Cehennemlikler'in Özellikleri	115
a. Allah'ı İnkâr Etmeleri.....	115
b. Âyetleri Yalanlamaları	115
c. Allah'ın Emrine Uymamaları	116
d. Kendilerinin İlahlığını İddia Etmeleri	116
e. Münafıklık Yapmaları	117

f. Şeytana Uymaları	117
g. Kibirlenmeleri.....	118
h. Haksız Yere Cana Kıymaları	118
i. Savaştan Kaçmaları	119
4. Cehennemliklere Yapılacak Azap Şekilleri	119
a. Yataklarının Ateşten Olması	119
b. Boyunlarında Halkalarla Sürünmeleri	120
c. İrin İçirilmesi	121
d. Zakkum Yemeleri	121
e. Sıcak Rüzgar.....	122
f. Kapkara Bir Duman.....	123
g. Demir Topuzlarla Dövülmek.....	123
h. Zincirlere Vurulmak	124
i. Ölümün Olmaması.....	124
5. Cehennem'in Ebediliği	125
B- CENNETLİKLER	128
1. Cennetin Sözlük ve Terim Manaları	128
a. Cennetin Sözlük Manası	128
b. Cennetin Terim Manası	128
2. Cennetin İsimleri.....	129
a. Cennet	129
b. Adn.....	129
c. Naîm.....	130
d. Firdevs	131
e. Dâru's-Selâm	131
f. Dâru'l-Mukâme	132
g. Hüsna	133
3. Cennet Nimetleri.....	137
a. Yiyecekler ve İçecekler	137
aa. Su.....	137
ab. Süt	138
ac. Bal	138
ad. İçki	138
b. Ağaçlar, Meyveler	139
c. Nehirler ve Pınarlar.....	140
d. Evler, Odalar, Çadırlar, Köşkler, Saraylar	141
da. Evler	141
db. Odalar.....	142
dc. Çadırlar.....	142
dd. Köşkler ve Saraylar.....	143
de. Divanlar, Tahtlar, Koltuklar.....	143
df. Yataklar, Döşekler, Sergiler	144

dg. Yastıklar, Minderler	144
dh. Huriler	145
di. Hizmetçiler	146
dj. Elbiseler, Zinetler	146
dk. Eğlenceler	147
dl. Allah'ın Görülmesi	148
4. Cennetlikler'in Özellikleri	134
a. Allah'a ve Rasûlüne İman Etmeleri	134
b. Allah ve Resûlüne İtaat Etmeleri	134
c. Salih Amel İşlemeleri	135
d. İyiliği Emredip Kötülükten Nehyetmeleri	135
e. Tevbe-kâr Olmaları	136
f. Sabretmeleri	136
g. Allah Yolunda Cihad Etmeleri	136
5. Cennette Bulunmayan Şeyler.....	149
a. Üzüntü ve Korku.....	149
b. Kin	150
c. Yorgunluk ve Usanç	150
d. Aşırı Sıcak ve Soğuk.....	174
d. Boş Söz, Günaha Sokan Laf, Yalan.....	151
e. İçkinin Sersemletmesi, Sarhoş Etmesi, Baş Ağrıtması.....	151
6. Cennet'in Ebediliği	152
II- HZ. PEYGAMBER'E YÖNELTİLEN İTHAMLARA VERİLEN	
CEVAPLAR.....	154
A- MÜŞRİKLERİN PEYGAMBER OLMADAN ÖNCE HZ. MUHAMMED	
(S.A.V) HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	154
B- MÜŞRİKLERİN PEYGAMBER OLDUKTAN SONRA HZ. MUHAMMED	
(S.A.V) HAKKINDAKİ İTHAMLARI VE BUNLARA VERİLEN	
CEVAPLAR.....	156
1. Mecnûn	156
2. Şair	158
3. Kâhin.....	159
4. Soyunun Kesik Olması	160
5. Yalancı	161
6. Büyücü	163
SONUÇ	165
KAYNAKLAR.....	168

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev	Çeviren
h.	Hicrî
H.z.	Hazret
m.	Miladî
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve selem
s.	Sayfa
ty.	Tarih yok
v.	Vefatı
y.y.	Yayın yeri yok

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE AMACI

Bu araştırmanın konusu, Tûr Sûresi'nin tefsiri, Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yöneltilen ithamlar ve onlara verilen cevaplar olacaktır. Tûr Sûresi'nin içerdiği çeşitli kavramlar, Arapça sözlüklerden istifade edilerek açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca sadece sûre ile sınırlı kalınmayıp, Kur'ân-ı Kerim'de konumuz ile ilgili bulunan diğer âyetler tespit edilerek, izah edilmeye gayret edilecektir.

Araştırmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi, amacı, kaynakları, konulu tefsir ve sûre merkezli konulu tefsir ele alınacaktır. Birinci bölümde, öncelikle Tûr Sûresi hakkında genel bilgiler, sûrenin iniş sebebi, ihtiva ettiği konular, sûrenin fazileti ve edebî sanatlardan bahsedilecek; kıraat ve i'rab açısından sûredeki kavramlar ve garip lafızlar, çeşitli tefsirlerden, Arap dili sözlüklerinden, konuyla ilgili kitaplardan izah edilmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde, Tûr Sûresi'nin daha geniş bir şekilde tefsir edilmesi üzerinde durulacaktır. Burada sûrenin âyetlerinin açıklaması ve tefsiri, sûrede kendisine yemin edilen varlıkların neler olduğu, Cehennemlikler ile Cennetlikler, onların özellikleri, Cehennemliklere yapılacak azap şekilleri; Cennet ve Cehennem'in isimleri ile Cennette bulunmayan şeyler ve nimetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yapılan ithamlar ve onlara yöneltilen cevaplar üzerinde durulacaktır. Başta müşriklerin peygamber olmadan önce Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkındaki görüşleri tespit edilecektir. Daha sonra ise Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olduktan sonra O'na yapılan ithamlar ve Kur'ân'da verilen cevaplar belirtilecektir.

II- ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Araştırmamız esnasında asıl kaynağımız Kur'ân'dır. Konumuz ile ilgili makale, tez ve muhtelif eserlerin yanında klasik ve çağdaş tefsirlerden yararlanılmaya çalışılacaktır. Araştırmamız konulu tefsir çalışması olması sebebiyle Kur'ân'ı Kerim'den sonra Arapça sözlüklerden ve Kur'ân sözlüklerinden, tefsirlerden başka bu konuda günümüzde özellikle İslam dünyasında yazılan çeşitli eserler ön planda tutulacaktır. Bu kaynakların beraberinde konuyla ilgili önemli görülen sahih hadislerden de yararlanılacaktır.

Araştırma kaynaklarının ikinci önemli ayağını, Kur'ân ve Arap dili sözlüklerinden sonra daha önce de belirttiğimiz gibi tefsir kitapları oluşturacaktır. Şüphesiz Kur'ân-ı en güzel anlayan sahâbedir. Çünkü onlar Arap dilinin üslûp ve inceliklerini en iyi bilenlerdir. Aynı zamanda onlar Kur'ân-ı Kerim'in inişine şahit idiler. Bütün bunların yanında sahabiler, Hz. Peygamber'den Kur'ân'ın manasını ve tatbikatını öğrenmişler, öğrendikleri sûreyi anlayıncaya kadar üzerinde durmuşlardır. Dolayısıyla tezimizde, Sahabe (r.a) ve onlardan sonra gelen müfessirlerin Kur'ân âyetleri hakkında tefsir ve te'villerinden oluşan "rivayet tefsirleri"; aynı şekilde müfessirin kendi izahından ortaya çıkan "dirayet tefsirleri" olmak üzere birçok tefsirden yararlanılacaktır.

III- KONULU TEFSİR VE SÛRE MERKEZLİ KONULU TEFSİR

Tefsirin genel yönteminden biri olan Konulu Tefsir çalışmaları, tezimizle doğrudan bağlantılı olmasından dolayı ondan kısaca bahsetmeyi uygun bulduk.

Konulu Tefsir, belirli bir konuya ait ister aynı ister değişik sûrelerde, o konuyu uzaktan yakından ilgilendiren, aynı manaya gelen Kur'ân âyetlerini, özel şart ve metotlarla bir araya toplayan, tek bir başlık altında onlardan bir konu oluşturan, nüzûl sıralarını da göz önünde bulundurarak, bunları kendi aralarında usûlüne uygun bir şekilde düzenleyen, Kur'ân'ın genel çerçevesinde âyetler arasında kıyas yapan, Kur'ân'ın esas ilkelerine göre yorumlayan tefsirdir.

Konulu Tefsir metodu, Kur'ân-ı Kerim'de her hangi bir konuyla ilgili bütün âyetleri toplayarak bunları mümkün olduğunca nüzûl sırasına koyup, ilmi bir

incelemeye tâbi tuttuktan sonra Allah'ın o konuyla ilgili murâdını toplu bir şekilde ortaya koymaya çalışan bir tefsir metodudur.¹

Yaşamış olduğumuz çağda, Kur'ân araştırmalarında Konulu Tefsir çalışmalarına çok fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bu Kur'ân'daki herhangi bir konuyla ilgili yorum yapmak isteyenlere bütüncül bir yaklaşım kazandırır. Böylece yorumcu Kur'ân'ı yanlış yorumlamaktan uzak kalabilir. Konulu Tefsir, çağımız insanının Kur'ân'ın mesajına kolay yoldan ulaşabilmesinin, hem de karşılaşılan birçok problemlerin çözümüne ulaşmasının en uygun ve kısa yollarından birisidir. Tefsir çalışmaları içinde özel bir öneme sahip olan Konulu Tefsir araştırmaları sayesinde modern, bilimsel, teori alanlarının karşısında sağlıklı bakışlar ve çözüm yolları göstermek mümkündür.

Konulu Tefsir grubunun içinde yer alan “Sûre Tefsiri” herhangi bir sûreyi bütüncül bir yaklaşımla incelemeye, genel ve özel gayeleri tespit etmeye, ihtiva ettiği konuları açık bir şekilde ortaya koymaya çalışmaktadır. Konulu Tefsir'e göre herhangi bir sûreyi tefsir ederken bir takım metodik aşamaları uygulamak gerekmektedir. Sûrenin sebeb-i nüzûlunu, özelliklerini, faziletini belirtmek, ayetleri asıl hedeflerine göre gruplandırmak, bölümlere ayırmak gerekmektedir. Aynı konudaki bütün âyetlerin toplanıp bir araya getirilmesi neticesinde, incelenen konu tam ve anlaşılır olarak ortaya çıkmaktadır.

¹ Güngör, Mevlüt, “Tefsir’de Konulu Tefsir Metodu”, İslâmî Araştırmalar, II, S.7, İstanbul, 1988, 50.

BİRİNCİ BÖLÜM
TÛR SÛRESİ'NE GİRİŞ

I- TÛR SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A- SÛRENİN İSMİ, ÂYET, KELİME VE HARF SAYISI

Tûr Sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'de 52. sûre olarak yer almaktadır. İniş sırasına göre ise, 76. sıradadır.² Fasılası, “elif, ra, ‘ayın, mim, nun” (ا ر ع م ن) harfleridir. İsmini 1. âyette geçen dağ anlamına gelen “Tûr” kelimesinden almaktadır. Ve't-Tûr Sûresi diye de anılmıştır.³ Tûr sûresi'nde üç yüz on iki kelime ve bin beş yüz harf bulunmaktadır.⁴

B- TÛR'UN ANLAMİ

1. Sözlük Anlamı

“Tûr” (طور), Arapça bir müzekker isim olup esasen dağ anlamına gelmektedir.⁵ Çoğulu “Etvâr”(اطوار) şeklinde gelmektedir.⁶ Allah Teâlâ'nın üzerinde Hz. Mûsâ ile konuştuğu ve Hz. 'Îsâ'yı gönderdiği dağ gibi, üzerinde ağaç bulunan dağa denir. Şâyet dağın üzerinde ağaç yoksa ona Tûr denilmez; böylesine Arapça'da sadece “Cebel” (جبل) ismi verilir.⁷ Rağıb el-İsfahânî (1108/502) ise Tûr kelimesinin “Belirli bir dağın” adı olduğunu, bir görüşe göre de “her dağın” adı olduğunu söylemiştir. Başka bir görüşe göre ise “yeryüzünü çepeçevre kuşatan bir dağ” olduğunu söylemiştir.⁸ Mücahid ise: Tûr kelimesinin Süryanice'de dağ olduğunu söylemiş,⁹ Süddî'nin de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Tûr'un cennet dağlarından bir dağın ismi olduğunu da söyleyenler olmuştur.¹⁰ Ayrıca Tûr kelimesinin dağ olmayıp tepe olduğu görüşünde bulunanlar da vardır.¹¹

² el-Fîrûzâbâdî, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb, *Basâiru zevi't-Temyîz fî Latâîfi'l- Kitâbi'l- 'Azîz*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrût, t.y., I, 441.

³ Topaloğlu, Bekir, “Tûr” *DİA*, XLI, 404.

⁴ Yıldırım, Celal, *İlim Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Y. İstanbul, 1989, XI, 5831.

⁵ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlû'd-Dîn Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut 1410/1990, Beyrut, IV, 508.

⁶ İbrahîm Mustafâ ve dğr., *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Çağrı Yay., İstanbul, ty., II, 576.

⁷ İbn Kesîr, el-Hâfiz, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Dâru Kahramân li'n-Neşri ve't-Tevzî', İstanbul, 1985, VII, 303.

⁸ er-Rağıb el-İsfahânî, el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Mufredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, el-Mektebetu'l-Ancilu'l-Misriyye, y.y., s. 460.

⁹ İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisiyye li'n-Neşr, Tûnus 1984, XXVII, 37.

¹⁰ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'l- 'Arabî li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Kahire, 1387/1967, XVII, 58.

¹¹ el-Cezâirî, Ebubekir Câbir, *Eyseru't-Tefâsir*, 2.b., y.y., 1407/1987, IV, 331.

ez-Zeccâc ise, Tûr'un kasem olduğunu söylemiş;¹² Tûr'dan maksadın da Tûru Sînîn, yani Sînâ Dağı olduğunu söylemiştir.¹³

Bu dağ Medyen bölgesinde bulunmaktadır.¹⁴ Onun adının Zebir olduğu da söylenmiştir.¹⁵ Başka bir rivayete göre ise onun adı Zübeyr olarak nakledilmiştir.¹⁶ Fahreddin er-Razî ise, Tûr kelimesini bir cins isim olduğunu ve ondan da murad dağa yemin etmektir. Ayrıca Tûr kelimesi, eş-Şu'arâ Sûresi'nde geçen "et-Tavdu" (الطود) kelimesi¹⁷ gibi büyük dağ ifade ettiğini söylemiştir.¹⁸ Bu dağın dünya ve âhiret bereketinin zuhur ettiği bir mekan olduğu da söylenmiştir.¹⁹ Bu dağa yemin edilmek suretiyle vahye sahne olmuş bölgenin önemine dikkat çekilmiştir.²⁰ Bugün Tûr dağı diye bilinen dağ, Tih Çölü'ne yakın olup, Mısır ile Akabe arasında bulunmaktadır.²¹ Ancak Ebu Hayyân onun Şam'da bir dağ olduğunu,²² ez-Zuhaylî ise Filistin'in kuzeyinde bilinen bir dağın adı olduğunu söylemiştir.²³

2. Kur'ân'da Tûr Kelimesinin Kullanımı

"Tûr" (طور) lafzı, Kur'ân'da farklı şekiller ile birkaç âyette bulunmaktadır. Kur'ân'da Tûr kelimesinin geçtiği sûreler Bakara (iki âyette), Nisâ, Meryem, Tâhâ, Mu'minûn, Kasas (iki âyette), Tîn'dir.²⁴ Bu sûrelerden Tîn Sûresi'nde "Tûru Sînîn,"²⁵ el-

¹² ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî, *Meâni'l-Kur'ân ve I'râbuh*, 1.b., Âlemul-Kütüb, Beyrut, 1408/1988, V, 61.

¹³ el-Kâsimî, Muhammed Cemâlû'd-Dîn, *Tefsîru'l-Kasimî el-Musemmâ Mehâsinu't-Te'vîl*, 'İsa'l-Bâbî el-Halebî ve Şurakâh, y.y., 1332/1914, XV, 5541.

¹⁴ Ebu's-Su'ûd Muhammed b. Muhammed el-'Amari, *Tefsîru Ebi's-Su'ûd*, Dâru'l-Mushaf, Beyrût, t.y., VIII, 146.

¹⁵ İbnul-Cevzî, Ebu'l-Ferac Cemâlû'd-Dîn Abdurrahman b. 'Alî ibn Muhammed. *Za'du'l- Mesîr fi 'İlmi'l-Tefsîr*, 4.b., el-Mektebul-İslâmî, Beyrût, 1407/1987, VIII, 45.

¹⁶ es-Semerkindî, Ebu'l-Leys, *Tefsîru'l Kur'ân*, Özgü Y, İstanbul, 2008, VI, 78.

¹⁷ eş-Şu'arâ 26/63.

¹⁸ er-Râzî, Fahrudîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. 'Alî el-Kureysî et-Teymî el-Bekrî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 1.b., el-Behiyyetu'l-Misriyye, y.y., 1357/1938, XXVIII, 239.

¹⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'ut-Tefsîr*, 1.b., Dâru İbni'l-Cevziyye, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'ûdiyye, 1414/1993, IV, 251.

²⁰ Ateş, Süleyman, "Tûr" *Kur'ân Ansiklopedisi*, Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, t.y., XXI, 386.

²¹ Arslan, Ali, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, Aslan Y., İstanbul, t.y., XIV, 475.

²² Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîr*, 2.b., Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1403/1983, VIII, 143.

²³ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 1.b., Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, Beyrût, 1411/1991, I, 180.

²⁴ el-Bakara 2/63, 93., en-Nisâ 4/154, Tâhâ 20/80, Meryem 19/52, et-Tîn 95/2, el-Mu'minûn 23/20, el-Kasas 28/29, 46.

²⁵ et-Tîn, 95/2.

Mu'minûn Sûresi'nde ise Tûru Seynâ,²⁶ şeklinde geçmektedir. Kalan sûrelerde ise tek başına geçmiştir.

وَالطُّورُ “Tûr’a and olsun.”²⁷

Müfessirlerin büyük çoğunluğu burada geçen Tûr kelimesini kutlu dağ (Sînâ dağı) anlamıyla açıklamışlardır. Ancak genel olarak dağların da kastedildiği söylenmiştir.²⁸

Bakara Sûresi'nin 23. âyetinde ise Allah (c.c.) sanki şöyle buyurmuştur: Ey İsrailoğulları, sizden, yeminle pekiştirdiğimiz kuvvetli bir söz aldığımızı ve üzerinize Tûr dağını kaldırdığımızı hatırlayın. Size dedik ki: “Tevrat’ta emrettiklerimize sarılın, herhangi bir eksiltme ve tembelliğe gitmeksizin ciddiyetle ve gayretle amel edin ve o Tevrat’ta bulunanları hatırdan tutun. “Yani vaad ve tehdidimden, teşvik ve sakındırmamdan ibret alın ki azabımdan çekinesiniz ve korunasınız. Allah Teâlâ’nın İsrailoğullarından yemin ettirerek aldığı sağlam bir söz, başka bir âyetinde zikredilmiştir.”²⁹

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بِسْمَايَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيْمَانُكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

“Hani, Tûr’u tepenize dikerek sizden söz almıştık, “Size verdiğimiz Kitab’a sınıksız sarılın; ona kulak verin” demiştik. Onlar, “Dinledik, karşı geldik” demişlerdi. İnkârları yüzünden buzağı sevgisi onların kalplerine sindirilmişti. Onlara de ki (Tevrat’a beslediğinizi iddia ettiğiniz) imanınızın size emrettiği şey ne kötüdür, eğer inanan kimselerseniz!”³⁰

Bu âyetinde geçen Tûr kelimesinin koca bir dağın şemsiye gibi, başının üstüne kaldırılması anlama geldiği belirtilmiş,³¹ es-Sâbûnî bu dağın Hz. Musa’nın Allah (c.c.)

²⁶ el-Mu'minûn, 23/20.

²⁷ et-Tûr, 52/1.

²⁸ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, Diyanet İşleri Başkanlığı Y., Ankara 2012, V, 142.

²⁹ Bkz: el- Bakara, 2/83.

³⁰ el-Bakara 2/93.

³¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Kitabevi, t.y., İstanbul, I, 422.

ile konuştuğu bir dağ olduğunu,³² es-Sem'ânî ise bu âyette geçen Tûr kelimesinin “Tûru Sînâ” olduğunu söylemiştir.³³

Tûr dağının Yahudiler üzerinde şemsiye gibi kaldırılması bir uyarı, korkutma veya dehşete düşürme mahiyetinde idi.³⁴ Şu âyeti kerîme Yüce Allah'ın buyruğuna açıklık getirmektedir: “وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ” “Hani biz dağı üzerlerine bir gölgelikmiş gibi çekip kaldırmıştık.”³⁵ Ebû Ubeyde ise bunu, “O dağı yerinden oynatmış ve koparmıştı” şeklinde yorumlamıştır.³⁶

Kurtubî Tûr dağının onların üzerine kaldırılmasını, onlardan alınan sözü bozmaları sebebiyle olduğunu söylemiştir.³⁷ Mukâtil ise, Cebrâil (a.s.) Tûr'u (dağı) başlarının üzerine kaldırmıştır. Yani kendileri dağın eteklerinde olduğu halde, dağ da onların başları üzerinde idi.³⁸ İbn Kesîr ise, Tûr'un onların üzerine kaldırılmasının sebebi, Tevrat'ın hükümlerine uymak istememeleri ve kimilerinin Musa (a.s.)'ın getirdiklerine karşı gelmesi üzerine olduğunu söylemiştir.³⁹ et-Taberî de bu âyette geçen Tûr kelimesinin manasını dağ olarak ifade etmiştir.⁴⁰ es-Sâbûnî'de aynı görüştedir.⁴¹

Kurtubî, Meryem Sûresi'nin 52. âyette geçen Tûr kelimesini “Musa'nın sağ tarafından seslendik. Cuma gecesi onunla konuştuk. Sesin cihetinden geldiği ağaç, Mûsâ Medyen'den Mısır'a doğru giderken dağın yan tarafında ve Mûsâ'nın sağında bulunuyordu.” şeklinde açıklamıştır.⁴² Taberî de, Musa'nın sağ tarafından seslendiğini söylemiştir. Çünkü dağların sağı da olmaz solu da olmaz.⁴³

³² es-Sâbûnî, Muhammed Alî, Safvetü't-Tefâsîr, I-III, Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Beyrut, 1402/1981, I, 67.

³³ es-Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer, *Tefsîru'l-Ku'r'ân*, Dâru'l-Vatan, Riyâd 1418/1997, I, 89.

³⁴ ez-Zuhaylî, a.g.e., I, 183.

³⁵ el-A'râf 7/171,

³⁶ el-Kurtubî, a.g.e., I, 436.

³⁷ el-Kurtubî a.g.e., VI, 7. Alınan sağlam bir söz için bkz: en-Nisâ 4/154.

³⁸ Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, l.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1424/2003, I, 268.

³⁹ İbn Kesîr, a.g.e., II, 398.

⁴⁰ et-Taberî, Ebû Ca'fer b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1377/1968, VI, 9.

⁴¹ es-Sâbûnî, a.g.e., I, 267.

⁴² el-Kurtubî, a.g.e., XI, 114.

⁴³ et-Taberî, a.g.e., XVI, 94.

Fahreddîn er-Râzî Tâhâ Sûresi'nin 80. âyetinde geçen Tûr kelimesinden murat, Mısır'dan Şam'a giden kimsenin sağına düşen Sînâ dağıdır, demiştir.⁴⁴ Taberî de Kasas Sûresi'nin 29. âyetinde geçen Tûr kelimesinin manasını dağ olarak açıklamıştır.⁴⁵

Zemahşeri, Mu'minûn ve Tîn Sûreleri'nde geçen Tûru Sînâ ve Tûr'u Sînîn ifadelerindeki Tûr kelimesinin ya isimleri Seynâ ve Sînîn olan bir mıntıkaya muzaf olarak kullanılmış, ya da bunun muzaf olduğunu söyleyenlere göre (امرىء القيس) “İmruu'l-Kays” ve (بعلبك) “Ba'lebekke” kelimeleri gibi, muzâf ve muzâfun ileyheden meydana gelmiş bir terkip olarak, bir dağın adı olduğunu söylemiştir.⁴⁶

Âlûsî Tîn Sûresi'nin 2. âyeti hakkında, “mübarek şerefli bir yere yemindir” demiş, bunun dağ ismi olduğunu zikretmiştir.⁴⁷ Fahreddin er-Râzî Yüce Allah'ın Nebilerin yetiştiği yerlere yemin ettiğini, Tûru Sînâ'nın da Hz. Musa (a.s)'nın peygamber olarak gönderildiği yer olduğunu ve burada yeminden maksadın da Peygamberlere hürmet ve derecelerini göstermek olduğunu söylemiştir.⁴⁸ İbn Manzûr, “Sînîn” kelimesinin üç şekilde okunabileceğini söylemiştir. Birincisi: Sin harfi esreli bir de “ye” harfiyle med yapılarak Tûru Sînîn (طور سينين), İkincisi: Sin harfinin kesreli bir de “elif” harfiyle med yapılarak Tûru Sînâ (طور سينا), Üçüncüsü: Sin harfi fethalı ve ondan sonraki “ye” harfi de cezimli olarak Tûru Seynâ (طور سَيْنَاء) şeklindedir.⁴⁹

⁴⁴ er-Râzî, a.g.e., XXII, s., 95-96.

⁴⁵ et-Taberî, a.g.e., XX, 69.

⁴⁶ ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl* ve 'Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, t.y., III, 29.

⁴⁷ el-Alûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbu'd-Dîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ân-ı'l-'Azîm ve Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût, t.y., XXX, 173-174.

⁴⁸ er-Razi, a.g.e. XXXII, 9.

⁴⁹ İbn Manzûr, a.g.e., XIII, ss. 229-230,

II- TÛR SÛRESİ'NİN NÜZÛLÜ

A- SÛRENİN İNİŞ YERİ VE ZAMANI

Bütün müfessirlerin görüşüne göre Tûr sûresi tümüyle Mekke'de nazil olmuştur.⁵⁰

Sûre'nin iniş zamanı hakkında Zeki Duman demiştir ki, bu sûre Hz. Peygamber'in elçi olarak gönderilmesinin birinci ve dördüncü yıllarında pasajlar halinde indirilmiştir.⁵¹ Mevdûdî ise, bu sûrenin de Zariyat Sûresi gibi Mekke de nazil olduğu, içinde geçen bilgilerden anlaşılmaktadır. Bu sûreyi okurken, nazil olduğu günlerde Hz. Peygamber'e karşı koyuşlar, iftira ve itirazların yapıldığı, fakat işkence ve eziyet çarkının bütün gücü ile henüz dönmeye başlamadığı kat'i olarak hissedilmekte olduğunu söylemiştir.⁵²

B- SÛRENİN İNİŞ SIRASI

Tûr Sûresi'nin iniş sırasıyla ilgili usul alimleri, Secde Sûresi'nden sonra, Mülk Sûresi'nden önce nazil olduğunu söylemişlerdir. Bu sûre, Mushaf-ı Osmânî'deki sıralamada 52., Abdullah b. Mesûd'un mushafında ise 64. sırada görülmektedir. Nüzûl sırasına göre Mushaf-ı Osmânî'de 76., İbn Abbas'ın mushafında 73. ve Cafer es-Sadık'ın musfahında ise 75. sırada tasnif edilmiştir. Bankipor'daki apokrif yazma mushafta Tûr Sûresi nüzüline göre 76. olarak sıralanmaktadır.⁵³

C- SÛRENİN NÜZÛL SEBEBİ

Tûr Sûresi ile ilgili olarak tefsir kitaplarına bakıldığında, bu sûrenin iniş sebebinin otuzuncu âyetine bağlı olduğu görülmektedir. Muhammed ibn İshak'ın kendi isnadıyla İbn Abbâs'tan naklen zikrettiği uzun bir habere göre müşriklerin, Dâru'n-Nedve'de "Yevmu'z-Zahme" günü Hz. Peygamber (s.a.v)'e ne yapacaklarını istişare edip kararlaştırmak üzere toplandıklarında içlerinden birisinin (Dahhâk'ten rivayete göre Abdüddâr oğullarından): "Onu hapsedip bağlayın ve geçmiş şairler Züheyr, Nâbiğa

⁵⁰ 'Abdu'l-Fettâh el-Kâdî, *Esbâbu'n-Nuzûl 'ani's-Sahâbeti ve'l-Müfessirin*, Dâru'l-Mushaf, y.y., t.y., s, 212; el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 52; İbn Kesîr, a.g.e., VII, 403; et-Taberî, a.g.e., XXVII, 15; eş-Şevkânî, a.g.e., V, 93; er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 239; Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e., VII, 4548; Ebû Hayyân, a.g.e., VIII, 144.

⁵¹ Duman Zeki, *Beyânu'l-Hak*, 2.b., Fecr yay.t.y., Ankara, 2008, II, 479.

⁵² el-Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Tefhimu'l Kur'ân*, 2.b., İnsan Y., İstanbul, 1996, V, 525.

⁵³ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1993, ss. 79-88.

ve benzerlerinin helak olduğu gibi zamanın felâketlerinin onu da çarpmasını ve böylece (kendiliğinden) helak olmasını bekleyelim. Bu da ancak onlardan birisi gibidir” demişlerdir.⁵⁴ Bunun üzerine Tûr Sûresi’nin 30. âyet-i kerime nazil olmuştur.⁵⁵

III- SÛRENİN İ’RABI VE KIRÂAT FARKLILIKLARI

A- SÛRENİN İ’RABI

Burada, Tûr kelimesinin önünde bulunan harfin vâv-ı kaseem olduğu söylenmiştir.⁵⁶ “Kitâbin Mestûr” kelimesinin önündeki “vav” harfî kaseem olmayıp atıf harfidir. مَسْطُور kelimesi ise kitabın birinci sıfatıdır.⁵⁷ فِي رَقٍّ مَّنْشُور kelimesi de مَسْطُور (mestûr) kelimesinin sılası,⁵⁸ ya da كِتَاب (kitab)’ın ikinci bir sıfatıdır.⁵⁹ وَالْبَيْتِ Ve’l-Beyti’l-Ma’mûr, ve’s-Sakfi’l-Marfû’, ve’l-Bahri’l-Mescûr cümleleri Tûr kelimesine atıftır veya onlardan her biri kendi kendine müstakil bir kaseem olduğu rivayet edilmiştir.⁶⁰

لَوَاقِع Bu âyet yukarıda edilen yeminlerin cevabı olarak gelmiştir.⁶¹ Cümle nevâsıhtan olan إِنَّ (inne) ile başlamıştır. عَذَاب (‘azâbe) kelimesi إِنَّ (inne)’nin ismi olduğu için mensûb ve mudâftır. رَبِّكَ (Rabb’ike) kelimesinde “Rabb” kelimesi mudâfun ileyh olup mecrûrdur. Aynı zamanda da mudaftır. “Rabb” kelimesine bitişen “Ke” Fethe üzere mebni olan muttasıl zamirdir. Yine bu zamir cer mahallinde mudâfun ileyhtir. لَوَاقِع

⁵⁴ Çetiner, Bedreddin, *Fâtîha’dan Nâs’a Esbab-ı Nüzûl*, Çağrı Y., İstanbul 2002, II, 835; bkz: et-Taberî, XXVII, 31; İbn Kesîr, VII, 411; es-Suyûtî, Celâlu’d-Dîn ‘Abdu’r-Rahmân Ebû Bekr, *esbâbü’n-Nüzûl*, Dâru’l-Menâr Li’n-Neşri ve’t-Tevzî’, Kahire, t.y., s.185; el-Alûsî, a.g.e., XXVII, 36; El-Kâdi, a.g.e., s. 398; ez- Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 83-84; el-Câbiri, Muhammed Âbid, *Fehmu’l-Kur’ân*, çev: Muhammed Coşkun, Mana Y., İstanbul 2013, II, 345.

⁵⁵ et-Tûr, 52/30.

⁵⁶ Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. ‘Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî, el-Ğırnâtî, *İ’râbu’l-Kur’ân*, I-V, 1.b., Dâru’d-Diyâ, Küvet, 1426/2005, Küvet, V, 203.

⁵⁷ en-Nahhâs, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâ’il, *İ’râbu’l-Kur’ân*, ‘Âlemu’l-Kutub, 1988/1409, Beyrût, 1409/1988, IV, 253.

⁵⁸ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 253.

⁵⁹ ed-Dervîş, Muhyiddîn, *İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerîm ve beyânüh*, 3.b., Dâru İbn Kesîr, Beyrût 1412/1992, IX, 326.

⁶⁰ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁶¹ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 253.

(levâki') kelimesinin başında olan lâm harfî Lâmu'l-Muzahleka (tekid lâmu) olup ve bu kelime innenin haberidir.⁶²

لَهُ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ Cümleinin başında gelen مَا (mâ) harfî nefiydir. Ondan sonra gelen لَهُ (lehû) kelimesi mukaddem (öne geçmiş) haberdur. مِنْ (min) zaid harfî cerdir. دَافِعٍ (dâfi') kelimesi ise müahhar (geciktirilmiş) mübteda olduğundan dolayı, lafzen mecrûr mahallen merfûdudur. Bu cümle إِنَّ (innenin) ikinci haberi, ya da لَوَاقِعٍ (levâki') kelimesinin sıfatıdır.⁶³

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا Bu âyet'te geçen يَوْمَ (yevme) kelimesi وَاقِعٍ (vâkı') kelimeyle bağı bir zarftır. Başka bir görüşe göre ise يَوْمَ (yevme) kelimesinin دَافِعٍ (dâfi') kelimesine bağı bir zarf olduğu söylenmiştir. تَمُورُ السَّمَاءُ cümlesi ise zarf kelimesinin izafetiyle cer mahallindedir. مَوْرًا kelimesi de mef'ûlu mutlaklıdır.⁶⁴

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سِيرًا Bu âyette geçen vâv harfî atıftır. تَسِيرُ الْجِبَالُ (tesîru'l-cibâlu) lafzı da zarfın izafetiyle cer mahallindedir. سِيرًا (seyrâ) kelimesi de mef'ûlu mutlaklıdır. Bu cümle تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا cümlesine atıftır.⁶⁵

فَوَيْلٌ لِلْمُكَذِّبِينَ Bu cümleinin başında gelen ف (fe) harfî fâu'l-Fasîhadır.⁶⁶ en-Nahhâs bu cümlede bir mecaz olduğunu söylemiştir.⁶⁷ ed-Dervîş ise onun takdirini فَوَيْلٌ (veylün) şeklinde yaparak, لِمَنْ يَكْذِبُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ (Fevaylun Limen Yukezzibullâhe ve Rasûlehu) şeklinde yaparak, Allah ve Resûlunu yalanlayan kimse için vay olsun demek istemiştir.⁶⁸ وََيْلٌ (veylün) kelimesi mübtedadır. Dua manasını içine aldığından dolayı cümleye onunla başlamak kolay olmuştur. يَوْمَئِذٍ (yevme izin) kelimesi ise وََيْلٌ (veylün) kelimesiyle mansub bir

⁶² ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁶³ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁶⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁶⁵ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁶⁶ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁶⁷ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 254.

⁶⁸ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

zarftır. إِذْ (izin) kelimesi kendisi gibi bir zarf olan يَوْمَ (yevme) kelimesinin mudafun ileyhidir.⁶⁹ لِلْمُكَذِّبِينَ (lil mükezzibîn) kelimesi ise وَيْلٌ (vaylun) kelimesinin haberidir.⁷⁰

بُرَادَا الْذِينَ (ellezine) kelimesi önceki âyette geçen هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ Burada geçen هُمْ (hum) kelimesi ise mübtedâdır. لِلْمُكَذِّبِينَ (lilmükezzibin) kelimesinin sıfatı olmuştur. هُمْ (hum) kelimesi ise mübtedâdır. يَلْعَبُونَ (yel'abûne) kelimesine bağlıdır. هُمْ فِي خَوْضٍ (fi havdin) kelimesi de هُمْ (hum) kelimesinin haberidir. هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ (hum fi havdin yel'abûn) Cümlesinin mahalde yeri yoktur. Çünkü o, الْذِينَ (ellezine) kelimesinin sılasıdır.⁷¹

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا يَوْمَ (yevme) kelimesi Bu âyette geçen يَوْمَ يَدْعُونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَا (yevme temûru's-semâu mevrâ) kelimesinden bedeldir.⁷² en-Nahhâs ise burada geçen يَوْمَ (yevme) kelimesinin 11. âyette geçen يَوْمَئِذٍ (yevme izin) kelimesinden bedel olduğunu söylemiştir.⁷³ Aynı zamanda bu cümle kendisine zarfın izafetiyle cer mahallindedir. يَدْعُونَ (yude'ûne) müzari bir fiil olup, mechul haldedir. يَدْعُونَ (yude'ûne) kelimesinde var olan “و” harfî nâibu'l-faildir. إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ (ilâ nâri cehenneme) kelimesi ise, يَدْعُونَ (yude'ûne) kelimesine bağlıdır. دَعَا (da'a) kelimesi de mef'ûlu mutlaklıdır.⁷⁴

يُقَالُ لَهُمْ (yukâlu lehum) kelimesi en-Nahhâs bu cümlede هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ en-Nahhâs bu cümlede هَذِهِ النَّارُ (hâzihi) kelimesi mübtedâ olup, النَّارُ (en-Nâr) kelimesi ise onun haberidir. Ondan sonra gelen الَّتِي (elletî) sözü sıfat, كُنتُمْ (kuntum) sözü de الَّتِي (elletî) kelimesinin sılasıdır. Âyetin sonunda yer alan بِهَا (bihâ) sözü de تُكَذِّبُونَ (tukezzibûn)

⁶⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁷⁰ Mekki b. Tâlib el-Kaysî, *Müşkilü l'râbi'l-Kurân*, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimeşk, t.y., II, 327.

⁷¹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁷² ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁷³ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 254.

⁷⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328.

⁷⁵ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 255.

kelimesine bağılı olup, تُكَذِّبُونَ (tukezzibûn) kelimesi ise كُنتُمْ (kuntum) sözünün haberidir.⁷⁶

أَفَسِحْرُ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ Bu âyetin başında bulunan istifhâm edâtı أَ (mı, mi, mu, mü) istifhâm-ı inkârî (kabul etmeme) olarak kullanılmıştır. ف (fe) harfî ise atıftır.⁷⁷ سِحْرٌ (sihrun) kelimesi mukaddem (öne geçmiş) bir haber olarak gelmiştir. هَذَا (hâzâ) lafzı ise muahhar (geciktirilmiş) bir mübtedâdır.⁷⁸ Cümlede geçen أَمْ (em) harfıyla da mananın kesilmiş olması da caizdir. Çünkü أَفَسِحْرُ هَذَا (efesihrun hâzâ) lafzıyla söz bitmiştir. أَمْ أَنْتُمْ (em entum) kelimesi ise بَلْ أَنْتُمْ (bel entum) demektir. أَنْتُمْ (entum) kelimesi mübtedâ olup, لَا تُبْصِرُونَ (lâ tûbsirûne) cümlesi ise haberdir.⁷⁹

اضْلَوْهَا فَاضْبِرُوا أَوْ لَا تَضْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Bu cümlede geçen اضْلَوْهَا (ıslavhâ) kelimesi emir fiili olmakla birlikte, aynı kelimede geçen وَ (vâv) harfî fâili, هَا (he) harfî ise mef'ûlun bihtir. فَ (fe) harfî ise atıftır. اضْبِرُوا (isbirû) kelimesi emir fiili olup, وَ (vav) harfî ise onun failidir. Cümlede geçen أَوْ (ev) atıf harfidir. لَا (lâm) edatı ise müzâri fiilin başına gelip nehiy için kullanılan bir edattır. Yani olumsuzluk harfidir. تَضْبِرُوا (tasbirû) kelimesi lââm harfî ile meczum (cezimli) olmuş muzari bir fiildir. Ondan sonra gelen سَوَاءٌ (sevâun) kelimesi ise mübtedâsı hazf olunmuş haberdir.⁸⁰ Zemahşerî ise سَوَاءٌ (sevâun) kelimesinin mübtedâ olduğunu ve haberin hazf edildiğini söylemiştir.⁸¹ Ebû Hayyan da aynı görüştedir.⁸² Âyette geçen إِنَّمَا (innemâ) kelimesi kâffe ve mekfûfe'dir. تُجْزَوْنَ (tuczevne) müzari fiili olup mechul haldedir. Fiilde olan وَ (vâv) harfî

⁷⁶ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 328-329.

⁷⁷ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 329.

⁷⁸ Ebû Hayyân a.g.e., V, 203.

⁷⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 329.

⁸⁰ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 329.

⁸¹ ez-Zemahşeri, a.g.e., IV, 23.

⁸² Ebû Hayyân a.g.e., V, 203.

ise nâibu'l-fâildir. مَا (me) harfî ise ismi mevsul olup ve ikinci mef'ûlun bihtir. Cümlede geçen كُنْتُمْ (kuntum) kelimesinde Nâkıs mâzî fiil olan كَانَ (kâne) ve onun ismi olan أَنْتُمْ zamiri vardır. تَعْمَلُونَ (te'melûn) kelimesi ise kâne'nin haberidir. كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (kuntum ta'melûn) ikisi birlikte sîla cümlesidir.⁸³

إِنَّ Bu âyet nevâsıhtan olan إِنَّ (inne) kelimesi ile başlamıştır. إِنَّ (inne) kelimesi fetha üzerine binâ olunmuş nasb edatıdır. الْمُتَّقِينَ (el-muttakîn) kelimesi إِنَّ (inne)'nin ismidir. فِي جَنَّاتٍ (fî cennâtin) kelimesi ise إِنَّ (inne)'nin haberidir. وَنَعِيمٍ (ne'îm) kelimesi جَنَّاتٍ (cennât) kelimesine atıftır.⁸⁴

فَاكِهِينَ Nahhâs burada geçen فَاكِهِينَ (fâkihîne) kelimesini hal üzere mensûb bir kelime olduğunu söylemiştir.⁸⁵ بِمَا (bimâ) kelimesindeki ب (be) harfî فِي فَاكِهِينَ (fâkihîne) kelimesine bağlıdır. Buradaki ب (be) harfinin فِي (fî) manasına da geldiğini söylemiştir. بِمَا (bimâ) kelimesindeki مَا (mâ) harfine gelince onun ismi mevsûl, ya da (mim) harfinin mastar mimi olmasının da caiz olduğunu söylemiştir. Yine ed-Dervîş, bu cümlede geçen آتَاهُمْ رَبُّهُمْ (âtâhum rabbuhum) kelimesini mazi fiil, mukaddem mef'ûlun bih ve muahhar fail olduğunu, وَوَقَاهُمْ (ve vekâhum) kelimesini de sîla üzerine atıf olduğunu açıklamıştır.⁸⁶ Ebû Hayyân و “vâv” harfinin vâvu'l haliye olduğunu ve cümlede de hal üzere nasb mahallinde olacağını söylemiştir.⁸⁷ Zemahşerî de Cennet kelimesinin üzerine atıf edilmesinin caiz olduğunu söylemiştir.⁸⁸ عَذَابَ الْجَحِيمِ (‘azâbe'l-cehîm) kelimesine gelince o, آتَاهُمْ (âtâhum) kelimesinin ikinci mef'ûlun bihtir.⁸⁹

⁸³ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 329.

⁸⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

⁸⁵ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 255.

⁸⁶ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

⁸⁷ Ebû Hayyân a.g.e., V, 204.

⁸⁸ ez-Zemahşerî, Keşşâf, IV, 23.

⁸⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ Bu âyette geçen كُلُوا وَاشْرَبُوا fiillerin ikisi de emr fiileri olup failleri ise müstatir entum (انتم) zamiridir. ed-Dervîş هَنِيئًا (henîen) kelimesinin hal ya da mef'ûlu mutlak olduğunu söylemiştir.⁹⁰ Mekkî b. Ebî Tâlib ise هَنِيئًا (henîen) kelimesinin mastar olduğunu zikretmiştir.⁹¹ Âyetin devâmında gelen بِمَا (bimâ) kelimesi كُلُوا (kulû) ve اشْرَبُوا (işrâbû) kelimelerine bağlı olduğu zikredilmiştir.⁹² Zemahşerî ise ب (be) harfinin zaid, ما (mim) harfinin de هَنِيئًا (henîen) kelimesinin fâili olduğunu söylemiştir.⁹³ Âyetin sonunda yer alan كُنتُمْ (kuntum) kelimesi sıladır. Aynı zamanda bu kelimedede nâkıs mazi fiil olan كَانَ (kâne) ve onun ismi أَنْتُمْ (entum) olan, munfasıl zamir vardır. Ondan sonra gelen تَعْمَلُونَ (te'lamûn) kelimesi ise كَانَ (kâne)'nin haberidir.⁹⁴

مُتَّكِئِينَ Ebû Hayyân bu âyetin başında geçen مُتَّكِئِينَ (muttekiîne) kelimesinin hal olduğunu zikretmiştir.⁹⁵ ed-Dervîş مُتَّكِئِينَ (muttekiîne) kelimesini birkaç vecihte açıklamıştır: Birincisi, مُتَّكِئِينَ (muttekiîne) kelimesi bir önceki âyetin başında geçen كُلُوا (kulû) kelimesinden fâil olduğunu zikretmiştir. İkincisi, مُتَّكِئِينَ (muttekiîne) kelimesi on sekizinci âyette geçen آتَاهُمْ (âtâhum) kelimesinden mef'ûl olduğunu, Üçüncüsü ise, مُتَّكِئِينَ (muttekiîne) kelimesi aynı âyette geçen وَوَقَاهُمْ (ve vekâhum) kelimesinden mef'ûl olduğunu ya da مُتَّكِئِينَ (muttekiîne) kelimesi 18. âyette geçen فَاكِهِينَ (fâkihîne) kelimesinden bir zamir olduğunu söylemiştir.⁹⁶ Âyetin devamında geçen عَلَى سُرُرٍ ('alâ sururin) kelimeleri ise Ebû Hayyân مُتَّكِئِينَ (muttekiîne)

⁹⁰ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

⁹¹ Mekkî b. Tâlib el-Kaysî, a.g.e., II, 328.

⁹² ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

⁹³ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 24.

⁹⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

⁹⁵ Ebû Hayyân a.g.e., V, 204.

⁹⁶ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

kelimesine bağılı olduğunu söylemiştir.⁹⁷ مَصْفُوفَةٍ (mesfûfeh) kelimesine gelince, o da سُورٍ (sururin) kelimesinin sıfatıdır. Âyetin ortasında geçen و (vâv) harfî ise atıf harfidir. Atıf harfinden sonra gelen زَوْجَانَهُمْ (zevvecnâhum) kelimesinde fiil, fail ve mef'ûlun bih vardır. زَوْجَ (zevvece) mâzî fiil olup fethi üzere nebnidir. Fiile bitişen نَا (nâ) muttasıl zamir olup faildir. Bu kelimedede geçen هُمْ (hum) zamiri ise mef'ûlun bihtir. Âyetin sonunda yer alan بِحُورٍ (bihûrin) kelimesi زَوْجَانَهُمْ (zevvecnâhum) kelimesine bağılıdır. عَيْنِ (‘înin) kelimesi de بِحُورٍ (bihûrin) kelimesinin sıfatıdır.⁹⁸

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ Cümlelerin başında geçen و (vâv) harfinin çoğu müfessirler ve i’rabçılar istinâfiyye harfî olduğunu söylemişler. الَّذِينَ (ellezîne) kelimesi mübtedâ, أَلْحَقْنَا بِهِمْ (elhaknâ bihim zürriyyetehum) cümlesi ise onun haberidir.⁹⁹ Ebu’l-Bakâ ise, mahzûf bir fiil ile mansûb olduğunu, onun takdiri ise وَآكْرَمْنَا الَّذِينَ آمَنُوا (ve ekramne’l-lezîne âmenû) şeklinde olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰ Zemahşerî ise, وَالَّذِينَ آمَنُوا (ve’llezîne âmenû) lafzını önceki âyette geçen بِحُورٍ عَيْنِ kelimesine atıf olunduğunu söylemiştir.¹⁰¹ Âyetin devamında yer alan آمَنُوا (âmenû) kelimesi وَالَّذِينَ (vellezîne) lafzının sılası olup, وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ (ve’t-tebe’athum zürriyyetuhum) kelimesi ise آمَنُوا (âmenû) lafzına atıftır. أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ (biîmenin) kelimesi ise ذُرِّيَّتُهُمْ (zürriyyetuhum) kelimesinden haldır. الَّذِينَ (ellezîne) kelimesinin haberidir. و (vâv) atıf harfidir. أَلَتْ (elite) fethi üzere mebni olan mâzî fiil ve bu fiile bitişen نَا (nâ) muttasıl zamiri fâil, fiilin sonunda

⁹⁷ Ebû Hayyân a.g.e., V, 204.

⁹⁸ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 332.

⁹⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 333.

¹⁰⁰ Ebû Hayyân a.g.e., V, 204.

¹⁰¹ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 24.

olan هُمْ (hum) zamir ise mef'ûlun bihtir.¹⁰² مِنْ عَمَلِهِمْ (min amelihim) kelimesinde yer alan مِنْ min harfini Nahhâs teb'iz için konulduğunu söylemiştir.¹⁰³ ed-Dervîş ise مِنْ عَمَلِهِمْ (min amelihim) kelimesini hal olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴ Âyetin devamında gelen مِنْ شَيْءٍ kelimesini Nahhâs tevkîd manasında olduğunu söylemiştir.¹⁰⁵ ed-Dervîş ise, مِنْ (min) zait harfi cer olup, شَيْءٍ (şey'in) kelimesi lafzan mecrûr mahallen ise mansubdur. Çünkü o ikinci mef'ûldur.¹⁰⁶ كُلُّ (kullu) kelimesi ise mübtedadır.¹⁰⁷ اِمْرِي (imriin) kelimesi mudâfun ileyhtir. بَ (be) harfi cer olup, ondan sonra gelen مَا (mâ) harfi ise ismi mevsul yada mastar mimidir. Cer ve mecrûr رَهِيْنٌ (rahîn) kelimesine bağlıdır. كَسَبَ كَسَبَ mâzi fiil olup, fetha üzere mebnidir. Âyetin sonunda yer alan رَهِيْنٌ (rahîn) kelimesi ise, كُلُّ (kullu) kelimesinin haberidir.¹⁰⁸

وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ Bu âyetin başında olan وَ (vâv) atıf vav'ıdır. Onun devamında gelen أَمْدَدْنَاهُمْ (emdednâhum) mâzi fiil olup ki oda fetha üzere mebnidir. Fiile bitişen muttasıl zamir olan نَا (nâ) harfi ise fâildir. Fiilin sonuna bitişen هُمْ (hum) zamiri ise mef'ûlun bihtir. بِفَاكِهَةٍ (bifâkihetin) kelimesi de أَمْدَدْنَاهُمْ (emdednâhum) kelimesine bağlı olarak gelmiştir. وَلَحْمٍ (ve lehmin) kelimesi de, بِفَاكِهَةٍ (bifâkihetin) kelimesine atıftır. Âyetin sonunda yer alan مِّمَّا (mimmâ) kelimesi sıfat ve mevsûl olup, يَشْتَهُونَ (yeştehûn) kelimesi ise mevsulun sılasıdır.¹⁰⁹

أَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ Bu müste'nife cümlesi veya أَمْدَدْنَاهُمْ (emdednâhum) mef'ûlundan hal üzere nasb edilmiş bir cümledir. يَتَنَازَعُونَ (yetenâze'ûne)

¹⁰² ed-Dervîş, a.g.e., IX, 333.

¹⁰³ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 256.

¹⁰⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 333.

¹⁰⁵ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 256.

¹⁰⁶ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 333.

¹⁰⁷ en-Nahhâs, a.g.e., IV, 256.

¹⁰⁸ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 333.

¹⁰⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 333.

kelimesi müzâri fiil olarak gelmiş ve fâili ise müstetir هُمْ (hum) zamiridir. فِيهَا (fihâ) kelimesi يَتَنَازَعُونَ (yetenâze'ûne) fiili ile alakalı olup, كَاسًا (ke'sen) kelimeside bu fiilin mef'ûlun bih'idir. لَا (lâ) edâtı nefiyetu ilcis edâtıdır. لَعَوْ (leğvun) kelimesi ise mübtedâ, فِيهَا (fihâ) kelimesi onun haberidir. Cümlede geçen وَلَا تَأْتِي (velâ tesîm) kelimesi ise لَا لَعَوْ (lâ lağvun) kelimesine atıf olup, yani oda mübtedâdır.¹¹⁰

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ Bu cümlede gelen و (vâv) harfî, atıf harfidir. يَطُوفُ (yetûfû) müzâri merfu' fiil olup, عَلَيْهِمْ ('aleyhim) kelimesi ise يَطُوفُ (yetûfû) fiili ile alakalıdır. غِلْمَانٌ (ğilmân) kelimesi ise يَطُوفُ (yetûfû) fiilin faili, لَهُمْ (lehum) zamiri ise غِلْمَانٌ (ğilmân) kelimesinin sıfatıdır. كَأَنَّهُمْ (ke ennehum) kelimesinde nâkıs mazi fiil olan كَانَ (kâne) ve onun ismi olan هُمْ (hum) zamiri vardır. لُؤْلُؤٌ (luluun) kelimesi ise كَانَ (kâne)'nin haberidir. مَّكْنُونٌ (meknûn) kelimesi ise لُؤْلُؤٌ (luluun) kelimesinin sıfatıdır. كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ (ke ennehum luluun meknûn) cümlesi de غِلْمَانٌ (ğilmân) kelimesinin sıfatıdır.¹¹¹

أَقْبَلَ وَاقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ Bu âyetin başında olan و (vâv) harfî atıftır. أَقْبَلَ (akbele) mâzi fiili olup fetha üzere mebnidir. بَعْضُهُمْ (ba'duhum) kelimesi mudâf ve mudâfun ileyh olarak gelmiş ve أَقْبَلَ (akbele) fiilinin fâilidir. عَلَى بَعْضٍ (alâ ba'din) kelimesi ise أَقْبَلَ (akbele) fiili ile alakalıdır. Âyetin sonunda gelen يَتَسَاءَلُونَ (yetesâeulûna) cümlesi ise hal cümlesi olarak gelmiştir.¹¹²

قَالُوا قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ Bu âyet'te gelen قَالُوا (kâlû) kelimesi mâzi fiil olup, faili ise müstetir olan هُمْ (hum) zamiridir. Sonra nevâsihtan olan إِنَّا (inne) ve onun ismi olan قَبْلُ (nehnu) kelimesi gelmiştir. كُنَّا (kunnâ) kelimesi de إِنَّا (inenin)'nin haberidir.

¹¹⁰ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 333.

¹¹¹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 334.

¹¹² ed-Dervîş, a.g.e., IX, 334.

(kablü) kelimesi ise zarf olup, mana yönünden değil, lafzi bakımından izâfetten kesildiği için damme üzere mebnidir. Zarf ise mahzûf olunmuş bir hal ile bağlıdır. Âyetin sonunda yer alan مُشْفِقِينَ (müşfikîn) kelimesi ise كُنَّا (kunnâ)'nin haberidir.¹¹³

فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ Bu cümleinin başında gelen ف (fe) harfî atıf harfidir. مَنْ (menne) kelimesi mâzî fiil olup fetha üzere mebnidir. اللَّهُ (Allah) lafzı da fâil olarak gelmiştir. عَلَيْنَا ('aleynâ) kelimesi de مَنْ (menne) fiiliyle alakalı olup, وَوَقَانَا (ve vekânâ) kelimesi de مَنْ (menne) fiilin üzerine atıf edilmiştir. عَذَابَ السَّمُومِ ('azâbe's-semûm) kelimesine gelince oda ikinci mef'ûlun bihtir.

إِنَّا نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ Nevâsihtan olan إِنَّا (inne) kelimesiyle başlamıştır. Bu kelimedede innenin ismi olan müstetir bir نَحْنُ (nehu) zamiri vardır. كُنَّا (kunnâ) kelimesinde de nâkıs fiil كَانَ (kâne) ve onun ismi olan müstetir نَحْنُ (nehu) zamiri vardır. مِنْ قَبْلُ (min kablü) kelimesi ise hal olarak gelmiştir. نَدْعُوهُ (ned'ûhu) kelimesi ise كُنَّا (kunnâ) haber olmuş, aynı zamanda da كُنَّا (kunnâ) kelimesi de إِنَّا (innenin)'nin haberidir. إِنَّهُ (innehu) kelimesinde de nevâsihtan olan inne ve onun müstetir ismi vardır. O isimde inneye bitişen هُوَ (hüve) zamirdir. Ondan sonra gelen هُوَ (hüve) munfasıl zamirdir. الْبَرُّ الرَّحِيمُ (el-berru'r-rahîm) kelimesi ise إِنَّهُ (innehu) kelimesinin ikinci haberidir.¹¹⁴

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ Cümleinin başında gelen ف (fe) harfî fâu'l-Fasîhadır. فَمَا (femâ) kelimesindeki ف (fe) harfî fâu't-Ta'liliyye olup, مَا (me) harfî ise hicâzi nâfiyedir. أَنْتَ (ente) zamiri onun ismidir. بِنِعْمَتِ رَبِّكَ (bini'meti Rabbike) kelimesi ise cer mecrurdur. el-Bakâi dedi ki: ب (be) harfî hal üzere nasb mevkiindedir. Onu nasb eden

¹¹³ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 334.

¹¹⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 334.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ Bu âyetin başında gelen أَمْ (em) atıf harfî olup, بَلْ (bel) manasındadır. تَأْمُرُهُمْ (temuruhum) kelimesi müzâri fiil olup, mukaddem (önce geçmiş) mef'ûlun bihtir. أَخْلَامُهُمْ (ehlâmuhum) kelimesi ise onun fâilidir. بِهَذَا (bihâzâ) kelimesi تَأْمُرُهُمْ (temuruhum) lafzına bağlıdır. أَمْ edatı ise atıftır. Âyet'in sonunda gelen طَاغُونَ (hum) kelimesi mübtedâ olup, قَوْمٌ (kavmun) kelimesi ise mübtedânın haberidir. طَاغُونَ (tâgûn) kelimesi ise قَوْمٌ (kavmun) kelimesinin sıfatıdır.¹¹⁹

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ Bu cümlede başında gelen أَمْ (em) atıf harfî olup, بَلْ (bel) manasındadır. يَقُولُونَ (yekûlûne) müzâri fiildir. Fâili ise müstetir zamir olan هُمْ (hum) zamiridir. تَقَوَّلَهُ (tekavvelehu) kelimesi fiili mazi ve mef'ûlun bihtir. Fâili ise gizli هُوَ (huve) zamiridir.¹²⁰

فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ Burada gelen ف (fe) harfî fâu'l-fasîhadır. Çünkü o mukadder şartın cevabıdır. ل (lâm) harfî ise emir lam'ıdır. يَأْتُوا (yetû) emiri de lââm harfî ile meczûm olan müzâri bir fiildir. Fiilin sonundaki وَا (vâv) harfî ise faildir. بِحَدِيثٍ (bihadîsin) kelimesi de يَأْتُوا (ye'tû) fiili ile ilgili olup, مِّثْلِهِ (mislihi) kelimesi ise بِحَدِيثٍ (bihadîsin)'nin sıfatıdır. إِنْ (in) şart edatı olarak gelmiştir. كَانُوا (kânû) nâkıs fiil olup onun ismi ise müstetir هُمْ (hum) zamiridir. صَادِقِينَ (sâdikîne) kelimesi ise onun haberidir. Burada gelen إِنْ (in) şart edatının cavabı ise mahzuftur. Onun takdiri ise إِنْ صَدَقُوا فِي هَذَا (in sadekû fî hâze'l-kavli fe'l-ye'tû) şu şekilde gelmiştir.¹²¹

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ Bu Âyet'te gelen أَمْ (em) edatı daha önce geçen cümlelere atıftır. مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ (min ğayri şeyin) kelimesi ise خُلِقُوا (hulikû) fiiliyle

¹¹⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 337.

¹²⁰ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 338.

¹²¹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 338.

alakalıdır. أَمْ هُمْ (em hum) mübtedâ olup الْخَالِقُونَ (el-Hâlikûn) kelimesi ise onun haberidir.¹²²

أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ Bu cümle önceki cümleye atıftır.¹²³

عِنْدَهُمْ أَمْ هُمْ (em) atıf harfidir. Bu âyet'te geçen أَمْ عِنْدَهُمْ (indehum) kelimesi ise zarf olup, mukaddem haberin mahzûfu ile alakalıdır. Ondan sonra gelen خَزَائِنُ (hazâin) kelimesi ise muahhar mübtedâdır. هُمْ (hum) zamiri de mübtedâ olup, الْمُصِيطِرُونَ (el-musaytirûn) kelimesi ise onun haberidir.¹²⁴

أَمْ هُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ Bu cümlede gelen أَمْ هُمْ (em) atıf harfidir. لَهُمْ (lehum) kelimesi mukaddem haber olup, سُلَّمٌ (sullemun) kelimesi ise onun muahhar mübtedâsıdır. يَسْتَمِعُونَ (yestemi'ûne) cümlesi de سُلَّمٌ (sullemun) kelimesinin sıfatıdır. فِيهِ (fîhi) kelimesi ise يَسْتَمِعُونَ (yestemi'ûne) kelimesiyle alakalıdır. فَلْيَأْتِ (felye'ti) kelimesinde (fe) harfi fâu'l-Fasîhadır. Lâm harfi ise emir lamıdır. يَأْتِ (yeti) fiili ise emir lamı ile meczûm olmuş müzari fiildir. Ondan sonra gelen مُسْتَمِعُهُمْ (mustemi'uhum) kelimesi onun fâilidir. بِسُلْطَانٍ (bisultân) kelimesi ise يَأْتِ (yeti) fiiliyle alakalı olup, مُبِينٍ (mubîn) kelimesi ise onun sıfatıdır.¹²⁵

لَهُ (lehû) أَمْ هُمْ (em) atıf harfidir. Bu cümlede gelen لَهُ (lehû) kelimesi ise mukaddem haberdur. الْبَنَاتُ (el-benât) kelimesi de لَهُ (lehû) kelimesinin muahhar mübtedâsıdır. Âyetin sonunda yer alan وَلَكُمْ الْبَنُونَ (velekumu'l-Benûn) cümlesi ise لَهُ الْبَنَاتُ (lehu'l-Benât) cümlesine atıftır.¹²⁶

¹²² ed-Dervîş, a.g.e., IX, 338.

¹²³ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 338.

¹²⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 338.

¹²⁵ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 338.

¹²⁶ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

تَسْأَلُهُمْ (em) atıf harfidir. Bu âyet'te gelen (em) atıf harfidir. تَسْأَلُهُمْ (tes'eluhum) müzâri bir fiildir ve merfu'dur. Faili ise müstatir olan أَنْتَ (ente) zamiridir. Bu fiilin هُمْ (hum) zamiri birinci, أَجْرًا (ecran) kelimesi ise ikinci mef'ûludur. هُمْ (hum) zaminin önünde olan ف (fe) harfi ise atıf harfidir. هُمْ (hum) zamiri ise mübtedâdır. مِّنْ مُّثْقَلُونَ (min meğramin) kelimesi ise مُثْقَلُونَ (muskalun) kelimesiyle alakalı olup, مُثْقَلُونَ (muskalun) kelimesi ise haber olarak gelmiştir.¹²⁷

عِنْدَهُمْ (em) atıf harfidir. Bu âyetin başında gelen (em) atıf harfidir. عِنْدَهُمْ (indehum) kelimesi ise mukadem haberin mahzûfu ile alakalı bir zarftır. الْعَيْبُ (el-gaybu) kelimesi ise muahhar mübtedâdır. ف (fe) harfi atıf harfidir. هُمْ (hum) zamiri ise mübtedâ olup, يَكْتُبُونَ (yektubûne) cümlesi ise onun haberidir.¹²⁸

يُرِيدُونَ (em) atıf harfidir. Bu buyrukta gelen (em) atıf harfidir. يُرِيدُونَ (yurîdûne) müzâri ve merfû' bir fiildir. Bu fiilde geçen vâv harfi ise faili, كَيْدًا (keyden) kelimesi ise onun mef'ûludur. الَّذِينَ (ellezîne) kelimesi mübtedâ olup, كَفَرُوا (keferû) kelimesi ise sıladır. هُمْ (hum) kelimesi mübtedâ olup, الْمَكِيدُونَ (el-mekîdûne) kelimesi ise onun haberidir. İsim cümlesi ise الَّذِينَ (ellezîne)'nin haberidir.¹²⁹

لَهُمْ (em) atıf harfidir. Bu âyette gelen (em) atıf harfidir. لَهُمْ (lehum) kelimesi mukaddem haber, إِلَهِ (ilâhun) kelimesi ise muahhar mübtedâdır. غَيْرُ اللَّهِ (ğayrullah) sözü de إِلَهِ (ilâhun) kelimesinin sıfatıdır. سُبْحَانَ اللَّهِ (subhânellâh) kelimesi mutlak mef'ûliyye üzere mansub olup, عَمَّا ('ammâ) kelimesi de سُبْحَانَ (subhân) kelimesiyle alakalıdır. يُشْرِكُونَ (yüşrikûn) kelimesinin mahalde yeri yoktur, çünkü مَا (mâ)

¹²⁷ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

¹²⁸ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

¹²⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

harfinin tam olarak bilinmemştir. Ya mevsûledir, ya da mastariyye olarak gelmiştir.¹³⁰ es-Se'lebî el-Halilden rivayet ederek Tûr suresinde geçen bütün اَمْ (em) harfu atıf değil istifhâm olduğunu söylemiştir.¹³¹

و (vav) harfî atıf Bu cümlede gelen وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ harfidir. إِنْ (in) şart edatı olup, يَرَوْا (yerav) kelimesi şartın fiilidir. Meczûm olup ve cezmin elameti ise nun harfinin hazfedilmesidir. Fiilin sonunda ki وَا (vav) harfî ise onun fâilidir. كِسْفًا (kisfen) kelimesi ise mef'ûlun bihtir. مِّنَ السَّمَاءِ (mine's-semâi) kelimesi de سَحَابٌ (kisfen) kelimesinin sıfatıdır. يَقُولُوا (yekûlû) kelimesi de şartın cevâbıdır.¹³² هَذَا سَحَابٌ (sehâbun) kelimesi mahzûf olunmuş mübtedanın haberidir. Onun takdiri ise سَحَابٌ (hâzâ sehâbun) şeklindedir.¹³³ مَّرْكُومٌ (merkûm) kelimesi de سَحَابٌ (sehâbun) kelimesinin sıfatıdır.¹³⁴

و فَذَرَهُمْ فَادُّرْهُمْ Bu âyetin başında gelen فَذَرَهُمْ kelimesinde و (vav) harfî mana ile ilgili olarak hazf olunmuştur. Onun aslı فَادُّرْهُمْ (fâvezrahum) şeklinde gelmiştir.¹³⁵ فَ (fe) harfî fâu'l-fasîhadır. فَذَرَهُمْ kelimesinde ذَرْ emir fiili, müstetir faili أَنْتَ (ente) ve هُمْ (hum) zamiri de mef'ûlun bihtir. حَتَّى (hattâ) harfu gaye ve cerdir. يَلَاقُوا kelimesi ise حَتَّى (hettâ)'dan sonra gizli bir أَنْ (en) ile meczum olmuş müzârî fiilidir. يَوْمَهُمْ (yevmehum) kelimesi mef'ûlun bih olup, الَّذِي (ellezi) kelimesi ise يَوْمَهُمْ (yevmehum) kelimesinin sıfatıdır. فِيهِ (fihi) kelimesi ise يُضَعَّقُونَ (yus'akûn) kelimesine

¹³⁰ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

¹³¹ es-Se'âlibî Abdu'r-Rahmân, *el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1996, Beyrut, III, 248.

¹³² ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

¹³³ Mekkî b. Ebî Tâlib, a.g.e., II, 328.

¹³⁴ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

¹³⁵ Mekkî b. Ebî Tâlib, a.g.e., II, 329.

bağlıdır. يَضَعُونَ (yus'akûn) cümlesi mahalda yeri yoktur. Çünkü o الّٰذِي (ellezî) kelimesinin sılasıdır.¹³⁶

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ Bu âyette gelen يَوْمَ (yevme) kelimesi bir önceki âyette geçen يَوْمَهُمْ (yevmehum) kelimesinden bedeldir.¹³⁷ لَا يُغْنِي (lâ yuğnî) cümlesi kendisine zarfın izafetiyle cer mahallindedir. عَنْهُمْ ('anhum) kelimesi de يُغْنِي (yuğnî) kelimesiyle alakalı olup, كَيْدُهُمْ (keyduhum) kelimesi de يُغْنِي (yuğnî) kelimesinin fâilidir. شَيْئاً (şey'en) kelimesi ise ya mef'ûlun bihtir ya da mef'ûlun mutlakıdır. وَ (vâv) harfî atıftır. لَا (lâ) harfî lâu'n-nâfiyedir. هُمْ mübtedâ olup, يُنْصَرُونَ (yunsarûn) cümlesi de haberdır.¹³⁸

و (vâv) harfî Bu cümlede geçen وَلَٰكِنَّ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Bu cümlede geçen وَلَٰكِنَّ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (lâ yuğnî) kelimesi mukaddem haberidir. ظَلَمُوا (zalemû) kelimesi ise mevsûlun sılasıdır. عَذَاباً (azâben) kelimesi muahhar إِنَّ (innenin) ismidir. دُونَ (dûne) kelimesi ise mahzûf olan عَذَاباً (azâben) lafzının sıfatı ile alakalıdır. ذَٰلِكَ (zâlike) kelimesi ismi işâret olup ve aynı zamanda da mudâfun ileyhdır. وَ (vâv) harfîne geldikte ise o atıftır yada vâvu'l-hâliyyedir. لَٰكِنَّ (lâkinne) Nevâsihtan olan, mensub üzere binâ edilmiş bir kelimedir. İstidrak için gelmiştir. أَكْثَرُهُمْ (ekserahum) kelimesi لَٰكِنَّ (lâkinne)'nin ismidir. لَا يَعْلَمُونَ (lâ yuğnî) cümlesi de لَٰكِنَّ (lâkinne)'nin haberdır.¹³⁹

و (vâv) Bu âyetin başında yer alan وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ atıf harfidir. اِصْبِرْ (isbir) emir fiili olup, sükûn üzere mebnidir. Faili ise müstetir zamir

¹³⁶ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 340.

¹³⁷ Mekki b. Ebî Tâlib, a.g.e., II, 328.

¹³⁸ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 341.

¹³⁹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 341.

olan اَنْتَ (ente)'dir. لِحُكْمِ رَبِّكَ (lihukmi Rabb'ike) kelimesi اضْبِرْ (isbir) kelimesiyle alakalıdır. فَ (fe) harfî ise ta'liliyyedir. اِنَّكَ kelimesinde nevâsıhtan olan inne ve onun ismi muttasıl zamir olan ك harfî vardır. بِأَعْيُنِنَا (bie'yuninâ) kelimesi اِنَّكَ (inneke) kelimesinin haberidir. بِحَمْدِ رَبِّكَ (bihamdi Rabb'ik) kelimesi mahzûf olunmuş hal ile alakalıdır. سَبِّحْ (sebbih) kelimesi ile alakalı bir zarftır. تَقُومُ (tekûmu) kelimesi ise kendisine zarfın izafetiyle cer mahallindedir.¹⁴⁰

مِّنَ اللَّيْلِ وَ مِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ Bu cümlemin başında gelen و (vâv) atıf harfîdir. مِّنَ اللَّيْلِ (mine'l-leyli) kelimesi فَسَبِّحْهُ (fesebbih hu) kelimesiyle alakalıdır. سَبِّحْهُ (sebbih hu) kelimesi emir fiili olup, fâilî müstetir اَنْتَ (ente) olup, هـ (hû) zamiri ise mef'ûlun bihtir. مِّنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ mudaf ve mudafun ileyhtir. Zarfın yerine geldiği için اِدْبَارَ (idbâra) olarak okunmuştur.¹⁴¹ Yani burada zarfu zaman hazf olunmuştur. Onun takdiri ise şöyledir: (وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ)¹⁴² bunun benzeri Kâf sûresi'nde (وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ)¹⁴³ şeklinde geçmektedir.

B- KIRÂAT FARKLILIKLARI

Kur'ân tefsirini gerekli kılan amillerden birisi de kırâat farklılıklarıdır. Kırâatların Kur'ân'ı anlamaya ve yorumlamaya olan etkisi ve bunun boyutları her zaman merak konusu olmuştur. Biz de burada Tûr Sûresi'nde geçen sahîh kıraatları anlatmaya çalışacağız.

İki sûre arasında (bir sûrenin bitirilip diğerine başlaması durumunda) besmelenin okunup okunmaması hususunda Kırâat İmamlarının uygulaması şöyle olmuştur: Hamze ve Halefû'l-Âşir hariç, bütün İmamlar, besmeleyi okumuşlardır. Verş, Ebû Amr, İbn

¹⁴⁰ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 341.

¹⁴¹ ed-Dervîş, a.g.e., IX, 341.

¹⁴² Kâf, 50/40.

¹⁴³ Mekkî b. Ebî Tâlib, a.g.e., II, 329.

Âmir ve Ya'kûb, iki sûre arasını, ayrıca besmelesiz sekte ile ve besmelesiz vasl ile de okumuşlardır. Hamza ve Halefû'l-Âşir ise, iki sûre arasını besmelesiz vaslederek (bağlayarak) okumuşlardır.¹⁴⁴

1. فَكَيْهِنْ (Fâkihîn) Kelimesi

Onsekizinci âyette geçen فَكَيْهِنْ lafzını Ebû Ca'fer “fe” ile “kef” harfi arasında elif harfi olmadan فَكَيْهِنْ olarak okumuştur. Diğerleri ise “fe” den sonra bir elif harfin ziyadesiyle فَكَيْهِنْ olarak okumuştur.¹⁴⁵

2. مُتَكَيِّن (Muttekiîne) Kelimesi

Yirminci âyet'te geçen مُتَكَيِّن kelimesini Ebû Ca'fer Hemze'ni hazf ederek مُتَكَيِّن olarak okumuştur. Diğer kıraat imamları ise Hemze'yi telâffuz ederek مُتَكَيِّن olarak okumuştur.¹⁴⁶

3. وَاتَّبَعْتَهُمْ (Ve'ttebe'athum) Kelimesi:

Yirmi birinci âyette geçen وَاتَّبَعْتَهُمْ kelimesini Ebû 'Amr “vav” harfinden sonra kati' hemze ilavesiyle, “te” ve “ayn” harflerini cezimli, “nun” harfinden sonra bir “elif” harfi ziyâde ederek وَاتَّبَعْنَاهُمْ şeklinde, diğerleri ise vasl hemze, “te” harfini şeddeli ve “ayn” harfini ise fethalı ve “ayn” harfinden sonraki “te” harfinin de sâkin olarak وَاتَّبَعْتَهُمْ olarak okumuşlardır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Y., 33.b., Bursa, 2015, s. 460. Ayrıca bkz: İbnül-Cezerî, Muhammed b. Muhammed ed-Dimeşkî, *en-Neşr fi'l-Kırââtî'l-'Aşir*, 2.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002, I, 204-213.

¹⁴⁵ İbnül-Cezerî, a.g.e., II, 265.

¹⁴⁶ el-'Aşşâ, Semer, *el-Bastu fi'l-Kırââtî'l-'Aşir*, Mektebetü's-Selâm, Dimeşk, 1424/2004, V, 166.

¹⁴⁷ en-Neşşâr, Ebû Hafs Sırâcûd'-Dîn 'Umar İbn Zeynu'd-Dîn Kâsım İbn Muhammed İbn 'Alî *el-Budûru'z-Zâhira fi'l-Kırââtî'l-'Aşri'l-Mütevâtira*, 'Âlemi'l-Kutûb, Beyrût, 1421/2000, II, 325.

4. ذَرِيَّتَهُم (zürriyetehum) Kelimesi:

Yirmi birinci âyette geçen ذَرِيَّتَهُم kelimesini ise, İbn ‘Âmir çoğul olarak “ye” harfinden sonra bir elif ve “te” harfini de esreli ذَرِيَّاتِهِم olarak okumuştur. Diğerleri ise müfred olarak “te” harfi esreli, “ye” harfinden sonra bir elif harfi olmadan ذَرِيَّتِهِم olarak okumuş, Ebû ‘Amr ise müfred ve dammeli ذَرِيَّتُهُم olarak okumuştur.¹⁴⁸

5. الحَقْنَا بِهِم ذَرِيَّتَهُم (Elhaknâ bihim zürriyyetehum) Kelimeleri

Yirmi birinci âyette yer alan الحَقْنَا بِهِم ذَرِيَّتَهُم lafzını Nâfi’, Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir ve Ya’kûb ikinci kelimeyi çoğul, “ye” harfinden sonra bir “elif” ile ve “te” harfini de esreli ذَرِيَّاتِهِم olarak okumuşlardır. Diğerleri ise “elif” harfini zikretmeksizin “te” harfini fethalı, ذَرِيَّتُهُم olarak okumuşturlar.¹⁴⁹

6. وَمَا التَّنَاهُمْ (Vemâ eletnâhum) Kelimesi

Yirmi birinci âyette geçen وَمَا التَّنَاهُمْ kelimesini İbn Kesîr “lam” harfini kesreli وَمَا التَّنَاهُمْ olarak okumuş, Diğerleri ise “lam” harfini fethalı وَمَا التَّنَاهُمْ olarak okumuşlardır.¹⁵⁰ Hürmüz’den gelen bir rivayette “elif” harfini uzatarak (yani med) وَمَا التَّنَاهُمْ şeklinde, İbn Mücâhid’den rivayet edilen görüşe göre hemzenin var olmasıyla, İbn Şenebüz, kelimenin önünde mevcûd olan hemze’yi hafz ederek ve “lam” harfini de esreli وَمَا التَّنَاهُمْ olarak okumuş, ‘Ameş’ten gelen rivâyette ise bu kelimeyi hemzenin hafzıyla ve “lam” harfinin de fethalı وَمَا التَّنَاهُمْ olarak okunmuştur. Hemzeyi hafz ederek, önüne “vav” harfinin artırılmasıyla وَمَا التَّنَاهُمْ olarak da okunmuştur.¹⁵¹

¹⁴⁸ İbnül-Cezerî, a.g.e., II, 282.

¹⁴⁹ İbnul-Cezerî, Şamsu’d-Dîn Muhammed ibn Muhammed İbn Muhammed İbn ‘Ali İbn Yûsuf, *Tahbîru’t-Teyssîr fi’l-Kirââtî l-‘Aşır*, Dâru’l-Furkân li’n-Neşri ve’t-Tevzi’, y.y., 1421/2000, s, 565.

¹⁵⁰ el-‘Aşşa, a.g.e., V, 167.

¹⁵¹ İbnul-Cezerî, a.g.e., II, 282.

7. لَا لَغْوَ فِيهَا وَلَا تَأْتِيمَ (Lâ lağvun fihâ vele te'sîm) Kelimeleri

Yirmi üçüncü âyetin sonunda yer alan لَا لَغْوَ فِيهَا وَلَا تَأْتِيمَ kelimelerini İbn Kesîr, Ebû 'Amr ve Ya'kub “vav” ve “mim” harflerini tenvin olmaksızın fethalı لَا لَغْوَ فِيهَا وَلَا تَأْتِيمَ olarak okumuşlardır. Diğerleri ise “vav” ve “mim” harflerini tenvinle birlikte merfu' olarak okumuştur.¹⁵² Verş, Ebû Ca'fer ve Ebû 'Amr ise merfu' ve تَأْتِيمَ kelimesinde olan hemzeni elife dönüştürmüş تَأْتِيمَ olarak okumuşlardır.¹⁵³

8. لَوْلُو (Lü'lüun) Kelimesi

Yirmi dördüncü âyette geçen لَوْلُو kelimesini Şu'be, Ebû 'Amr, Ebû Bekr, Ebû Ca'fer, sakın hemzeyi “vav” harfine dönüştürerek لَوْلُو olarak okumuşlardır. Diğerleri ise hemzeleri telaffuz ederek لَوْلُو olarak okumuştur. Hamza, yalnız vakıf halinde bu kelimeyi لَوْلُو olarak okumuştur.¹⁵⁴

9. نَدَّعُوهُ أَنَّهُ (Ned'ûhu ennehû) Kelimeleri

Yirmi sekizinci âyette geçen نَدَّعُوهُ أَنَّهُ kelimesi, Nâfî, Kisâî ve Ebû Ca'fer hemzenin fethiyle نَدَّعُوهُ أَنَّهُ olarak okumuştur. Diğerleri ise hemzenin harekesini esreli نَدَّعُوهُ إِنَّهُ olarak okumuştur.¹⁵⁵

10. الْمَصِيطْرُونَ (el-Musaytirûn) Kelimesi

Otuz yedinci âyette geçen الْمَصِيطْرُونَ kelimesini Hişam “sin” harfiyle الْمَصِيطْرُونَ olarak okumuştur. Kunbul, İbn Zekvân ve Hafs ise “sin” ve “sad” harfleriyle yani

¹⁵² İbn Ğalbûn, Ebu'l-Hasen Tâhir b. 'Abdu'l-Mun'im, *Kitâbu't-Tezkira fi'l-Kırâât, ez-Zehrâu Lil-Î'lâmi'l-'Arabî*, Kahire, 1411/1991, II, 337.

¹⁵³ en-Neşşâr, a.g.e., II, s. 326.

¹⁵⁴ el-Bennâ, Ahmed b. Muhammed, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kırââti'l-Arba'ate 'Aşer*, Mektebetu'l-Kulliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire, 1407/1987, II, 496

¹⁵⁵ el-'Aşşa, a.g.e., V, 169.

الْمُصِيطِرُونَ ve الْمُسِيطِرُونَ şeklinde okumuşlar, diğerleri ise “sad” harfiyle الْمُصِيطِرُونَ şeklinde okumuşturlar. Hişâm dedi ki, onun yazılışı “sâd” ile okunuşu ise “sîn” ile dir.¹⁵⁶

11. يَلَاقُوا (Yulâkû) Kelimesi

Kırk beşinci âyette geçen يَلَاقُوا kelimesini Ebû Ca’fer “ye” harfini üstün, “lam” harfini cezimli, “kaf” harfini de üstün olarak يَلْقَا şeklinde okumuştur. Değerleri ise “ye” harfini ötreli, “lam” harfini üstün ve ondan sonra bir “elif” harfini artırarak يَلَاقُوا şeklinde okumuştur.¹⁵⁷

12. يَصْعَقُونَ (Yus’akûn) Kelimesi

Kırk beşinci âyet’te geçen يَصْعَقُونَ kelimesini İbn ‘Âmir ve ‘Âsım “ye” harfini ötreli, “sad” harfi sükunlu ve “ayn” harfini ise üstün يُضَعِّقُونَ şeklinde okumuşlardır.¹⁵⁸ Diğerleri ise, “ye” harfini ve “ayn” harfini üstün يُضَعِّقُونَ olarak okumuştur.¹⁵⁹

IV- EDEBÎ SANATLAR

Kur’ân’ın belâğatı, âyetlerinin dizilişinin kusursuz ve sağlam olduğu, tarzının çekiciliği ve hayret verici güzelliği, açıklama ve anlatım yönteminin duruluğu ve üstünlüğü, manalarının kuvvet ve doğruluğu, sözlerinin anlaşıldığı belâğattır. Tûr Sûresi’ne kısaca bu açılardan bakmaya çalışacağız.

ez-Zuhaylî (Tûr, Mestûr, Menşûr, el-Ma’mûr) gibi âyet sonlarında olan bu kelimelerde, akıcı ve sağlam bir seci' (telaffuzda kelime sonlarında ahenk, uyum) vardır demiştir.¹⁶⁰ es-Sâbûnî de واقع دافع، (vâki’ ve dâfi’)

¹⁵⁶ İbnul-Cezeri, a.g.e., II, 282-283.

¹⁵⁷ el-‘Aşşâ, a.g.e., V, 171.

¹⁵⁸ Çetin, Abdurraman, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2012, s. 346.

¹⁵⁹ İbnul-Cezeri, a.g.e., II, 283.

¹⁶⁰ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 55.

kelimeleriyle biten âyet sonlarında da bir seci'in var olduğunu söylemiştir.¹⁶¹ افسر هذا
“Bu da mı sihir?” başına istifhâm edatı olan (İ-mı) soru şeklinde gelen bu âyette Zuhaylî
azarlama olduğunu söylemiştir.¹⁶²

تسير- سيرا, تمور- مورا) âyetlerinde geçen (تسير الجبال سيرا
Tesîru-Seyrâ) kelimeleri arasında es-Sâbûnî cinâs-ı iştikâk'ın meydana geldiğini ifade
etmiştir.¹⁶³ اصلوها “Girin oraya” ifadesiyle başlayan bu kelimedede Zuhaylî bir istihfaf ve
azarlama üslûbu olduğunu söylemiştir.¹⁶⁴ فاصبروا او لا تصبروا “İster sabredin, ister
sabretmeyin” âyetinde kınama ve horlama vardır. Aynı zamanda اصبروا ile لا تصبروا
arasında tıbâk-ı selb vardır ki bu, güzelleştirici edebî sanatlardandır.¹⁶⁵ كأنهم لؤلؤ مكنون
“Sanki onlar, sedefine gizlenmiş incilerdir” cümlesinde mürsel mücmel teşbih vardır.¹⁶⁶
Burada vech-i şebahi hazfedilmiş ve mücmel olmuştur.¹⁶⁷ ريب المنون “Zamanın
musibetleri” terkinde, istiâre-i tebaiyye vardır. Zamanın hadiseleri, ve “Şek” mânâsına
gelen rayb'ten her birinde, şaşkınlık vasıfları bulunduğu için, zamanın hadiseleri, rayb'e
benzetilmiş ve istiâre-i tebaiye yoluyla, “Rayb” lafzı, zamanın musibetleri için müsteâr
olarak kullanılmıştır.¹⁶⁸

أم تأمرهم أحلامهم بهذا “Yoksa akılları mı, onlara bunu emrediyor?” Zuhaylî bu
ifadenin bir tehekküm (alay) üslûbu olduğunu söylemiştir. Yani görünüşte ciddi, fakat
hakikatta onların akıllarıyla alay eden bir üslûptur.¹⁶⁹ أم له البنات ولكم البنون
onun oğullar sizin mi?” âyetinde, es-Sâbûnî onları daha fazla kınayıp azarlamak için,
üçüncü şahıs zamirinden, ikinci şahıs zamirine dönüş bulunduğunu bildirmiştir.¹⁷⁰

¹⁶¹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1234.

¹⁶² ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 55.

¹⁶³ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1234.

¹⁶⁴ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 55.

¹⁶⁵ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1234.

¹⁶⁶ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 62.

¹⁶⁷ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1234.

¹⁶⁸ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1234.

¹⁶⁹ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 73.

¹⁷⁰ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1234.

“Gökten bir parçanın düştüğünü görseler” cümlesinde, es-Sâbûnî takdir ve farzetme üslubu var olduğunu söylemiştir. Yani, bunu göreceksiniz olsalardı dahi, söylediklerini mutlaka söylerlerdi.¹⁷¹

“Çünkü sen gözlerimizdesin” Zuhaylî bu âyetle geçen ifadenin mecâzî bir ifade olduğunu beyan etmiştir. Bu da “Bizim korumamız altındasın” demektir.¹⁷²

Şerîf er-Radî Tûr sûresi’nde zikredilen mecazları şöyle açıklamaktadır: Allah Teâlâ’nın “أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاعُونَ” , “Yoksa onlara bunu (bu çelişkiyi) akılları mı emrediyor, ya da onlar azgın bir topluluk mudurlar?”¹⁷³ bu sözünü istiâredir. Yani, “şayet onlar, iddia ettikleri gibi akıl irfan sahibi kimseler iseler, akılları ve irfanları Allah’ın elçisine, büyüculük ve delilik iftirası yapmaya nasıl sevk edebiliyor? Halbuki onun bunlardan uzak ve berî olduğunu gayet iyi bilmekteler. Gerçekte onların bu sözü bir akılsızlık ve bir yalandır. Bu iki sıfat ise akıllı kimselerin vasıflarına, bilgelerin hikmetine terstir. Burada “Yoksa onlara bunu akılları mı emrediyor” ifadesi, onları ayıplama, azarlama ve kınama üslubu üzere söylenmiştir.¹⁷⁴ Bu sözün benzeri, Yüce Allah’ın Şu’ayb’ın kavminin dilinden aktardığı şu âyetidir:

“Onlar: “Ey Şu’ayb, atalarımızın taptıklarını terketmemizi veya mallarımız hususunda dilediğimizi yapmamamızı sana namazın mı emrediyor?” bu ifade, “Şu senin dinin mi, içerisinde namazların ve diğer ibadetlerin de yer aldığı, o getirmiş olduğun şeri’at mı seni, atalarımızın taptıklarını terk etmemizi bize emretmeye yöneltiyor?” anlamındadır.¹⁷⁵

¹⁷¹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1234.

¹⁷² ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 84.

¹⁷³ et-Tûr, 52/32.

¹⁷⁴ Vaz geçirme ve caydırma gibi amaçlar için kullanılan edebî alay bildiren istiâre-i tehekkümiyye (ironi) türünün bir örneğidir. Müellif bu üslubun ayıplama, kınama ve azarlama da bildirdiğini ifade etmiştir. Bu üslupta sözcüklerin zıt anlamları katedildiğinden, Türk edebiyatında bunu anlatmak üzere ilgili sözcükten sonra parantezarası ünlem işareti kullanılır. İlk âyetle “akılları mı (?)” ifadesiyle akılsızlıklarına telmih edilmiştir. İkinci âyetle “namazın mı (?)” ifadesiyle namazla alay etmişlerdir. İki örnekte de bu üslubun soru cümlesiyle yakından ilgili olduğu görülmektedir.

¹⁷⁵ er-Radî, Şerîf, *Kur’ân Mecazları*, Kuramer, İstanbul, 2016, s.300.

Allah Teâlâ'nın “وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ”, “Gecenin bir kısmında da ve yıldızların batmaya yaklaştığı sıra da O'nu tesbih et!”¹⁷⁶ sözünde geçen “إِدْبَارَ”, kelimesi hemzenin (fethası ve) kesresiyle kırâat edilmiştir. Bu her iki okuyuşa göre de istiâre olur. Hemzenin fethasıyla “أِدْبَارَ” okuyan kırâate göre bunun manası “وَأَعْقَابَ النُّجُومِ” “yıldızların artlarından” yani “batan yıldızların ardından” demektir. Nitekim “جاء فلان في” “Falanca kişi, kavmin arkada kalanların içinde geldi” denir. Bu, gelmek-gitmek, yönelmek-dönmek ile nitelenen hareket sahibi canlılara has bir sıfattır. Fakat burada anlam genişlemesi yoluyla yıldızlar hakkında kullanılmıştır. Kesre ile “إِدْبَارَ” (arkamı dönüp gitmek/batıp sönmelerinin ardından) şeklinde okuyanların kırâatına göre ise bunun anlamı ilk manaya yakındır. Buna göre sanki yüce Allah yıldızların gelmelerinden sonra gerisin geriye gitmek ile nitelemiştir. Bununla da anlatılmak istenen, doğduktan sonra batmak, yükseldikten sonra düşmektir.¹⁷⁷

V- TÛR SÛRESİ'NİN ÖNCEKİ VE SONRAKİ SUREYLE MÜNÂSEBETİ

A- ÖNCEKİ ZARİYAT SURESİYLE MÜNASEBETİ

Tûr Sûresi'nin kendine has bir anlatımı olmakla, eksenine dair açıklamalar getirmekle birlikte, yine hem kendisinden önceki sûrelerle, hem de kendisinden sonraki sûrelerle, özellikle de kendisinden önceki sûrenin son bölümleri ile ilişkileri vardır. Dikkatle okuyan bu surenin bundan önceki Zâriyât Sûresi'yle aşağıda işaret edilen yönlerden münasebeti olduğunu açıkça görmektedir.

Konu benzerliği bakımından her iki sûre de Mekke'de inmiştir. Her ikisinde Tevhid'den, öldükten sonra dirilmekten, ahiret ahvalinden, Peygamberlikten ve müşriklerin fasid akidelerinin yanlışlığından bahsetmektedir. Başlangıç ve bitiş benzerliği bakımından da her iki sûrenin başında ahirette müminlerin hali anlatılmaktadır. Zâriyât Sûresi'nin 15. âyetiyle إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ “Şüphesiz

¹⁷⁶ et-Tûr, 52/49.

¹⁷⁷ er-Radî, Şerîf, a.g.e., s. 300-301.

Muttakîler cennetlerde ve pınarlar(ın başları) dadırlar.”¹⁷⁸ Tûr Sûresi’ndeki إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي

جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ “Şüphesiz Muttakîler cennet ve nimetler içindedirler.”¹⁷⁹ âyetlerinin bağlantılı olduğu söylenmektedir.¹⁸⁰ Her ikisinin de sonunda kafirlerin halleri anlatılmaktadır. Şöyle ki Zâriyât Sûresi فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ “Kendilere va’dedilen günlerinden dolayı vay o inkâr edenlere!”¹⁸¹ buyruğu ile sona ermektedir. Diğer taraftan ise Tûr Sûresi’nin kafirler için gerçekleşecek olan Allah’ın azabından söz ederek başladığını görüyoruz. Burada geçen أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمْ الْمَكِيدُونَ “Fakat o inkâr edenler tuzağa kendileri düşmüşlerdir.”¹⁸² Âyeti ile birbirine bağlantı kurduklarını görüyoruz.¹⁸³ Said Havva ise Zâriyât Sûresi’nin sonuncu âyeti¹⁸⁴ ile Tûr Sûresi’nin baş taraflarında yer alan “Rabbinin azabı mutlaka vaki olacaktır, onu savacak da yoktur” âyetleri arasında bir münasebetin olduğunu beyan etmiştir.¹⁸⁵ Yine Tûr Sûresi’nde geçen افسر هذا ام انتم لا تبصرون “Bu bir büyü müdür yoksa görmeyenler sizler misiniz?”¹⁸⁶ âyeti Zâriyât sûresi’nin sonlarında Yüce Allah’ın قالوا كذا لك ما اتى الذين من قبلهم من رسول الا قالوا “İşte böyle, onlardan öncekilere her hangi bir peygamber geldiğinde sadece; büyücüdür veya delidir dediler.”¹⁸⁷ âyeti arasında bir münasebetin olduğunu söylemişlerdir.¹⁸⁸ Zâriyât sûresi’nin son taraflarında kafirler için va’dolundukları günden dolayı veyl olduğu zikredilmektedir. Tûr Sûresi’nin baş tarafında ise, bu günün gerçekleşeceğine dair yemin yer almaktadır.

Her iki surede de kâinattan bir âyete yemin edilmektedir. Allah Teâlâ Zâriyât Sûresi’nde, والذاريات ذروا “tozutup savuran”,¹⁸⁹ dünya için faydalı olan, rüzgarlara yemin ederek başlamıştır. Tûr Sûresi’ne ise, üzerinde Musa’ya konuştuğu, insanlara hem

¹⁷⁸ ez-Zâriyât 51/15

¹⁷⁹ et-Tûr 52/17

¹⁸⁰ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 52.

¹⁸¹ ez-Zâriyât, 51/60.

¹⁸² et-Tûr 52/42

¹⁸³ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 52.

¹⁸⁴ ez-Zâriyât, 51/60

¹⁸⁵ Said Havva, XIV, 171-172.

¹⁸⁶ et-Tûr, 52/15

¹⁸⁷ ez-Zâriyât, 51/52.

¹⁸⁸ Said Havva, XIV, 171.

¹⁸⁹ ez-Zâriyât, 51/1.

dünyada hem âhirette faydalı olacak Tevrat'ı Musa'ya indirdiği, bu sebeple de Nûr-i İlâhî'ye mazhar olan والطور “Tûr”¹⁹⁰ dağına yemin ederek başlamıştır. Böylece sûrelerin başlangıcı arasında bir münasebet olduğu görülmüştür.¹⁹¹

Her iki surede de Rasulullah'a kâfirlerden yüz çevirmeyi, müminlere devamlı hatırlatmada bulunmasını anlatmaktadır. Allah Teâlâ Zâriyât'ta فَتَوَلَّ عَنْهُمْ “Onlardan yüz çevir”¹⁹², buyurmuş ve yine aynı sûrede وَذَكِّرْ “Hatırlat”¹⁹³ buyurmuştur. Tûr Sûresi'nde de Allah Teala فَذَكِّرْ “Hatırlat”¹⁹⁴ ve yine aynı sûrede فَذَرَهُمْ “onları bırak”¹⁹⁵ buyurmuştur.¹⁹⁶ Buradan da sûreler arasında münasebetin çok bariz olduğu görülmektedir.

B- SONRAKİ NECM SURESİYLE MÜNASEBETİ

Tûr Sûresi, sabahın gelmekte olduğunu gösteren وادبار النجوم “yıldızların batışı” ile son bulurken, bu bitişle Necm Sûresi'nin başlangıcı olan والنجم اذا هوى “İndiği zaman and olsun yıldıza” cümlesi ile başlamış olmaktadır. Bu da bu iki sûre arasında güzel bir münasebetin varlığını göstermektedir.¹⁹⁷

Tûr Sûresi'nde peygamber için kâhin, mecnûn ve şâir denilerek, Kur'ân'ı onun uydurduğunu iddia ediyorlardı. Şöyle ki, Hz. Peygamber için ام يقولون تقوله “Yoksa O'nu kendisi uydurdu”¹⁹⁸ demişlerdi.

Necm Sûresi'nde ise Allah Teâlâ ما ضل صاحبكم وما غوى وما ينطق عن الهوى ان هو الا “Arkadaşınız sapmadı, azmadı. O hevâdan (arzularına göre konuşmaz). O(nun

¹⁹⁰ et-Tûr, 52/1.

¹⁹¹ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 52.

¹⁹² ez-Zâriyât 51/54

¹⁹³ ez-Zâriyât, 51/55.

¹⁹⁴ et-Tûr, 52/29.

¹⁹⁵ et-Tûr, 52/45

¹⁹⁶ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 52-53.

¹⁹⁷ Elmalılı, a.g.e., VII, 4566.

¹⁹⁸ et-Tûr, 52/33.

konusması kendisine) vahyedilenden başkası değildir”¹⁹⁹, diyerek iddiaları red etmiş ve hakikati beyan buyurmuştur.²⁰⁰

Allah Teala Tûr Sûresi’nde mü’minlerin zürriyetinden ve onların babalarına tâbi olduklarından bahsederek şöyle buyurmuştur: والذين امنوا واتبعتهم ذريتهم بايما ن احقنا بهم ذريتهم “İman eden ve nesilleri de iman konusunda kendilerinin yoluna uyanlar var ya, biz onların nesillerini kendilerine kattık. Bununla beraber onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz.”²⁰¹ Mü’min babalar hakkında Allah, Tûr sûresinde “züriyyetlerini onlara kattık. Bununla beraber onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz”, yani babaların amelinden onu faydalandırırken, oğullara verdiğimiz ihsanlardan dolayı babalarından bir şey eksiltmedik, demiştir. Necm Sûresi’nde ise Yahudilerin zürriyetinden هو اعلم بكم اذ انشاكم من الارض واذ انتم اجنة في بطون امها تكم فلا تركوا “... Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında ceninler iken de, en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah’a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir,”²⁰² şeklinde bahsedilmiştir.²⁰³

Tûr Sûresi’ndeki, كل امرئ بما كسب رهين “Herkes kazandığını karşılığında rehindir.”²⁰⁴, âyeti ile Necm Sûresi’nde de kafirler hakkında veya onların yaşları büyük oğulları hakkında ise وان ليس للانسان الا ماسعى “İnsan için çalıştığından başka bir şey yoktur.”²⁰⁵, âyeti arasında bir münasebetin olduğu ortaya çıkmıştır.²⁰⁶

¹⁹⁹ en-Necm, 53/2-4.

²⁰⁰ Elmalılı, a.g.e., VII, 4571.

²⁰¹ et-Tûr, 52/21.

²⁰² en-Necm, 53/32.

²⁰³ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 92.

²⁰⁴ et-Tûr, 52/21.

²⁰⁵ en-Necm, 53/36.

²⁰⁶ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 93.

VI- TÛR SÛRESİ'NİN İHTİVA ETTİĞİ KONULAR

Allah bundan önceki sureyi vaad edilen günün mutlaka geleceğini beyan ederek bitirdikten sonra,²⁰⁷ bu surede bunun olacağına dair الطُّور “Tur’a”, وَكِتَابٍ مُّسْطُورٍ “yazılmış kitaba”, الْمَشْجُورِ وَالْبَحْرِ “yükseltilmiş tavana” وَالسَّفْفِ الْمَرْفُوعِ “mamûr eve”, وَالنَّيْتِ الْمَعْمُورِ “dolan denize” yemin ederek, اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ “Rabb’inin azabı mutlaka vuku bulacaktır, مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ve “ona engel olacak (hiçbir şey de) yoktur” âhireti isbât eden birkaç gerçeğe ve işaretlere yemin edilerek bütün açıklığıyla beyân edilmiştir. Sonra Allah, peygamberi tekzip edenlerin göreceği cehennem azabını ve onların karşılaşacağı zillet ve hakareti zikrederek şöyle buyurdu: فَوَيْلٌ لِلْمُكَذِّبِينَ “vay haline o günü yalanlayanların!”, الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ “ki onlar daldıkları bir bataklık (bâtıl)da oynayıp duruyorlar, هَذِهِ يَوْمَ يَدْعُونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاً “o gün onlar cehennem ateşine itilip kakılacaklar”, النَّارِ الَّتِي كُتِّمَ بِهَا تُكْذَّبُونَ “(onlara) işte yalanlayıp durduğunuz ateş budur (denilecek)”. Cehennem azabının bazı vasıfları anlatılmakta ve yalancıların o gün uğrayacağı zillet ve horluk konu edilmektedir.²⁰⁸

Bunun ardından, cennet ehli muttakilerin nail olacağı yeme, içme, mesken, giyinme ve hurilerle evlenmek gibi çeşitli lezzet veren nimetlerden bahsetmiştir.²⁰⁹ Şöyle ki: اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ “Şüphesiz (günahlardan) korunanlar da cennetlerde, nimetler içindedirler. فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ “Rab’lerinin kendilerine verdiği ile zevkü sefâ sürerler. Rab’leri onları cehennem ezabından korudu”, كُلُوا وَاشْرَبُوا “Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yeyin, için”, هُنَّاءٌ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ “Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak”, “ayrıca biz onları ceylan gözlü hurilerle evlendirdik”, وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ “Onlara canların istediği meyveler ve etlerden bol bol verdik, يَتَنَزَّعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْنِيهِمْ “Orada bir kadeh

²⁰⁷ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 525.

²⁰⁸ Yıldırım, Celâl, *İlim Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*, Anadolu Y., İstanbul 1989, XI, 5831.

²⁰⁹ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 53.

kapışırılar ki, onda ne bir saçmalama vardır, ne de günaha sokma, وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ “Kendilerine ait bir takım gılmanlar da onların etrafında dönerler. Bu gençler sanki sedeflerin içine gizlenmiş inci gibidirler. Cennet ehlinin nail olacağı nimetlerin bazı özellikleri anlatılarak, onlardan nasıl yararlanılacağı tasvirle, teşvik edici bir anlatıma yer verilmektedir.

Bunun akabinde Allah Hz. Peygamber’e hatırlatmaya, peygamberliği tebliğe ve kâfirleri uyarmaya devam etmesini, müşriklerin dinsizliklerine, onların “Muhammed şâir’dir, mecnûn’dur, kâhin’dir, ona âyet filan gelmiyor, o Allah’a iftira atıyor” gibi iftiralarına aldırmasını emrederek²¹⁰: “(Ey Muhammed) sen hatırlat, öğüt ver. Rabbi’nin nimeti sayesinde sayesinde ne kâhinsin ne de mecnûn.”, أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ تَتَّبِصُ بِهِ رَيْبَ الْمُنُونِ “Yoksa onlar (senin için): “Bir şâirdir, zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz” mu diyorlar? قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِّنْ أَمْ يَقُولُونَ تَقُولُهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ Deki bekleyin ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim. أَمْ يَقُولُونَ تَقُولُهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ “Yoksa “onu uydurur” mu diyorlar? Hayır onlar inanmıyorlar.” Peygamber (a.s) efendimiz’e, risâleti tebliğde sebat göstermesi ve sataşan kafirlere iltifat etmeyip yüz çevirmesi emredilmektedir.

Sonra Allah müşriklerin bu batıl ve boş iddialarını reddetti ve kesin delillerle Rasûlullah’ın peygamberliğinin doğruluğunu ispat etti. Gerçek ulûhiyete ve vahdaniyete delâlet eden kat’î hüccet ve deliller ortaya koyarak²¹¹ “Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz meydana getirsinler”, أَمْ خَلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ “Yoksa onlar, hiçbir şey olmadan (yani yaratıcısız) mı yaratıldılar?” أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ “Yoksa kendileri yaratıcı mıdır?” أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ “Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar?” بَلْ لَا يُوقِنُونَ “Hayır, onlar düşünüp hakikati anlamazlar.” أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ “Yahut أَمْ هُمُ الْمُصِيطِرُونَ “Yoksa Rabb’inin hazineleri onların onların yanında mıdır?”

²¹⁰ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 53.

²¹¹ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 53.

Hâkim (her şeyin yöneticisi) kendileri midir?” أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ “Yoksa kendilerine mahsus (üzerine çıkıp sırları) dinleyecekleri bir merdivenleri mi var? فَلَيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ “Öyle ise dinleyenleri açık bir delil getirsinler.” Allah Teâlâ onların bu tutumunu tenkit ederken ara sıra bazı sorular sormaktadır. Bunlardan her bir soru ya onların itirazına cevaptır, ya da onların beyinsizliklerinden birine işaretler.²¹²

Sonra Allah müşriklerin “melekler Allah’ın kızlarıdır” demelerini lânetledi, inatlarından, hakkı görmezlikten gelişlerinden ve bu konuda gözleriyle gördüklerini dahi inkâr edecek dereceye gelmelerinden dolayı onları azarladı ve ayıpladı.²¹³ Onlar, Hz. Peygamber’in davet ve tebliğinden o kadar yılmışlardı ki, sanki Peygamber onlardan bir şey istemek için peşlerine takılmış da onlar kendilerini kurtarmak için yüzlerini örterek dolaşan insanlar gibiydiler.²¹⁴ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبُنُونَ “Demek ki kızlar O’na, oğullar size öyle mi?”, أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِّنْ مَّعْرَمٍ تُثَقِّلُونَ “Yoksa sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da, bu yüzden onlar ağır bir borç altında mı kalıyorlar?”, أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ “Yoksa gayb kendilerin yanında da, onlar mı yazıyorlar?”, أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ “Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o küfredenlerin kendileri tuzığa düşeceklerdir.” أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ “Yoksa onların Allah’tan başka bir ilâhı mı var? Allah onların ortak koştukları şeyden uzaktır.”

Sûre Rasûlullah’a kâfirleri sapıklıklarına terk etmesini, peygamberliğini tebliğ ederek sabırlı olmasını, gece-gündüz tesbih edip hamdetmesini, Allah’ın kendisini koruyacağını ve zalimlere hem dünyada hem ahirette azap geleceğini haber vererek²¹⁵ : أَرْجُو أَنِّي أَمْلَأُ جَنَّاتٍ مِّنْ دُونِ هَذِهِ “Artık çarpılacakları günlerine kovuşuncaya kadar onları (kendi hallerine) bırak.”, يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ “O gün hiçbir tedbirlerin kendilerine zerre kadar faydası olmayacak ve hiçbir şekilde yardımda görmeyecekler”, وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ “Şüphesiz o zulmedenlere

²¹² el-Mevdûdî, a.g.e., V, 526.

²¹³ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 53.

²¹⁴ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 526.

²¹⁵ ez-Zuhaylî, a.g.e., 53-54.

ondan başka da azap vardır. Fakat çokları bilmez.”, *وَاضْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ وَمِنْ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ* “Kalktığın zaman Rabb’ini hamd ile tesbîh et. Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra da O’nu tesbîh et.” Cümleleri ile sona ererek Resûlullah’a (a.s) gece ve gündüz zikir ve tesbihte bulunması emredilerek, yakında hakkın üstün geleceğine işârette bulunmuştur.²¹⁶

Nahhâs Tûr Sûresinin 48. âyeti olan *وَاضْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ* (Rabbinin hükmüne sabret) âyetininTevbe Sûresinin 29. âyeti olan *فَاتَّبِعُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ* (Kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde Allah’a ve ahiret gününe inanmayan kimselerle savaşın!) âyetiyle nesh olunduğunu söylemiştir.²¹⁷ Kurtubî, bu âyeti “Rabbinin hükmüne sabret” denilmesini, Rabbinin sana yüklemiş olduğu risalet vazifeleri hususunda Rabb’inin hükmüne sabret, diye açıkladığı gibi, Allah’ın kavminden gelen sıkıntılarla mübtela kıldığı hususlarda O’nun belasına (sınamalarına) karşı sabret, diye de açıklamıştır. Sonra bunun kılıç (cihadı emreden) âyetiyle nesh olunduğunu zikretmiştir.²¹⁸

VII- TÛR SÛRESİ’NİN FAZİLETİ

Şüphesiz ki Kur’ân’ı Kerîm’in içerdiği sûreler kapsamlı ve mühimdir. Bu sûrelerin okunması, anlaşılması ve fazîletinin bilinmesi de önemlidir. Söz konusu olan Tûr Sûresi, bu açıdan hakkında pek bilgi verilmeyen sûrelerdendir.

Buhârî ve diğer muhaddislerin Ümmü Seleme’den rivayet ettiklerine göre o, Rasullullah’ın Ka’be’nin önünde namaz kılarken bu sureyi okuduğunu işitmiştir. Cübeyr b. Mut’ım’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir. Esirler konusunda konuşmak için Rasullullah’a geldim, onu sabah namazında buldum; Tûr Sûresi’ni okuyordu. “Rabbim azabı hiç şüphesiz inecektir. Onu def edecek yoktur”, âyetine gelince azabın

²¹⁶ Yıldırım, Celâl, a.g.e., XI, 5832.

²¹⁷ en-Nahhâs, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâ’il, *en-Nâsih ve’l-Mensûh, fî Kitâbillâhi ‘Azze ve Celle*, 1. b., Muessesetu’r-Risâle, Beyrût, 1412-1991, III, 20.

²¹⁸ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78.

inivereceğinden korktum, müslüman oldum. “Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yahut yaratıcıları kendileri midir? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır onlar iyi bilmiyorlar” ayetine gelince neredeyse kalbim duracaktı.²¹⁹ Buhârî’nin Ümmü Seleme’den rivayet ettiğine göre: “Rasulullah (s.a.v.) evin bir köşesinde namaz kılarken, “Tûra ve satır satır dizilmiş kitaba kasem olsun” sûresi’ni okuduğunu ve bunu kendisinden işittiğini zikretmiştir.”²²⁰ Başka bir hadiste ise Cübeyr b. Mut’im’den Rasulullah’ın akşam namazında Tûr Sûresini okuduğu rivayet edilmiştir.²²¹

Rasulullah (s.a.v.)’tan: “Kim Tûr sûresini okursa, onu azabımdan emin etmek ve ona cennette nimet vermek Allah’ın üzerine vacip olur” şeklinde bir hadis nakledilmiştir. Bu hadîsin, Zemahşerî ve Beydâvî gibi müfessirlerin eserlerinde de yer aldığı görülmüştür.²²² Fakat İslam âlimleri tarafından bu hadîsin mevzu’ olduğu kabul edilmiştir.²²³ Fîrûzâbâdî’nin kitabında da “Kim her gün Tûr Sûresi’ni okusa Allah ona on iki bin hasene yazar ve okuduğu her bir âyet onu on iki bin derece yükseltir” diye geçen hadis de zayıf hadislerden birisi olarak geçmektedir.²²⁴

²¹⁹ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 54.

²²⁰ ez-Zuhaylî, Vehbe, *Tefsirü’l-Veciz*, çev: Hacı İnan, Dua Y., İstanbul 2013, IV, 197.

²²¹ es-Seâlibî, a.g.e., III, 248.

²²² Bkz. ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 27; el-Beydâvî, a.g.e., II, 437.

²²³ Zemahşerî ve Beyzâvî tefsirindeki hadisleri tahrir eden İbn Hacer el-Askalânî ve Abdurraûf el-Minâvî gibi âlimler, bu değerlendirmede bulunmuşlardır. Bkz. Celil Kiraz, “Envâru’t-Tenzîl Eleştirileri ve Tahlili”, *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî* içinde, s. 697-699, İSAM Yay., İstanbul, 2017.

²²⁴ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e., I, 442.

İKİNCİ BÖLÜM
TÛR SÛRESİ'NİN TEFSİRİ

I- SÛREDEKİ BAZI KELİMELERİN İZAHİ

A- 1-28. ÂYETLERDEKİ BAZI KELİMELERİN İZAHİ

Sûrenin tefsîr kısmına geçmeden önce, tefsîri etkileyeceği ve ona yol göstereceği, belki de bir takım ufuklar açabileceği yahut yanlış manaları önleyebileceği cihetiyle, sûrede herkes tarafından ikl bakışta anlaşılamayacak bir takım kelime ve ıstılahların öncelikle ele alınıp izah edilmesinin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

1. رق (Rakk) Kelimesi

الرق (er-Rakk) kelimesi üzerine yazı yazılan şey anlamına gelmektedir.²²⁵ Rağib el-İsfahânî ise bu kelimeyi kağıda benzer, deri veya ince deri, parşömen, tirşe olarak açıklamıştır.²²⁶ الرق (er-Rakk) kelimesinin çoğulu ise, رقوق (rukûk) olarak gelmektedir.²²⁷ Bu kelimenin aynı zamanda büyük kaplumbağa anlamına geldiği de söylenmiştir.²²⁸ Muberrred'den ise üzerinde yazı yazılmak maksadıyla incetilmiş bir deri olduğu rivayeti vardır.²²⁹ Başka bir görüşe göre ise kağıd gibi, yaprak gibi üzerine yazı yazılan her şeye denilir.²³⁰ Bu kelimedede “ra” harfini kesreli olarak okuduğumuz zaman ise kölelere mâlik, sahip olma anlamına gelmektedir.²³¹ Mâverdî, bu kelimeyi üstün olarak okumuş ve “doğu ile batı arasındaki uzaklık” diye açıklamıştır.²³² Böylece bu kelime yemin için bir isim olmuştur. Nitekim bu manada Kur’ân-ı Kerim’de şu âyette geçmektedir:

²²⁵ İbrahim, Muhammed İsmâîl, *Mu’cemu’l-Elfâzı ve’l-A’lâmi’l-Kur’âniyye*, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, y.y., t.y., s.208.

²²⁶ er-Rağib el-İsfahânî, a.g.e., 291.

²²⁷ es-Semîn el-Halebî, *‘Umdetü’l-Huffâz fî Tefsîri Eşrafi’l-Elfâz*, ‘Alemlü’l-Kutub, Beyrût, 1414/1993, II, 119.

²²⁸ Bkz: İbn Manzûr, a.g.e., X, 123.

²²⁹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 59.

²³⁰ Soyalan, Mehmet Yaşar, *Elmalılı Tefsirinde Kur’ânî Terimler ve Deyimler*, Ağaç Y., İstanbul, 2003, s. 265; Ayrıca bkz: el-Cevherî, Tantâvî, *el-Cevâhir fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Fikr, y.y, t.y., XII, 206.

²³¹ er-Rağib el-İsfahânî, a.g.e., 291; es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 119; İbn Manzûr, a.g.e., X, 123.

²³² el-Mâverdî, a.g.e., V, 377.

“Yayılmış deri üzerine”²³³ yazılmış olan Kur’ân’a yemin edilmektedir.

2. المسجور (el-Mescûr) Kelimesi

السجر kelimesi ateşi canlandırmak veya tutuşturup alevlendirmek manasındadır. Şöyle kullanılır: (سجرت التور) Tandırı tutuşturup alevlendirdim veya kızdırdım.²³⁴ المسجور (Mescûr) kelimesi ise tutuşturulmuş ateş manasındadır.²³⁵ Kabarıp taşan, doldurulmuş gibi manalara geldiğide de söylenmiştir.²³⁶

Nitekim bu manada Kurân-ı Kerîm’de şu âyetlerde geçmektedir:

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ “Kaynatılmış denize”²³⁷ Allah Teala yemin etmektedir.

وإِذَا الْبَحَارُ سُجِّرَتْ “Denizler kaynatıldığı zaman”²³⁸ yani “ateş halinde tutuşturulup alevlendirildiği zaman” anlamında olduğu söylenmiştir. Böyle bir duruma gelmesi ise ancak içinde ateşin tutuşturulup alevlendirilmesi sebebiyle olabileceği söylenmiştir.²³⁹

3. تمر (Temûru) Kelimesi

المور (el-Mevr) kelimesi süratli biçimde akmak demektir.²⁴⁰ Fiil olarak “süratli bir biçimde aktı” anlamında “مار يَمُور” şeklinde kullanılır. Bu fiilin mastarı “مور” (mevr) şeklinde gelir.²⁴¹ المور (el-Mevr) kelimesi yol anlamına da gelmektedir. Şâir Tarafe’nin şu mısrasında geçtiği gibi: فوق مور معبد “İyice döşenmiş bir yolun üzerindedir.”²⁴² Dil bilginleri bir şey sallandığında ve gidip geldiğinde مار الشيء تمر مور “O şey hareket etti,

²³³ et-Tûr, 52/3.

²³⁴ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 329.

²³⁵ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 199.

²³⁶ Özkazancıgil, Hasan Hüseyin, *Kur’ân Kelimeleri Sözlüğü*, Birleşik Y., Ankara 1990, s.213.

²³⁷ et-Tûr, 52/6.

²³⁸ et-Tekvîr, 81/6.

²³⁹ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 329.

²⁴⁰ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., IV, 144.

²⁴¹ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 725.

²⁴² İbn Manzûr, a.g.e., V, 186; es-Semîn el-Halebî, a.g.e., IV, 144.

gitti, geldi” demektedirler. Tıpkı uzun boylu hurma ağacının eğilip bükülmesi gibi bu kelime de buna benzer bir mana ifade eder.²⁴³ Mevdûdî de bu kelimeyi dolaşmak, heyecanlanmak, coşmak, salınarak yürümek, gezinmek ve tekrar tekrar ileri geri hareket etmek için kullanıldığını söylemiştir.²⁴⁴ ed-Dahhâk ise التمر (et-Temûru) kelimesine birbirinin içine dalga dagla giren manasını vermiştir.²⁴⁵ المور (el-Mevr) “toz çıkaran rüzgar” manasına da gelmektedir. Ayrıca bunun düzenin bozulup hareket şeklinin değişmesi olduğu da söylenmiştir.²⁴⁶

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا “O gün gök sallanıp çalkalanır.”²⁴⁷

4. خوض (Havd) Kelimesi

الخوض (el-Havdu): Suyu girmek,²⁴⁸ dalmak, girişmek ve suyun içinde ya da içinden yürüyerek veya binekle geçmek manasına gelir.²⁴⁹ Mecazi olarak da فى الكلام فى الكلام “Çene çaldı, batıl batıl konuştu” denilir.²⁵⁰ Onu yapan kimseye خاض denilir. Bunun çoğulu ise “خاضون” ya da “خاضين” şeklinde gelmektedir. Kur’ân’da geçen lafızlar iki âyet hariç hepsi mecazi manada olup; lüzumsuz konuşmak, lakırdı etmek, çene çalmak manasına gelmektedir.²⁵¹ Müsteâr olarak işlerle, meselelerle ilgili kullanılır. Kur’ân’da zikredildiği yerlerin çoğunda içine girilmesi, dalınması veya girişilmesi yerilen işlerle, hususlarla ilgili zikredilmiştir.²⁵²

²⁴³ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 63.

²⁴⁴ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 532-533.

²⁴⁵ ed-Dahhâk, a.g.e., II, 798.

²⁴⁶ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 63.

²⁴⁷ et-Tûr, 52/9. Ayrıca bkz: el-Mülk, 67/16.

²⁴⁸ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., I, 621.

²⁴⁹ İbn Manzûr, a.g.e., VII, 147.

²⁵⁰ İbrâhîm, a.g.e., 164.

²⁵¹ Çanga, a.g.e., s. 177.

²⁵² er-Ragîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 228-229.

Tûr sûresinde şöyle geçmektedir: الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ “Ki onlar daldıkları bâtil içinde oyalanıp duranlardır.”²⁵³

5. يدعون (Yuda'ûne) Kelimesi

الدع (ed-Da'u) Şiddetli bir biçimde defetmek,²⁵⁴ itmek, kakmak veya kovmak anlamına gelmektedir.²⁵⁵ Temelde “tökezleyen birine (kalk doğrul anlamında) دع دع” (da'da') demesinden gelir.²⁵⁶ es-Sâbûnî de bu kelimeyi zorla ve horlayarak atmak anlamını vermiştir.²⁵⁷

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

يَوْمَ يُدْعَوْنَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاً “O gün cehennem ateşine itilip atılırlar.”²⁵⁸

6. فاكهين (Fâkihîn) Kelimesi

Hoşnud, memnun, şımarık, mizahçı, güldürücü fıkralar anlatan manasına gelen الفكه (el-fekihu) kelimesinin cemi فكهون (fâkihûn) ve فكهين (fâkihîn) olarak gelmektedir. İsm-i fail olarak ise فاكهون (fâkihûn) şeklinde gelmektedir.²⁵⁹ O zaman anlamı da neş'eli zevkü sefada olan, gülen ve nimet içinde olan manalarına gelmektedir.²⁶⁰ فاكهون (fâkihûn) ve فاكهين (fâkihîn) kelimeleri ise فاكه (fâkihun)'un çoğuludur.²⁶¹ Kur'an'da Yasîn Sûresi'nde إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهُونَ “O gün cennetlikler, gerçekten

²⁵³ et-Tûr, 52/12. Ayrıca bkz: el-Müddessir, 74/45; el-Me'âric, 70/42; ez-Zuhrûf, 43/83; el-En'âm, 6/68; el-En'âm, 6/91; en-Nisâ, 4/140

²⁵⁴ Özkazancıgil, a.g.e., s. 213.

²⁵⁵ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 244.

²⁵⁶ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 8.

²⁵⁷ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1227.

²⁵⁸ et-Tûr, 52/13. Ayrıca bkz: el-Mâ'ûn, 107/2.

²⁵⁹ Çanga, a.g.e., s. 372.

²⁶⁰ ed-Dâmağânî, el-Huseyin b. Muhammed, *Kâmûsu'l-Kur'ân ev Islâhu'l-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-İlm Li'l-Melâyîn, Lübnân, 1985, 363.

²⁶¹ Çanga, a.g.e., s. 372.

nimetler içinde safa sürerler.”²⁶² Yani âhirette Allah’ın verdiği nimetlerden dolayı mesrûrdurlar.²⁶³

7. بحور عين (Bi-Hûrin ‘În) İfadesi

Arapça’da “Hûr” kelimesi “حوراء” (havrâ) ve “احور” (ehveru) sözcüklerinin çoğuludur.²⁶⁴ Hûrî, cennette yaşadığına inanılan güzel kızlara verilen isimdir. Yunus Emre “Aydan arıdır yüzleri, Misk amberdir sözleri, cennette huri kızları, gezer Allah diye diye” ifade etmiştir. “Hûrî” çok güzel (genç kadın) şeklinde tanımlanmıştır.²⁶⁵ İbn Manzûr’a göre: “Hûr”, “havra” kelimesinin çoğuludur. “Havra”, “beyaz” manasına gelen “hvr” kökünden türemiş olup “genç, güzel, alımlı, beyaz, gözleri siyah kadın” demektir.²⁶⁶

Kur’ân’da Hûrî kelimesi beş yerde farklı şekillerde geçmektedir. Şimdi Kur’an’daki kullanımına topluca bakacağız. Tûr, Duhân bir de Vâkı’a sûrelerinde حور عين (hûrun ‘În) şeklinde zikredilmiş ve hûrilerle evlendirme bağlamında ele alınmıştır.

مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ

“Yaptıklarınıza karşılık sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak âfiyetle yeyin, için (denilir). Ayrıca biz onları, ceylan gözlü hûrilerle evlendirmişizdir.”²⁶⁷

Bir yerde de sadece “’în” kelimesi kullanılmış ve aynı yerde hûrî’lerin “gözlerini sadece kocalarına dikme, iri gözlü olma, saklı yumurta gibi bembeyaz olma” özellikleri de zikredilmiştir.²⁶⁸

²⁶² Yâsîn, 36/55. Diğer örnek âyetler için bkz: ed-Duhân, 44/27, et-Tûr, 52/18, el-Mutaffîfîn, 83/31.

²⁶³ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., III, 293.

²⁶⁴ er-Ragib el-İsfahânî, a.g.e., s. 192.

²⁶⁵ Akalın, Şükrü Halûk dğr., *Türkçe Sözlük*, 11.b., Türk Dil Kurumu Y., Ankara 2011, s. 1116.

²⁶⁶ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 219.

²⁶⁷ et-Tûr, 52/20. Ayrıca bkz: es-Saffât, 37/48,49, ed-Duhân, 44/54, er-Rahmân, 55/72,74, el-Vâkı’a, 56/22, 23.

²⁶⁸ Bkz: er-Rahmân, 55/72, 74.

8. رهن (Rahîn) Kelimesi

الرهن (er-Rahnu) borcun güvencesi, teminatı olarak ortaya konan şey anlamına gelmektedir. “رهن” sözcüğü de buna benzer anlamdadır. Fakat özellikle “bahiste veya iddiada ortaya konan şeyle” ilgili olarak kullanılır. Her ikisinde temelde mastardır.²⁶⁹ Fiil olarak (ondan aldığım şeyin yerine ya da borcun bir güvencesi, teminat olarak şunu rehin koydum) anlamında “رهنه الرهن” (rahentu’r-Rahne) şeklinde ve (şöyle biriyle şöyle bir şey için bahse giriştim iddiaya tutuştum) anlamında “راهنه الرهن” (râhentu’r-Rahne) şeklinde kullanılır.²⁷⁰ Bu ikincisinin mastarı “رهن” (rihân) şeklinde gelir. Rehin olarak konan, verilen şeye “رهين” (rahîn) ve “مرهون” (merhûn) denilir. “رهن” (rahn) kelimesinin çoğulu “رهنان” (rihân), “رهن” (ruhn) veya “رهون” (ruhûn) şekillerinde gelir.²⁷¹

İncelediğimiz Sûrede Yüce Allah Kur’ân’da şöyle buyurmuştur:

كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهينٌ “Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.”²⁷²

9. كأس (Ke’sen) Kelimesi

الكأس (el-Ke’s) İçindeki içeceklerle birlikte, (içecek) kabı, (dolmuş kadeh, bardak) anlamına gelmektedir.²⁷³ İçinde herhangi bir içecek bulunmadığında ise buna “قدح” (kadeh) denilir.²⁷⁴ Ke’s’ten maksat cahiliyede içi içki dolu olan kadeh’tir. Bazen içindeki içkiye de denilir.²⁷⁵ Bu ikisinden her biri de (yani içecek ile kadeh, bardakta) tek başına كأس (el-Ke’s) olarak adlandırılmıştır. Bir kadeh içtim anlamında شربت كأسا (şeribtu ke’sen) şeklinde kullanılır.²⁷⁶ Ke’s’in içindeki cennet içkisidir. İçkinin

²⁶⁹ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 134.

²⁷⁰ er-Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., 297-298.

²⁷¹ İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 188.

²⁷² et-Tûr, 52/21. Ayrıca bkz: el-Bakara, 2/283, el-Müddessir, 74/38.

²⁷³ er-Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 667.

²⁷⁴ İbn Manzûr, a.g.e., VI, s.189.

²⁷⁵ Mehmet Yaşar Soyalan, a.g.e., s. 191-192.

²⁷⁶ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., III, 426; er-Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 667-668

mahiyetini ise Allah'tan başka hiç kimse bilmez.²⁷⁷ İbn Abbas ve Ahfeş'ten yapılan rivayete göre Kur'ân'da geçen bütün Ke's lafızları şarap manasında olup, cennet ehlinin içeceği şarap kastedilmektedir.²⁷⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle geçmektedir:

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَّعِينٍ “Onlara pınardan (doldurulmuş) kadehler dolaştırılır.”²⁷⁹

10. لغو (Leğvun) Kelimesi

Boş konuşmak, ilişmek, sataşmak, dil uzatmak anlamına gelen “لغى” (leğiye) fiilinin mastarı olarak gelmiştir.²⁸⁰ لغو (leğvun) kelimesi hesaba katılmayan yani düşünmeden, raviyyette bulunmadan ve tefekkür etmeden söylenen sözü ifade eder.²⁸¹ Bu bakımdan serçe ve benzeri kuşların sesi demek olan “اللغا” (el-leğâ) gibi olur.²⁸²

Muhammed İsmâ'il İbrâhîm bu kelimeye hata anlamı verirken,²⁸³ Mukâtil ise batıl anlamını vermiştir.²⁸⁴ Mücâhid lağv kelimesinin eza ve sövme manasına geldiğini, Dahhâk ise bunun şirk anlamında olduğunu söylemiştir.²⁸⁵ Ebû Ubeyde bunun, tıpkı “عيب” (aybun) ve “عاب” (âbun) gibi “لغو” (leğvun) “لغا” (leğan) kalıplarında kullanıldığını söylemiştir.²⁸⁶

Kur'ân'ı Kerîm'de şöyle geçmektedir:

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَعْنُ فِيهَا وَلَا تَأْنِيَةٌ “Orada karşılıklı kadeh tokuştururlar, ama burada (içki yüzünden) ne saçmalama vardır ne de günaha girme.”²⁸⁷ Mahmud Çanga burada

²⁷⁷ İbrâhîm, Muhammed İsmâ'il, a.g.e., 444.

²⁷⁸ Çanga, Mahmud, a.g.e., s. 415.

²⁷⁹ es-Saffât, 37/45. Diğer örnekler için bkz: et-Tûr, 52/23, el-Vâkı'a, 56/18, el-İnsân, 76/5, 17, en-Nebe, 78/34.

²⁸⁰ Çanga, a.g.e., s. 459.

²⁸¹ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 682.

²⁸² İbn Manzûr, a.g.e., XV, 251.

²⁸³ İbrâhîm, a.g.e., 476.

²⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü (el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ânı'l-Kerim)* çev: M.Beşir Eryarsoy, İşaret Y., İstanbul, 2004, 221.

²⁸⁵ Soyalan, a.g.e., s.204.

²⁸⁶ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 682.

²⁸⁷ et-Tûr, 52/23. Bkz: el-Vâkı'a, 56/25.

geçen لغو (leğvun) kelimesi “çirkinlik” yani o içkiyi kullanmada çirkinlik, kabahat ve boşluğun eseri gibi nâhoş şeylerin olmadığını diyerek açıklamıştır.²⁸⁸

لغو (leğvun) kelimesi hesaba katılmayan sözleri ifade etmek için de kullanılır.²⁸⁹

Üzerinde kalbin, kesin bir kararın bulunmadığı yemine “اللغو في الايمان” (el-Leğvu fi’l-Eymân) denilir. Bunlar bir türlü âdet olarak sözü bağlamak için söylenen, örnek olarak kişinin بالله بلي (belâ vallahi) والله (vallahi) yeminlerdir.²⁹⁰ Ğâşiye sûresi’nde ise şöyle geçmektedir: لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً “Orada boş bir söz işitmezler.”²⁹¹ Burada لغوا (leğven) demek istenmektedir. Böylece burada ism-i fâil, tıpkı “كاذبة” (kâzibe) gibi sıfat haline getirilmiştir. Bir de Rağıb el-İsfahânî, “Diyette hesaba katılmayan, dikkate alınmayan (küçük yavru) develere لغو (leğvun) denildiğini söylemiştir.²⁹²

11. غلمان (Ğılmân) Kelimesi

“غلمان” (ğılmân) ve “غلمة” (ğilmetun) kelimesi “غلام” (ğulâm) kelimesinin çoğuludur.²⁹³ İbn Manzûr ise bir de “اغلمة” (eğlimetun) kelimesi “غلام” (ğulâm) kelimesinin çoğulu olarak geldiğini rivayet etmiş, ğulâm kelimesini ise lügatte doğumdan gençlik çağına kadarki süre içindeki çocuk diye açıklamıştır.²⁹⁴ Ergenliğin ilk dönemlerinde olan, taze, bıyıkları yeni çıkmış genç manasında da kullanılır.²⁹⁵ Dâmeğânî ise cennette hizmet gören erkekler manasında açıklamıştır.²⁹⁶ Türkçe lügatlerde bu kelimeye yukarıdaki anlamlarının yanında, sonraları kazandığı bazı yeni anlamların katıldığını da görüyoruz: Erkek çocuk, tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı,

²⁸⁸ Çanga, a.g.e., s. 460. Ayrıca bkz: el-Mu’minûn, 23/3; el-Furkân, 25/72; en-Nebe, 78/35.

²⁸⁹ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., IV, 34.

²⁹⁰ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 250-251. Ayrıca bkz: el-Bakara, 2/225.

²⁹¹ el-Ğâşiye, 88/11.

²⁹² er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 682.

²⁹³ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 547. Ayrıca bkz: es-Semîn el-Halebî, a.g.e., III, 206.

²⁹⁴ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 440.

²⁹⁵ Çanga Mahmud, a.g.e., s. 353.

²⁹⁶ ed-Dâmeğânî, a.g.e., s. 344.

genç,²⁹⁷ genç hizmetkar, saray hizmeti gören genç, yeniçeri ocağına yeni girenler; efendisine bağlı köle,²⁹⁸ azat edilmiş köle ve esir manalarında geçmiştir.²⁹⁹

Kur'ân'da ise ğulâm kelimesinin sadece çocuk manasında kullanıldığını anlaşıyor. Bazı ayetlerde ğulâm kelimesinin henüz dünyaya gelmedikleri halde doğacakları müjdelenmiş erkek çocuk veya yeni doğmuş oğlan bebek, küçük oğlan çocuğu manalarında kullanıldığını görmekteyiz. Yüce Allah'ın Hz. Zekeriyya'yı bir erkek çocukla müjdelemiş,³⁰⁰ Hz. Zekeriyya ise şöyle cevap vermiştir:

قَالَ رَبِّ اُنِّىْ يَكُوْنُ لِىْ غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِى الْكِبَرُ وَامْرَأَتى عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اَللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ

“Zekeriyya, Rabbim! dedi. Bana ihtiyarlık gelip çatmışken üstelik karımda kısır olduğu halde nasıl çocuğum (ğulâm) olur!? Allah Teâlâ buyurdu ki, işte böyle, Allah dilediğini yapar.”³⁰¹

Kur'ân-ı Kerîm'de وَیَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ کَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّکْنُونٌ “Cennetliklerin çevrelerinde de kendilerine mahsus, sedefleri içinde saklı inci gibi gılman (ğulam)lar hizmet için dolaşır”³⁰² âyetinde geçen “غلمان” (ğilmân) kelimesi ğulam'ın çağulu olup, çoğul şekliyle sadece bu ayette kullanılmıştır.

12. مشفقین (Muşfikîne) Kelimesi

“اشفق” (eşfeka) fiil olarak sakınmak, çekinmek manasına gelmektedir. İsm-i fâil olarak ise korkanlar veya çekinenler manasında “مشفقین”(muşfikîn) ya da “مشفقون” (muşfikûn) şeklinde gelmektedir.³⁰³ Mastar olarak ise korkuyla karışık ihtimâm veya ilgi manasında “الاشفاق” (el-İşfâk) şeklinde gelmektedir. Bir de “الشفق” (eş-Şefak) şeklinde kullanılmıştır ki, güneşin batışı esnasında, gündüzün ışığının gecenin

²⁹⁷ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Matbaası, Ankara, 1970, s. 350.

²⁹⁸ Terzi, Mustafa Zeki, “Gulâm”, *DİA*, XIV, 178

²⁹⁹ Doğan, Mehmed, *Büyük Türkçe Sözlük*, 11.b., Yeni Şafak, y.y.,t.y., s. 431.

³⁰⁰ Al-i ‘İmrân, 3/39.

³⁰¹ Al-i ‘İmrân, 3/40. Ayrıca bkz: Meryem, 19/7-8, 19-20; el-Hicr, 15/53; es-Saffât, 37/101; Yûsuf, 12/19; el-Kehf, 18/74, 80, 82.

³⁰² et-Tûr, 52/34.

³⁰³ Çanga, a.g.e., s. 266-267.

siyahlığıyla birbirine karışması anlamındadır.³⁰⁴ “مُشَفِّقِينَ” (muşfikîne) kelimesi “sonuçtan korkanlar” anlamında da kullanılmıştır.³⁰⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir:

قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ “Diyecekler ki: “Evet biz bundan önce ehlimiz (ailemiz, obamız) içinde korkular içindeydik.”³⁰⁶

13. السموم (es-Semûm) Kelimesi

“السم” (es-Semm) “السم” (es-Summ) şeklinde okunup, İğne burun ve kulak deliği gibi, her türlü dar delik anlamına gelmektedir.³⁰⁷ Çoğulu “السموم” (es-Sumûm) şeklinde gelir.³⁰⁸ “Öldürücü zehir” anlamındaki “السم القاتل” (es-Summu’l-Kâtîl), ifadesinde geçen “سم” (Summ), sözcüğü فاعل (fâil) anlamında bir mastardır. Çünkü zehir ince etkisiyle bedenin iç kısımlarına girip nüfuz eder ve insanı öldürür. السموم (es-Semûm) kelimesi de zehrin yaptığı etkiye benzer bir etki yapan sıcak rüzgar anlamındadır.³⁰⁹ Sâbûnî ise السموم (es-semûm) kelimesini ter deliklerine nüfuz eden sıcak rüzgâr olarak açıklamıştır.³¹⁰

Mâverdî السموم (es-Semûm) kelimesini cehennem âteşi ve aynı zaman da cehennem isimlerinden bir isim olduğunu söylemiştir.³¹¹ Zeccâc ise bunu Cehennem olarak açıklamıştır.³¹² İbn Mulekkin ise السموم (es-Semûm) sıcaklık olduğunu

³⁰⁴ er-Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., s. 386-387; es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 321.

³⁰⁵ Özkazancıgil, a.g.e., s. 214.

³⁰⁶ et-Tûr, 52/26. Ayrıca bkz: eş-Şûrâ, 42/18, 22; el-Kehf, 18/49; el-Mu’minûn, 23/57, el-Mücâdele, 58/13; el-Ahzâb, 33/72, el-İnşikâk, 84/16.

³⁰⁷ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 256.

³⁰⁸ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 303.

³⁰⁹ er-Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., 352.

³¹⁰ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1227.

³¹¹ el-Mâverdî, Ebu’l-Hasen ‘Ali b. Muhammed Habîb, *en-Nuketu ve’l-‘uyûn Tefsîru’l-Mâverdî*, Dâru’l-Kutubî’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1412/1992, V, 383.

³¹² ez-Zeccâc, a.g.e., V, 64.

açıklanmıştır.³¹³ Kurtubî de çok sıcak bir rüzgar anlamında السموم (es-Semûm) kelimesinin müennes olarak da kullanılabileceğini söylemiştir.³¹⁴

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ أَلَّهِ عَلَيْنَا وَوَقَّانَا عَذَابَ السَّمُومِ

“Allah bize lütfetti de bizi vücudun içine işleyen azaptan korudu.”³¹⁵

14. كَاهِن (Kâhin) Kelimesi

Dilciler genelde Kâhin’i “gelecekte haber veren kişi” olarak tanımlarken³¹⁶ Rağıb el-İsfahânî gelecekle ilgili olarak haber verene “عراف” (arrâf) geçmişte meydana gelip gizli kalan haberleri ortaya çıkarana “كاهن” (kâhin) denildiğini belirtmiştir. Bir kimse bu işi yapmaya kalktığında fiil olarak “كهن فلان” (kehune fulânun) denilir. Bu fiilin de mastarı “كهانة” (kehâne) şeklinde gelmektedir.³¹⁷ “كهانة” (kehâne) sezgi veya bir türlü ilhamlarla yahut bazı işaretlerin yorumuyla ileride meydana gelecek olayları önceden görme ya da haber verme, gizli veya esrarengiz bilgiyi ortaya çıkarma işi yahut sanattır.³¹⁸ Cahiliyye devrinde Araplar arasında kâhinlik yayılmış, onlardan bazı zatlar bu işi san’at haline getirmişlerdi. Kafirler Rasûlullah’a iftira sûretinde onu kâhinlikle tasvif etmişler ve Kur’ân kâhinin sözüdür demişlerdi. Allah Teâlâ, Rasûlünü bu gibi hususlardan tebriye ve tezkiye etmiş ve kafirlerin haksız olduklarını ortaya koymuştur.³¹⁹

Kur’ân’da Kâhin kelimesi iki yerde geçmiştir. Bunlardan birincisinde Peygamber’in kâhin ve cinlerin etkisinde kalmadığını göstermek için Allah Teâlâ şu ayeti indirmiştir: “فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ” “O halde anlatıp öğüt vermeye

³¹³ İbn Mulekkin, *Tefsîru Ġarîbi'l-Kur’ân*, ‘Âlemu’l-Kutub, Beyrût, 1407/1987, s. 412

³¹⁴ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 70.

³¹⁵ et-Tûr, 52/27. Ayrıca bkz: el-Hicr, 15/27, el-Vâkıa, 56/42.

³¹⁶ İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 363; es-Semîn el-Halebî, a.g.e., III, 507.

³¹⁷ Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 665.

³¹⁸ Harman, Ömer Faruk, “Kâhin”, *DİA*, XXIV, 71.

³¹⁹ Çanga, a.g.e., s. 440.

devam et; çünkü sen, Rabbinin nimeti hakkı için, ne kahinsin ne de mecnun!”³²⁰ İkinci âyetle ise Kur’ân’ın her hangi bir kâhinin sözü olmadığını bildirerek şöyle buyurmuştur: “وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ” “Bir kahin sözü de değildir. Siz pek az düşünüyorsunuz!”³²¹ Dolayısıyla her iki âyetle de Rasûl-i Ekrem kâhinlikten tenzih edilmektedir.

B- 29-49. ÂYETLERDEKİ BAZI KELİMELERİN İZAHI

1. ريب المنون (Raybe’l-Menûn) İfadesi

“ريب” (Rayb) sözcüğü bir şeyle ilgili belirli bir hususta vehme düşüp, daha sonra bu vehme düşülen hususun üstünden perdenin kalkması demektir.³²²

ريب المنون (Raybe’l-Menûn) sözüne gelince ise ansızın gelip, ne vakit meydana geleceği yakinen bilinemeyen ölüm hadisesidir.³²³ Burada “ölümün” “ريب” (şüphe) sözcüğüyle adlandırılmasının nedeni, (söz sahibinin) onun meydana gelişiyle ilgili bir şüphe içinde olması değildir; bilakis meydana geleceği zamanla ilgili bir şüphe içinde olmasıdır. Çünkü insan “ölümle” ilgili gerçekleşmesi yönünden değil, vakti yönünden her zaman bir “ريب” (şüphe) içindedir.³²⁴

es-Süddî, “Rayb” kelimesi Kur’ân’da şüphe ve tereddüt manasında olduğunu söylemiştir. Yalnız et-Tûr sûresi’ndeki bir yer müstesnâdır. Orada geçen “Raybe’l-Menûn” ibaresi, zamanın olayları ve musibetleri demektir.³²⁵

el-Menûn kesmek manasına gelen “men” kökünden olup “ölüm” manasındadır. Ömürleri kestiği için bu ismi almıştır.³²⁶ İbn Abbas’ın açıklamasına göre de “ölüm”

³²⁰ et-Tûr, 52/29.

³²¹ el-Hakka, 69/42.

³²² er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 298. Ayrıca bkz: el-Bakara, 2/2.

³²³ İbrâhîm, a.g.e., 215.

³²⁴ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 147.

³²⁵ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 72.

³²⁶ es-Sâbûnî, a.g.e., 1231.

manasındadır.³²⁷ ريب المنون (Raybe'l-Menûn) ifadesinin dehrin helak edici felaketleri anlamına geldiği de söylenmiştir.³²⁸

Kur'ân'da şöyle zikredilmiştir:

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَبِّبَ الْمُؤْنُونَ

Yoksa onlar, “ O bir şairdir; onun, zamanın felaketlerine uğramasını bekliyoruz” mu diyorlar?³²⁹

2. احلام (Ahlâm) Kelimesi

الحلم (el-Hilm) öfkenin harekete geçmesi, kabarması durumunda nefsi ve tabiatı, seciyezi zapt etmek, tutmak veya bunlara hâkim olmak demektir.³³⁰ Çoğulu ise “احلام” şeklinde gelir.³³¹ İbn Manzûr الحلم (el-Hilm) kelimesinin akıl manasına geldiğini söylemiştir. Cemisi ise “احلام” (ahlâm) ve “حلم” (hulûm) şeklinde gelmektedir.³³² Bu kelimenin rahmeti, merhameti, yumuşak başlılığı, hoşgörüyü, affı çağrıştıran manaları içeren bir kelime olduğu da söylenmiştir.³³³

Yüce Allah şöyle buyurur:

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ

“Yoksa onlara bunu (bu çelişkiyi) akılları mı emrediyor, ya da onlar azgın bir topluluk mudurlar?”³³⁴

Burada geçen “احلام” (ahlâm) sözcüğünü “akıl” anlamında olduğu söylenmiştir.³³⁵ Sâbûnî de “احلام” (ahlâm) kelimesini “akıl” manasına gelen “حلم”

³²⁷ İbn Abbas, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Muessesetu'l-Kutubi'l-Sekâfiyye, Beyrût, 1411/1991, s. 469.

³²⁸ Özkazancıgil, a.g., s. 214.

³²⁹ et-Tûr, 52/30.

³³⁰ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 183.

³³¹ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., I, 516.

³³² İbn Manzûr, a.g.e., XII, 146.

³³³ Soyalan, a.g.e., s.153.

³³⁴ et-Tûr, 52/32.

(Hulm) kelimesinin çoğulu olduğunu söylemiştir.³³⁶ “حلم” (Hilm) sözcüğü hakikatte “akıl” anlamına gelmez. Ama akıllılığın nedenlerinden biri olmasından dolayı onu akıl anlamında tefsîr etmişlerdir.³³⁷ احلام (Ahlâm) kelimesi rüyâlar anlamında da kullanılmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir:

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالَمِينَ “Karmakarışık rüyalar, biz böyle rüyaların yorumunu bilenler değiliz dediler.”³³⁸

3. المصيطرون (el-Musaytırûn) Kelimesi

“المسيطر” (el-Museytir) kelimesi ile “المصيطر” (el-Musaytır) bir şeyi kontrol altında tutmak, onun durumlarını yakından tetkik edip amelini yazmak maksadı ile o şeye egemen olan, musallat olan demek olup, kökü de “سطر” (setr) kelimesinden gelmektedir. Çünkü kitap satır satır yazılır.³³⁹ Bu durumda olan birisinin yaptığı işe “مسيطر” (museytir) “egemen, musallat olan” denilir. Yahud da “bizim üzerimize egemen oldun, musallat oldun” manasında “سيطرت علينا” (seytarte ‘aleynâ) ifadesi kullanılır.³⁴⁰ “المصيطرون” (el-museytirûn) kelimesi, “bir şeye hakim olan” manasına gelen “مسيطر” (museytir) kelimesinin çoğuludur.³⁴¹

Kur’ân-ı Kerim’de şöyle geçmektedir:

³³⁵ İbnu’l-Cevzî, Cemâlu’d-Dîn Ebu’l-Ferac ‘Abdu’r-Rahman b. ‘Alî b. Muhammed, *Tezkiratu’l-Erib Fî Tefsîri’l-Ğarîb-Ğaribu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Mektebete’l-İlmiyye, Beyrût, 1425/2004, s. 373. Ayrıca bkz: er-Rağîb el-İsfahânî, a.g.e., 184-185.

³³⁶ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1231.

³³⁷ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., I, 448.

³³⁸ Yusûf, 12/44. Bkz: el-Enbiyâ, 21/5.

³³⁹ İbn Manzûr, IV, 364.

³⁴⁰ ez-Zeccâc, a.g.e., V, 66.

³⁴¹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1231.

لُتَّ عَلَىٰهِمْ بِمُصِيطِرٍ “Onların üzerinde bir zorba değilsin!”³⁴² Bu âyette geçen “مصيطر” (musaytır) “sen onların üzerinde bir koruyucu, muhâfız değilsin” anlamındadır.³⁴³

4. سلم (Sullem) Kelimesi

سلم (sullem) kelimesi yüksek yerlere vâsıl olmada, ulaşmada veya erişmede vasıta edinilen³⁴⁴ ve kendisinde selâmet üzere olmanın umulduğu bir araç olarak açıklanmıştır.³⁴⁵ Bu kelimenin açıklamasında Ragıb el-İsfahânî “سبب” (sebeb) sözcüğünü kullanmıştır.³⁴⁶ “السبب” (es-Sebeb): kendisiyle hurma ağacına çıkılan veya tırmanılan ip anlamına gelmektedir. Çoğul olarak da “الاسباب” (el-Esbâb) şeklinde gelmektedir.³⁴⁷ سلم (sullem) kelimesini Mahmud Çanga ise merdiven olarak açıklamıştır.³⁴⁸ Özellikle develer için ağaçtan yapılan bir çeşit özengiye bu ismin verildiği de söylenmiştir.³⁴⁹ Bu kelime Kur’ân’da şöyle geçmektedir:

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ “Yoksa onlara mahsus bir merdiven var da (çıkıp) ondan dinliyorlar mı? Öyleyse dinleyenleri, açıklayıcı bir delil getirsin.”³⁵⁰

5. مغرم (Meğram) Kelimesi

المغرم (el-ğurm) İşlediği bir suçtan ya da ettiği bir hıyânetten dolayı değil de, başka bir nedenle bir kimsenin malının başına gelen zarar demektir.³⁵¹ Gerek kefalet ve yardımlaşma, açık ve gizli sözleşme, yahut kefalet ve zorunlu bir iltizam ile verilen

³⁴² el-Ğâşiye, 88/22. Ayrıca bkz: et-Tûr, 52/37.

³⁴³ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 339.

³⁴⁴ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 299.

³⁴⁵ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 249.

³⁴⁶ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 352.

³⁴⁷ bkz: Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 323.

³⁴⁸ Çanga, a.g.e., s. 251.

³⁴⁹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 75.

³⁵⁰ et-Tûr, 52/38. Bkz: el-En’âm, 6/35.

³⁵¹ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 540.

herhangi bir zarar-ziyana denilir.³⁵² مغرم (Meğram) kelimesinin, karşılanması gereken zarar ziyan, tazmin sorumluluğu anlamına geldiğinde söylenmiştir.³⁵³ Tütççe’de bu ifade “ziyan vermek” veya “cereme vermek” diye karşılanır.³⁵⁴ Ceremenin aslı cerimedir. İşlenen bir suç sebebiyle alınan vergi veya para cezası demektir. Ancak sonradan bu isim, haksızca alınan her şeyi ifade eder olmuştur.³⁵⁵ Fiil olarak ise ödenmesi gereken bir şeyi, (bir diyeti) kendisi için mecburi hale geldikten sonra ödedi anlamında “غرم كذا” şeklinde kullanılır.³⁵⁶ Bu fiilin mastarı “غرم” veya “مغرم” şeklinde kullanılır.³⁵⁷ المغرم (el-meğram) kelimesi ise borç anlamına gelmektedir.³⁵⁸ Bu kelimenin ism-i Fâili الغارم (el-ğârim) şeklinde olup, borçlu, borç isteyen anlamına gelir. Çoğulu ise غارمون، غرمين şeklinde gelmektedir.³⁵⁹ Bir de bu kelimedden “غرامات” (garâmât) kelimesi vardır ki, kişinin kendisine borç olmayan bir şeyi üstlenmesine denilir.³⁶⁰

Kur’ân-i Kerîm’de ise şu şekilde geçmektedir:

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّعْرَمٍ مُثْقَلُونَ “Yoksa sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da, bu yüzden onlar ağır bir borç altında eziliyorlar mı?”³⁶¹

6. كسفا (Kisfen) Kelimesi

الكسفة (el-kisfetu) bulut, pamuk ve benzeri, seyrek ve değişebilen cisimlerdenidir.

كسف Çoğulu (kisefun) şeklinde gelir.³⁶²

Kur’ân’da şöyle geçmektedir:

³⁵² Soyalan, a.g.e., s. 208.

³⁵³ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015. s. 333.

³⁵⁴ Soyalan, a.g.e., s. 208.

³⁵⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e., VII, 4564.

³⁵⁶ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., s. 540.

³⁵⁷ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 436.

³⁵⁸ Özkazancıgil, a.g., s. 214.

³⁵⁹ Çanga, a.g.e., s. 348.

³⁶⁰ Hicazî, Muhammed Mahmud, *Furkan Tefsiri*, çev: Mehmet Keskin, İlim Y., İstanbul, t.y., VI, 61.

³⁶¹ et-Tûr, 52/40. Ayrıca bkz: et-Tevbe, 9/60, 98, el-Vâkı’a, 56/66, el-Kalem, 68/46.

³⁶² er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 649.

“Onlar gökten bir parçayı düşerken
görseler birbiri üstüne yığılmış bir bulut” diyecekler.³⁶³

“كسف” (Kesefe) fiilinin bir de kesmek manasına geldiğini söyleyenler
olmuştur.³⁶⁴

Ebû Zeyd şöyle demiştir: “elbiseyi parça parça kestim anlamında “كسفت الثوب”
(keseftu es-Sevbe) denildiğini söylemiştir.³⁶⁵

İbn Manzûr da “Devenin urkubunu (kuyruk) kestim” anlamında “كسفت عرقوب
” (keseftu ‘urkûbe’l-İbil) denmiştir.³⁶⁶

et-Taberî “كسفا” (kisfen) kelimesini sükunla “كسفا” (kisfen) şeklinde de
geldiğini rivayet etmiştir.³⁶⁷

“كسف” (kesifun) ise “كسفة” (kisfetun) sözünün çoğuludur. Bu bakımdan “سدره”
(sidratun) ve “سدر” (siderun) sözcüklerine benzer.³⁶⁸

7. مركوم (Merkûm) Kelimesi

“مركوم” (merkûm) ³⁶⁹ (rakame) üst üste katlamak, kümelemek manasındadır.
kelimesi ise ism-i mef’ul olup, “Üst üste yığılmış veya toplanmış bulutlar”
anlamındadır.³⁷⁰

الركام (er-Rukâm) kelimesi ise, bir parçası diğer parçasının üzerine atılmış³⁷¹ veya
konunmuş şey anlamına gelmektedir.³⁷² الركام (er-Rukâm) kelimesinin küme, tabaka,
yığın manası da vardır.³⁷³

³⁶³ et-Tûr, 52/44. Ayrıca bkz: el-İsrâ, 17/92, eş-Şu’arâ, 26/187, er-Rûm, 30/48.

³⁶⁴ İbn Manzûr, a.g.e., IX, 299.

³⁶⁵ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., III, 464; er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 649-650.

³⁶⁶ İbn Manzûr, a.g.e., IX, 300.

³⁶⁷ et-Taberî, a.g.e., XV, 161.

³⁶⁸ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 649-650; es-Semîn el-Halebî, a.g.e., III, 465.

³⁶⁹ Çanga, a.g.e., s. 219.

³⁷⁰ İbrâhîm, a.g.e., s. 210.

³⁷¹ es-Semîn el-Halebî, a.g.e., II, 123.

ركام (rukâm) sözcüğü ayrıca “kumu” ve “orduyu” nitelemek için de kullanılmıştır.³⁷⁴

الركمة (er-Rukmetu) “Birikmiş, (üst üste yığılmış) balçık, çamur veya toprak anlamına gelmektedir.³⁷⁵ İçinde bir “ركمة” (rukmetun) yani üst üste yığılmış, birikmiş veya toplanmış bir iz olan, yolun ana kısmına veya ortasına مرتكم الطريق (murtekemu’t-tarîk) denilir.³⁷⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir:

وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ “Gökten düşen bir kütle görseler üst üste yığılmış bulutlardır” derler.³⁷⁷

II- SÛRENİN TEFSÎRİ

A- KENDİSİNE YEMÎN EDİLEN VARLIKLAR (1-6. ÂYETLER)

1. 1-6. Âyetler

وَالطُّورِ (1) وَكِتَابٍ مُّسْطُورٍ (2) فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ (3) وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ (4)

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ (5) وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ (6)

2. Âyetlerin Meâli

1. Andolsun o Tur’a, 2. Satır satır yazılmış bir Kitab’a, 3. Yayılmış ince deri üzerine, 4. Beyt-i Ma’mûr’a, 5. Yükseltilmiş tavana. 6. ve kızdırılıp kaynatılmış taşkın denize.

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Yüce Allah altı şey üzerine kasem (yemin) ederek Peygamberleri vasıtasıyla haber verdiği azabın mutlaka geleceğini ve onu engelleyebilecek hiçbir gücün

³⁷² er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 295.

³⁷³ Çanga, a.g.e., s. 219.

³⁷⁴ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 295.

³⁷⁵ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 251.

³⁷⁶ er-Rağıb el-İsfahânî, a.g.e., 295.

³⁷⁷ et-Tûr, 52/44. Ayrıca bkz: el-Enfâl, 8/37, en-Nûr, 24/43.

bulunmadığını bildirmektedir. Üzerine yemîn edilenlerle nelerin kastedildiği ve bunların yemin konusu ile bağlantısı hakkında değişik açıklamalar yapılmıştır.³⁷⁸

Kur'ân'da Yüce Allah'ın, bir olay veya bir konuyu izah ederken bazı şeylere yemin ettiği görülebilmektedir. Bu ya açıklamak istenen şeyin ehemmiyetine, ya onun ahlâk ve fazilet üzerindeki olumlu tesirine, ya da aile ve toplumu daha iyiye, güzele ve düzene yönlendirmeye yöneliktir. Bir kelimenin, varlığın veya bir şeyin önemini belirtmek için ona yemin etmek, Arapça'nın üslûp tarzındandır. Dolayısıyla bu sûrede de, bu metot uygulanmıştır.

1. Tûr

Müfessirlerin büyük çoğunluğu, 1. âyette geçen ve Nabât dilinde dağ anlamına gelen³⁷⁹ Tûr kelimesini (Kur'ân'daki kullanımları dikkate alarak) Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevinin tebliğ edildiği kutlu dağ (Sînâ dağı) anlamıyla açıklamışlardır. Yüce Allah bu dağın şerefini yüceltmek, değerini yükseltmek ve ondaki bazı âyetleri (mucize) hatırlatmak üzere ona yemin etmektedir.³⁸⁰ Bazı müfessirler ise bu kelimenin kök anlamlarından olan “uçma” manasıyla bağ kurarak “gayb âleminde duyular âlemine uçup gelenler (İlhamlar, bilgiler, melekler)” yorumu yapmışlardır.³⁸¹

2. Satır Satır Yazılmış Kitap

Eski ve orta çağlarda kutsal ve kıymetli kitapların korunması için ceylan derisine yazıldığı, yapılan ciddi araştırmalardan anlaşılmıştır. Nitekim Tevrat ve İncil'in ince deri üzerine yazılıp rulo halinde havra ve kiliselerde korunduğunu biliyoruz. Ayrıca Kur'ân-ı Ker'im'in de gerek Ashâb-ı Kirâm, gerekse onlardan sonra bir iki asır içinde ceylan derisi üzerine itinayla yazılıp muhafaza edildiği de bir gerçektir.³⁸²

İkinci ve üçüncü âyetlerde bahsedilen “kitap”la ilgili olarak birçok yorum yapılmıştır. Bu kitabın satır satır yazılması, muntazam olarak yazılması anlamındadır.

³⁷⁸ Geniş bilgi için bkz: er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 193-194. Ayrıca bkz: İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi'l-'Ulûm, Beyrut, 1409/1988, s. 19-21.

³⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., III, 272.

³⁸⁰ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 58.

³⁸¹ el-Beydâvî, a.g.e., II, 433.

³⁸² Yıldırım, a.g.e., XI, 5835.

Zîrâ satır satır yazılan harflerin tertibidir.³⁸³ Zemahşerî ise bu Allah Teâlâ'nın Mûsâ'ya yazdığı ve yazarken de kalemin çıkardığı sesi duyduğu kitap olduğunu söylemiştir.³⁸⁴

Bir başka görüşe göre ise bu Kur'ân-ı Kerîm'dir.³⁸⁵ Çünkü Tevrât, Sînâ'daki bir dağda vahyedildiği gibi, Kur'ân da Mekke'deki Nûr dağında vahyedilmeğe başlamıştır.³⁸⁶ Hz. Muhammed (s.a.s.)'den önce indirilmiş ilahi kitaplar,³⁸⁷ yaratılmışlarla ilgili bütün bilgilerin kayıtlı bulunduğu Levh-i Mahfûz³⁸⁸ ve meleklerin göreviyle ilgili olarak Levh-i Mahfûz'dan istinsâh edilmiş kısımlar olduğu da rivayet edilmiştir.³⁸⁹

el-Ferrâ da haşr günü insanların dünyada yapıp ettiklerini ayrıntılı olarak görecekları amel defteri olduğunu belirtmiş ve kimisi kitabını sağ taraftan alacak, kimisi de sol taraftan alacaktır diye rivayet etmiştir.³⁹⁰ Bunun benzeri bir âyet de şöyledir: “Kıyâmet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap çıkarırız.”³⁹¹ Yine bir başka âyet de ise şöyle buyrulmuştur: وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ “Defterler açıldığı zaman.”³⁹² Taberî ise bunun sahifeler olduğunu açıklamıştır.³⁹³

Burada “kitap” kelimesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in kastedildiği yorumu yapanlar, sûrenin indiği sıralarda Kur'ân'ın bu şekilde yazılmaya başlandığını söylemişler veya tamamı açısından ileride yazılacağına işaret bulunduğunu belirtmişlerdir.³⁹⁴ Kuşeyrî ise kitap ile ilgili şu yorumları yapmıştır:

³⁸³ Ebu's-Su'ûd, a.g.e., VIII, 146.

³⁸⁴ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 22. Ayrıca bkz: el-Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Meâlimü't-Tenzil*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1413/1992, IV, 236; el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 59.

³⁸⁵ İbn 'Acîbe el-Haseni, *el-Bahru'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, Çev: Dilaver Selvi (*Kur'ân'ın Tefsiri ve Tasavvufî İşaretleri*) Semerkand Yay., İstanbul, 2014, IX, 408.

³⁸⁶ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989. IX, 76.

³⁸⁷ İbn 'Atiyye, Ebû Muhammed 'Abdu'l-Hakk b. Gâlib, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, y.y., 1411/1991, XV, 230.

³⁸⁸ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 57.

³⁸⁹ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 239.

³⁹⁰ el-Ferrâ, a.g.e., III, 91. Ayrıca bkz: es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-Keşf ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1425/2004, V, 573, Hicazî, a.g.e., VI, 55.

³⁹¹ el-İsrâ, 17/13.

³⁹² et-Tekvîr, 81/10.

³⁹³ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 15.

³⁹⁴ Hayreddin Karaman ve dğr, a.g.e., V, 143. Ayrıca bkz: er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 240.

Birincisi, Bu kitap, Allah'ın kullarına merhamet etmeyi üzerine aldığına dair yazdığıdır. İkincisi, “Rahmetim, gazabımın önüne geçmiştir” sözüdür.³⁹⁵

en-Nesefî “satır satır yazılmış kitap”ın Kur’ân olduğunu ve diğer kitaplara karşı üstün olduğunun gösterilmesi için nekra olarak geldiğini rivayet etmiştir.³⁹⁶ Elmalılı Hamdi Yazır ise, Tûr’dan sonra bu kitabı mestûr’un Tevrat olması tebâdür ederse de, *وَالْكِتَابُ الْمُسْتُورُ* marife olarak değil nekra olarak *وَكِتَابٌ مُسْتُورٌ* buyurulması, bunun henüz tanınmadık başka bir kitap olduğunu gösterir demiştir.³⁹⁷

3. Beyt-i Ma’mûr

Dördüncü âyette geçen “el-Beytu’l-Ma’mûr” tamlaması hakkında birçok yorum vardır:

Beyt-i Ma’mûr’un göktekiler için, yerdekilere nisbetle Kâbe-i Muazzama gibi olduğu söylenmiştir.³⁹⁸ Buhârî’de bulunan uzun bir İsrâ hadisinde, “Sonra bana Beyt-i Ma’mûr arzulundu. Ben, “Ey Cebrâîl! Bu nedir?” dedim. O, “Bu, Beyt-i Ma’mûr’dur” dedi. “Ona her gün yetmiş bin melek girer. Bir defa oradan çıktılar mı, bir daha oraya dönmezler. Bu onların (ilk ve) son girişidir.”³⁹⁹ diye rivayet edilmiştir.

Beyt-i Ma’mûr, dünya semasında Ka’be’nin tam hizasında, eni ve boyu aynı olan bir yer olup, bunun yüksekliği, yer ile gök arası kadardır.⁴⁰⁰ Taberî mechul bir zât yoluyla Enes’ten, Hz.’Alî’den ve Katâde’den rivayet edildiğine göre Beyt-i Me’mûr, gökte tam Ka’be’nin karşısında bulunan bir mescidin adıdır.⁴⁰¹

Bir diğer yoruma göre bu Ka’be’nin ismidir. Bu yorumda ma’mûr kelimesinin, “gelen gideni çok olan, ziyaretçileriyle şenlenen ve bakımlı yer” manaları esas alınmıştır.⁴⁰² Hasan-ı Basrî’den rivayet edildiğine göre ise Ka’be’nin kendisidir. Yüce Allah burayı her yıl 600.000 kişi ile imar eder. Eğer insanlar bu kadar sayı

³⁹⁵ el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, el-Hey’etu’l-Mısriyyetu’l-‘Âmme li’l-Kitâb, y.y., 1973/1483, III, 471.

³⁹⁶ en-Nesefî, a.g.e., IV, 189.

³⁹⁷ Elmalılı, a.g.e., VII, 4551.

³⁹⁸ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1227.

³⁹⁹ el-Buhârî, *Bed’ul-Halk*; 5, (hadis no:2998); Ahmed Davutoğlu, *Sahîh-i Müslim*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1974, II, 99.

⁴⁰⁰ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 282.

⁴⁰¹ et-Taberî, a.g.e., XXII, 16.

⁴⁰² ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 22.

tamamlamayacak olurlarsa, Allah bu sayıyı meleklerle tamamlayacağını söylemiştir.⁴⁰³ Yüce Allah'ın yerüzünde kullar için koyduğu ilk ev odur, diye de rivayet olunmuştur.⁴⁰⁴

Âyette kast edilen Beyt'in Ka'be veya Tûr'la ilgili olarak Mescid-i Aksâ olması tercihe şayandır. Nitekim Ümm-i Seleme (r.anhâ), "Hac sırasında hasta olduğumu Rasûlüllâh'a arzettim. Rasûlüllah bana "İnsanların arkasından deveye binerek tavâf et" buyurdu. Öylece tavâf ettim. Rasûlüllah'da Beyt'in yanında namaz kılıyor, "Ve't-Tûr ve Kitâbin Mestûr..." sûresini okuyordu hadisini rivayet etmiştir.⁴⁰⁵ Hz. Peygamber'in Ka'be'nin yanında bu sûreyi okuması Beyt ile Kâbe'nin kastedildiğine işaret olabilir.

Beytu'l-Ma'mur ile mü'minin kalbi de kastedilmiş olabilir ki kalp, kişinin Allah'ı tanınması ve O'na tam bir teslimiyet göstermesiyle ma'mûr olur. Ma'mûrluğu da marifet ve ihlas ile, diye bir yorum da vardır.⁴⁰⁶

4. Yükseltilmiş Tavan

Yüce Allah, dünya üstündeki kutsal yerlere işaret edip bunların önemini vurguladıktan sonra "Beyt" ile çağrışimli olarak tavan gibi dünya'yı kaplayan göğe, o yüksek semaya ve güneşler, aylar, sabit ve hareketli yıldızlar ve sayılarını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği nice âlemler gibi göğün ihtiva ettiklerine yemin ederek, gökteki kudretine işaret buyurmaktadır.⁴⁰⁷ Aynı zamanda belli bir plana göre düzenlenip korunduğu belirtilmekle ve kurulu düzenin mükemmelliğine işaret edilmektedir.⁴⁰⁸ Evin tabanı ve tavanı vardır. Bu Beyt-i Ma'mûr'un tabanı Ka'be, tavanı da göktür. Onun için Beyt ile çağrışimli olarak "es-Sakfu'l-Marfu" yani yükseltilmiş tavana yemin edilmektedir. Yükseltilmiş tavan, Dünyayı bir tavan gibi koruyan göktür.⁴⁰⁹ Mukâtil b. Süleyman bir açıklama yaparak şöyle demiştir: "Allah gökleri 500 yıllık bir mesafe kadar yerden yükseltmiştir."⁴¹⁰ Şu âyet de bu manayı desteklemektedir: وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ "Gökyüzünü korunmuş bir tavan yaptık. Onlar ise O'nun

⁴⁰³ Elmalılı, a.g.e., VII, 4551.

⁴⁰⁴ el-Kurtubi, a.g.e., XVII, 60.

⁴⁰⁵ el-Buhârî, Kitâbu't-Tefsîr, bap no 10. 4033.

⁴⁰⁶ el-Beydâvî, II, 433; Bkz: el-Kuşeyrî, III, 472; Abdurrahman Küçük, "Beytu'l-Ma'mûr", *DİA*, VI, 94-95.

⁴⁰⁷ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 57.

⁴⁰⁸ Yıldırım, a.g.e., XI, 5836.

⁴⁰⁹ Ateş, a.g.e., IX, 77.

⁴¹⁰ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 282.

ayetlerinden yüz çeviriyorlar.”⁴¹¹ Hz. Alî, Mücâhid ve Süddî de bu görüştedirler.⁴¹² Yüce Allah ona tavan adı vermektedir. Çünkü yere nisbetle sema, eve nisbetle tavan gibidir. İbn Abbas’a göre sözü edilen bu tavan arştır. O’da cennetin tavanı olduğunu açıklamıştır.⁴¹³ Bu konudaki bir rivayete dayanarak bazı müfessirler, bununla arşın kastedildiği yorumunu yapmışlardır.⁴¹⁴ Rabî’ b. Enes de burada Arşın kastedildiğini söylemiş ve “Arş bütün yaratıkların tavanıdır” diye bir açıklama yapmıştır.⁴¹⁵

5. Kaynatılmış Deniz

Göge yemin edildikten sonra, gökle çağrışımlı olarak denize, fakat denizin normal durumuna değil, olağanüstü bir durumuna yemin edilmektedir. Altıncı âyette geçen “el-Bahru’l-Mescûr” ifadesi “Arşın altında bulunan deniz” anlamına gelmektedir.⁴¹⁶ Rebi’ b. Enes bu ifadeyi açıklamak için, “Arşın altındaki sudur ki, yeniden diriltilecekleri günde kabirlerinden cesedleri diriltecek olan yağmur buradan iner” demiştir.⁴¹⁷ “el-Bahru’l-Mescûr”un serbest bırakılmış deniz demek olduğu da söylenmiştir.⁴¹⁸ Cumhûr ise bunun dünyada görmekte olduğumuz deniz olduğunu söylemişlerdir.⁴¹⁹

“Mescûr” kelimesi farklı manalara gelmektedir:

Birincisi: Mücâhid, Kızdırılmış, alevlenmiş manasında olduğunu açıklamıştır.⁴²⁰ Kur’ân-ı Kerim’de geçen وَإِذَا الْبَحَارُ سُجِّرَتْ “Denizler kaynatıldığı zaman” âyeti de bunu desteklemiştir.⁴²¹ Kıyamet gününde denizlerin suları kaynatılıp ateş kesilecek veya suları savrulup denizler boşaltılacaktır anlamına geldiği de söylenmiştir.⁴²² Mu’mın

⁴¹¹ el-Enbiyâ, 21/32.

⁴¹² et-Taberî, a.g.e., XXVII, 18.

⁴¹³ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 61.

⁴¹⁴ eş-Şevkânî, a.g.e., V, 94; Elmalılı, VII, 4551-4552.

⁴¹⁵ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 405.

⁴¹⁶ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 20.

⁴¹⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 405.

⁴¹⁸ Ateş, a.g.e., IX, 77.

⁴¹⁹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 405.

⁴²⁰ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 61.

⁴²¹ et-Tekvîr, 81/6.

⁴²² Ateş, a.g.e., IX, 77.

sûresinde ise bu kelime edilgen haliyle “yakılma” manasına kullanılmıştır. فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ “Kaynar suda; sonra ateşte yakılacaklar.”⁴²³

İkincisi: Boş anlamına geldiği de söylenmiştir.⁴²⁴ İbn Abbas’tan gelen rivayete göre de o, bu âyeti “boş deniz” şeklinde yorumlamış; bir ümmetin yağmur duasına çıktığını, döndükleri zaman ise havuzun boşluğunu (boş oluşunu) kastederek إِنْ الْحَوْضُ مَسْجُورٌ “Hakikaten havuz boştur” dediklerini rivayet etmiştir.⁴²⁵

Üçüncüsü: Dolgun, taşkın manasındadır.⁴²⁶ Katâde de “mescûr” kelimesine dolan anlamı vermiştir.⁴²⁷ Taberî ise bu anlamı tercihle onun bugün yakılmamakta ve dolu olduğunu söylemiştir.⁴²⁸ Beydâvî ise, dolu anlamı vererek onun okyanus olduğunu açıklamıştır.⁴²⁹ Mevdûdî ise dolu ve dalgalı manasını vermiştir.⁴³⁰

Dördüncüsü: Tutulmuş, hapsedilmiş manasındadır.⁴³¹

Denizlerin, dünyanın düzenini bozacak şekilde taşmalar yapmasının engellemesine işaret edilmiştir.⁴³² İbn Abbas’tan rivayetle Ali b. Ebû Talha ve Suddî de aynı görüştedirler. Ahmed b. Hanbel’in Hz. Ömer’den rivayet ettiği bir hadis de bu anlamı kanıtlar: “Hiç bir gece yoktur ki deniz, üç kez yere bakar da dünyanın üstüne boşalıp yaratıkları boğmak ister; fakat Allah ona engel olur.”⁴³³ Bunun “akıtılmış olan” anlamına geldiği de söylenmiştir. Yüce Allah’ın وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ “Denizler akıtıldığı zaman”⁴³⁴ sözü de bunu desteklemektedir.

Beşincisi: Karışık, manasına gelmektedir.⁴³⁵

⁴²³ el-Mu’min, 40/72.

⁴²⁴ İbn Atıyye, a.g.e., XV, 233.

⁴²⁵ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 405.

⁴²⁶ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 19.

⁴²⁷ İbn Atıyye, a.g.e., XV, 233.

⁴²⁸ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 20.

⁴²⁹ el-Beydâvî, a.g.e., II, 433.

⁴³⁰ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 528.

⁴³¹ İbn Atıyye, a.g.e., XV, 233.

⁴³² et-Taberî, a.g.e., XXVII, 18-19.

⁴³³ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 405.

⁴³⁴ el-İnfitâr, 82/3.

⁴³⁵ el-Mâverdî, a.g.e., V, 379.

Altıncısı: Tûrdan söz edilmesi, Firavun'un boğulduğu denizin de olduğu söylenebilir.⁴³⁶ Burada semada arşın altında bulunan bir denize⁴³⁷ veya cehenneme yemin edilmiştir.⁴³⁸ Taberî burada geçen (mescûr) kelimesinin “yakma” ve “dolma” manasında olduğunu söylemiştir. Bu manalardan birincisi dünyadaki denizlere uymadığı için “dolu deniz” manası verilmesinin doğru olacağını belirtmiştir.⁴³⁹

Buna “البحر المسجور” (el-Bahru'l-Mescûr) adı verilmesinin sebebi, suyunun içilmemesi ve onunla ekin sulanmamasıdır. Kıyamet günündeki denizler de böyledir. İbn Ebû Hâtim bunu Alâ b. Bedr'den nakletmiştir. Saîd b. Cübeyr'den rivâyete göre o, bu âyeti salıverilmiş denize andolsun şeklinde tefsir etmiştir.⁴⁴⁰

B- ALLAH'IN AZABININ KAFİRLERE MUTLAKA GELMESİ (7-10. ÂYETLER)

1. 7-10. Âyetlerin Metni

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ (7) مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ (8) يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا (9) وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا (10)

2. Âyetlerin Meâli

7. Rabbinin azabı elbette gerçekleşecektir. 8. Onu önleyecek biri yoktur! 9. O gün gök bir çalkanişla çalkalanır. 10. Dağlar da bir yürüyüş yürür.

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Bu iki âyetin gerek ses tonu, gerekse sonlarının telaffuzu kesin ve kat'iyet ifade etmekte ve insana söz konusu edilen hususun muhakkak geleceğini ve onu engelleyecek ve ondan koruyacak hiçbir gücün bulunmadığını anlatmaktadır. Bu ifade tonları, insan hissine hiçbir engele çarpmadan aktığı zaman insanı derinden sarsar ve lime lime eder.⁴⁴¹

⁴³⁶ İbn 'Aşûr, a.g.e., XXVII, 39-40; Elmalılı, a.g.e., VII, 4552.

⁴³⁷ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 20

⁴³⁸ İbn 'Atıyye, a.g.e., V, 187

⁴³⁹ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 18-19

⁴⁴⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 405.

⁴⁴¹ Seyyid Kutub, *Fî zilâli 'l-Kur'an*, Hizmet Yay., İstanbul, t.y., XIV, 93.

Yedinci âyetle geçen “Rabb’inin azabı elbette vaki olacaktır” buyruğu, bundan önce geçen kasemlerin cevabı olarak gelmiştir.⁴⁴² Katâde, bu âyetle de kasem olduğunu söylemiştir.⁴⁴³ İbnü’l-Cevzî, müşriklere azabın hak olduğuna dair Yüce Allah’ın bir yemini olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁴ Rabb’inin azabından murat ahirettir. Çünkü burada hitap olunanlar, iman edenler değil, onu inkar edenlerdir. İnkâr edenler içinde ahiretin gelişi elbetteki bir azaptır. Bu yüzden, ona kıyamet veya ahiret ya da ceza günü denmesi yerine, “Rabb’inin azabı” denmiştir.⁴⁴⁵

İbn Kesîr “İşte bu hakkında yemin edilen şeydir. Yani mutlaka bu azab kafirlere gelip çatacak ve onların tepelerine inecektir” şeklinde açıklayarak, Hafız Ebû Bekr b. Ebi’-d-Dünya’nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir gece Hz. Ömer Medine’de bekçilik yapmak üzere dışarı çıkmıştı. Müslümanlardan bir adamın evinin yanından geçti. Onun namaza durmuş olduğu bir zamana denk geldi. Bunun için Hz. Ömer de durup onun kırâatini dinlemeye başladı. O da: “And olsun Tûr’a” buyruğunu “Rabb’inin azabı elbette vakî’ olacaktır, onu önleyebilecek yoktur” buyruğuna kadar geldi. (Ömer) dedi ki: Kâbe’nin Rabb’ine yemin olsun ki bu gerçek bir yemindir. Sonra eşeğinden inip bir duvara yaslandı. Bir süre daha bekledikten sonra evine geri döndü. Hasta olduğu için bir ay boyunca insanlar onun ziyaretine gidip gelmişler ve hastalığının da ne olduğunu bilmemişlerdir.⁴⁴⁶ Bu rivayet söz konusu âyetlerin Hz. Ömeri ne kadar etkilediğini göstermektedir.

Ebû Hayyân buradaki ilk “vav” yemin için gelmiş, sonrakiler ise atıf için olduğunu söylemiştir. Azab’ın Rabb kelimesine izafet edilmesinde bir incelik vardır. Âyetin sonunda yer alan “واقع” (Vâki) “vuku’ bulucudur” kelimesi, “كائن” (Kâin) “olucudur” kelimesinden daha vurguludur. Sanki o azabın yüksek bir yerde hazırlanmış olduğunu, kimin başına inecekse hemen onun üzerine düşeceğini bildirmiştir.⁴⁴⁷

Bu âyetle müminin yüreğini etkileyecek hadiseler zikredilmektedir. Şöyle ki, Cubeyr b. Mut’im’in şöyle dediği rivayet olunmuştur: “Bedir savaşındaki esirler

⁴⁴² el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 62.

⁴⁴³ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 20.

⁴⁴⁴ İbnul-Cevzî, a.g.e., VIII, 48.

⁴⁴⁵ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 528-529.

⁴⁴⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁴⁷ Ebû Hayyân, a.g.e., VIII, 47.

hakkında Rasûlüllâh'la konuşmak için Medine'ye geldim. Onu sabah namazında Tûr sûresi'ni okurken buldum. Sesi mescidden çıkıyordu. “Şüphesiz Rabb'inin azabı meydana gelecektir” anlamındaki âyete varınca, onu duyduğumda sanki kalbim eridi. Bu olay gönlüme İslâm'ın ilk girişidir. Azabın inivermesinden korkarak müslüman oldum. Bana azap inmeden, oturduğum yerden kalkmayacağımı zannediyordum.⁴⁴⁸ Bu olayın bir benzeri de Erkâm'ın evine varıp da Hz. Peygamber'i “Tâhâ” sûresi'ni okurken dinlediğinde Hz. Ömer'in başına gelmiştir. Kalbi yumuşadı ve müslüman oldu. Kabule hazır kalpler en küçük şeylerden müteessir olurlar. Nasihatçi, Kur'ân veya Allah Rasûlî olursa tesiri daha fazla olur; ama kalp katı olunca Ebû Cehil'e faydası olmadığı gibi, ona öğüt de fayda vermez.⁴⁴⁹

Sekizinci âyette geçen “Onu önleyecek biri yoktur!” ifadesi kimse onu engelleyemez, anlamındadır.⁴⁵⁰ İbn Kesîr de, Allah onlara bu azabı getirmek istediğinde, onu bertaraf edecek hiçbir kimse yoktur, şeklinde açıklamıştır.⁴⁵¹ Kuşeyrî ise âyeti, Allah bir kulu reddettiği zaman, reddine dair hükmü kesinleştirir, şeklinde açıklamıştır.⁴⁵²

Dokuzuncu âyette geçen “O gün gök bir çalkanişla çalkalanır” ifadesini İbn Abbas ve Katâde, hareket ettikçe eder, diye açıklamış ve başka bir görüşe göre ise, onun çatlayıp yarılmasıdır, demiştir.⁴⁵³ Mücâhid de o özel bir şekilde dönmesi,⁴⁵⁴ Neseî, değirmen gibi hareketli bir şekilde dönmesi,⁴⁵⁵ Dahhâk ise, Allah'ın emri ile dönmesi, harekete gelmesi ve dalga dalga bir birinin içine girmesidir, diye açıklamıştır.⁴⁵⁶ İbnu'l-Cevzî bu âyeti sarsıldıkça sarsılır şeklinde açıklamış; Ebû Ubeyde ise salınır diye yorumlamıştır.⁴⁵⁷

Onuncu âyette geçen “Dağlar da bir yürüyüş yürür,” ifadesini İbn Kesîr, dağlar saçılıp savrulan toz zerrecikleri haline döner, saçılıp savrularak yok olur, diye

⁴⁴⁸ el-Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Tefsîru'l-Beğavî, el-Musemmâ Ma'âlimu't-Tenzîl*, b.3., Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1413/1992, IV, 237; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâi İsmâil, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, Dâru'l-Kur'ân'il-Kerîm, Beyrut, 1402/1971, III, 389.

⁴⁴⁹ el-Bursevî, İsmâ'il Hakî, *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul 1926, IX, 188.

⁴⁵⁰ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 20.

⁴⁵¹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁵² el-Kuşeyrî, a.g.e., III, 472.

⁴⁵³ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 21.

⁴⁵⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁵⁵ en-Neseî, a.g.e., IV, 190.

⁴⁵⁶ ez-Zâveytî, Muhammed Şukrî Ahmed, *Tefsîru'd-Dahhâk*, Dâru's-Selâm, Kâhire 1419/1999, II, 798.

⁴⁵⁷ İbnu'l-Cevzî, a.g.e., VIII, 48.

açıklamıştır.⁴⁵⁸ Yani, dağlar ufalanıp yeryüzünden savrulur ve yayılmış toz haline gelir.⁴⁵⁹

Bir görüşe göre, dağlar yerinden yer ile dümdüz oluncaya kadar,⁴⁶⁰ ya da bugün bulutların dünyada yürüdükleri gibi yürüyeceklerdir, denilmiştir.⁴⁶¹ Nesefî de dağlar havada bulutlar gibi yürür. Çünkü onlar saçılmış toz toprak haline gelmiştir, şeklinde açıklamıştır.⁴⁶²

İşte Allah'ın azabının vaki' olacağı o gün, gök dehşetten bir sallanıp dönecek, dağlar bir yürüyecek ki yer dümdüz olacak; ne dağ kalacak, ne vadi, ne de tümsek, yüksek dağlar o sarsıntı ile paramparça olup kaldırılacaktır diye de açıklanmıştır.⁴⁶³ Göğün sarsılmasındaki ve dağların yürümesindeki hikmetin, uyarmak ve tekrar dünyaya dönüşün olmayacağını bildirmek için olduğu söylenmiştir.⁴⁶⁴

C- CEHENNEME GİDECEK OLAN KİŞİLER (11-16. ÂYETLER)

1. 11-16. Âyetlerin Metni

فَوَيْلٌ لِلْمُكَذِّبِينَ (11) الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ (12) يَوْمَ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاً (13) هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ (14) أَفَسِحْرُ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ (15) اضْلَوْهَا فَاضْلَبُوا أَوْ لَا تَضْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُحْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (16)

2. Âyetlerin Meâli

11. Vay haline artık o gün o yalanlayanların. 12. Ki, onlar daldıkları bir bataкта oynayıp duruyorlar. 13. O gün onlar cehenneme itilirler. 14. İşte bu sizin o yalan deyip durduğunuz ateştir. 15. Bu da mı sihir, yoksa siz görmüyor musunuz? 16. Yaslanın ona bakalım, ister sabredin, ister etmeyin, artık hepsi sizin için birdir; sadece yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz.

⁴⁵⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁵⁹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1228. Bu âyete bkz: Tâhâ, 20/105.

⁴⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, III, 283

⁴⁶¹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 63. Ayrıca bkz: en-Neml, 27/88.

⁴⁶² en-Nesefî, a.g.e., IV, 190.

⁴⁶³ Ateş, a.g.e., IX, 78.

⁴⁶⁴ el-Beydâvî ve'n-Nesefî ve'l-Hâzin ve İbn 'Abbâs, *Kitâbu Mecmû'a mine't-Tefâsîr*, Dâr İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, Beyrût, 1320/1902, VI, 90.

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Cenâb-ı Hakk, âyetlerde, inkar edenlerin o günü hiç düşünmeden yaşadıkları dünya hayatının, kalıcı olmadığını ve boş bir uğraştan ibaret olduğunu belirtmektedir. Daha sonra âyetlerin devamında, karşılaşılabilecekleri ağır cezadan bahsedilmiştir. Bu ceza üzerinde çok tefekkür edilmesi istenmektedir.

On birinci âyette geçen “Artık o gün yalanlayanın vay haline” buyruğundaki “ویل” (veyl), helak olacak olan kimseye söylenen bir ifadedir. Bu kelimenin başına “fe” harfinin gelmesinin sebebi, ifadede bir çeşit ceza bulunduğundan ötürü olduğunu söylenmiştir.⁴⁶⁵ Bu âyette geçen “veyl” kelimesinin, cehennemdeki bir vadinin adı olduğu⁴⁶⁶ ve bu vadinin cehennemliklerin irinleri ile dolu olduğu rivayet edilmiştir.⁴⁶⁷ Râzî ise “veyl” kelimesinin şiddet ifade ettiğini ve yalanlayanlara ait olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁸ Bu kelimenin çetin azap manasına geldiğini, bu âyette geçen “yalanlayanlar” kelimesini ise, sadece Allah’ı, Rasûlünü ve kıyamet gününü yalanlayanlara mahsus olduğunu açıklamışlardır.⁴⁶⁹

Zuhaylî ise “فويل” kelimesinin baş tarafında olan “fe” harfinin mana bağlantısını sağlamak için geldiğini ve orada mü’minlerin güven içinde olduğunu bildirdiğini söylemektedir.⁴⁷⁰

İbn Kesîr ise, o gün Allah’ın onlara vereceği azabı, ibretli ceza ve intikamları sebebiyle “vay onların haline” denildiğini belirtmektedir.⁴⁷¹

On ikinci âyette geçen “Ki, onlar daldıkları bir bataкта oynayıp duruyorlar.” Cümlesinde Hz. Muhammed (s.a.v.)’den konuşurken onu yalanlıyorlar ve onunla alay etmekle konuşmaya daldıkça dalıyorlar ve O’nun zikrini unutuyorlar, manasına geldiği söylenmiştir.⁴⁷²

⁴⁶⁵ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 64; bkz: Taberî, a.g.e., XXVII, 22.

⁴⁶⁶ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 55.

⁴⁶⁷ el-Cezâirî, a.g.e., IV, 332.

⁴⁶⁸ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 345.

⁴⁶⁹ el-Bursevî, a.g.e., IX, 189; es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1228.

⁴⁷⁰ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 57

⁴⁷¹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁷² İbnu’l-Cevzi, a.g.e., VIII, 49.

Taberî, fitne ve fesada dalmış, gaflet içinde oyalanıp dururlar, demiş;⁴⁷³ İbn Kesîr ise, onlar dünyada batıla dalmakta, dinlerini alaya ve eğlenceye almaktadırlar, şeklinde açıklamıştır.⁴⁷⁴ Sâbûnî de dünyada batıla dalmakta, kendilerinden istenenden gafil olanlardır, şeklinde açıklamıştır.⁴⁷⁵

On üçüncü âyette geçen “O gün onlar cehenneme itilirler.” İfadesini Mücâhid, Şa’bî, Muhammed b. Ka’b, Dahhâk, Süddî ve Sevrî o gün, cehennem ateşine atılırlar;⁴⁷⁶ İbn Abbas da boyunlarından çekilir, ta cehenneme atılırlar, şeklinde açıklamıştır.⁴⁷⁷ Tefsirlerde cehennem gözetçileri onların ellerini boyunlarına bağlayarak, alınlarını da ayakları ile bir araya getirip yüz üstü cehenneme doğru iterler. Onları cehenneme iterken boyunlarından da şiddetle dürterek götürürler. Bu hal böylece cehennem ateşine varıncaya kadar devam edeceği bildirilmiştir.⁴⁷⁸

İbn Kayyim, yaka paça tutulup şiddetle ateşe itilirler şeklinde;⁴⁷⁹ Taberî ise, itilerek atılırlar, diye bir anlam vermiştir.⁴⁸⁰

On dördüncü âyette geçen “İşte bu sizin o yalan deyip durduğunuz ateştir” ifadesi, Cehenneme yaklaştıklarında cehennem bekçilerinin onlara “bu, dünyada yalanlayıp alay ettiğiniz cehennem ateşidir,” şeklinde seslenmesi olarak açıklanmıştır.⁴⁸¹ Yani Zebaniler başlarına kakmak ve onları azarlamak üzere onlara böyle diyecek ve oraya atacaklardır.⁴⁸²

On beşinci âyette geçen “Bu da mı sihir, yoksa siz görmüyor musunuz?” ifadesinde, peygamberlerin anlattıkları hakikatler üzerinde tefekkür etmek ve kabul etmek lazımdır. Bu gerçekleri bir yalan, gösterdikleri mucizeleri de bir sihir olarak adlandıranlar acı gerçekle karşılaştıklarında, onlara “Bu da mı sihir? Dünyada iken gerçeklere karşı kör davrandığınız gibi, âhirette de gözünüz görmüyor mu?” şeklinde

⁴⁷³ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 22.

⁴⁷⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁷⁵ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1228. Ayrıca bkz: Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e., VII, 4552.

⁴⁷⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁷⁷ İbnu’l-Cevzi, a.g.e., VIII, 49.

⁴⁷⁸ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 64. Ayrıca bkz: Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 283; el-Beydâvî, a.g.e., II, 434; el-Bursevî, a.g.e., XXVII, 30; Ebu’s-Su’ûd, a.g.e., VIII, 147; Ebû Hayyân, a.g.e., VIII, 145.

⁴⁷⁹ İbn Kayyim, a.g.e., IV, 256.

⁴⁸⁰ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 22.

⁴⁸¹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1228.

⁴⁸² İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

aşağılayıcı bir hitap edileceği haber verilmiştir.⁴⁸³ Taberî ise onları kınayıp tahrik etmek için kendilerine böyle denildiğini ve âyetin manasının da “Görüp tattığınız bu azap, büyü cinsinden midir, yoksa bugün tıpkı dünyada kör olup iyilik ve imanı görmediğiniz gibi kör müsünüz?! şeklinde olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁴

Burada sorulan sorunun azarlamak ve yaptıklarını başa kakmak anlamında olduğu da bildirilmiştir.⁴⁸⁵

On altıncı âyette geçen “Yaslanın ona bakalım, ister sabredin, ister etmeyin, artık hepsi sizin için birdir; sadece yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz.” İfadesini Taberî, şu ateşin sıcaklığını tadın ki dünyada bunu yalanlamaktaydınız ve Rabb’inize karşı âsî olmanızdan ötürü cezalandırılıyorsunuz, diye açıklamıştır.⁴⁸⁶ Bu ifadeyle ilgili İbn Kesîr, oraya bütün yönleriyle kendinizi kuşatacağı bir şekilde girin. Oranın azabına, ibretli cezalarına sabredip etmemeniz arasında hiçbir fark yoktur. Sizler oradan kaçamaz ve oradan kurtulamazsınız. Allah hiç kimseye zulmetmez, aksine herkese amelinin karşılığını (mükafat ya da cezasını) verir, şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁴⁸⁷

Nesefî ise her iki durumun eşit olma durumunu şu sözlerle açıklamaktadır: “Çünkü sabır, ancak nihayette sağlayacağı fayda için sabırsızlığa karşı bir üstünlük ifade eder. Zira bu durumda sabredene hayırlı bir karşılık verilir. Amellerin bir karşılığı olan azaba sabretmenin ise, âkıbette herhangi bir faydası yoktur.”⁴⁸⁸

Beydâvî de, cezanın mutlaka gerçekleşmesi lazım gelince, sabrın olmasının veya olmamasının bir olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁹ Kurtubî de buna yakın bir mana vermekle beraber, sabretseniz de etmeseniz de sizin için aynı olduğunu ve hiçbir şeyin size fayda verebilmeyeceğini söylemiştir.⁴⁹⁰

Allah Teâlâ bu insanlara bu şekilde azab etmek suretiyle zulmetmemiştir. Çünkü, onların dünyada işledikleri ameller, ahirette azaba dönüşmüştür. Bu yüzden bu azabdan bir kaçış yolu bulamamışlardır. Tıpkı dünyada iradeleri, batıl inançları ve

⁴⁸³ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 23.

⁴⁸⁴ et-Taberî, XXVII, 23.

⁴⁸⁵ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 64. Ayrıca bkz: Ebu’s-Su’ûd a.g.e., VIII, 147, es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1228, el-Hicr, 15/15.

⁴⁸⁶ et-Taberî, XXVII, 23.

⁴⁸⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 406.

⁴⁸⁸ en-Nesefî, a.g.e., IV, 190.

⁴⁸⁹ el-Beydâvî, a.g.e., II, 434.

⁴⁹⁰ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 64; ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 59.

çirkin amelleri onların ayrılmaz bir parçası olduğu gibi, ahirette de bu azab onların ayrılmaz bir parçası olacaktır. Fasit iradeleri, batıl inançları ve bu ikisinden kaynaklanan amelleri ne kadar onlarla birlikte ise, göreceği azab da o derecede onlarla birlikte olacaktır.⁴⁹¹

Daha sonra Allah Teala, faydalı ilme, salih amele ve sahih itikada sahip takva sahiplerinden bahsetti. Onların Cennetteki meskenlerinden ve meskenlerdeki durumlarından söz etti. Onların içinde bulunduğu hal, rahatlıktan ibarettir. Allah Teâlâ onların gönüllerinin hoş, işlerinin rahat olduğundan bahsetmiştir.

D- CENNETE GİDECEK OLAN MUTTAKİLERİN ÖDÜLLERİ (17-28. ÂYETLER)

1. 17-28. Âyetlerin Metni

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ (17) فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (18) كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (19) مُتَكَبِّرِينَ عَلَى سُورٍ مَّضْفُوفَةٍ وَزَوَجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ (20) وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ (21) وَأَمَدَدْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْفِيهِمْ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَازِلُ مُتَقَرَّبُونَ (22) يَتَنَزَّعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْنِيهِمْ (23) وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ (24) وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ (25) قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ (26) فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ (27) إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ (28)

2. Âyetlerin Meâli

17. Fakat (günahlardan) korunanlar cennetlerde, nimet içindedirler. 18. Rablerinin kendilerine verdiği ile sefa sürmektedirler. Rableri onları, cehennem azabından korumuştur. 19. Yaptıklarınıza karşılık yiyecek, içecek, afiyetler olsun. 20. Sıra sıra dizilmiş çok güzel koltuklara yaslanarak; kendilerine güzel, iri gözlü hurileri de eş etmişsinizdir. 21. İman edip zürriyetleri de iman ile arkalarından gelmiş olanlar, işte Biz, onların nesillerini de kendilerine katmışızdır. Bununla beraber kendi amellerinden hiçbir şey de eksiltmemişizdir. Herkes kazancına bağlıdır. 22. Bir de onlara bir meyve ve

⁴⁹¹ İbn Kayyim, a.g.e., IV, 256-257.

içlerinin çekeceği bir et yetiştirmekteyiz. 23. Orada kadeh teati ederler ki, onda ne bir saçmalama vardır, ne de bir günaha sokma! 24. Kendilerine ait hizmetçiler, sanki sedef içinde saklı inciler gibi onların etrafında pırıl pırıl dönerler. 25. Birbirlerine dönmüş soruyorlar; 26. Diyecekler ki: Evet biz bundan önce ehlimiz (ailemiz) içinde korkular içindeydik, 27. Allah bize lutfetti ve bizleri o semum (kavurucu) azabından korudu. 28. Evet biz bundan önce O'na dua ediyor, korumasını istiyorduk. Gerçekten O, öyle iyiliği bol, öyle merhameti çok olandır.

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Kur'ân, ilahi metod gereği, önce insanlıktan yana çok yararlı olan şeyleri sıralamaktadır. Arkasından, kıyamet günündeki safhalardan bir kaçına dikkatleri çektikten sonra, inkarcı sapıkları, azgın zalimleri nasıl korkunç bir azabın beklediğini haber vermektedir. Sonra da kendini inkar ve haksızlık fırtınasından; cehalet ve azgınlık karanlığından kurtarıp, Allah sevgisi ve korkusu doğrultusunda hayatını ilahi buyrukların ışığı altında düzene sokan mü'minlerin erişeceği ve mutluluk verici nimetleri açıklamaktadır.⁴⁹²

On yedinci âyette geçen “Şüphesiz takva sahipleri cennetlerde ve nimet içindedirler.” İfadesi peygamberlerin bildirdiklerine iman edip, dünyada iken kendini kurtarmaya çalışan ve insanı cehenneme sürükleyen düşünce ve davranışlardan kaçan,⁴⁹³ farzlarını eda edip, masiyetlerinden uzak durarak Rablerinden sakınan kimselerin, ahirette bahçelerde ve nimetler içinde olacaklarını haber vermektedir.⁴⁹⁴ Mukâtil, şirkten sakınan takva sahiplerinin cennetler ve nimetler içinde olacağını söylemiştir.⁴⁹⁵ Başka bir görüşe göre de, Allah'a saygısızlıktan sakınanlar ve Rabb'lerinin kendilerine verdikleriyle mutluluk duyan kimselerin cennetlerde ve nimetler içinde olacakları bildirilmiştir.⁴⁹⁶ Dünyada muttaki olan kimseler, ahirette kafirlerin aksine yemyeşil bahçeler içinde olacakları ve kesilmeyen nimetlerden istifade edecekleri bildirilmiştir.⁴⁹⁷ Buna ibretli ceza, azap ve intikamın tam zıddı olarak da

⁴⁹² Yıldırım, a.g.e., XI, 5858.

⁴⁹³ Mevdûdî, a.g.e., V, 533.

⁴⁹⁴ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 23. Ayrıca bkz: es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1229.

⁴⁹⁵ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 283.

⁴⁹⁶ Altıntop, Halil İbrahim, *Hidayet Rehberi Kur'ân: 114 Sûre'den Işıklar*, Ek Kitap, İstanbul 2013. s. 232.

⁴⁹⁷ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 65.

mana verilmiştir.⁴⁹⁸ Beydâvî ise, muttakilerin istedikleri cennetlerde ve istedikleri nimetlerde olduğunu söylemiş,⁴⁹⁹ Zemahşerî de kendilerine has bahçelerdedirler, şeklinde açıklamıştır.⁵⁰⁰

On sekizinci âyette geçen “Rablerinin kendilerine verdiği zevk içerisinde dirler. Rableri onları cehennem azabından da korunmuştur.” İfadesini Taberî, Allah’ın kendilerine bahşetmesi sebebiyle yanlarında çok meyveler vardır. Cehennem azabını da onların üzerinden kaldırmıştır, şeklinde açıklamıştır.⁵⁰¹ Diğerleri ise Allah’ın kendilerine ihsan ettiği nimet, huzur⁵⁰² ve çeşitli ikramlar diye açıklamıştır.⁵⁰³ Bu ikramları da İbn Kesir şöyle açıklamıştır: lezzet, yiyecek, içecek, giyecek, mesken, binek ve daha başka türlü nimetlerinden faydalanır ve zevk alırlar.⁵⁰⁴

İbn Kesir ise, “Allah onları cehennem azabından kurtarmıştır.” İfadesiyle ilgili, bu gözün görmediği, kulağın duymadığı ve insanın da içinden geçirmediği sevinçlerin bulunduğu cennete girmeye ek olarak, ihsan edilmiş başlı başına bağımsız bir nimettir, açıklamasını yapmıştır.⁵⁰⁵

Allah Teâlâ, bu âyette müminlere iki nimeti bir arada lutfetmiştir. Birincisi, iç huzuru ve gönül rahatlığı; İkincisi ise yeme-içme ve evlenmek suretiyle beden rahatlığıdır. Yani Allah Teâlâ muttakileri Cehennem azabından ve hoşlanmadıkları hallerden korumuştur. Onlara yaptıklarının tam karşılığı olarak istediğini vermiştir. Çünkü onlar, O’nun hoşlanmadığı işleri terk etmişler, hoşlandığı işleri ise yapmışlardır. Sonunda ödülleri amellerine uygun olmuştur.⁵⁰⁶

On dokuzuncu âyette geçen “Yaptıklarınıza karşılık yeyin, için, afiyetler olsun.” İfadesi şöyle açıklanmıştır: “Onlara şöyle denilecektir: Dünyada iken Allah için işlediğiniz amelleriniz dolayısıyla, Rabbinizin size bahşettiği yiyeceklerden ve

⁴⁹⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 407; Sait Havva, a.g.e., XIV, 175.

⁴⁹⁹ el-Beydâvî, a.g.e., II, 434.

⁵⁰⁰ el-Keşşâf, a.g.e., IV, 23.

⁵⁰¹ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 23; Ayrıca bkz: İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 49.

⁵⁰² Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 283.

⁵⁰³ en-Nesefî, a.g.e., IV, 190; es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1229.

⁵⁰⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 407

⁵⁰⁵ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 407; Ayrıca bkz: er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 248; ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 64-65.

⁵⁰⁶ İbn Kayyim, a.g.e., IV, 257.

içeceklerden âfiyetle yeyip için. Bunlardan herhangi bir rahatsızlık geleceğinden ve herhangi bir gaileye uğramaktan endişe etmeyin.”⁵⁰⁷

İbn Kesîr de aynı görüşü ileri sürmüş ve burada geçen “İşleye geldikleriniz sebebiyle afiyetle yeyin için” buyruğunun Hakka Sûresi’nde geçen ifadeyle aynı olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁸ Hakka Sûresi’nde şöyle geçmektedir: كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَصْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ “Geçmiş günlerde peşinen işledikleriniz sebebiyle afiyetle yeyin için.”⁵⁰⁹

“Afiyetle yenilen, içilen şey” ifadesini Beydâvî, Boğaza tıkanmayan ve herhangi kötü tarafı olmayan şey olarak açıklamıştır.⁵¹⁰ Bu ifadenin “Siz ölmeyeceksiniz” manasına geldiğİ de rivayet edilmiştir. Bir nimetin kalıcığİ yoksa veya insanla birlikte kalması söz konusu değılse, o nimetin rahatlık verici ve onda afiyetin olmadığı söylenmiştir.⁵¹¹ Mukâtil de bundan dolayı âyet “herhangi bir zorluğa katlanmanız, herhangi bir yükümlülüğünüz yoktur; helal olarak yeyin ve bundan dolayı hesaba çekilmeyeceksiniz” diyerek açıklamıştır.⁵¹²

Nesefî ise, afiyetle yeyin için ya da afiyetli yiyecekler yeyin, içecekler için, diyerek açıklamıştır.⁵¹³ İbnu’l-Cevzî de, yediğİniz içtiğİniz şeylerden dolayı hastalanmaktan emin olunuz demiş;⁵¹⁴ Zeccac ise, bu son halinizden dolayı sizi tebrik ederiz, şeklinde bir mana vermiştir.⁵¹⁵

Yirminci âyette geçen “Sıra sıra dizilmiş çok güzel koltuklara yaslanarak; kendilerine güzel, iri gözlü hurileri de eş etmişizdir.” İfadesiyle ilgili tek saf olacak şekilde bir birine bitişik olarak semaya doğru dizilirler. Kul bunlara oturmak istediğİ zaman bu tahtlar alçalır. Üzerine oturduğunda eski haline döner açıklaması yapılmıştır. İbn Abbas’tan gelen rivayete göre ise bunlar zebercet,⁵¹⁶ altından tahtlardır ki, inci ve

⁵⁰⁷ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 24.

⁵⁰⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 407

⁵⁰⁹ el-Hakka, 69/24.

⁵¹⁰ el-Beydâvî, a.g.e., II, 434.

⁵¹¹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 65.

⁵¹² Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 283.

⁵¹³ en-Nesefî, a.g.e., IV, 191.

⁵¹⁴ İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 49-59.

⁵¹⁵ Ez-Zeccâc, a.g.e., V, 63.

⁵¹⁶ Zümrüte benzeyen, zümrütten daha açık yeşil olan ve zümtüt kadar değeri olmayan bir süs taşıdır. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın kitabevi, Ankara 1970. s. 1411; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Yazar Yay., Ankara 2011. s. 1878.)

yakut ile süslenmiştir. Bir tahtın büyüklüğü ise, Mekke ile Eyle arası kadar olduğu rivayet edilmiştir. “Onlara iri gözlü hurileri de eş yaptık” ifadesi, Biz onları o hurilerle eşleştirdik, şeklinde açıklanmıştır.⁵¹⁷

İbn Kesîr ise, bunlar üstleri cibinliklerle (çadırla) kapatılmış ve yüzleri birbirine dönmüş tahtlardır diye açıklamıştır.⁵¹⁸ Yemeleri ve içmeleri esnasında bu halde (tahtları birbirine bitişik) olacağı da rivayet edilmiştir.⁵¹⁹ “عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ” “Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde” buyruğu da buna benzemektedir.⁵²⁰ “Onlara iri gözlü hûriler eş yaptık” buyruğuna gelince: Biz onlara iri gözlü hurilerden salih arkadaşlar ve güzel eşler verdik, anlamındadır. Mücâhid: Onları iri gözlü hurilerle evlendirdik, nikahladık anlamında olduğunu, belirtmiştir.⁵²¹

Allah Teâlâ hurileri beyaz tenli, güzel ve cazibeli olmakla tavsif etmiştir. Nitekim konuyla ilgili bir başka âyette ise şöyle buyurmuştur: “فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ” “O konutlarda iyi huylu, güzel kadınlar vardır.”⁵²² Hurilerin beyazlığı tenlerinde, güzelliği yüzlerinde ve cazibeleri gözlerindedir. Allah Teâlâ Cennetliklerin kadınlarını en güzel sıfatlarla tavsif etmiştir.⁵²³

Taberî ise “sıra sıra dizilmiş tahtlara yaslanarak” yani kanepeler üzerine sıra sıra dizilmiş, kadife yastıklara yaslanarak, şu muttakileri, beyazı geniş, güzel ve iri gözlü kadınlarla evlendirdik. Gözlerin beyaz kısmı bembeyaz, siyah kısmı da simsiyahtır, şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁵²⁴ Herkesin kendine ait divanı olduğuna, ortak kullanılmadığını söyleyen de olmuştur.⁵²⁵

Koltukların dizilişinden bahsetmek, muttakilere verilen nimetin kemale erdiğini gösterir. Çünkü hepsi yan yana ve karşı karşıyadır. Nitekim bu konuda Allah Teala bir başka âyette şöyle buyurmuştur: “مُتَكِّينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ” “Karşı karşıya kurulmuşlar.”⁵²⁶

⁵¹⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 65.

⁵¹⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 407

⁵¹⁹ Sait Havva, a.g.e., XIV, 175.

⁵²⁰ es-Saffât 37/44.

⁵²¹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 407

⁵²² er-Rahmân, 55/70.

⁵²³ Bkz: İbn Kayyim, a.g.e., IV, 259.

⁵²⁴ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 24; Ayrıca bkz: ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 65-66.

⁵²⁵ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 65-66.

⁵²⁶ el-Vâkıa 56/16.

İnsanın beraber olmaktan hoşlandığı ve kendisine yakın olmasını istediği dostlarıyla evinde ve bahçesinde birlikte vakit geçirmesi, aldığı en büyük zevklerden ve hissettiği en büyük mutluluktan biridir. Bu şekilde cennetlikler, sevdiklerinden uzak olmaz. Sevdikleri ile kendileri arasına başkaları girmez. Doğrusu onların koltukları sevdiklerinin koltukları ile yan yanadır.⁵²⁷

Yirmi birinci âyette geçen “İman edip zürriyetleri de iman ile arkalarından gelmiş olanlar, işte Biz, onların nesillerini de kendilerine katmışızdır. Bununla beraber kendilerine amellerinden hiçbir şey de eksiltmemişizdir. Herkes kazancına bağlıdır.” İfadeleri, çok önemli noktayı beyan ederek, İslam’ın iman, amel, affedilme, bağışlanma, mükafat ve ceza görme denklemine belirlediği eşsiz ahengi ortaya koymuştur.⁵²⁸ Burada mümin olan kimselerin ahirette akrabalarıyla beraber olup olmayacakları konusuna değinilmiştir. Cennetteki güzellikleri düşünenler için aklından geçen önemli bir soruya cevap verilmiştir. Bu âyet ve bunun yanında başka âyetlerden anlaşıldığına göre cennete girmenin birinci şartı iman sahibi olmaktır.⁵²⁹

Zemahşerî’ye göre bu âyette iman kelimesinin nekre olarak gelmesi, yüksek bir derecesi ve özelliği olan bir iman olduğu içindir. Derecesi düşmüş zürriyetinin imanını kastetmesi de mümkündür.⁵³⁰

Ayrıca burada, Yüce Allah iman edenlere, ahirette mutlu olacaklarını, aynı yola tabi olan zürriyetleriyle birlikte yaşayacaklarını ve onların güzel amellerinden de bir eksiltme olmayacağı bildirmiştir.⁵³¹ Âyette, cennette bir arada olacak akrabaların iman sahibi olmaları açıkça belirtilmiştir. Böyle kimselerin çeşitli sevinç ve neşe içerisinde bir hayat yaşayacağı zikredilir.⁵³² Kurtubî, babasının gözü aydın olsun diye çocuk ameliyle babasının derecesine ulaşmasa da, Allah Teâlâ mü’minin zürriyetini cennette onun derecesine yükseltir.⁵³³ Taberi ve İbn Atıyye’nin tercih ettiği görüş de bu şekildedir. Yani iman konusunda babalarını izlemekte olan nesillerin amel açısından

⁵²⁷ İbn Kayyim, a.g.e., IV, 258.

⁵²⁸ Çelik, Ömer, *Hakk’ın Dâveti Kur’ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, Erkam Yay., İstanbul, 1434/2013, IV, 658.

⁵²⁹ Hayreddin Karaman ve dğr, a.g.e., V, 146.

⁵³⁰ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 24.

⁵³¹ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 25-26.

⁵³² ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 24.

⁵³³ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 66.

kusurlu olsalar da Rabb'inin bir ikramı olsun diye onların derecesine yükseltilecekleri anlaşılmıştır.⁵³⁴

Böyle buyurulduktan sonra ayetin sonunda herkesin, yaptığına bağlı olduğu, kişi ne yapmış ise onun karşılığını göreceği vurgulanmaktadır. İnsanın, yaptığına karşılığını görmesi, İlahi bir yasadır: وَأَنَّ لِّلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى “İnsan için çalışmasından başka bir şeyi yoktur”⁵³⁵ ayeti de bu İlahi yasayı anlatmaktadır.⁵³⁶ Âyetin son kısmında yer alan, “Herkes kendi yapıp ettiğinin hesabı karşılığında bir rehindir” cümlesi, verilen müjdenin yanlış anlaşılması ve istismar edilmemesi için bir uyarıdır. Ayrıca iman edip, iyi amelleri çok az olup günahları çok olsa da hiç kimse, dindar olan ve yardımlaşmayı seven yakınlarıyla cennete gireceğini zannetmemelidir.⁵³⁷ Beydavi ise, Allah katında ameli ile ipotektir; eğer salih amel etti ise onu bırakır, yoksa helak eder şeklinde yorumlamıştır.⁵³⁸ Ayrıca bu cümlede geçen kişinin sorumluluğu, borç ilişkilerinde çok önemli yeri olan “rehin” sözcüğüyle açıklanmıştır.⁵³⁹

Yirmi ikinci âyette geçen “Bir de onlara bir meyve ve içlerinin çekeceği bir et yetiştirmekteyiz” ifadesi, Allah'ın muttakilere ihsan edeceği nimetlerden haber verilmektedir. Bu ifadeyi İbn Kesîr, biz onlara hoşlarına gidecek, canlarının çekeceği çeşitli meyveler ve etler de ihsan edeceğiz, diye açıklamıştır.⁵⁴⁰ Said Havva da yukarıda zikredilen görüşe benzer olarak, “hatta onlar bunu istemeseler dahi vereceğiz” şeklinde yorumlamıştır.⁵⁴¹ Mukâtil, bu âyette cennet ehline verilen etin, kuş eti olduğunu söylemiştir.⁵⁴²

Taberî de âyeti, takvâ sahibi kimselere meyveleri ve iştahlarının çektiği cennet etlerini bol bol vermişizdir, şeklinde açıklamıştır.⁵⁴³ Beydâvî ise âyeti, ara ara gönüllerinin istediği nimet çeşitlerinden fazlasıyla verdik, diyerek izah etmiştir.⁵⁴⁴

⁵³⁴ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 24-26; İbn Atıyye, V, 239.

⁵³⁵ en-Necm, 53/39.

⁵³⁶ Ateş, a.g.e., IX, 80.

⁵³⁷ Hayreddin Karaman ve dğr, a.g.e., V, 146.

⁵³⁸ el-Beydâvî, II, 435. Bkz: İbn Kayyim, a.g.e., IV, 260-267.

⁵³⁹ Ateş, a.g.e., XVII, 511-512. Bkz: el-Bursevî, a.g.e., IX, 194-195, ez-Zemahşeri, IV, 24, el-A'raf 7/172.

⁵⁴⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 409.

⁵⁴¹ Havva Said, a.g.e., XIV, 176. Ayrıca bkz: en-Nesefî, a.g.e., IV, 191.

⁵⁴² Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., III, 284. Ayrıca bkz: Mevdûdî, a.g.e., V, 536, el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 68, el-Vâkı'a, 56/21.

⁵⁴³ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 28. Ayrıca bkz: er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 253.

Yirmi üçüncü âyette geçen “Orada kadeh teati ederler ki, onda ne bir saçmalama vardır, ne de bir günaha sokma.” İfadesi, cennette zevk alarak arkadaşlık ettiklerini ve birbirine şarap kaseleri alıp verdiklerini anlatmaktadır.⁵⁴⁵ Buradaki “alıp verirler” ifadesinde geçen fiil, bir işin karşılıklı olarak yapıldığını göstermektedir. Çekip almak, kapışmak gibi manalarına geldiği de söylenmiştir. Onların bu çekişmeleri, döğüşteki çekiştirme nevinden olmayıp, oyun ve eğlenceden ibaret olduğu bildirilmiştir.⁵⁴⁶ Yani onlar ve yakınları olan meclis arkadaşları birbirinden kadehleri kapışırlar ve kadehleri elden ele dolaştırırlar.⁵⁴⁷ Âlûsî ise, dünyada içki arkadaşlarının yaptıkları gibi, çok sevinçli olmalarından dolayı, o kaseleri oyun oynarcasına birbirine uzatıp aldıklarını bildirmiştir.⁵⁴⁸

Ahiretin içkisi dünya içkisinin pisliklerinden ve eziyet verici hallerinden tenzih edilmiş; bunların başı ve karnı ağrıtmayan, aklı baştan alıp götürmeyen bir özellikte olduğu belirtilmiştir.⁵⁴⁹ Râzî, “Âhirette verilecek içkinin, dünya içkisinin etkilediği gibi etkilemeyeceğini, bu yüzden de günaha sürüklemes,” demiştir.⁵⁵⁰ Ayrıca İbn Kesir, bu içkilerin onları faydasız, heyecan veren ve hayasızlık ihtiva eden boş, kötü sözler söylemeye itmeyeceğini ve görünüşünün güzel, tadının hoş ve etkisinin de iyi olduğunu açıklamıştır.⁵⁵¹ Şu âyet de bunu desteklemiştir:

بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ (46) لَا غَوْلَ فِيهَا وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ (47)

“İçenlere lezzet veren beyaz kaynaktan doldurulmuş, kendisinde aklı karıştırıcı herhangi bir zarar da bulunmayan (içki dolaştırılır onlara) ve onlar bundan dolayı sarhoşta olmazlar.”⁵⁵² Bir başka yerde de لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزَفُونَ “Ondan dolayı başları da ağrımaz ve akılları da giderilmez.”⁵⁵³ Mücâhid bununla ilgili olarak, birbirlerine sövmezler ve birbirlerini günaha sokmazlar, demiştir.⁵⁵⁴

⁵⁴⁴ el-Beydâvî, a.g.e., II, 435.

⁵⁴⁵ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1230.

⁵⁴⁶ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 253-254.

⁵⁴⁷ en-Nesefî, a.g.e., IV, 191.

⁵⁴⁸ el-Âlûsî, a.g.e., XXVII, 34.

⁵⁴⁹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1230; Ateş, Süleyman, a.g.e., IX, 81.

⁵⁵⁰ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 254.

⁵⁵¹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 410.

⁵⁵² es-Saffât, 37/46-47.

⁵⁵³ el-Vâkı’a, 56/19. Ayrıca bkz: el-Vâkı’a, 56/25.

⁵⁵⁴ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 29.

Yirmi dördüncü âyette geçen “Kendilerine ait hizmetçiler, sanki sedef içinde saklı inciler gibi onların etrafında pırıl pırıl dönerler.” İfadesine gelince bunlar cennetliklere şarap kâselerini sunup aralarında dolaştıran civanlardır. Onlar saflığı ve beyazlığı bakımından sedefinde saklı inciler gibidirler.⁵⁵⁵ Çünkü sedefinde inci taze, daha güzel ve daha arıdır. Bundan kasıt, saklanmış da olabilir. Çünkü kıymeti yüksek oldukça pahalı şeyler saklanır.⁵⁵⁶ Bunların meyvelerle, çeşitli ikramlarla, yiyecek ve içecek ile dolaştığı da söylenmiştir.⁵⁵⁷ Ayrıca bunlar daha önceden bu dünyadan hak dünyasına göçmüş olan çocuklardır şeklinde bir rivayet de edilmiştir.⁵⁵⁸

Bir başka görüşe göre ise bu hizmetçiler, müşriklerin çocukları olduğu söylenmiştir. Onlar cennette olanların hizmetçileridir. Cennette ise, yorgunluk ve hizmete ihtiyaç yoktur. Ancak Allah (c.c), mü'minlerin rahatlık içinde olacaklarını ve nimetler içinde yüzeceklerini kastetmiştir.⁵⁵⁹ Bunların cennette yaratılmış gılman (genç delikanlılar) oldukları da söylenmiştir.⁵⁶⁰ Bu hizmetçiler, ellerin değmediği, gözlerin görmediği, kimsenin hatırından geçirmedeği, sedefinde sarılıp sarmalanmış inci gibi güzeldirler.⁵⁶¹ İbn Kesîr de, onların cennetteki hizmetkarların güzellikleri, parlaklıkları, temizlikleri ve elbiselerinin de güzellikleri itibariyle sedefi içinde sarmalanmış taze inci gibi olduğunu söylemiştir.⁵⁶²

Yirmi beşinci âyette geçen “Birbirlerine dönerek karşılıklı soru sorarlar” ifadesiyle ilgili İbn Abbas, kabirlerinden diriltilerek kaldırıldıklarında, birbirilerine soru sorarlar ya da cennette birbirilerine soru sorarlar demiştir.⁵⁶³ Cennetlikler sohbetten zevk almak ve nimetleri itiraf etmek için birbirine dönerek dünyadaki işler ve durumlar hakkında sorarlar.⁵⁶⁴ Yani cennette olanlar birbirlerine dönerek konuştukları

⁵⁵⁵ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 29.

⁵⁵⁶ Havva Said, a.g.e., XIV, 176.

⁵⁵⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 69; et-Taberî, a.g.e., XXVII, 30. Ayrıca bkz: es-Saffat, 37/45, ez-Zuhruf, 43/71.

⁵⁵⁸ el-Mâverdi, a.g.e., V, 383; Ebu's-Suûd, a.g.e., VIII, 149.

⁵⁵⁹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 69.

⁵⁶⁰ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 29.

⁵⁶¹ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 284-285.

⁵⁶² İbn Kesîr, a.g.e., VII, 410. Bu manamı destekleyen âyete bkz: el-Vakı'a, 56/17-18.

⁵⁶³ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 70.

⁵⁶⁴ es-Sâbüni, a.g.e., III, 1230 ; ayrıca bkz: İbn Kesîr, a.g.e., VII, 410

söylenmiştir. Bu konuşmada dünyada yaptıkları ameller ve hallerden;⁵⁶⁵ orada yaşamış oldukları yorgunluk, korkular, zorluk ve sıkıntılar hakkında olacağı rivayet edilmiştir.⁵⁶⁶

Kurtubî de bununla benzer olarak, akibetlerin ne olacağı ile ilgili korkularından söz ederek bunları birbirilerini hatırladıklarını ve bu korkularının gitmesiyle Allah Teâlâ'ya hamdedecekler diye açıklamıştır.⁵⁶⁷ Birisi başka birisine: Siz hangi sebeple bu üstün mevkiye ulaştınız? diye soru soracakları da söylenmiştir.⁵⁶⁸ Böylece onların hepsi, hem sâil (soran), hem de mes'ûl (kendisine sorulan) olacaklar.⁵⁶⁹

Yirmi altıncı âyette geçen “Diyecekler ki: Evet biz bundan önce ehlimiz içinde korkular içindeydik.” İfadesi, biz dünya hayatında ailemiz arasında bulunuyorken Rabbimizden korkar, onun azabından, cezasından çekinirdik, anlamındadır.⁵⁷⁰ Beydâvî ise âyeti, O'na isyan etmekten ya da akibetten korkardık, şeklinde açıklamıştır.⁵⁷¹ Dünya hayatında ailelerimiz arasında iken, ince kalplerimiz vardı ve imanımızın alıkonulmasından veya hasenelerimizin geri çevrilip günahlarımız dolayısıyla sorguya çekilmekten çekinirdik, diye de açıklanmıştır.⁵⁷² Bu âyetle 21. âyet arasında bağ kurularak açıklandığını söylenmiştir.⁵⁷³

Yirmi yedinci âyette geçen “Allah bize lutfetti ve bizleri o semum (kavurucu) azabından korudu.” İfadesi, Allah bize cenneti vermekle ve günahlarımızı bağışlamakla, bize lutfetti, diye açıklanmıştır.⁵⁷⁴ Bir başka açıklamaya göre ise, Allah Teâlâ bize rahmet ve tevfik ile lutfetti ve bizi gözeneklere işleyen sam yeli gibi ateş azabından esirgediğini belirtilmiştir.⁵⁷⁵ Bir başka görüşe göre de, bizi dünyada iken korktuğumuz şeylerden emin kıldığını ve ter deliklerine nüfuz eden çok sıcak olan cehennem azabından koruduğu şeklinde de anlaşılmıştır.⁵⁷⁶

⁵⁶⁵ el-Beydâvî, a.g.e., II, 435.

⁵⁶⁶ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 70.

⁵⁶⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 70.

⁵⁶⁸ eş-Şevkânî, a.g.e., V, 98.

⁵⁶⁹ Ebu's-Suûd, a.g.e., VIII, 149-150.

⁵⁷⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 410.

⁵⁷¹ el-Beydâvî, a.g.e., II, 435.

⁵⁷² Havva Said, a.g.e., XIV, 177.

⁵⁷³ Bkz: İbn 'Âşûr, a.g.e., XXVII, 56-58.

⁵⁷⁴ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 70.

⁵⁷⁵ el-Beydâvî, a.g.e., II, 435.

⁵⁷⁶ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1230.

Semûm, aslında derilerdeki gözeneklerden içeri giren sıcak rüzgardır. Bu niteliğe sahip olduğundan dolayı bu isim cehennem ateşine ad olarak verilmiştir.⁵⁷⁷ Fahreddin Râzî de şöyle demiştir: Bu âyet, cennetliklerin, dünyada iken başlarından geçenleri bileceklerine ve onları hatırlayacaklarına işaret etmiştir. Ayrıca inkar edenleri de dünyadaki nimetleri unutmayacağını göstermiştir. Bu hatırlatma sonunda, mü'min olan kimsenin zevki artacağı bildirilmiştir. Çünkü Rabbi onu darlıktan bolluğa, hapisten cennete çıkardığını görmüştür. İnkâr edenin ise, acısı artacağı bildirilmiş ve kendisini dünya nimetlerinden cehenneme geçtiğini görmüştür.⁵⁷⁸

Yirmi sekizinci âyette geçen “Evet biz bundan önce O’na dua ediyor, korumasını istiyorduk. Gerçekten O, öyle iyiliği bol, öyle merhameti çok olandır.” İfadesine gelince; Kurtubî bu âyeti, dünya hayatında iken kusurlarımızı bağışlamakla bize lütuf etmesi için dua ediyorduk. O’na ibadet ediyorduk, anlamında tefsir etmiştir.⁵⁷⁹

Ebussuûd da “Şüphesiz biz, bundan önce dünyada Allah’a ibadet ediyorduk. Yahut bizi korumasını niyaz ediyorduk. Çünkü şüphesiz O, yegâne iyilik yapandır ve çok esirgeyendir; kendisine ibadet edildiği zaman, mükafat verir ve kendisinden bir şey niyaz edildiği zaman da onu verir” şeklinde anlam vermiştir.⁵⁸⁰

E- HZ. PEYGAMBER’İN KÂHİN, MECNÛN, ŞÂİR VE YALANCI OLMAKLA İTHAM EDİLMESİ (29-35. ÂYETLER)

1. 29-35. Âyetlerin Metni

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ (29) أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمُنُونِ (30) قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي

مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ (31) أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاعُونَ (32) أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ

(33) فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ (34) أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ (35)

⁵⁷⁷ İbn ‘Atrıyye, a.g.e., XV, 243; Havva Said, a.g.e., XIV, 177.

⁵⁷⁸ er-Râzî, a.g.e., 254.

⁵⁷⁹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 70.

⁵⁸⁰ Ebussuûd, a.g.e., VIII, 150.

2. Âyetlerin Meâli

29. (Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli. 30. Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar? 31. De ki: Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim. 32. Onlara akılları mı bunu emreder, yoksa onlar, azgın bir topluluk mudur? 33. Yahut Onu kendisi uydurdu mu diyorlar? Hayır, onlar iman etmezler. 34. Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler. 35. Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Yirmi dokuzuncu âyette geçen “Sen öğüt vermeye devam et; Rabbinin lütfu sayesinde sen asla ne bir kâhinsin, ne de bir mecnun” ifadesi onların Peygamber (s.a.s) hakkında söyledikleri sözleri reddeden bir buyruktur. Çünkü Ukbe b. Muayt, Hz. Peygamber için bir deli, Şeybe b. Râbia ise bir sihirbazdır demişlerdir. Diğerleri ise: O, bir kâhindir gibi ifadeler kullanmışlardır. Ancak Allah Teâlâ onların hepsinin yalancı olduklarını belirterek iddialarını reddetmiştir.⁵⁸¹ Yüce Allah Rasûlüne risaletini kullarına tebliğ etmesini ve ona indirilenle onlara öğüt vermesini emir buyurmakta; sonra iftiracıların ve günahkarların ona yaptıkları iftiranın asılsız olduğunu bildirmektedir. Yani Allah’a and olsun ki sen Kureyş’in cahil kafirlerinin söyledikleri gibi kahin ve mecnûn değilsin.⁵⁸² Sen ancak vahiyle konuşursun, Mekke kafirlerin sana dediği gibi değilsin, anlamındadır.⁵⁸³

Mekke kafirleri bu ifadeleri, o kendini ve otoritesini kurmak için bu sözleri uydurduğunu ve bunların Allah’ın indirdiği vahyin olduğunu diyerek bizi aldatıyor şeklinde de açıklama da yapmışlardır.⁵⁸⁴

Araplar’da kâhin ve mecnun olan kimselerin cinlerle insanlar arasında bir bağlantı kurduklarına dair inanç sistemi vardır. Bu yüzden putperestler Resûlullah’a iftiralarla bulunuyorlardı. “Mecnun” kelimesini “deli veya akıl hastası,” şeklinde açıklandığı gibi, o günkü inanışlarda “cinlenmiş ve yahud da cinin hakimiyetine girmiş”

⁵⁸¹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 71.

⁵⁸² İbn Kesîr, a.g.e., VII, 411.

⁵⁸³ İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 53; Mukatil b. Süleyman, a.g.e., III, 285.

⁵⁸⁴ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 539.

şeklinde açıklamak da mümkündür. “Kâhin” kelimesine baktığımız zaman ise bu mananın daha belirgin olduğunu görmekteyiz.⁵⁸⁵

Otuzuncu âyette geçen “Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?” ifadesine gelince Allah kullarına, bu buyruklar ile kendi ifadelerinde kullanılan üslub ile hitap etmiştir.⁵⁸⁶ Bazı âlimler, Allah’ın cevaplarını bildiği halde sırf onların suçlarını yüzlerine vurmak ve kınamak için sordüğünü söylemekte; bunu, bir adamın başka birisine, onun cehaletini bildiği halde “sen cahil misin?” demesine benzetmektedirler.⁵⁸⁷

Burada geçen “Raybe’l-Menûn” kelmesini “zamanın musibetleri veya “ölüm’ü ifade etmek için kullanılmıştır.⁵⁸⁸ Kureyşliler Hz. Peygamber’i görevini yapmaktan alıkoyamadılar. O’nu bu davadan vaz geçirmek için bir çok fikir yürüttüler. Onlardan bazıları, zamanın nice ünlü şairleri alıp götürdüklerini biliyorlardı. Bu işi de zamana bırakmanın daha uygun olduğunu söylemişlerdir.⁵⁸⁹ Ayrıca O’nun bir şair olduğunu düşünerek başına bir felaketin gelmesini ve helak olup gitmesini bekliyorlardı. Böylece kendilerinin kurtulacağını ve getirdiği dini de silinip yok olacağını düşünmüşlerdir.⁵⁹⁰ O’nun bizim ilahlarımızla ilgili olarak söylediği sözler bir şirden ibarettir. O’na yardım eden ve O’nu destekleyen yoktur. Bizim İlahlarımızdan O’na, bir bela ve musibet gelecektir. O yüzden bunu bekleyelim diye de açıklanmıştır.⁵⁹¹

Bir görüşe göre de “şüphesiz onun babası genç yaşta öldü” diyerek onun da tıpkı babasının öldüğü gibi öleceğini umut etmişlerdir.⁵⁹² Ayrıca O’nu bağlamak ve hapsedmek; bu şekilde ölüp gideceği gibi ifadeler de kullanılmıştır.⁵⁹³ Bursevî de, onlar: Hz. Peygamber’in tebliğine karşılık bir ücret umduğunu zannettiler, demiştir. Çünkü

⁵⁸⁵ Bkz: İzutsu, Toshihiko, *Kur’an’da Allah ve İhsan*, çev: Ateş Süleyman, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1975, s.158-165; Ateş, a.g.e., XI, 180-188; İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 362-363; Çiftçi Cemil, “Kâhin” *Ş.İ.A.*, III, 286-287; Ayrıca bkz. A’raf 7/184, Hicr 15/6; İbn kesîr, a.g.e., VII, 411; ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 72-75.

⁵⁸⁶ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 71.

⁵⁸⁷ el-Bursevî, a.g.e., IX, 199-200.

⁵⁸⁸ İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 54; Ebu’s-Suûd, a.g.e., VIII, 150.

⁵⁸⁹ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 31-32.

⁵⁹⁰ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 75.

⁵⁹¹ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 255.

⁵⁹² el-Kuşeyrî, a.g.e., III, 476.

⁵⁹³ Bkz: et-Taberî, a.g.e., XXVII, 31; ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 25.

onlar için Hz. Peygamber (s.a.s.) bir şair idi. Şair de genelde şiirine karşılık bir mal isterdi.⁵⁹⁴ Ama Allah Teâlâ Kur’ân’da onlardan hiçbir ücret istemediğini bildirmiştir.⁵⁹⁵

Otuz birinci âyette geçen “De ki: Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.” İfadesinde bir tehdit⁵⁹⁶ ve korkutmayla birlikte, bir de onlarla alay etme vardır.⁵⁹⁷ Yani benim ölmemi bekleyin⁵⁹⁸ veya helak olup gitmemi, sizinle beraber ben de bekleyenlerdenim, anlamındadır.⁵⁹⁹ Kurtubî, burada “Allah Bedir’de bunların ölmesini sağladı” diye bir yorum yapmıştır.⁶⁰⁰ Bir işin neticesini ve Allah Teâlâ’nın sizin hakkınızda verdiği hükmü bekliyorum, diye de açıklanmıştır.⁶⁰¹ Yani dünyada da, ahirette de güzel âkıbetin ve ilahi yardımın kiminle olacağını siz de bileceksiniz.⁶⁰²

Otuz ikinci âyette geçen “Onlara akılları mı bunu emreder, yoksa onlar, azgın bir topluluk mudur?” ifadesinde müşriklerin çelişkiden ibaret olan söz ve tavırlarına dikkat çekilmiştir.⁶⁰³ Allah Resulunu bir taraftan mecnunlukla sonuçlarken, diğer taraftan ise O’na, yetenek ve zeka sahibleri olan şairlik ve kahinlikle nitelendirmeleri akıl ve mantığa sığmamaktadır.⁶⁰⁴ Yani kâhin olan kimse, zeki ve işlerde derin bir fikir sahibi olur. Deli ise, akli kapalı, fikri karışık olur. Şair de, hayal gücü kuvvetli, kelâmı ölçülü, düzgün kimsedir. O halde bu zıt vasıflar nasıl bir adamda toplanabilir?⁶⁰⁵ Taberî’ye göre de bu alaya alıp, küçümseme nevinden söylenen bir sözdür. Yani böyle yapmalarını akılları mı kendilerine emrediyor? Akli olan bir kimse böylesine yalan ve iftira olan şeyleri efendimiz olan Rasûlullâh hakkında söylemez.⁶⁰⁶ Aksine onlar, inkarlıkta, azgınlıkta, kibir ve inatta haddi aşan bir kavim olduğu söylenmiştir.⁶⁰⁷

Vâhidî: “Kureyşin reislerine akıllı ve zeki olduğu söylenirdi. Ancak, akılları hakkı batıldan ayırmadığı için, Allah Teâlâ onların akıllarıyla alay ettiğini”

⁵⁹⁴ el-Bursevî, a.g.e., IX, 199-200.

⁵⁹⁵ Bkz: el-Furkân, 25/57.

⁵⁹⁶ İbn ‘Atıyye, a.g.e., XV, 245.

⁵⁹⁷ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1231.

⁵⁹⁸ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 31.

⁵⁹⁹ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 25; en-Nesefî, a.g.e., IV, 192.

⁶⁰⁰ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 73. Ayrıca bkz: Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., 285; er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 255-256.

⁶⁰¹ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 75.

⁶⁰² İbn Kesîr, a.g.e., VII, 411.

⁶⁰³ el-Beydâvî, a.g.e., II, 436; Elmalılı Hamdi Yazır, VII, 4560.

⁶⁰⁴ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 25.

⁶⁰⁵ Ebu’s-Su’ûd, a.g.e., VIII, 150.

⁶⁰⁶ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 32.

⁶⁰⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 411; es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1231.

söylemiştir.⁶⁰⁸ Kurtubî, bu âyette geçen “Akıllar” kelimesini “zihinler” manasında olduğunu söylemiştir. Çünkü kafir olan kimseye akıl nimeti verilmemiştir. Eğer kafirde akıl nimeti olsaydı, o zaman mutlaka iman ederdi.⁶⁰⁹

Otuz üçüncü âyette ise “Yahut Onu kendisi uydurdu mu diyorlar?” buyrulmaktadır. Bu ifade müşriklerin sözlerinin kötülüğünü belirtme konusunda daha üst bir üsluba yükseliştir. Bu da Hz. Peygamber’in (s.a.s.), Kur’ân’ı kendisinin yazdığını, sonra da onun Allah’a iftira ederek O’nun katından olduğunu söylediği iddiasıdır.⁶¹⁰ Burada geçen “التقول” (et-Tekavvül) kelimesiyle ilgili Kurtubî, “Söz söylemek, uydurmak için kendisini zorlamak manasına gelir ve çoğunlukla da yalan hakkında kullanılır” demiştir.⁶¹¹ Ayrıca burada geçen “بل” kelimesi onlara karşı bir redtir. Yani iş onların zannettikleri gibi değildir demektir.⁶¹² İbn Kesîr de onları bu sözleri söylemeye iten onların küfürleri ve inkarlarıdır, demiştir.⁶¹³

Ebusuûd tefsirinde şöyle denilmektedir: Küfürleri ve inatları sebebiyle bâtıllığı kimseye gizli olmayan bu saçma sapan şeyleri söylüyorlar. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), Araplardan birisidir; buna rağmen Arap olan ve olmayan tüm insanlığın benzerini getirmekten aciz olduğu bir kitap getirmiştir. Bu sözlerin inada dayanması, onların kendilerinin de sözlerinin saçmalığını ve çelişkili olduğunu bildiklerine işarettir.⁶¹⁴

Otuz dördüncü âyette geçen “Eğer doğru iseler onun benzeri bir söz getirsinler” cümlesi, Allah’ın Resulu Kur’ân’ı kendi kafasından uydurup ortaya koydu derken, doğru söylüyor iseler, şu Kur’ân’ın bir mislini getirsinler, anlamındadır. Zaten aslında onlar da, Muhammed (s.a.s.)’in dili ile konuşmaktadırlar.⁶¹⁵ Nesefî ise âyeti “Kur’ân’ın

⁶⁰⁸ el-Vâhidî, Ebu’l-Hasan’Alî b. Ahmed, *el-Vasît fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecîd*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût, 1415-1994, IV, 189; el-Hâzin, a.g.e., VI, 94.

⁶⁰⁹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 73.

⁶¹⁰ el-Bursevî, a.g.e., IX, 202.

⁶¹¹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 73.

⁶¹² en-Nesefî, a.g.e., IV, 192.

⁶¹³ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 411.

⁶¹⁴ Ebu’s-Su’ûd, a.g.e., VIII, 150; bkz: ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 25.

⁶¹⁵ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 33.

bir benzerini uydursunlar da görelim” diye açıklamıştır.⁶¹⁶ Kurtubî Cahderî’den bu âyeti izafet ile okuyarak, “Onun gibi birisinin sözünü getirsinler” şeklinde anlam vermiştir.⁶¹⁷

Mevdûdî, ilk defa bu âyetle Kur’ân sadece Kureyş’e değil, hatta bütün dünya inkarcılarına meydan okuduğunu söylemiştir. Ancak bugüne kadar hiç kimse Kur’ân’a karşı bir eser ortaya koyamamıştır.⁶¹⁸

Kur’ân, îcaz, fesahat ve belağat açısından nazma ya da manaya bağlıdır. Çünkü onun lafzı Arap lafızlarının aynısıdır. Nitekim Allah Teâlâ unsurların aynı olduğuna işaret ederek Arapça Kur’ân indirdiğini söylemiştir.⁶¹⁹ Kur’ân lafız ve mana olarak her açıdan bir mucize olarak muhatapları aciz bırakmıştır.⁶²⁰

Otuz beşinci âyette geçen “Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdır?” ifadesinin başında bulunan “أَمْ” (em) edatının “بَلْ” (bel) manasında olmadığına ihtilaf yoktur. Râzî bu âyetin önünde bir istifhâmın var olduğunu kastetmiştir. Bu istifham ya (إِ) hemze, yahutta (هَلْ) hel olduğunu bildirmiştir. Bu yüzden Allah Teâlâ sanki, “أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ” “Onlar başka şeyden yaratılmadılar mı? demiş olduğunu söylemiştir.⁶²¹

Bununla biz her şeyden önce kendi yaratılışımız hakkında düşünmeliyiz. Hayatımızı da buna göre oluşturmamız. Yani bir ustası olmadan bir şeyin yapılmış olması, bir yaratıcısı olmadan bir şeyin yaratılmış olması imkansızdır. Mesela bir adam, üzerinde bina olmayan ıssız bir yere gitse; sonra tekrar oraya uğrasa; bu defa orada evler, saraylar ve sapasağlam yapılmış binalar görse en ufak bir şüpheye kapılmadan bunları bir yapı ustasının yaptığını düşünür.⁶²²

⁶¹⁶ en-Nesefî, a.g.e., IV, 192.

⁶¹⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 73-74.

⁶¹⁸ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 542-547.

⁶¹⁹ Bkz: Yûsuf, 12/2; Tâhâ, 20/113.

⁶²⁰ el-Bursevî, a.g.e., IX, 202. Ayrıca bkz: er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 257-258; Seyyid Kutub, a.g.e., XIV, 104-105; Havva Said, a.g.e., XIV, 183-185; es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1231.

⁶²¹ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 259.

⁶²² İbn Kayyim, a.g.e., IV, 268-269.

İbn Abbas, kendilerini yaratan yok mu? Dünyaya yaratıcısız mı geldiler? Yoksa bir birilerini mi yarattılar? gibi sorular sorarak bir yaratıcının var olduğunu söylemiştir.⁶²³

Bu cümlelerin “Annesiz babasız mı yaratıldılar” anlamında olduğu da söylenmiştir.⁶²⁴ Diğer bir görüşe göre ise onlar, bir ibadet ve uhrevî karşılık için değil de boşuna mı yaratıldılar. Yoksa kendilerini kendileri mi yarattılar da, Allah’a ibadet etmiyorlar? manasında olduğu söylenmiştir.⁶²⁵

Buhârî, bu âyetlerle ilgili olarak bir hadis nakletmiştir. Cübeyr b. Mut’im, Hz. Peygamber (s.a.v)’in Tûr sûresini okuduğunu dinlemiş ve otuz beş, otuz yedi âyetlere vardığında kalbim sanki fırlayacak gibi olduğunu söylemiştir.⁶²⁶

Otuz altıncı âyette geçen “Yoksa gökleri ve yeri mi yarattılar? Hayır, onlar iyice bilmiyorlar.” İfadesine gelince bunlar, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in peygamberliğini yalanlamak için olduğu söylenmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkında kafirlerin uydurdukları sözlerin ise hiçbir mantıkla ilgisinin olmadığını hissettirmiştir.⁶²⁷ Burada da, göklerin ve yerin çok büyük olması ve şerefli olduğu için, Allah Teâlâ başka yaratılmışların içinden özellikle bu ikisini zikretmiştir.⁶²⁸

İbn Kesîr de bunun onların Allah’a ortak koşmalarına bir red olduğunu; halbuki onların bir ve tek olarak yaratanın O olduğunu, O’nun ortağının bulunmadığını çok iyi bildiklerini söylemiştir.⁶²⁹ Sâbûnî, Yüce Allah’ın, birliğine ve öldükten sonra dirilmeye inanmadıkları için yaratanı inkar ediyorlar şeklinde bir açıklama yapmıştır.”⁶³⁰ Onların yakîn (inanç) sahibi olmayışları onları böyle bir yola itmektedir.⁶³¹ Çünkü gerçekten yaratanın Allah Teâlâ’nın olduğuna inansalardı, O’na ibadet etmekten kaçmazlardı.⁶³²

⁶²³ İbn Abbas, a.g.e., VI, 95.

⁶²⁴ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 33; bkz: er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 259-260; İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 55-56.

⁶²⁵ Ebu’s-Suûd, a.g.e., VIII, 151; el-Bursevî, a.g.e., IX, 202.

⁶²⁶ el-Buhârî, Tefsîr, 52; İbn Kesîr, a.g.e., VII, 412.

⁶²⁷ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 548-549.

⁶²⁸ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1231.

⁶²⁹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 412.

⁶³⁰ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1231-1232. Ayrıca bkz: el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 74.

⁶³¹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 412.

⁶³² ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 70.

Zamehşerî'nin tercih ettiği görüşe göre bu, “Onlar, kendilerinin yaratılmış olduklarını kesin bilmiyor ve inanmıyorlar” demektir.⁶³³ Bu durum Lokman sûresi'nin 31. âyetinde ifade edildiği manasında olur ki, bu da “onlar Allah'ın yaratıcı olduğunu ama, kendilerini yaratmadığını söylüyorlar” demektir. Râzî bu âyette mef'ûlû zikretmemek, fiili tamamen nefyetme manasını ifade eder, bu durumda âyetin takdiri gökleri ve yeri onlar yaratmadılar. Onlar bu delillere de iyice inanmıyorlar. Hatta her türlü delil ve mucizeyi getirsen bile, asla inanmayacak, bilmeyecek şeklinde olduğunu söylemiştir.⁶³⁴

F- ŞİRK KOŞANLARA YÖNELTİLEN SORULAR (36-43. ÂYETLER)

1. 36-43. Âyetlerin Metni

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُضْطَرُونَ (37) أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَأَيَّا تِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ (38) أَمْ لَهُ
الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبُنُونَ (39) أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّعْرَمٍ مُثْقَلُونَ (40) أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ (41) أَمْ يُرِيدُونَ
كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ (42) أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ (43)

2. Âyetlerin Meâli

37. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa onlar mı kainata hükmetmişler? 38. Yoksa onlara mahsus bir merdiven var da (çıkıp) ondan dinliyorlar mı? Öyleyse dinleyenleri, açıklayıcı bir delil getirsin. 39. Yoksa kızlar O'na, oğullar size öyle mi? 40. Yoksa sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da cereme vermekten ezilmekteler mi? 41. Yoksa gayb onların yanında da onlar mı yazıyorlar? 42. Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o küfredenlerin kendileri o tuzağa düşeceklerdir. 43. Yoksa onların Allah' tan başka bir ilahları mı var? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir.

⁶³³ ez-Zamehşerî, a.g.e., IV, 25-26; bkz: Ebu's-Suûd, a.g.e., 151.

⁶³⁴ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 261.

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Otuz yedinci âyette geçen “Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa onlar mı kainata hükmetmişler? İfadesi Mekke’li kafirlerin “Abdullah oğlu Muhammed (s.a.s.) neden peygamber yapıldı?” diye yaptıkları itiraza bir cevap olduğu söylenmiştir. Ayrıca burada sapıklıktan kurtulmak için mutlaka birisinin Peygamber olarak gönderilmesi kastedilmiştir.⁶³⁵ Taberî bu âyeti Rabb’inin hazineleri kendilerinin yanında olmasından dolayı Allah Teâlâ’ya ihtiyaç duymadıklarını ve O’nun emrinden yüz çevirmeleri şeklinde açıklamıştır.⁶³⁶

Rabb’inin hazineleri hakkında farklı farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbn Abbas (r.a.) Rabb’inin hazinelerini yağmur ve rızk olarak tefsir etmiş; İkrime ise Peygamberlik diye açıklamıştır.⁶³⁷ Mukâtil de, Rabb’inin risalet anahtarları onların elinde midir ki, onu dilediği yere koysunlar, diyerek açıklık getirmiştir.⁶³⁸ Başka bir görüşe göre de buna rahmet hazineleri,⁶³⁹ gayb hazineleri,⁶⁴⁰ mal, sıhhat, kuvvet,⁶⁴¹ ilim ve hikmetinin hazineleri denilmiştir.⁶⁴² Râzî ise yukarıdaki yorumlarla benzer olarak, bu insanın görmediği ve duymadığı çeşitli mahlukat hazineleri şeklinde izahlar yapmıştır.⁶⁴³

İbn Kesîr de “Mülkte onlar mı dilediği gibi tasarruf ediyor ve hazinelerin anahtarları da onların elinde mi bulunmaktadır? Yoksa egemen olanlar, yani yaratılmışları hesaba çekenler onlar mıdır? Hayır, durum böyle değildir. Aksine mutlak Mâlik, dilediği gibi tasarrufta bulunan ve dilediğini yapan Yüce Allah’tır” diyerek açıklamıştır.⁶⁴⁴ Atâ şöyle der: أم هم المسيطرون dan maksat, Rabb olan onlar mıdır ki, istediklerini yapsınlar?⁶⁴⁵ Yani her şeyde hakimiyet kendi ellerinde midir ki, ilahlık işlerini onlar tedbir etsinler ve işleri kendi irade ve dilediklerine göre düzenlesinler.⁶⁴⁶

⁶³⁵ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 549.

⁶³⁶ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 33-34.

⁶³⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 74-75.

⁶³⁸ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 286.

⁶³⁹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1232.

⁶⁴⁰ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 70.

⁶⁴¹ İbn Atıyye, a.g.e., XV, 247-248.

⁶⁴² et-Taberî, a.g.e., XXVII, 33-34; Ebussuûd, a.g.e., VIII, 151.

⁶⁴³ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 261.

⁶⁴⁴ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 412.

⁶⁴⁵ es-Suyûtî, a.g.e., VI, 120.

⁶⁴⁶ Ebussuûd, a.g.e., VIII, 151; el-Bursevî, a.g.e., IX, 203.

“Yoksa egemen olanlar onlar mıdır?” bu ifadeyle ilgili İbn Abbas farklı farklı yorumlar yapmıştır. Varlıkları hakkında otorite sahibi midirler ki, istediklerine boyun eğdirsinler? Yoksa her şeyin velayetini üzerine mi almışlar?, Batıl arkasınca gidenler diye de açıklamıştır. Dahhâk da aynı görüştedir.⁶⁴⁷ Elmalılı ise Allah’a galip gelerek hazinelerini ele geçirmişler de onun vergisini vermek istemiyorlar şeklinde izah etmiştir.⁶⁴⁸

Râzî de âyetteki “Yoksa onlar hakim ve galib kimseler mi?” ifadesi reddiyei tamamlayan bir ifadedir, demiştir. Çünkü Cenâb-ı Hakk böyle söyleyince, onların Allah’ın rahmetinin hazinelerinin bekçileri olmadıklarına dolayısıyla Allah’ın hazinelerini bilemeyeceklerine işaret edilmiştir.⁶⁴⁹ Said Havva da bu âyetle kafirlerin Allah’a olan itirazları ve O’na muhtaç olmadıkları şeklindeki iddiaları ile pratikte ve teoride kendilerinin rabler oldukları şeklindeki iddiaları reddetmekte olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁰

Burada geçen “em humu’l-museytırûn” ifadesine musallat manasını verilmiş; Ebû Ubeyde de tanrılar manasında olduğunu söylemiştir. Arap dilinde “مُفَيْعِل” (mufey’il) vezninde ancak beş isim Müheymin, müceymir, musaytır, mübeytır, mübeykır gelmiştir.⁶⁵¹ Zeccâc da museytırûn kelimesini musallat tanrılar diyerek açıklamıştır. Bu kelime “sin” ile de “sad” ile de söylenir. Ancak kelimenin aslı “sin” harfiyledir. “sin” harfinden sonra “ta” harfi gelirse “sad” harfine çevrilmesi caizdir.⁶⁵²

Otuz sekizinci âyetle geçen “Yoksa onlara mahsus bir merdiven var da (çıkıp) ondan dinliyorlar mı? Öyleyse dinleyenleri, açıklayıcı bir delil getirsin.” İfadesine gelince; geçen âyetlerde Cenâb-ı Hakk kafirlerin yalan ve inkarlarını dayandırdıkları için akla gelebilecek bütün ihtimalleri iptal edince, onlar için doğrudan Allah’tan duyma ve O’nu görmekten başka bir şey kalmamıştır. Oysa onun imkansızlığı diğerlerinden daha da açıktır. Bu yüzden Allah Teâlâ onlarla alay ederek “Dinledikleri bir merdivenleri mi var?” buyurduğunu belirtmiştir.⁶⁵³

⁶⁴⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 75.

⁶⁴⁸ Elmalılı, Hamdi Yazır, a.g.e., VII, 4562.

⁶⁴⁹ er-Râzî, a.g.e., XXVII, 261.

⁶⁵⁰ Said Havva, a.g.e., XIV, 186.

⁶⁵¹ Bkz: İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 56-57.

⁶⁵² ez-Zeccâc, a.g.e., V, 66.

⁶⁵³ el-Bursevî, a.g.e., IX, 203.

Râzî de bu âyetin ilgili delili tamamlayan bir ifade olduğunu söylemiştir. Çünkü hazinedar ve katip olmayanlar da, bazen ilgili işe bekçiden ve katipten duymak suretiyle muttali olurlar. İşte bu sebeple Hakk Teâlâ, “Siz ne bekçi ne katipsiniz ve ne de bunlarla bir araya geldiniz. Çünkü hazinelerimin bekçi ve katipleri meleklerdir. Siz onların yanına da çıkamazsınız” diyerek açıklamıştır.⁶⁵⁴

Bu buyrukta geçen “يَسْمَعُونَ فِيهِ” (O merdivenin içinde mi dinliyorlar?) ifadesi iki şekilde açıklanmıştır:

Birincisi: Zamehşeri’nin söylediğine göre bu ifade, “صَاعِدِينَ فِيهِ” (O merdivenden çıkarak) takdirindedir.⁶⁵⁵

İkincisi: Vâhidî’nin belirttiğine göre buradaki “فِي” harf-i ceri, “عَلَيْ” (üzerinde) manasındadır. Nitekim ...وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ... (Sizi hurma dallarına asacağım)⁶⁵⁶ âyetindeki “فِي” edatı “عَلَيْ” manasındadır.⁶⁵⁷ Yoksa onların göklere uzanan bir merdiven⁶⁵⁸ ve asansörleri mi vardır ki,⁶⁵⁹ üzerine basarak semaya yükselip haberleri dinliyorlar? Şeklinde de açıklanmıştır.⁶⁶⁰ Burada geçen haberlerin emirler ve vahiyler olarak açıklanmıştır.⁶⁶¹ Böylece onlar Muhammed’e (s.a.s.) vahiy yoluyla ulaştığı gibi,⁶⁶² kendilerinin de gayb ilmine erişebildikleri,⁶⁶³ vasıtaların olduğunu mu iddia ediyorlar? Eğer izledikleri yol hak yol ise açık bir delil ortaya koysunlar.⁶⁶⁴ İbn Kesîr de onların böyle bir delil getirmeye imkanları olmadığını söylemiştir. Çünkü onlar hak adına bir şeye sahip değildirler. Onların lehine bir delil de bulunmamaktadır.⁶⁶⁵

Otuz dokuzuncu âyette “Yoksa kızlar O’na, oğullar size öyle mi?” ifadesi, Cenâb-ı Hakk’ın ortakları olmadığına ve o kafirlerin söyledikleri şeyin yanlış olduğuna

⁶⁵⁴ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 261-262.

⁶⁵⁵ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 26.

⁶⁵⁶ Tâhâ, 20/71.

⁶⁵⁷ el-Vâhidî, a.g.e., IV, 189.

⁶⁵⁸ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1232; ez-Zuhaylî, a.g.e., a.g.e., XXVII, 70.

⁶⁵⁹ Beydâvî, a.g.e., II, 436.

⁶⁶⁰ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 34.

⁶⁶¹ Elmalılı, a.g.e., VII, 4562-4563.

⁶⁶² el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 75.

⁶⁶³ Ebussuûd, a.g.e., VIII, 151.

⁶⁶⁴ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 76.

⁶⁶⁵ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 412-413.

işaret etmektedir.⁶⁶⁶ Bu ifade ile kendileri için istemedikleri şeyi Allah’a uygun gördüklerinden dolayı⁶⁶⁷ Allah Teâlâ da onları kınayarak beyinsizlikle nitelemiştir.⁶⁶⁸

Burada Yüce Allah onun kızlarının olduğunu ve melekleri kızlar olarak nitelendirmelerini, kendileri için de kızlar yerine erkekler tercih etmelerini kabul etmeyip, reddetmektedir.⁶⁶⁹ Taberî de, “Kızların Rabb’inize ait, oğlanların da size ait olması haksız bir taksimattır, demiştir.⁶⁷⁰ Ancak kendilerine gelince kız evladını hor görerek,⁶⁷¹ oğlanlardan bir derece aşağı kabul ediyorlardı. Öyleki herhangi birisine kız çocuğu olduğu müjdesi verilecek olursa, öfkesinden ve kederinden yüzü simsiyah olurdu.⁶⁷²

İbn Kesîr de Allah’la birlikte onlara ibadet ettiklerinden dolayı Yüce Rabb’imiz bu ifadeyi buyurmuş; bunun ise oldukça ağır bir tehdit ve kesin bir korkutma olduğunu söylemiştir.⁶⁷³

Diğer bir görüşe göre ise, bu ifadeler içinde bulundukları durumdan vazgeçmeleri için bir uyarı teşkil etmekte, Rasûlüllâh’ın (s.a.s.) kendilerini davet ettiği takva ve ibadete yönelmeleri için bir çağrı ihtivâ etmektedir.⁶⁷⁴

Kırkinci âyette geçen “Yoksa sen kendilerinden bir ücret istiyorsun da cereme vermekten ezilmekteler mi?” ifadesine gelince; İslamı tebliğ etmek için onlardan bir ücret mi istiyorsun?⁶⁷⁵ bundan ötürü kıvranıp duruyorlar ve onlara ağır ve meşakkatli gelmiştir diye açıklanmıştır.⁶⁷⁶

Başka bir görüşe göre ise, yoksa sen onları davet ettiğin ilâhi tevhid ve Rabbânî taat karşılığında onlardan bir bedel ve ücret istiyorsun da, kendilerine yüklediğin bu ücret ve bedelin ağırlığı altında borçlanıp senin davetine icabet etmeye muktedir olamıyorlar mı? şeklinde de izah yapılmıştır.⁶⁷⁷ Râzî de, “Sen onlardan ücret

⁶⁶⁶ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 262.

⁶⁶⁷ el-Bursevî, a.g.e., IX, 203.

⁶⁶⁸ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 76. Ayrıca bkz: Ebussuûd, a.g.e., VIII, 151; el-Beydâvî, a.g.e., II, 436.

⁶⁶⁹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413.

⁶⁷⁰ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 34; bkz: en-Necm, 53/21-22; es-Saffât, 37/ 149-153.

⁶⁷¹ Elmalılı, a.g.e., VII, 4563.

⁶⁷² Seyid Kutub, a.g.e., XIV, 107.

⁶⁷³ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413.

⁶⁷⁴ Said Havva, a.g.e., XIV, 187.

⁶⁷⁵ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1232.

⁶⁷⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413.

⁶⁷⁷ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 34-35.

istemiyorsun, buna rağmen onlar sana uymuyorlar. Senden başkaları ise onlardan ücret talep ediyor ve onlar da bu talebe muhatap oluyorlar, buna rağmen yine de onlara tabi oluyolar. Bu ise sapıklığın zirvesidir” demiştir.⁶⁷⁸

Bursevî de onların hiçbir şekilde mazeretleri olmadığını ve tebliğe karşılık ücretin sadece Allah’tan olduğunu bildirmiştir.⁶⁷⁹

Kırk birinci âyette geçen “Yoksa gayb onların yanında da onlar mı yazıyorlar?” ifadesi, onların gayb hakkında bilgileri mi vardır ki, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in haber vermiş olduğu ahiret ile ilgili işlerin, haşır ve neşirin batıl olduğunu; bu yüzden onları kesin bilgiyle yazıyorlar, şeklinde izah edilmiştir.⁶⁸⁰ Bu ifadeyi Kurtubî, “Cennet ve cehennemi de ekleyerek batıl olduğunu öğrenmiş mi bulunuyorlar?” şeklinde açıklamıştır.⁶⁸¹ Neseî de biz öldükten sonra diriltilmeyeceğiz, diriltilesek dahi bize azap edilmeyecektir diye açıklamıştır.⁶⁸² Yani buna bağlı olarak onlar âhiret için herhangi bir amelde bulunmazlar.⁶⁸³ Katâde de bu “Muhammed (s.av.)’in bir şair olduğuna ve zamanın musibetlerine çarpılacağını bekleriz” sözlerine bir red olduğunu söylemiştir. Yani Hz. Muhammed (s.a.s.)’in ne zaman öleceğini bildikleri için mi böyle bir hükme varmışlardır? şeklinde yorumlanmıştır.⁶⁸⁴

İbn Abbas da şöyle demiştir: Yoksa, Levh-i Mahfuz onların yanında mı ki, onun içinde olan şeyleri yazarak insanlara haber versinler?⁶⁸⁵ Yoksa onların yanında gaybın bilgisi vardır da, bunu insanlara yazıyorlar ve diledikleri şeyleri onlara bildiriyorlar mı? şeklinde de açıklanmıştır.⁶⁸⁶ İbn Kesîr de işin böyle olmadığını söyleyerek, gök ve yerdekilerden hiç kimsenin gaybı bilemeyeceğini ifade etmiştir.⁶⁸⁷

Abdurrahman b. Nâsır es-Sa’dî ise, böylelikle onlar, Allah’ın Rasûlüne bildirmediği şeyleri bilmiş oluyorlar da o yüzden mi ona karşı çıkıp sahip bulundukları gayba dayanarak ona karşı inatla direniyorlar? Halbuki onların ümmî, cahil ve sapık bir

⁶⁷⁸ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 261-262.

⁶⁷⁹ el-Bursevî, a.g.e., IX, 203-204. Ayrıca bkz: Yûnus, 10/72; Hûd, 11/29; eş-Şûrâ, 42/23.

⁶⁸⁰ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1232.

⁶⁸¹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 76.

⁶⁸² en-Neseî, a.g.e., IV, 193.

⁶⁸³ Said Havva, a.g.e., XIV, 187-188.

⁶⁸⁴ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1232; İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 57-58.

⁶⁸⁵ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 76.

⁶⁸⁶ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 35.

⁶⁸⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413.

ümmeî oldukları bilinen bir husustur. Rasûlüllah (s.a.s.) başkalarından çok daha büyük bir bilgiye sahiptir. Allah, ona hiçbir kimseyi muttali kılmadığı gaybî bilgilerden haber vermiş ve onu peygamber kılmıştır. İşte bütün bunlar, aklî ve naklî yollarla onlara verilmiş susturucu cevaplar olup, sözlerinin tutarsız olduğunu ortaya koymakta, iddialarının tutarsızlığını en güzel, en açık ve aynı zamanda itirazla karşılanma ihtimali en uzak yöntemlerle dile getirmiştir, açıklamasını yapmıştır.⁶⁸⁸

İbn Kuteybe bu âyette geçen “yazıyorlar” ifadesini “hükmediyorlar” şeklinde açıklamıştır.⁶⁸⁹ Bu âyet de bu manayı desteklemektedir: ...كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ... Rabb’iniz kendi üzerine rahmeti yazdı.”⁶⁹⁰ Burada geçen “yazdı” kelimesinin “hükmetti” anlamında olduğu söylenmiştir.⁶⁹¹

Kırk ikinci âyette geçen “Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o küfredenlerin kendileri o tuzağa düşeceklerdir.” İfadesine gelince bu âyetin ilk cümlesinde, müşriklerin Hz. Peygamber’e suikast yapmak için hazırlık yaptıkları hakkında bilgi verilmiştir.⁶⁹² Âyetin sonunda ise yaptığı tüm hazırlıkların boşa çıkması ve perişan olanların da kendileri olduğu hakkında haber verilmiştir.⁶⁹³ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)’i öldürmek için suikast yapanların Bedir savaşı’nda öldürüldüğü söylenmiştir.⁶⁹⁴ Böylece âyet, gaybî onların değil yalnız Allah’ın bildiğini ve Hz. Peygamberine haber verdiğini bildirmiştir.⁶⁹⁵

Tuzak, ister haddi zatında iyi olsun ister kötü, kurulduğu kişiye kötü gelen şeydir. Kimilerine göre bir çeşit hiyledir. Kimilerine göre de bir başkası için gizlice zarar vermeyi istemek diye tarif edilmektedir. Tuzak, kul açısından kötü hile, Allah açısından ise yaratıkların amellerine karşılık olması için hak tedbir olarak yorumlanmıştır.⁶⁹⁶

⁶⁸⁸ es-Sa’dî, Abdurrahman b. Nâsır, *Tefsîru’s-Sa’dî*, çev: Beşir Eryarsoy, Gurabâ Yay, İstanbul 1437/2016, V, 57.

⁶⁸⁹ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 265-266.

⁶⁹⁰ el-En’âm, 6/12.

⁶⁹¹ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 76.

⁶⁹² el-Mevdûdî, a.g.e., V, 551. Bkz: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut, t.y., I, 348.

⁶⁹³ Hayreddin Karaman ve dğr, a.g.e., V, 153.

⁶⁹⁴ ez-Zemahşerî, a.g.e., IV, 26.

⁶⁹⁵ Elmalılı, a.g.e., VII, 4564.

⁶⁹⁶ el-Bursevî, a.g.e., IX, 204.

Yoksa onlar Rasul ve din hakkında bu söyledikleriyle insanları aldatıp, Allah Rasulüne ve onun ashabına tuzak mı kurmak istiyorlar? Şüphesiz onların kurmak istedikleri tuzağın zararı, vebali kendilerine dönecektir. Çünkü asıl kendilerine tuzak kuranlar kafirlerin kendileridir.⁶⁹⁷ Nitekim âyetteki ... وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ... “Halbuki kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır.” ifadesi bu manayı desteklemiştir.⁶⁹⁸

Sâdî el-Müftî bu haberin, gaybdan haber vermek olduğunu, Sûre’nin Mekke’de nazil olduğunu, söz konusu tuzağın ise daha sonra yani hicret gecesi vukû bulduğunu söylemiştir.⁶⁹⁹

Kırk üçüncü âyette geçen “Yoksa onların Allah’tan başka bir ilahları mı var? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir.” İfadesinde müşriklerin Allah ile birlikte putlara ve ona eş koştukları varlıklara ibadet etmeleri oldukça ileri derecede tepki ile reddedilmiş; sonra Yüce Rabbimiz onların söylediklerinden, iftiralarından ve ortak koşmalarından kendi zatını tenzih etmiştir.⁷⁰⁰

Başka bir görüşe göre de onların, Allah’tan başka yaratıcı ve rızık veren ilahları mı vardır ki,⁷⁰¹ kendilerine bir zarar dokunduğunda ortadan kalkması için ondan yardım istiyorlar?⁷⁰² Neseî azabından koruyacak,⁷⁰³ Mukâtil de Bizim onlara kurduğumuz tuzaklardan kendilerini koruyan başka bir tanrısı mı var? diyerek açıklamıştır.⁷⁰⁴ Seyid Kutup bu âyet ile her kuşku açıklık kazanmış, her delil çürütülmüş ve bütün kuvvetlerin apaçık gerçekler karşısında yıkıldığını söylemiştir.⁷⁰⁵

⁶⁹⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413. Bkz: el-Enfâl, 8/30.

⁶⁹⁸ el-Fâtır, 35/43.

⁶⁹⁹ el-Bursevî, a.g.e., IX, 204.

⁷⁰⁰ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413; ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 82.

⁷⁰¹ el-Kurtubî, XVII, 76.

⁷⁰² es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1233.

⁷⁰³ en-Neseî, a.g.e., IV, 193; Ebussuûd, a.g.e., VIII, 152; el-Beydâvî, a.g.e., II, 437.

⁷⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., III, 287.

⁷⁰⁵ Seyid Kutup, a.g.e., XIV, 108.

G- MÜŞRİKLERİ TEHDİT (44-47. ÂYETLER)

1. 44-47. Âyetlerin Metni

وَأِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ (44) فَذَرَهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ (45)
يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا يَنْصُرُونَ (46) وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (47)

2. Âyetlerin Meâli

44. Onlar gökten bir parçayı düşerken görseler “Birbiri üstüne yığılmış bir bulut” diyecekler. 45. O halde bırak onları, ta çarpılacakları günlerine (kavuşuncaya) kadar. 46. O gün hiç bir tedbirlerinin kendilerine zerre kadar faydası olmayacak ve hiç bir şekilde kurtarılmayacaklardır. 47. O zulmedenlere bundan başka da bir azap vardır. Fakat pek çokları bilmezler.

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Kırk dördüncü âyette geçen “Onlar gökten bir parçayı düşerken görseler “Birbiri üstüne yığılmış bir bulut” diyecekler.” İfadesinde Yüce Allah, burada görülüp hissedilen şeylere karşı bile müşriklerin inatlaştıklarını, gerçeği kabul etmeyi kibirlerine yedirmediklerini haber vermiştir. Yani kendisiyle azaplandırılacakları böyle bir şeyin üzerlerine indiğini görseler dahi onun doğruluğunu kabul etmezler, buna inanmazlar.⁷⁰⁶

Başka bir görüşe göre ise Şuarâ Suresi’nin 187. ve İsrâ Suresi’nin 92. âyetlerinde geçen sözlerine cevap vermek üzere indirdiği söylenmiştir.⁷⁰⁷ Yani âyetlerde bildirildiği gibi, gökten bir kütle düşürülmesini istemeleri ve bunları iki gözünüyle görseler bile, onun varlığını kabul etmek istemeyeceklerdir. Ayrıca bunlar “bulut yığımıdır” deyip geçiştirmeye çalışacaklardır.⁷⁰⁸ Sâbûnî de, üzerlerine düştüğünü görseler, onun başlarına inmekte olan bir azap olduğunu inanmazlar da, birbiri üstüne yığılmış bulut kümeleri olduğunu sanırlar, diye açıklamıştır.⁷⁰⁹

Kırkbeşinci âyette geçen “O halde bırak onları, ta helak edilecekleri günlerine (kavuşuncaya) kadar.” İfadesiyle, onları beklemekte olan çok dehşetli bir günün olduğu

⁷⁰⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413. Ayrıca bkz: Yunus, 10/96, 97, el-Hicr, 15/14-15, et-Taberî, a.g.e., XXVII, 35-36.

⁷⁰⁷ Kurtubî, a.g.e., XVII, 77; Beydâvî, a.g.e., II, 437.

⁷⁰⁸ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 36.

⁷⁰⁹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1233; en-Nesefî, a.g.e., IV, 193.

belirtilmiştir.⁷¹⁰ Ayrıca onların hakikatler karşısında bu derece inat ve tekebbürle duruşları tasvir olunup, Rasulüllahın (s.a.v.) elini onlardan çekmesi bildirilmiştir.⁷¹¹ Onları yapmış oldukları kötü amellerinin karşılığı verilinceye kadar bırakılması, ve onlarla ilgilenmemesi” olarak açıklanmıştır.⁷¹²

“Helak edilecekleri” diye terceme ettiğimiz kelimenin kökü olan “sâika” kelimesinin Muhtar’da, “bayıldı” anlamı verilmiştir.⁷¹³ A’raf Sûresi’nin 143. âyetinde geçen “saika” kelimesinin “bayıldı” anlamında olduğu da görülmektedir.⁷¹⁴ İbnu’l-Cevzî de, o kıyamet günüdür, diyenlere göredir ki onlar korkularından bayılırlar diyerek açıklamıştır.⁷¹⁵ Zümer Sûresi’nin 68. âyetinde geçen “saika” kelimesi “öldü” anlamına gelmektedir.⁷¹⁶ Üzerinde durduğumuz âyetteki “O gün” den maksadın ölecekleri gün olduğu⁷¹⁷ veya öldürüldükleri Bedir günü olduğu da söylenmiştir.⁷¹⁸ İbn Kesîr ise o günün kıyamet günü olduğunu bildirmiştir.⁷¹⁹

Kırkaltıncı âyette geçen “O gün hiç bir tedbirlerinin kendilerine zerre kadar faydası olmayacak ve hiç bir şekilde kurtarılmayacaklardır.” İfadesinde Rasulullah (s.a.s.)’e dünyada kurdukları hile ve tuzakların, hiçbir fayda vermeyeceği söylenmiştir.⁷²⁰ Ayrıca başlarına inecek olan azaba da hiç kimse mani olamayacağı ve yardımda bulunmayacağı bildirilmiştir.⁷²¹

Kırkyedinci âyette geçen “O zulmedenlere bundan başka da bir azap vardır. Fakat pek çokları bilmezler.” İfadesi inkar etmek ve isyan etmek, Peygamber’e (s.a.s.) tuzak kurarak putlara ibadet etmekle kendilerine zulmedenler için bu dünyada azabın var olduğunu bildirmiştir.⁷²² Bundan dolayı Yüce Allah: “Fakat onların çoğu bilmezler”

⁷¹⁰ Hayreddin Karaman ve dğr, a.g.e., V, 153.

⁷¹¹ Seyyid Kutup, a.g.e., XIV, 108-109.

⁷¹² ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 86.

⁷¹³ er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. ‘Abdu’l-Kâdir, *Muhtâru’s-Sihâh*, Dâru’l-Fikri’l-Ârabî, Kâhire, t.y., s.363.

⁷¹⁴ Bkz: el-A’raf, 7/143.

⁷¹⁵ İbnu’l-Cevzî, a.g.e., 59.

⁷¹⁶ Bkz: ez-Zümer, 39/68.

⁷¹⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 77.

⁷¹⁸ el-Bursevî, a.g.e., IX, 205.

⁷¹⁹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413. Ayrıca bkz: et-Taberî, a.g.e., XXVII, 36; el-Beydâvî, a.g.e., II, 437; el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 77; en-Nesefî, a.g.e., IV, 193; Elmalılı, a.g.e., VII, 4565; ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 86.

⁷²⁰ İbn Kesîr, a.g.e., 413.

⁷²¹ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 36.

⁷²² ez-Zuhaylî, XXVII, 87. Ayrıca bkz: es-Secde, 32/21.

buyurmaktadır. Yani biz dünya hayatında türlü musibetlerle onları sınar, onlara azap veririz. Belki dönerler, belki vazgeçerler diye, ama bunlarla kendilerinden ne istendiğini bir türlü kavramıyorlar, şeklinde açıklanmıştır.⁷²³

Bu azap, kafir olanlar için dünyada, ölümlelerinden önce gördüğü bir azap olduğu söylenmiştir. İbn Abbas, o azap ya ölümdür ya da kabir azabıdır şeklinde açıklamıştır.⁷²⁴

Bir başka görüşe göre, “onların Bedir günü öldürülmeleri” olduğu söylenmiştir.⁷²⁵ Ayrıca onun hastalık, açlık, mal ve çocukların kaybı, rahatsızlık, belalar gibi dünya musibetleri olduğu da zikredilmiştir.⁷²⁶ Onların çokları ise başlarına gelecek olan Allah Teâlâ’nın azabını, bela ve musibetlerini bilmeyecekleri söylenmiştir.⁷²⁷ Diğer bir açıklamaya göre de sonlarının nereye varacağını bilmezler, şeklinde anlaşılmıştır.⁷²⁸ Bu azap kaldırılrsa önce yaptıklarından daha kötüsünü yaparlar şeklinde açıklama da vardır.⁷²⁹

Burada geçen “çoğu” kelimesi, Araplara göre tamamı ifade etmektedir. Çünkü onlar, bir şeyin “hepsi”ni “çoğu” kelimesiyle ifade etmişlerdir.⁷³⁰ Bursevî de cehalet ve gafletlerden dolayı, durumun böyle olduğunu, bilmezler, diye açıklamıştır. Bu ifadede, onların bir kısmının bunu bildiğine, ama buna rağmen sırf inat için küfürde ısrar ettiklerine işaret olduğunu söylemiştir.⁷³¹

Buradaki “dûne” (önce), kelimesinin “ğayra” (başka) anlamında olduğu da söylenmiştir.⁷³² Bir başka görüşe göre ise, “bundan başka” diye tercüme ettiğimiz “dûne zâlike” ifadesi” “bundan sonra” anlamına da gelebilir ki, o zaman da Bedir’den sonra gelecek olan kabir azabı ve ondan sonraki çeşit çeşit âhiret azabı kastedilmiş olmaktadır.⁷³³

⁷²³ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 413.

⁷²⁴ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 77; Ebû Hayyân, a.g.e., VIII, 153.

⁷²⁵ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 287.

⁷²⁶ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78.

⁷²⁷ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 87.

⁷²⁸ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78.

⁷²⁹ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 87.

⁷³⁰ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 87.

⁷³¹ el-Bursevî, a.g.e., IX, 205.

⁷³² el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78.

⁷³³ el-Bursevî, a.g.e., IX, 205-206.

H- HZ. PEYGAMBER'E YAPILAN TESELLİLER VE VERİLEN EMİRLER (48-49. ÂYETLER)

1. 48-49. Âyetlerin Metni

وَاضْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ (48) وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ (49)

2. Âyetlerin Meâli

48. Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen bizim gözetimimiz altındasın, kalktığında Rabbinin hamd ile tesbih et. 49. Gecenin bir kısmında da O'nu tesbih et, yıldızların batmaya yaklaştığı sırada!

3. İçerdiği Konular ve Tefsiri

Kırksekizinci âyette “Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen bizim gözetimimiz altındasın, kalktığında Rabbinin hamd ile tesbih et.” Burada geçen ifade de Rahmân'ın senin üzerine yüklediği tebliğ vazifelerini yaparken hükmüne sabret diye anlaşılmaktadır. Ayrıca kavminin sana yaptıkları sıkıntılarla karşılaştığında Allah'ın imtihanına karşı sabret, diye de açıklanmıştır.⁷³⁴ Başka bir rivayete göre, ey Peygamber (s.a.s.), bu kavmin başına sana vaad edilen azabın gelinceye kadar sabret, anlamındadır.⁷³⁵ İbn Kesîr de, “onların eziyet ve işkencelerine sabret ve onlara aldırma” anlamında olduğunu söylemiştir.⁷³⁶

Bu âyette bela ve sıkıntıya uğrayanlara bir teselli vardır. Kim, başına gelen şeyin ancak kendisini ayakta tutan, koruyan, kendisini her an gören ve her sözünü işiten Rabb'inin hükmü olduğunu bilirse, başına gelen sıkıntı onu korkutmaz; tam tersine hayra özentisi ve sevincini artırır. Çünkü o, başına gelen bu sıkıntının, derecesini yükseltmek, nefsin cevherini parlatmak ve onda kalan kötü huyları temizlemek için geldiğini bilir ve hakikatte o, bir ceza değil nimet olmaktadır.⁷³⁷

⁷³⁴ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78.

⁷³⁵ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 87-88.

⁷³⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 414.

⁷³⁷ İbn Acîbe el-Hasenî, a.g.e., IX, 433.

Âyete, “Sabır ve doğrulukta Rabbi’nin buyruğunu yerine yetirmeye çalış” şeklinde başka bir mana da verilmiştir.⁷³⁸ Kuşeyrî ise bu âyette, “Allah’ın ezelde hükmettiği şeye sabret; çünkü Allah’ın hükmüne sabretmek zordur. Ancak kişi, Allah’ın kendisinden haberdar olduğunu bildiği zaman bu, kendisine kolay ve hafif gelir” demiştir.⁷³⁹

Râzî ise burada şöyle bir açıklama yapmıştır: Nuh (a.s)’ın yaptığı “Ya Rabbî, yer üzerinde kafirlerden yurt tutan hiç kimse bırakma!”⁷⁴⁰ şeklindeki beddua ile Yunus (a.s)’ın yaptığı dua gibi, Hz. Peygamber (s.a.s)’i bedduaya sevkeden bir sebep olmuştur. İşte bunun üzerine Cenâb-ı Hakk “sabret” demiştir. Yani “lanetini tesbih ile değiştir” veya “Rabbini tenzihe sarılarak O’nu an” anlamındadır. Bu “Allah’ım onları helak et” diyeceğine, “Beni tesbih et” anlamındadır.⁷⁴¹ Cenâb-ı Hakk’ın, “Rabbi’nin hükmüne sabret. O balığın yoldaşı olan (Yunus a.s) gibi olma”⁷⁴² buyruğunun zıddı olarak gelmiştir.

Fî Zilâli’l-Kur’ân’da Seyyid Kutub, Yüce Allah’ın: “Rabbinin hükmüne sabret!” buyruğunu açıklarken şunları söylemektedir: “Ne büyük bir ifade! Ne büyük tasvir, takdir ve değerlendirmedir. Bu, hiçbir zaman hiçbir insanın ulaşamadığı bir mertebedir. İşte bütün Kur’ân-ı Kerîm’de, hatta benzeri ifadeler arasında dahi benzeri bulunmayan bu eşsiz ifedelerin toplandığı bir mertebedir.”⁷⁴³

Âyette geçen “Çünkü sen bizim gözetimimiz altındasın” ifadesi ise, “zira sen bizim gözümüzün önündesin” anlamıyla beraber, “Allah Teâlâ seni insanlardan meydana gelecek her türlü şerlerden korur” şeklinde de açıklanmıştır.⁷⁴⁴ Yani biz senin neler ettiğini görüyoruz ve neler söylediğini işitiyoruz.⁷⁴⁵

Âyetin son kısmında yer alan “Kalktığında Rabbini hamd ile tesbih et.” âyetinde yer alan “kalktığın vakit”in tevili hususunda farklı görüşler vardır:

⁷³⁸ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 553.

⁷³⁹ el-Kuşeyrî, a.g.e., III, 478-479.

⁷⁴⁰ Nûh, 71/26.

⁷⁴¹ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 274.

⁷⁴² el-Kalem, 68/48.

⁷⁴³ Seyid Kutub, a.g.e., XIV, 109.

⁷⁴⁴ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 87-88.

⁷⁴⁵ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78. Bkz: Tâhâ, 20/39; el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78; el-Kuşeyrî, a.g.e., III, 479.

Birincisi: “Uykudan kalktığın zaman Allah için namaz kıl,” anlamındadır ki bunu İbn Abbas dile getirmiştir.⁷⁴⁶

İkincisi: Meclisinden kalktığın zaman: “Subhânallâhi ve bihamdih” yahut da “Subhânekellahumme ve bihamdik” anlamında olduğunu söylemişlerdir.⁷⁴⁷

Üçüncüsü: “Namaza kalktığın zaman: “Sübânekellahumme vebihamdik veteberakesmük veteâlâ ceddük velâ İlâhe ğayruk” de” bunu da Dahhâk söylemiştir.⁷⁴⁸

Dördüncüsü: “Uykudan kalktığın zaman Allah’ı tesbih et, bunu da Kelbî dile getirmiştir.⁷⁴⁹

Beşincisi: “Öğle uykusundan kalktığın zaman öğle namazını kıl” manasında olduğu söylenmiştir. Bunu da Taberî rivayet etmiştir.⁷⁵⁰

Altıncısı: “Yatağından kalkıp da namaza girinceye kadar Allah’ı dilinle tesbih et” Bunu da İbn Sâib demiştir.⁷⁵¹

Bazı müfessirlere göre ise “Hangi mekandan kalkarsan kalk Allah’ı zikret” anlamındadır.⁷⁵² Bursevî bu ifadeyle benzer olarak “Sayılmayacak kadar çok olan O’nun nimetlerinden dolayı Rabbi’ni hamd ile tesbih edip, O’nu, O’na layık olmayan her şeyden tenzih et” şeklinde açıklamaktadır.⁷⁵³

Kırkdokuzuncu âyette geçen “Gecenin bir kısmında ve yıldızların batmaya yaklaştığı sıra O’nu tesbih et.” İfadesi gece uyandığın zaman ve gecenin sonunda yıldızlar yok olduğunda O’nu tesbih et, O’nu an ve O’na ibadet et, anlamındadır. Çünkü o an ibadet etmek nefse çok ağır geliyor. O an edilen ibadetin gösteriştan çok uzak olduğu söylenmiştir.⁷⁵⁴ Beydâvî de, bunun içindir ki onu (geceyi/ leyl’i) tekbaşına zikretmiş ve onu fiilin başına geçirmiştir, demiştir.⁷⁵⁵ Mukâtil b. Süleyman ise âyetin manasının, gecenin bir kısmında akşam ve yatsı namazını kılarak, yıldızların

⁷⁴⁶ İbnu’l-Cevzî, a.g.e., VIII, 60; es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1233.

⁷⁴⁷ el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 78-79. Ayrıca bkz: et-Tirmizî, Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ b. Sevra, *Sünenü’l-Tirmizî*, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, y.y., t.y., V, 494; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 494.

⁷⁴⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 414.

⁷⁴⁹ el-Bursevî, a.g.e., 207; el-Mevdûdî, a.g.e., V, 554.

⁷⁵⁰ et-Taberî, a.g.e., XXVII, 38.

⁷⁵¹ Elmalılı, a.g.e., VII, 4566.

⁷⁵² el-Beydâvî, a.g.e., II, 437; en-Nesefî, a.g.e., IV, 194; Ebussuûd, a.g.e., VIII, 153.

⁷⁵³ el-Bursevî, a.g.e., IX, 207.

⁷⁵⁴ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXVII, 88; Ebussuûd, a.g.e., VIII, 153.

⁷⁵⁵ el-Beydâvî, a.g.e., II, 437.

kaybolması vaktinde ise tan yerinin ağarmasından sonra giren sabah namazından önce de iki rekat namaz kılarak O'nu tesbih et anlamında olduğunu söylemiştir.⁷⁵⁶ Bunun teheccüd namazı olduğu da rivayet edilmiştir.⁷⁵⁷

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, bundan kastın sabah namazının farzından önce kılınan iki rekat namaz olduğu ifade edilmiştir.⁷⁵⁸ Çünkü sabah namazından önce kılınan iki rekat namazın dünya ve içindekilerden daha hayırlı olduğu söylenmiştir.⁷⁵⁹

Râzî de, “yıldızların batmaya yaklaştığı an” ifadesinden maksat, sabah vakti olduğunu söylemiştir. Çünkü sabah vakti güneş, ışıklarıyla ortalığı aydınlatmaktadır. Yıldızların da kaybolduğu ve gizlendiği vakittir.⁷⁶⁰ Buna benzer bir âyet de İsrâ Sûresi'nde geçmektedir.⁷⁶¹

⁷⁵⁶ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e., III, 288.

⁷⁵⁷ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 554.

⁷⁵⁸ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 416. Ayrıca bkz: et-Taberî, a.g.e., 39-40; es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1233; el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 80; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., VIII, 60-61.

⁷⁵⁹ Bkz: Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahihu Müslim*, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, y.y., 1955/1374, I, 501; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., VI, 265; et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, II, 275; İbn Kesîr, a.g.e., III, 395.

⁷⁶⁰ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 275. Ayrıca bkz: ez-Zuhaylî, XXVII, 88; el-İsra, 17/79; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., I, 162

⁷⁶¹ Bkz: el-İsra, 17/79; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., I, 162.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA GENEL OLARAK CEHENNEMLİKLER İLE CENNETLİKLER VE HZ. PEYGAMBER'E YÖNELTİLEN İTHAMLARA CEVAPLAR

I- KUR'ÂN'DA GENEL OLARAK CEHENNEMLİKLER İLE CENNETLİKLER

A- CEHENNEMLİKLER

1. Cehennem'in Sözlük ve Terim Manaları

a. Cehennem'in Sözlük Manası

Cehennem'in, ölümden sonraki ebedi azap yeri,⁷⁶² ahirette kulların gideceği çok sıcak azap yeri ve Allah'ın tutuşturulmuş ateşinin ismi olduğu bildirilmiştir.⁷⁶³ Ateşin isimlerinden olup onunla Allah Teâlâ, azabı hak edenleri cezalandırır anlamında olduğu da söylenmiştir.⁷⁶⁴ Cehennem kelimesi “derin kuyu” anlamında olduğu söylenmiştir.⁷⁶⁵ Ayrıca alimler bu kelimenin Arapça asıllı olduğunu ve “hayırsız, uğursuz” manalarına geldiğini zikretmişlerdir.⁷⁶⁶ Ancak dil alimleri ise bu konuda çok tereddüt etmişlerdir.⁷⁶⁷ Arapça olduğunu iddia edenler, cehennemin Arapça “cehnam” kelimesinden alındığını cehnam'ın da “cehm”den türediğini anlatmışlardır. Cehm, kelimesi galiz, kirli ve hoş görülme-yen manasındadır.⁷⁶⁸ Cehnam ise, dibi görünmeyen derin kuyu demektir.⁷⁶⁹

Arap şiirinde de “cihinnam” kelimesi, derin kuyu anlamında kullanılmıştır.⁷⁷⁰ Aynı zamanda bu kelime suçlu insanların girecekleri, çeşitli işkencelerin bulunduğu ateş dolu ceza evi olduğu, bir başka görüşe göre de bunun, Farsça cehnâm'dan Arapçalaştığı söylenmiştir.⁷⁷¹

b. Cehennem'in Terim Manası

Cehennem, âhirette kafir, müşrik ve münafık olanların devamlı olarak kalacakları yerdir. Ancak günahkar müminlerin ise, günahları ölçüsünde cezalandırılacakları azap yeri olarak açıklanmıştır.⁷⁷² Ayrıca inkarcıların ve

⁷⁶² Komisyon, *el-Müncid fi'l-Lügati ve'l-A'lâm*, Darü'l-Meşrik, Beyrut, 1973, s. 108.

⁷⁶³ Râgıb, a.g.e., s.143.

⁷⁶⁴ İbrâhîm Mustafâ ve dğr., a.g.e., I, s.145. Ayrıca bkz: İbrâhîm Muhammed İsmâîl, a.g.e., s. 109-110.

⁷⁶⁵ Şimşek, Mehmet Sait, “Cehennem” *Ş.İ.A.*, I, 280.

⁷⁶⁶ Harman, Ömer Faruk, “Cehennem” *D.İ.A.*, VII, 225.

⁷⁶⁷ Bkz: İbn Manzûr, a.g.e., XII, 112.

⁷⁶⁸ Elmalılı, a.g.e., II, 732.

⁷⁶⁹ Soyalan, a.g.e., s. 85.

⁷⁷⁰ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 112. Ayrıca bkz: İbrâhîm Mustafâ ve dğr., a.g.e., I, 145.

⁷⁷¹ Ateş, a.g.e., IV, 320.

⁷⁷² Kılavuz, A. Saim, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâma Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004, s. 361.

günahkarların ahirette cezalandırılacakları azap mekanı olarak ifade edilmiştir.⁷⁷³ Bir başka görüşe göre de Cehennem kötülerin ve kötülüklerin bulunduğu ve buluşacağı yerdir. Dünyada haksızlık yapanların, zulüm ve işkencede bulunanların, başkalarının malları ve namusları peşinde olanların orada bir araya gelecekleri bildirilmiştir. Hiç ölmeyecekmiş havası içinde yaşayanlar, Allah'ın bir gün hesaba çekeceğini hesap etmeyenler orada buluşacak, orası inanmayanların, münafıkların, zalimlerin ve Allah'ı yok sayanların son buluşma yeri olacaktır, şeklinde de tarif edilmiştir.⁷⁷⁴

Cehennem kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 77 âyette yer almaktadır.⁷⁷⁵ Ancak burada sözlük anlamından çok, kafirlerin, münafıkların, zalimlerin ve gerçeğe boyun eğmeyenlerin azap görecekları yer olarak tasvir edilir. Söz konusu âyetlerin birçoğunda Cehennem, değişik kavram ve terkiplerle ifade edilmiştir. Ancak bu kelime veya terkipler bütünüyle Cehennem'in adı olmayıp amellerine göre Cehennemliklere azap edilecek tabakaları veya azap çeşitlerini göstermiştir. İslam literatüründe genel anlamda cehennem'i, azap türlerini veya onun bölümlerinden birini ifade etmek üzere çeşitli kelimeler kullanılmıştır.⁷⁷⁶ Muhtemelen cehennem'in yedi kapısı olduğunu beyan eden âyet⁷⁷⁷ sebebiyle bunlardan yedisi özellikle önem kazanmıştır.⁷⁷⁸ Bu yedi ismin, yedi kapıya ve dehşetli oturma yerinin yedi tabakasına işaret olduğu bildirilmiştir.⁷⁷⁹

2. Cehennem'in İsimleri

a. Cehennem

Cehennem tabakalarına ait yedili tasnif sistemi vardır. Azabı en hafif olanı ise en üst tabakasıdır. Alimlere göre burası, günahkar müminlerin azap yeri olacaktır. Onların azabı bittikten sonra ise boş kalacağı söylenmiştir. Bu durumda cehennem, genel olarak

⁷⁷³ Harman, a.g.e., VII, 225.

⁷⁷⁴ Karadaş, Çağfer, *İslam Düşüncesinde Âhiret*, Emin Yay., Bursa 2008, s. 58.

⁷⁷⁵ Abdülbâkî, a.g.e., s. 184-185.

⁷⁷⁶ Topaloğlu, "Cehennem" *D.İ.A.*, VII, s. 227.

⁷⁷⁷ Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir. Cehennem'in yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer gurup ayrılmıştır. (el-Hicr, 15/43-44). Bazı rivayetlere göre bu tabakalardan ilki olan Hâviye günahkâr müminler için, ikincisi Sakar yahudiler için, üçüncüsü Sa'îr hristiyanlar için, dördüncüsü Cahîm Sâbie için, beşincisi Lezâ ateşperestler için, altıncısı Hutame putperestler için ve pek çok adlarla anılan yedincisi münafıklar içindir. (el-Kurtubî, a.g.e., X, 30).

⁷⁷⁸ Topaloğlu, a.g.e., VII, 227.

⁷⁷⁹ Salih, Subhi, *Ölümünden Sonra Diriliş*, Kayıhan Yay., İstanbul 1981, s. 61.

âhiretteki azap yerinin bütününün, özel olarak da en üst tabakasının adı olmaktadır.⁷⁸⁰ Günahkar Müslümanlar için ayrılmış olan en üst tabakanın, bir gün tamamen boş kalacağı ve oradaki azabın daha az şiddetli olduğu bildirilmiştir.⁷⁸¹

Cehennem kelimesi Kur'an'da şöyle geçmektedir:

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسِبُهُ جَهَنَّمَ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ

“Böylesine (münafığa) ‘Allah’tan kork!’ denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevkeder. (Ceza ve azap olarak) ona cehennem yeter. O ne kötü yerdirdir!”⁷⁸²

Cehennem kelimesinin Kur'an'da geçtiği âyetlerin 51 Mekkî, 26’sı ise Medenîdir.⁷⁸³ Cehennem kelimesinin geçtiği âyetlerin altısında, kafirlerin ve mütekebbirlerin âhirette varacağı mekan anlamında “mesvâ” sözcüğüyle⁷⁸⁴ 10 âyette de yine mekan anlamında “me’va” kelimesiyle birlikte geçmektedir.⁷⁸⁵

Bu sözcüklerin dışında Cehennem kelimesi, “نار” (nâr) ve “عذاب” (azâb) sözcükleriyle, cehennem ateşi anlamında 9 âyette “نار جهنم” (nâru cehennem)⁷⁸⁶ ve cehennem azabı anlamında 4 âyette “عذاب جهنم” (azâbu cehennem) şeklinde geçmiştir.⁷⁸⁷ Yine cehennem azabı olarak da 8 âyette “عذاب النار” (azâbu’n-nâr);⁷⁸⁸ cehennem ashabı anlamında ise 5 âyette “اصحاب النار” (ashâbu’n-nâr);⁷⁸⁹ bir âyette en büyük ateş anlamında “نار الكبرى” (nâru’l-kübra)⁷⁹⁰; kızgın ateş anlamında ise “نار حاميه” (nârun hâmiyeh) şeklinde tamlama halinde geçtiği de görülmektedir.⁷⁹¹

⁷⁸⁰ Topaloğlu, a.g.e., VII, s. 227. Ayrıca bkz: Hakkı, İbrahim Erzurum’lu, *Marifetname*, Merve Yay., İstanbul, 1981, I, 44-54.

⁷⁸¹ Salih, a.g.e., s. 61.

⁷⁸² el-Bakara 2/206. Ayrıca bkz: el-A’râf 7/41; İbrâhîm 14/16; el-Kehf 18/29.

⁷⁸³ Topaloğlu, a.g.e., VII, s. 227.

⁷⁸⁴ Bkz: en-Nahl 16/29; el-Ankebût 29/68; ez-Zümer 39/32, 60, 72; Mü’min 40/76.

⁷⁸⁵ Bkz: Âl-i İmrân 3/162, 197; en-Nisâ 4/97,121; el-Enfâl 8/16; et-Tevbe 9/73, 95; er-Ra’d 13/18; el-İsrâ 17/97; et-Tahrîm 66/9.

⁷⁸⁶ et-Tevbe 9/35, 63, 68, 81, 109; Fâtır35/36, et-Tûr 52/13; el-Cin 72/23, el-Beyyine 98/6.

⁷⁸⁷ el-Furkân 25/65; ez-Zuhurf 43/74; el-Mülk 67/6; el-Burûc 85/10.

⁷⁸⁸ el-Bakara 2/126, 201; Âl-i İmrân 3/16, 191; el-Enfâl 8/14; es-Secde 23/20; es-Sebe’ 34/42; el-Haşr 59/3.

⁷⁸⁹ el-Bakara 2/39, 91; Âl-i imrân 3/116; el-Mâide 5/29; el-A’râf 36

⁷⁹⁰ el-A’lâ 87/12.

⁷⁹¹ el-Gâşiye 88/4; el-Kâria 101/11.

b. Lezâ

“Lezâ” (لظى) sözü “leziye” (لظى) fiilinden türemiş bir isimdir. “Şiddetli ateş”,⁷⁹² “dumansız ateş”⁷⁹³ ve “halis ateş” manalarına gelmektedir.⁷⁹⁴ “Lezâ” sözcüğünü Taberî “Cehennem’in adlarından biri” olarak açıklamıştır.⁷⁹⁵ Kurtubî de kelimeyi Cehennem’in bir ismi olarak ifade etmekle birlikte, “lezâ”nın günahkarların cezalandırılacağı Cehennem’in ikinci tabakası olduğunu belirtmiştir.⁷⁹⁶

“Lezâ” sözcüğü, Kur’ân’da bir yerde zikredilmektedir:

كَلَّا إِنَّهَا لَلْظَى (15) نَزَاعَةً لِّلشَّوَى (16)

“Hayır! Kuşkusuz o (Cehennem) lezâ (kor halinde saf bir ateş) tir. Derileri kavurur, soyar.”⁷⁹⁷

Âyetin öncesinde günahkârların âhirette derileri kavurup soyan ve şiddetli kor cehennemin ateşinden kendilerini kurtarmak için evlatlarını, eşini, kardeşini ve yaşamında kendisini koruyup gözetken tüm ailesini ve yeryüzünde kim varsa herkesi fidye olarak vermek isteyeceği belirtilmiştir.⁷⁹⁸ Ancak 15. âyette bunun asla mümkün olamayacağı vurgulanmaktadır.⁷⁹⁹

c. Hutame

“Hutame” (حطمة) sözü, “hatame” (حطم) fiilinden türemiştir. Mübalağa ifade eden bir sıfat isimdir. Sözlükte, “Çok şiddetli ateş” anlamına gelir.⁸⁰⁰ Ayrıca “kıırıp parçalamak, un ufak etmek ve ufalayıp tahrip etmek” manalarına da gelmektedir.⁸⁰¹ İfade edilen bu anlamlardan dolayı “hutame” kelimesi Cehennem’in adı olmuştur.⁸⁰²

Kur’ân’da sadece bir sûrede 2 âyette peş peşe zikredilmektedir:

⁷⁹² İbn Manzûr, a.g.e., XV, 248.

⁷⁹³ İbrahim Mustafa ve dğr, a.g.e., 827.

⁷⁹⁴ Râğıb, a.g.e., 680.

⁷⁹⁵ et-Taberî, a.g.e., XXIX, 75.

⁷⁹⁶ el-Kurtubî, XVIII, 287

⁷⁹⁷ el-Meâric 70/15, 16

⁷⁹⁸ el-Meâric 70/10-14.

⁷⁹⁹ Bkz: el-Meâric 70/10-14, 15.

⁸⁰⁰ İbn Manzûr, XII, 138.

⁸⁰¹ er-Râğıb, a.g.e., s. 176.

⁸⁰² Topaloğlu, a.g.e., VII, 227.

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ (4) وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ (5) نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ (6)

“Hayır, andolsun ki o, hutame’ye atılacaktır. Hutame’nin ne olduğunu bilir misin? Yandıkça gönüllere (yüreklerle) işleyen, Allah’ın tutuşturulmuş ateşidir.”⁸⁰³

“Hutame” kelimesinin sözlük anlamıyla âyetlerde geçen anlamı arasındaki uygunluktan hareketle onun, Cehennem’in bir bölümünün adı olabileceği gibi, tamamının da adı olabileceği ifade edilmiştir.⁸⁰⁴ Cehennem’in adlarından olan hutame’nin Cehennem’in kaçınıcı tabakası olduğunda ise ihtilaf edilmiştir.⁸⁰⁵

d. Sa’îr

“Sa’îr” (سَعِير) sözcüğü, “tutuşturmak, karıştırmak suretiyle alevlendirmek” manasına gelen “se’ara” (سعر) fiilinden türemiş sıfat isimdir.⁸⁰⁶ “Sa’îr” sözü, Kur’an’da biri fiil şeklinde⁸⁰⁷ olmak üzere 17 âyette yer almıştır.⁸⁰⁸ Bu kelime, Kur’an’da genellikle Cehennem’in bir adı olarak kullanılmış; Bazen de “sa’îr” sözcüğünün “tutuşturulmuş alevli, çılgın bir ateş” anlamında geçtiği de görülmektedir.⁸⁰⁹

Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir:

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا

“Allah kafirlere lanet etmiş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.”⁸¹⁰

Taberî, bu âyeti “Allah kafirleri her hayırdan uzaklaştırmış ve âhirette içine atılmaları için tutuşmakta olan bir ateş hazırlamıştır” şeklinde açıklamıştır.⁸¹¹

⁸⁰³ el-Hümeze 104/4-6.

⁸⁰⁴ Topaloğlu, a.g.e., VII, 227.

⁸⁰⁵ Bkz: el-Kurtubî, XX, 184; Elmalılı, a.g.e., IX, 6092.

⁸⁰⁶ ez-Zebîdî, a.g.e., III, 267. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e., IV, 365; er-Râğıb, a.g.e., 340-341.

⁸⁰⁷ et-Tekvîr 81/12.

⁸⁰⁸ Abdalbâkî, a.g.e., s. 351.

⁸⁰⁹ Topaloğlu, a.g.e., VII, 227.

⁸¹⁰ el-Ahzâb 33/64; Ayrıca bkz: el- Mülk, 67/10-11; Lokmân 31/21; el-Hac 22/4; en-Nisâ 4/10.

⁸¹¹ et-Taberî, a.g.e., XXII, 49.

e. Sakar

“Sakar” (سقر) kelimesi “sekara” (سقر) fiilinden türemiştir.⁸¹² Sözlükte, ise “yakıcı, kavurucu, güneş gibi kızartıcı manalarını ifade etmiştir. Ayrıca bunaltıcı, çok şiddetli, elem ve eza veren” anlamlarına da gelmektedir.⁸¹³

Kur’ân’da 4 âyette geçmiş ve şöyle zikredilmiştir:

سَأُضْلِيهِ سَقَرَ (26) وَمَا أَذْرَاكَ مَا سَقَرُ (27) لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ (28) لَوَاحَةٌ لِّلْبَشَرِ (29)

“Ben onu “sakar”a (Cehennem’e) sokacağım. Sakarın ne olduğunu sen nereden bileceksin? O geride bir şey koymaz, bırakmaz. Durmadan insanın derisini kavurur.”⁸¹⁴

Ayetlerde geçen “Sakar”ın, yaktığı her şeyi -kemik, et, deri ve kan- kasıp kavurup yok edip bitirdiği, yok olan bedenini yeniden yaratıldığı ve “sakar”ın yine aynı şekilde yakıp yok etmek suretiyle azap etmeye devam ettiği yorumu yapılmıştır.⁸¹⁵

f. Cahîm

“Cahîm” (جحيم) kelimesi, “Kor halinde çok kızgın ateş veya çok şiddetli olan manalarına gelmektedir. Çukurda yanan büyük ateş, ateşi çok şiddetli olan mekan” olarak da açıklanmıştır.⁸¹⁶ Ateşin sesli ve şiddetli bir şekilde yanmasından dolayı da “cahîm” denildiği belirtilmiştir.⁸¹⁷

Kur’ân’da bu kelime, 26 yerde geçmektedir.⁸¹⁸ Cahîm kelimesi, Cehennem isimden sonra en çok tekrar edilen isim olmuş, 3 yerde belirsiz isim veya sıfat “جحيم” (cahîm), diğer yerlerde ise belirli isim olarak “الجحيم” (el-cehîm) şeklinde

⁸¹² İbn Manzûr, a.g.e., IV, 372.

⁸¹³ ez-Zebîdî, a.g.e., III, 373. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e., IV, 372; İbrahim Mustafa ve dğr, a.g.e., 435.

⁸¹⁴ el-Müddessir 74/26-29. Ayrıca bkz: el-Kamer 54/48.

⁸¹⁵ et-Taberî, a.g.e., XXIX, 158. Geniş bilgi için bkz: el-Kurtubî, a.g.e., XIX, 77; Elmalılı, a.g.e., VIII, 5458.

⁸¹⁶ ez-Zebîdî, a.g.e., VIII, 221-222. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, XII, 84; el-Cevherî, İsmâ’il b. Hammad, *es-Sıhâh*, Dâru’l-İlmi Li’l-Melâyîn, Beyrut, 1399/1979, V, 1883; Soyalan, a.g.e., s. 84.

⁸¹⁷ er-Râğib, a.g.e., 121.

⁸¹⁸ Abdalbâkî, a.g.e., 164-165.

kullanılmıştır.⁸¹⁹ Kelimenin geçtiği âyetlerin sadece birinde Hz. İbrahim’in atıldığı ateşi ifade etmiştir.⁸²⁰ Diğer âyetlerin tamamında ise Cehennem anlamında kullanılmıştır.⁸²¹

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmiştir:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ

“İnkâr edip, âyetlerimizi yalanlayanlar ise işte onlar cahîm (cehennem) halkıdır.”⁸²²

g. Hâviye

“Hâviye” (هاوية) kelimesi, “yüksek bir yerden çukur bir yere doğru düşmek” manasına gelen, “hüviy” kelimesinden türetilmiştir.⁸²³ Bu kelimeye “hâviye”, “uçurum ve derin çukur” manasında verilmiştir.⁸²⁴ Hâviye’nin “ateşin yandığı mekan” manasına geldiği de söylenilmiştir.⁸²⁵ Ayrıca da “harareti yüksek ateş” diye tefsir edilmiştir.⁸²⁶

“Hâviye” sözcüğü Kur’ân’da bir âyette geçmektedir:

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ (8) فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ (9)

“Kimin tartıları hafif gelirse, onun anası (gideceği yer) hâviye (uçurum)dur.”⁸²⁷

Burada zikredilen hâviye kelimesi, “çok derin bir cehennemi, çukur ve uçurum” olarak açıklanmıştır.⁸²⁸ Elmalılı da bu sebeple Cehennem’in ismi olduğunu söylemiştir.⁸²⁹

⁸¹⁹ Kılavuz, Ahmet Saim, “Cahîm” D.İ.A., VII, 19-20.

⁸²⁰ Bkz: es-Saffât 37/97.

⁸²¹ Kılavuz, a.g.e., VII, 19.

⁸²² el-Mâide 5/86; Ayrıca bkz: el-Vâkıa 56/92-94; en-Nâziât 79/34-39; el-Mâide 5/10; el-Hac 22/51; el-Hadîd, 57/19; el-Hâkka, 69/31-34; el-Mâide, 5/10.

⁸²³ İbn Manzûr, a.g.e., XV, 373; er-Râgıb, a.g.e., 797.

⁸²⁴ Topaloğlu, a.g.e., VII, 227.

⁸²⁵ er-Râgıb, a.g.e., 797.

⁸²⁶ Topaloğlu, a.g.e., VII, 227; Salih, a.g.e., s. 61.

⁸²⁷ el-Kâria 101/8-9.

⁸²⁸ Salih, a.g.e., s. 61.

⁸²⁹ Elmalılı, a.g.e., IX, 6036.

3. Cehennemlikler'in Genel Özellikleri

a. Allah'ı İnkâr Edenler

Allah'ı inkâr edenler cehenneme gireceklerin başında yer almaktadır.⁸³⁰ Çünkü Allah'ı inkâr eden kimsenin yapacağı hiçbir şey onu Allah'ın azabından kurtaracak değildir.

Kur'ân'da şöyle zikredilmiştir:

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

“Eğer yapamazsınız ki, asla yapamayacaksınız. O halde inkârcılar için hazırlanan yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının o ateş kafirler için hazırlanmıştır.”⁸³¹

Kur'ân'ın meydan okuduğu ve bu meydan okuyuşa cevap vermekten aciz kaldıkları halde hâlâ inatla iman etmeyen kafirler, elbette cehenneme gireceklerdir. Onlar her ne kadar insan suretinde iseler de, aslında birer taş gibi oldukları söylenmiştir.”⁸³²

b. Âyetleri Yalanlayanlar

Allah Teâlâ âyet-i kerimelerinde âyetleri yalanlayanların cehennemlik olduğunu şöyle zikretmiştir:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlar ise, işte onlar cehennemlik olanlardır. Onlar orada ebedi kalacaklardır.”⁸³³

Mukâtil b. Süleymân, âyetleri yalanlamayı; kitabı ve peygamberi yalanlamak, Allah'ın gönderdiği peygamberin ve kitabın gösterdiğinin hilafına hareket etmektir, şeklinde açıklamıştır.⁸³⁴

⁸³⁰ Bkz: el-Bakara, 2/257; Âli İmran, 3/10; el-Kehf, 18/102

⁸³¹ el-Bakara, 2/24.

⁸³² Kutup, a.g.e., I, 99. Ayrıca bkz: el-Bakara, 2/98, 175; en-Nisa, 4/37, 137; et-Tevbe, 9/17; el-Ankebût, 29/23; el-İsra, 17/39.

⁸³³ el-Bakara, 2/39; Ayrıca bkz: et-Teğâbûn, 64/10; el-Mâide, 5/10.

⁸³⁴ Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., I, 43.

c. Allah'ın Emrine Uymayanlar

Allah Teâlâ âyet-i kerimelerinde Allah'ın emrine uymayanların cehennemlik olduğunu şöyle bildirmiştir:

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ الْحُسْنَىٰ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ

“Rablerinin çağrısına gelenlere en güzel mükafat vardır. Çağrıya uymayanlar ise, yeryüzünde olanların tümü bir o kadarı kendilerinin olsa başlarına gelecekleri önlemek için onları feda ederlerdi. İşte hesabın kötüsü onlarındır. Varacakları yer de cehennemdir. Ne kötü bir yatma yeridir”⁸³⁵

Râzî, “Allah’a kulluk ve Allah’ı sevmeye meşgul eden her şeyin cennete götüreceğini; Allah’ın dışındaki şeylerle meşgul eden her şey ise zararlı, değersiz ve eziyet verici bir hal olup, cehenneme götüreceğini” bildirmiştir.⁸³⁶

d. Kendilerinin İlahlıgını İddia Edenler

Allah Teâlâ âyet-i kerimelerinde kendilerinin ilahlığını iddia edenlerin cehennemlik olduğunu şöyle haber vermiştir:

وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَٰهٌ مِّنْ دُونِهِ فَذَلِكِ نَجْزِيهِ جَهَنَّمُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ

“Onlardan her kim, “Ben O’ndan başka bir tanrırım” derse, işte onu cehennemle cezalandırırız. Biz zalimlere böyle ceza veririz”⁸³⁷

Fî Zilâli'l-Kur’ân sahibi bu âyeti: “Melekler, Allah’a yakın olmalarına ve istisnasız Allah’ın emrini yerine getirerek tertemiz bulunmalarına rağmen yine de Allah’tan korkar ve katiyen tanrılık iddiasında bulunmazlar. Farzı muhal böyle bir şeyi ileri sürecekseler, onların cezası cehennem olacaktır. İşte böyle bir iddiayı ileri sürerek, herkesin hakkına tecavüz eden ve mevcudattaki bütün gerçekleri ayaklar altına alan zalimlerin cezası da cehennemdir. Burada müşriklerin iddiası çok korkunç, çirkin ve iğrenç bir iddia olarak ortaya çıkıyor ki, hiçbir akıl sahibi böyle bir iddiada bulunamaz” şeklinde açıklamıştır.⁸³⁸

⁸³⁵ er-Ra’d, 13/18.

⁸³⁶ er-Râzî, a.g.e., XIX, 37-38.

⁸³⁷ el-Enbiyâ, 21/29.

⁸³⁸ Kutup, a.g.e., X, 123. Ayrıca bkz: et-Taberî, a.g.e., XVI, 17.

e. Münafıklık Yapanlar

Allah Teâlâ âyet-i kerimelerinde münafıklık yapanların cehennemlik olduğunu şöyle bildirmiştir:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا

“Doğrusu münafıklar, cehennemin en alt katındadırlar. Onlara asla bir yardımcı da bulamazsın.”⁸³⁹

Râzî, “onların cehennemin en aşağı tabakada yer alacağını bildirmiş, çünkü küfür açısından kafir gibi olduklarını ve üstelik küfürlerine bir küfür çeşidi daha katmışlardır. Bu küfür çeşidi de İslam ile alay etmeleridir. Bir de onlar kendilerini Müslüman gösterdikleri için Müslümanların sırlarına muttali olmuşlar ve bunları kafirlere haber vermişlerdir. Bu da onların azaplarının şiddetli olmasına bir sebep olduğunu” bildirmiştir.⁸⁴⁰

Taberî de, Cehennemin en alt tabakasını: “Üzerinde kapatılan kapıları bulunan hem altlarından hem de üstlerinden ateş yanan evlerdir” diyerek açıklamıştır.⁸⁴¹

f. Şeytana Uyanlar

Allah Teâlâ Kur’ân’da şeytanın ve ona uyanların cehennemlik olduğunu şöyle bildirmiştir:

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ

“Mutlaka seninle ve sana tabi olanların tümüyle cehennemi dolduracağım.”⁸⁴²

Kurtubî, “Bizzat seni, senin soyundan gelenleri ve onların arasından Âdemoğullarından da sana uyanların hepsi cehenneme gireceklerdir” şeklinde tefsir etmiştir.⁸⁴³ Mukâtil de “İblis ve onun zürriyetinden olan şeytanlar ve dinin üzere sana uyan kafir ademoğulları” diyerek açıklamıştır.⁸⁴⁴ İblis, kendisi Allah’a isyan etmiş ve O’na secde etmekten kaçınmıştı. Eğer insanlar da Allah’ın emrine karşı çıkarak, O’na

⁸³⁹ en-Nisa, 4/145; ayrıca bkz: en-Nisa, 4/138; et-Tevbe, 9/73; et-Tahrim, 66/9.

⁸⁴⁰ er-Râzî, a.g.e., XI, 87. Ayrıca bkz: İbn Kesîr, a.g.e., II, 392-394.

⁸⁴¹ et-Taberî, a.g.e., V, 338.

⁸⁴² Sâd, 38/85.

⁸⁴³ el-Kurtubî, a.g.e., XV, 230.

⁸⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., III, 125.

tabi olmuyorsa şeytanın yaptığını yapmış olarak onunla birlikte cehenneme gireceklerdir.⁸⁴⁵

g. Kibirlenenler

Allah Teâlâ Kur'ân'da kibirlenenlerin cehennemlik olduğunu şöyle haber vermiştir:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Âyetlerimizi yalanlayıp, büyüklenerek onlardan yüz çevirenler, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır”⁸⁴⁶

Hak Dini Kur'ân Dili sahibi, âyetle ilgili olarak “Büyüklenenler hayır ve şerri, hak ile batılı, geçmişin sonuçlarını, zamanın ve geleceğin gereksinimlerini açıktan açığa gösteren delilleri ve işaretleri yalan çıkarmaya çalışan ve kendilerini daha büyük ve yüksek sayıp, Allah'ın âyetlerini nazarı itibara almaya tenezzül etmeyenler, ceza olarak cehenneme gireceklerdir.” demiştir.⁸⁴⁷

Seyyid Kutub da bu âyetin açıklamasında arz üzerinde halife olarak yerleştirilen insanoğlunun ahde vefa göstererek vazifesini yapmak zorunda olduğunu; aksi halde cehennemle cezalandırılacağını söylemiştir.⁸⁴⁸

h. Haksız Yere Cana Kıyanlar

Allah Teâlâ âyet-i kerimelerin birinde haksız yere cana kıyan kimsenin cehennemlik olduğunu bildirmiştir:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا

“Kim bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lanetlemiş ve ona büyük bir azap hazırlamıştır”⁸⁴⁹

⁸⁴⁵ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 90.

⁸⁴⁶ el-A'râf, 7/36. Ayrıca bkz: Lokman, 31/17-18.

⁸⁴⁷ Elmalılı, a.g.e., III, 2161.

⁸⁴⁸ Kutup, a.g.e., VI, 78.

⁸⁴⁹ en-Nisâ, 4/93. Ayrıca bkz: el-Furkân, 23/68-69.

Râzî âyetteki “cehennem’dir” ifadesinin gelecek manasına geldiğini bir vaid ve tehdit ifade ettiğini söylemiştir.⁸⁵⁰ Seyyid Kutub da “cinayet, Allah’ın kurmuş olduğu sağlam ve güzel halkayı parçalamak; Cemiyeti, dini ayakta tutan aziz bağları koparmak ve büyük bir zulüm olduğu söylenmiştir.”⁸⁵¹

i. Savaştan Kaçanlar

Allah Teâlâ Kur’ân’da savaşta kaçanların cehennemlik olduğunu şöyle haber vermiştir:

وَمَنْ يُؤْمِدْ دُبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

“Tekrar savaşmak için yer değiştirmek veya bir birliğe katılmak dışında, o gün onlara sırt çeviren kimse Allah’ın gazabına uğramış olur, onun yeri cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir.”⁸⁵²

Âyetle ilgili olarak Mevdûdî, “Kur’ân askeri stratejinin gerektirdiği düzenli bir gerileme hareketini yasaklamamıştır. Ancak Kur’ân’da yasaklanan şey geri çekilmedir. Yenilgi anında ölümden kurtulmak için dağınık bir şekilde kaçışarak ordunun geri çekilmesidir. Bu tür geri çekilme büyük bir günahdır. Çünkü kişinin amacı kendini kurtarma olup, bu da cehennemde büyük cezayı gerektirir. Çünkü bir askerin kaçması askeri birliğin dağılmasına, bu da tüm ordunun dağılıp kaçmasına neden olabilmektedir. Ordunun kaçması ise tüm ülkenin helak olmasına yol açabilir” demiştir.⁸⁵³

4. Cehennemliklere Yapılacak Azap Şekilleri

a. Yataklarının Ateşten Olması

Kur’ân’da cehennemliklere yapılacak azap şekillerinin başında ateş gelmektedir. Pek çok defa cehennemle birlikte zikredilmektedir. Bu nedenle cehennem denilince ilk akla gelen şey ateştir.⁸⁵⁴ Kur’ân’da cehennemdekilere yapılacak azap şekli olarak zikredilen “ateş”, cehennemin korkunçluğunu ve dehşetini anlatması bağlamında kızgın

⁸⁵⁰ er-Râzî, a.g.e., X, 238.

⁸⁵¹ Kutup, a.g.e., III, 394.

⁸⁵² el-Enfal, 8/16.

⁸⁵³ el-Mevdûdî, a.g.e., II, 159.

⁸⁵⁴ Şibay, Halim Sabit, “Cehennem” *İ.A.*, III, 45.

“حامية” (hâmiye),⁸⁵⁵ şiddetli “حطمة” (hutame),⁸⁵⁶ çılgın, alevli “سعر” (saîr)⁸⁵⁷ kor halinde saf dumansız “لظى” (lezâ)⁸⁵⁸ vasıflarıyla nitelendirilmiştir.⁸⁵⁹

Allah Teâlâ bu durumu Kur’ân’da şöyle bildirilmiştir:

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهَا جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْمِهَادُ

Ona: “Allah’tan kork!” denildiği zaman da gururu kendisini daha çok günaha iter. Artık ona cehennem yeter. Orası ne kötü yataktır.⁸⁶⁰

b. Elbiselerinin Ateşten Olması

Cehennemde ateşle cezalandırma biçimlerinden bir diğeri de, cehenneme atılacak suçlulara orada ateşten ve katrandan giysilerin giydirilmesidir.⁸⁶¹

Kur’ân’da şöyle geçmektedir:

هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ

“Şu Rableri hakkında tartışmaya giren iki taraftır. Kafir olanlar için ateşten bir elbise biçilmiştir...”⁸⁶²

Kurtubî, bu âyette geçen “onlar için ateşten bir elbise biçilmiştir” cümlesini, “biçilmiş elbiseleri üzerlerine giydiklerinde nasıl her taraflarını kuşatırsa, ateş de onları öylece kuşatmış olacaktır” şeklinde açıklamıştır.⁸⁶³

c. Boyunlarında Halkalarla Sürünmeleri

Cehennemliklere yapılacak azap şekillerinin bir başkası ise, boynunda halkalarla kaynar suda ve ateşte sürünmeleri olacaktır.⁸⁶⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle haber verilmiştir:

⁸⁵⁵ el-Kâria 101/11.

⁸⁵⁶ el-Hümeze 104/5.

⁸⁵⁷ en-Nisâ 4/10; Lokmân 31/21; el-Ahzab 33/64.

⁸⁵⁸ el-Meâric 70/15.

⁸⁵⁹ Ayrıca bkz: en-Nisâ 4/56; el-İsrâ, 17/97; el-Mü’minûn, 23/104; el-Furkân, 25/12; el-Mülk, 67/6–11; el-Meâric 70/15–16; el-Müddessir, 74/27–29; el-Murselât, 77/32–33.

⁸⁶⁰ el-Bakara, 2/206. Ayrıca bkz: Âli İmran, 3/12; el-‘Araf, 7/41.

⁸⁶¹ Salih, a.g.e., s. 21.

⁸⁶² el-Hac, 22/19.

⁸⁶³ el-Kurtubî, a.g.e., XII, 26–27.

⁸⁶⁴ Salih, a.g.e., s. 21.

إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَغْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ

“Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde, kaynar suya sürüklenecekler, sonra da ateşte yakılacaklar.”⁸⁶⁵

Mevdûdî, bu âyeti “susadıkları zaman su isteyeceklerdir. Melekler de onları zincirlere bağlı oldukları halde, sürükleyerek çeşmelere götüreceklerdir. Öyle çeşmelerki, orada yalnız kaynar sular akmaktadır. Kaynar suları içtikten sonra ise tekrar ateşe atılacaklar” şeklinde açıklamıştır.⁸⁶⁶

d. İrin İçirilmesi

Günahkarlara cehennemde uygulanacak azap türlerinden biri de irin içirilmesidir.⁸⁶⁷

Kur’ân’da şu şekilde zikredilmiştir:

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا إِلَّا حَمِيمًا وَعَسَاقًا

“(Azgınlr) cehennemde bir serinlik ya da susuzluk gideren bir içecek tatmazlar. Ancak (dünyada yaptıklarına) uygun karşılık olarak kaynar su ve irin tadarlar.”⁸⁶⁸

Râzî âyeti, “Onca hararete rağmen, orada ne serin bir rüzgar ne de rahatlık tadarlar. Bilakis onlar, gözlerinden, derilerinden akan irin, cerahat, ter ve pis, nemli ve yapışkan şeylerden tadarlar” şeklinde yorumlamıştır.⁸⁶⁹

e. Zakkum Yemeleri

Kur’an’da cehennemliklere yapılacak azap şekillerinin diğeri de zakkum yemeleridir.⁸⁷⁰ “Zakkûm” kelimesi, bir şeyi hoş karşılanmayacak şekilde aşırı olarak yemek veya içmek anlamında “زَقَمَ” (zekame) kökünden türetilmiş bir isimdir.⁸⁷¹

⁸⁶⁵ el-Mü’min, 40/71-72. Ayrıca bkz: el-En’âm 6/70; Yûnus 10/3; er-Ra’d, 13/5; İbrâhîm, 14/49; el-Kehf 18/29; el-Hac 22/19, 20; es-Sebe, 34/33; ed-Duhân, 44/47-50; Muhammed, 47/15; er-Rahmân, 55/41; el-Vâkıa 56/42,56, 93; el-Hakka, 69/30; el-İnsân, 76/4; el-Gâşiye 88/5.

⁸⁶⁶ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 167.

⁸⁶⁷ Salih, a.g.e., s. 21.

⁸⁶⁸ en-Nebe, 78/24-26. Ayrıca bkz: İbrahim, 14/16, 17; Sâd 38/57, 58.

⁸⁶⁹ er-Râzî, a.g.e., XXXI, 15-16.

⁸⁷⁰ Salih, a.g.e., s. 21-22.

⁸⁷¹ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 268.

Zakkûm kelimesinin hurma vb. yiyecek anlamları olduğu da ileri sürülmüştür.⁸⁷² Zakkûm, kelimesini “cehennemde iğrenç olan bir yiyecek”⁸⁷³ veya “cehennem ehlinin yiyeceğine verilen bir isim” olarak da açıklanmaktadır.⁸⁷⁴

Kur’ân’da “zakkum” kelimesi üç yerde geçmektedir:

لَاكُلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زُقُومٍ (52) فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ (53) فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ (54) فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ (55) هَذَا نُزْلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ (56)

“Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı ondan dolduracaksınız. Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz. Susamış develerin suya saldırısı gibi içeceksiniz. İşte ceza gününde onlara sunulan ziyafet budur.”⁸⁷⁵

Cehennemin bir sembolü olan zakkum ağacının, cehennemde özel olarak yetişen; ebedi olarak ateşle sulanan, ateşin ortasında büyüyen ve çoğalan ve kesinlikle azalmayan bir “ateş ağacı” olduğu söylenmiştir.⁸⁷⁶ Diğer cehennem yiyecekleri olan “darî” ve “ğislîn”in de cehennemde zakkum gibi bir tür ateş ağacı olduğu yorumu da yapılmıştır.⁸⁷⁷

Zakkumun dışında cehennemliklere yiyecek olarak dikenli bir bitkinin de işkence edilmek üzere verileceğini Kur’ân haber vermiştir.⁸⁷⁸

f. Sıcak Rüzgar

Cehennemliklere yapılacak azap şekillerinden biri de cehennemliklerin üzerine sıcak ve kavurucu rüzgarın esmesidir.⁸⁷⁹

Kur’ân’da cehennemliklere sıcak rüzgârla azap edileceği 2 âyette bildirilmiştir:

فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ

⁸⁷² İbnu’l-Cevzî, a.g.e., V, 54-55

⁸⁷³ Râgib, a.g.e., s. 312.

⁸⁷⁴ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 268.

⁸⁷⁵ el-Vâkıa, 56/52-56. Diğer âyetler için bkz: es-Sâffât 37/62-67; ed-Duhân, 44/43-46.

⁸⁷⁶ Salih, a.g.e., s. 68.

⁸⁷⁷ Salih, a.g.e., s. 66, 68.

⁸⁷⁸ Bkz: el-Gâşîye 88/5-7.

⁸⁷⁹ Yavuz, Yusuf Şevki, “Azap”, *D.İ.A.*, IV, 303.

“(Cennetlikler), Allah bize lütfetti de bizi semûm azabından korudu, (derler)”⁸⁸⁰
Cehennemdeki sıcak rüzgarın, “estiği zaman temas ettiği her şeyi zehir gibi etkileyip dokularına işleyen, yakıp kavuran samyeli” olduğu ifade edilmiştir.⁸⁸¹

g. Kapkara Bir Duman

Cehennem’in azap ve işkence şekillerinden diğeri de dumandır.⁸⁸²

Kur’ân-ı Kerim cehennemliklere işkence olan dumanı ve bu dumanın özelliklerini şöyle açıklamaktadır:

وَّظِلٌّ مِّنْ يَّخْمُومٍ (43) لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ (44)

“Serin ve hoş olmayan kapkara bir dumandan gölge altındadırlar”⁸⁸³

h. Demir Topuzlarla Dövülmek

Cehennem’de uygulanacak azap şekillerinden biri de ehlinin demir topuzlarla dövülmeleridir.⁸⁸⁴

Bu durum Kur’ân’da yalnız bir yerde zikredilmektedir.

وَلَهُمْ مَّقَامِعٌ مِّنْ حَدِيدٍ

“ Onlar (cehennemlikler) için demirden topuzlar vardır”⁸⁸⁵

Âyette geçen “mekâmi” (مَقَامِع) kelimesi “kendisiyle dövülen, vurulan şey” olarak açıklanmıştır.⁸⁸⁶

Kurtubî, Cehennem görevlilerinin demirden topuzlarının olduğunu ve suçluları bunlarla dövdüklerini zikretmiştir.⁸⁸⁷

Taberî ise, cehennem görevlilerinin demirden topuzlarla cehennemden çıkmak, kaçmak isteyen suçluların başlarına vurduklarını ifade etmektedir.⁸⁸⁸

⁸⁸⁰ et-Tûr 52/27. Diğer âyet için bkz: el-Vâkıa, 56/42.

⁸⁸¹ Topaloğlu, VII, 227.

⁸⁸² Salih, a.g.e., s. 21

⁸⁸³ el-Vâkıa, 56/43,44. Ayrıca bkz: el-Murselât, 77/29-31.

⁸⁸⁴ Yavuz, a.g.e., IV, 303.

⁸⁸⁵ el-Hac, 22/21.

⁸⁸⁶ er-Râgıb, a.g.e., s. 623.

⁸⁸⁷ el-Kurtubî, a.g.e., VIII, 28.

⁸⁸⁸ et-Taberî, a.g.e., XVII, 134, 135.

i. Zincirlere Vurulmak

Cehennemde işkence ve azap çeşitlerinden biri de cehennemliklerin bir cisme bağlanıp ateşe atılarak cezalandırılması veya suçluların zincirlere vurularak cehenneme atılmak suretiyle azap edilmeleridir.⁸⁸⁹

Kur’ân’da bu durum şöyle anlatılmıştır:

وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ

“Ve o gün suçluları, birbirlerine yaklaştırılarak zincirlere vurulmuş olduğunu görürsün”⁸⁹⁰

Taberî, suçluların elleri ve ayaklarının birbirlerine yaklaştırılarak zincirlerle boyunlarına bağlanacağını bildirmiştir.⁸⁹¹

j. Ölümün Olmaması

Cehennemlikler azabın bitmesi için ölümü isterler. Fakat cehennemde azap devamlıdır.⁸⁹²

Kur’ân’da bu durum şöyle zikredilmiştir:

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّهِينٍ خَالِدُونَ (74) لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ (75) وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمْ

الظَّالِمِينَ (76) وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَا تُكُونُونَ (77)

“Şüphesiz suçlular cehennem azabında devamlı kalacaklardır. Azapları hafifletilmeyecektir. Onlar azap içinde ümitsizdirler. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar, kendileri zalim idiler.” (Görevli meleğe şöyle seslenirler:) “Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin.” O da, “Siz hep böyle kalacaksınız” der.⁸⁹³

Subhi Salih âyeti, “Cehennemin ateşten bir dünya olduğunu söylemiştir. Ayrıca oradaki yiyecek ve içecekler, tüketim maddelerin hepsi ateşten ibarettir. Elbiselerin, gömleklerin, kolyelerin, bileziklerin, ayakkabıların ateşten veya katrandan ibaret olduğunu rivayet etmiştir. Cehennem bekçileri, cehennemdekileri ateşten dağlar

⁸⁸⁹ Salih, a.g.e., s. 21.

⁸⁹⁰ İbrâhîm, 14/49. Ayrıca bkz: er-Ra’d, 13/5; el-Furkân, 25/13; es-Sebe, 34/33; el-Mü’min 40/70-72; er-Rahmân, 55/41; el-Hâkka, 69/30-34; el-İnsân, 76/4; el-Hümeze, 104/8, 9.

⁸⁹¹ et-Taberî, a.g.e., XIII, 254.

⁸⁹² Salih, a.g.e., s. 21, 70-71.

⁸⁹³ ez-Zuhuruf, 43/74-77.

etrafında dolaşmaya zorladıklarını, ateşten pençe ve gözleri olan dazlak ejderhaların ısırdığı vadilere fırlattıklarını söylemiştir. Ayrıca onları ateşten kuyulara hapsederek; ateşten ağaçlara asarlar” şeklinde açıklama yapmıştır.⁸⁹⁴

Suçluların cehennemde açıklamaya çalıştığımız bu azap şekillerinden kurtulabilmeleri için ellerinden gelse “dünya dolusu altın” verecekleri, fakat bu tür tekliflerin reddedileceği Kur’ân’da ifade edilmiştir.⁸⁹⁵

5. Cehennem’in Ebediliği

Cehennem’in ebediliği Kur’ân’da “huld”, “ebed” ve “ahkâb” kelimeleriyle açıklanmıştır.⁸⁹⁶

“Huld”, kelimesi, bir şeyin devam etmesi, uzun süre kalması, varlığını değiştirmeden koruması manalarına gelmektedir.⁸⁹⁷ Râgıb el-İsfahânî ise buna paralel olarak, geç bozulan, uzun süre kalabilen dağ, taş ve diğer şeyler “havâlid” ve “hulûd” sözcükleri ile ifade edildiğini söylemiştir.⁸⁹⁸ Ayrıca insanın değişmeyen saç, diş ve diğer organları “huld” veya “muhalled” kelimeleriyle açıklandığını ve yaşlı olduğu halde genç görünen kimse için de “muhalled” kelimesi kullanıldığı söylenmiştir.⁸⁹⁹ Bu kelime çeşitli türevleriyle birlikte 33 âyette geçmektedir.⁹⁰⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle zikredilmiştir:

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ

“Kim Allah’a ve Peygamberine karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.”⁹⁰¹

“Huld” kelimesi, sonsuzluğu kuvvetlendirmek için, Kur’ân’da “ebed” sözcüğüyle birlikte de kullanılmıştır.⁹⁰²

⁸⁹⁴ Salih, a.g.e., s. 69-70.

⁸⁹⁵ Bkz: Âl-i İmran, 3/91; el-Mâide, 5/46; Yunus, 10/54; er-Ra’d, 13/18; ez-Zümer, 39/47; el-Hadîd, 57/15; el-Meâric, 70/11.

⁸⁹⁶ Topaloğlu, Bekir, “Cehennem” *D.İ.A.*, VII, 231-233.

⁸⁹⁷ Topaloğlu, Bekir, “Huld” *D.İ.A.*, XVIII, 324. Ayrıca bkz: ez-Zemahşerî, Ebû’l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *Esâsü’l-Belâğa*, Dâru Sâdır, Beyrût, 1965/1385, 171-172; İbn Manzûr, a.g.e., III, 164.

⁸⁹⁸ er-Râgıb, a.g.e., 220-221.

⁸⁹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., III, 164.

⁹⁰⁰ Topaloğlu, a.g.e., XVIII, 324. Ayrıca bkz: Abdalbâkî, a.g.e., s. 236-238.

⁹⁰¹ en-Nisâ, 4/14. Ayrıca bkz: el-Bakara, 2/39; en-Nisâ, 4/93; es-secde, 32/14.

⁹⁰² Bkz: en-Nisâ, 4/168-169; el-Ahzâp, 33/65; el-Cinn, 72/23.

“Ebed” kelimesi “dehr” kelimesiyle eş anlamlı olarak “mutlak zaman” manasında açıklanmıştır.⁹⁰³ Ayrıca bu kelimenin geleceği bildirmek için olumlu veya olumsuz manalarda kullanıldığını da görmekteyiz.⁹⁰⁴ Ancak “ebed” kelimesiyle “zaman” kelimesi arasında bir fark vardır. Ebed kelimesinin süreklilik manası taşıdığı, zamanın ise parçalanabilir olduğu söylenmiştir.⁹⁰⁵ Bu kelime Kur’ân’da 28 yerde geçmektedir.⁹⁰⁶

Cehennem’in ebediliğini ifade eden diğer bir kelime de “ahkâb” kelimesidir. Bu kelime, “zaman, seksen yıl veya müddeti bilinmeyen bir zaman dilimi, manasında kullanılmıştır.⁹⁰⁷ İbn Manzûr “ahkâb” kelimesini, ard arda gelen günler, seneler ve asırlardan oluşan çok uzun bir zaman dilimini ifade ettiğini söylemiştir.⁹⁰⁸

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle zikredilmiştir:

لَا يَبْقَىٰ فِيهَا أَحْقَابًا

“(Azgınlık) orada çağlar boyu kalırlar.”⁹⁰⁹

Taberî, âyetle geçen “ahkâb” kelimesinin Araplardan bazıları tarafından “bitmeyen bir zaman” olarak yorumlandığını söylemiştir.⁹¹⁰ Kurtubî ise, bu kelimeyi açıklarken bazı rivayetler ve rakamlar zikrederek “ard arda gelen ahiret günleri, sonsuz ahiret” olarak açıklamış ve müşriklerin cehennemde ebedî olarak kalacaklarını bildirmiştir.⁹¹¹

Cehennem hayatının ebediliği hakkında İslam alimleri arasında farklı farklı görüşler ileri sürülmüş; Kible ehli Cehennem’in helak olmayacağını, son bulmayacağını ve Cehennemlikler de temelli olarak azap görececeklerini söylemiştir.⁹¹²

⁹⁰³ Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İsâm Yay., İstanbul, 2010, s. 73.

⁹⁰⁴ Bkz: İbn Manzûr, a.g.e., III, 66.

⁹⁰⁵ Kılavuz, Ahmet Saim, “Ebed”, *D.İ.A.*, X, 72.

⁹⁰⁶ Abdülbâkî, a.g.e., s. 1.

⁹⁰⁷ er-Râgıb, a.g.e., s. 180.

⁹⁰⁸ İbn Manzûr, a.g.e., I, 326.

⁹⁰⁹ en-Nebe, 78/23.

⁹¹⁰ et-Taberî, a.g.e., XXX, 11-12. Ayrıca bkz: Hayreddin Karaman ve dğr, a.g.e., V, 537.

⁹¹¹ el-Kurtubî, a.g.e., XIX, 178-179. Ayrıca bkz: el-Beğavî, a.g.e., I V, 438; Ebussuûd, a.g.e., IX, 91.

⁹¹² Pezdevî, Ebû Yusr Muhammed, *Ehli Sünnet Akâidi*, Çev: Gölcük Şerafeddin, Kayıhan Yay., İstanbul, 1980, s. 239. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 484-528; İbn Ebi’l-İzz, Ali b. Ali b. Muhammed ed-Dimeşki, *Şerhu’l-Akâidet-i-Tahaviyye*, Muessesetu’r-Risâle, Beyrût, 1415/1995, II, 624-630; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed et-Tâhirî, *el-Fasl Fi’l-Milel ve’l-Ehvâ ve’Nihal*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrût, 1975-1395, IV, 83-86; Topaloğlu Bekir, a.g.e., VII, 231-233; Yavuz, Yusuf Şevki, “Azap” *D.İ.A.*, I, 305-309; Topaloğlu Bekir, “Ahiret” *D.İ.A.*, I, 547; Salih, a.g.e., s. 73-82;

Cehm b. Safvan ve onun etkisinde kaldığına inanılan Ebu'l-Huzeyl el-Allâf ise onun yok olacağını söylemişlerdir.⁹¹³

Bu konuyla alakalı olarak ileri sürülen görüşler temelde dört şıkta toplanmıştır:

a. Mümin olsun kafir olsun cehenneme giren kişi hiçbir zaman oradan çıkamayıp sonsuz olarak azap görecektir.

b. Cehennemlik olanlar ebediyen orada kalırlar, fakat bir müddet azap gördükten sonra bir çeşit bağışıklık kazanarak acı duymayacak hale gelirler.

c. Mümin olanlar cehennemden çıktıktan sonra kafirlerin azabı uzun süre devam ederse de ebedî değildir, bir gün sona erecektir.

d. Müminlerin cehennemden çıkacağı, kâfirlerin azabı ise sonsuza kadar süreceği söylenmiştir.⁹¹⁴

Kiraz Celil, *Şerif Murtazâ'nın Emâli'sinde Kur'an Müskilleri ve Müteşâbihleri*, Emin Yay., Bursa, 2010, s. 65-72; Demirci Muhsin, *Kur'an'ın Temel Konuları*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s. 347-352; Bigiyev, Musa, *Rahmet-i İlâhiyye Burhanları*, Vakıf Matbaası, Orenburg, 1911, s. 36; Ateş, a.g.e., IV, 333-339; Kılavuz, a.g.e., s. 226-228; Uludağ Süleyman, *Akaid ve Kelam*, Marifet Yay., İstanbul, 1981, 279-280; Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikâî İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yay., İstanbul, 1991, s. 67; Topaloğlu Bekir, Yavuz Y. Şevki, Çelebi İlyas, *İslam'da İnanç Esasları*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2002, s. 306-312; Karaalp Cahit, *Bir Tefsir Problemi olarak Cehennem Ebediliği Sorunu*, basılmamış yüksek lisans tezi, danışman: Prof. Dr. M. Said Şimşek, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 41-139; Toprak İbrahim, *Cennet ve Cehennem Ebediliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Toprak Süleyman, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 39-97; Temizkan Ahmet, *Kur'an'da geçen Huld Kavramının Semantik Tahlili Bağlamında Cennet ve Cehennem'in Ebediliği Meselesi*, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2009, s. 37-79;

⁹¹³ el-Eş'ari, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail b. İshak, *Makâlatu'l-İslamiyyin ve 'İhtilâfu'l-Musallîn*, ed-Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, I, 147-150; ; İbn Ebi'l-İzz, a.g.e., II, 614-631; eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdi'l-Kerîm b. Ebi Bekr Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1975-1395, I, 49-53, 86-88; Abdu'l-Kâhir b. Tâhir b. Muhammed, *el-Fark Beyne'l-Firak*, Mektebetu Dâr'i-Turâs, Kâhire, t. y., s. 121-123; Aydınli, Osman, *İslam Düşüncesinde Aklileşme Süreci Mütezilenin Oluşumu ve Ebu'l-Huzeyl Allaf*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2001, 197-202; Gölcük, Serafeddin, "Cehm b. Safvan" *D.İ.A.*, VII, 233-234; Gölcük, Serafeddin, "Cehmiyye" *D.İ.A.*, VII, 234-236; Yurdağür, Metin, "Ebü'l-Hüzeyil el-Allâf" *D.İ.A.*, X, 330-337; Yurdağür, Metin, "Bekâ", *DİA*, V/359.

⁹¹⁴ Topaloğlu, a.g.e., VII, 231. Ayrıca bkz: İbn Ebi'l-İzz, a.g.e., II, 624-625; İbn Kayyim, a.g.e., s. 488-528.

B- CENNETLİKLER

1. Cennet'in Sözlük ve Terim Manaları

a. Cennet'in Sözlük Manası

Cennet sözü, “Örtmek ve gizlemek” manasına gelmektedir. Bu kelime “جن يجن” (cenne yecünnü) fiilinden türemiş, bir şeyin örtülmesi manasındadır. Çoğulu ise “جنات” “cennât” şeklinde gelmektedir.⁹¹⁵ Yine cennet, ağaçları ve hurmalıkları çok olduğu için, ahirette nimet yurdu olduğu da söylenmiştir.⁹¹⁶ Bu kelimenin yeşillikleri çok olan bahçe, sık dallarıyla ve yaprakları ile yeri gölgelendiren bağlık yer anlamına gelmektedir.⁹¹⁷ Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre cennetin en güzel sözlük manası, “içinde çeşitli ağaçlar bulunduran bahçe” şeklindedir.⁹¹⁸

b. Cennet'in Terim Manası

Cennetin; Müminlerin öldükten veya kıyametin kopmasından sonra, içinde mutlu bir şekilde sonsuzadek yaşayacakları bir yer olduğu söylenmiştir. Bu bütün dini inanışlarda böyledir.⁹¹⁹ Başka bir görüşe göre cennet; İman ederek dünya ve ahiretle ilgili işlerini, kulluk vazifelerini çok güzel bir şekilde yapan ve Peygamberlerin davetine tabi olan temiz ve müttaki kişiler için hazırlanmış, huzur ve saadet yurdu olarak tarif edilmiştir.⁹²⁰ Bu şekilde tarif edilmesinin sebebi ise, yeryüzünde bulunan bağlara ve bahçelere benzemesidir.⁹²¹

Kur'ân'da ise şöyle tarif edilmiştir: “Cennet, ister kendisi isterse içindeki nimetleri bizim idrakimiz dışında kalan,⁹²² hem Firdevs, Adn ve Naîm gibi cennetleri, hem de bu cennetlerin kendi içlerindeki derece ve bölümleriyle muazzam bir yapı arzeden ve Allah Teâlâ'nın mü'min-müttaki kulları için hazırladığı;⁹²³ içinde insanın

⁹¹⁵ İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 100.

⁹¹⁶ İbrahim Mustafa ve dğr, a.g.e., I, 141.

⁹¹⁷ Pasmaz, Durak, “Cennet” Ş.İ.A, I, 300. Ayrıca bkz: Topaloğlu, Yavuz, Çelebi, a.g.e., s. 313-314.

⁹¹⁸ Kara, Ömer, *Kur'ân'da Metafizik Bir Âlem: Cennet*, Rağbet Yay., İstanbul, 2002, s. 63.

⁹¹⁹ Şahin, M. Süreyya, “Cennet” D.İ.A, VII, 374.

⁹²⁰ Pasmaz, a.g.e., s. 300. Ayrıca bkz: Yaşar Ahmed, *Kıyamet ve Alâmetleri, Cennetlik ve Cehennemlikler*, Güven Basımevi, İstanbul 1950, s. 25.

⁹²¹ Râgıb, a.g.e., s. 138-139. Ayrıca bkz: Şibay, Halim Sabit, “Cennet” İ.A., III, 102-104.

⁹²² es-Secde, 32/17.

⁹²³ et-Tevbe, 9/89, 100; Al-i İmran, 3/131.

istediği her şeye ulaşacağı bir yerdir.⁹²⁴ Kur'an-ı Kerim'de müfret, tesniye ve cem şekilleriyle⁹²⁵ 147 defa geçen cennet kelimesi 25 yerde dünyadaki bağ-bahçe, 6 yerde Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yerleştiği mekân, 1 yerde de Hz. Peygamber'in yanında Cebrail (a.s)'ı gördüğü Sidretü'l-Münteha'nın civarında bulunan Me'vâ Cenneti⁹²⁶ diğer 115 yerde de âhiret cenneti anlamında kullanılmıştır.⁹²⁷

2. Cennet'in İsimleri

a. Cennet

Bu isim Kur'an'da ve hadislerde en çok kullanılan bir isim olup ebedi saadet yurdunu ifade etmektedir. Cennetin içindeki bütün mekan ve imkanları kapsayacak şekilde muhtevası geniş olan bir terimdir. İslâm literatüründe ebedi saadet ile ilgili vaadler, özendirici anlatım ve tasvirler genellikle cennet ismi etrafında yoğunlaşmıştır. Ayrıca dil ve edebiyat alanında da daha çok bu kelimeye yer verilmiştir. Diğer isimler müfret olarak kullanılmıştır. Ancak cennet ismi ise, bir çok âyette çoğul şekliyle “جنات” (cennât) olarak yer almıştır. Bu da saadet yurdunun belli bir bölgesinin değil, tamamının adı olduğunu göstermektedir.⁹²⁸

İbn Kayyim, “cennet” kelimesinin, âhiret yurdunun genel ismi olduğunu açıklamış ve o yurttaki farklı nimetler, lezzetler, güzellikler ve sevinçlerin var olduğunu bildirmiştir.⁹²⁹

Ku'ân-ı Kerîm'de şöyle zikredilmiştir:

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

“(O gün) cennet, takvâ sahiplerine yaklaştırılır”⁹³⁰

b. Adn

Adn, kelimesi “ikamet etme, ikamet edilen mekan anlamındadır.”⁹³¹ Ayrıca bir şeyin merkezi veya bir cevher manasına geldiği de söylenmiştir.⁹³² Râgıb el-İsfahânî de

⁹²⁴ en-Nahl, 16/31; el-Furkan, 25/16; ez-Zümer, 39/34.

⁹²⁵ Abdalbâkî, a.g.e., s. 180, 181, 182.

⁹²⁶ en-Necm, 53/13-15.

⁹²⁷ Topaloğlu, Bekir, “Cennet” *D.İ.A.*, VII, 376.

⁹²⁸ Topaloğlu, a.g.e., VII, 376. Ayrıca bkz: Hakkı, İbrahim Erzurum'lu, a.g.e., I, 32-44.

⁹²⁹ el-Cevziyye, İbn Kayyim Muhammed b. Ebî Bekr, *Hâdî el-Ervâh ilâ Bilâdî'l-Efrâh*, Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1419/1998, s. 138.

⁹³⁰ eş-Şu'arâ, 26/90. Ayrıca bkz: Abdalbâkî, a.g.e., 180-182.

bu kelimeyi “istikrâr ve sebât etme” anlamında açıklamıştır.⁹³³ Kelime, Kur’ân’da 11 defa tekrarlanmıştır. Tekrarlandığı her âyet de “cennâtü adn” (adn cennetleri) şeklinde bir terkip oluşturmuştur.⁹³⁴

İkamet cennetleri manasına Kur’ân-ı Kerim’de söyle kullanılmıştır:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ (7) جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ (8)

“Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır. Onların Rableri katındaki mükafatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah’tan hoşnut olmuşlardır. Bu söylenenler hep Rabbinden korkan (O’na saygı gösterenler) içindir.”⁹³⁵

Adn kelimesinin, cennetin bir bölümün adı olduğu söylenmiştir. Çoğul şekliyle kullanışı, cennetin tamamını ifade eden bir isim olduğunu göstermiştir.⁹³⁶ Ayrıca bütün cennetler adn cennetleridir, diye bir görüş de vardır.⁹³⁷

c. Naîm

Naîm kelimesi “refah, huzur, mutlu hayat” manasına gelen nimet kelimesinden daha kapsamlı bir muhtevaya sahiptir.⁹³⁸ İnsana mutluluk veren bütün güzellikleri ifade etmektedir. Na’îm kelimesi, 13 âyetin dördünde tekil, diğerlerinde çoğul olarak (Cennâtü’n-na’îm) ve ya (cennetün-na’îm) şekliyle geçmektedir.⁹³⁹ Bu yüzden cennâtü’n-naîm, “mutluluklarla dolu cennetler” manasına geldiği söylenmiştir.⁹⁴⁰ Naim kelimesi bir âyette cehennem isimlerinden olan “cahîm” kelimesinin mukabili olarak kullanılmıştır.⁹⁴¹

⁹³¹ ez-Zebidî, a.g.e., IX, 274.

⁹³² Y. Şevki Yavuz, “Cennet” *D.İ.A.*, I, 391.

⁹³³ er-Râgıb, a.g.e., 488.

⁹³⁴ Abdalbâkî, a.g.e., 570

⁹³⁵ el-Beyyine, 98/7-8. Ayrıca bkz: et-Tevbe, 9/72; en-Nahl, 16/3; Meryem, 19/61.

⁹³⁶ Topaloğlu, a.g.e., VII, 377.

⁹³⁷ İbn Kayyim, a.g.e., s. 142-143.

⁹³⁸ Günaydın, Fatma Candan, “Nimet” *D.İ.A.*, XXXIII, 129-130.

⁹³⁹ Abdalbâkî, a.g.e., s. 708.

⁹⁴⁰ Topaloğlu, a.g.e., VII, 376.

⁹⁴¹ Bkz: el-İnfitar, 82/13.

Kur’ân’da İbrahim (a.s.)’ın duasında şöyle geçmiştir:

وَاجْعَلْ لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ (84) وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ (85)

“Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle! Beni, Naîm cennetinin vârislerinden kıl.”⁹⁴²

d. Firdevs

Cennetlerin en üstünü ve en faziletlisi olarak anlatılan Firdevs,⁹⁴³ özellikle içinde üzüm olan, bağ ve bahçe manasına gelir.⁹⁴⁴ Kelimenin aslı Süryanice, Yunanca, Rumca⁹⁴⁵ veya Habeşçe olduğu hakkında farklı farklı görüşler ileri sürülmüştür.⁹⁴⁶ Firdevs kelimesi, “Her türlü süse, güzelliğe sahip olan ve nimetlerin tamamını kendisinde bulunduran bostan ve bahçe” olarak ifade edilmiştir.⁹⁴⁷ Bir âyette cennât kelimesi ile⁹⁴⁸ başka bir âyette ise “âhiret cenneti” manasında, tek başına kullanıldığını görmekteyiz.⁹⁴⁹ Ayrıca Firdevs, cennetin tamamını ifade eden bir isim olabileceği söylenmiştir.⁹⁵⁰

Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا

“İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar için makam olarak Firdevs cennetleri vardır.”⁹⁵¹

e. Dâru’s-Selâm

Dâru’s-Selâm kelimesi, “selam” ile ev, yurt manasına gelen “dâr” kelimesinden oluşmuştur. Hoşa gitmeyen şeylerden korunmuş manasındadır. Bu şeyler, ister maddi olsun isterse de manevi olsun, her türlü afetleri içine almaktadır.⁹⁵²

Kur’ân’da iki âyette cennetin adı olarak zikredilmiştir:

⁹⁴² eş-Şuarâ, 26/84-85. Ayrıca bkz: el-Maide, 5/65; Yunus, 10/9; Lokman, 31/8; el-Mutaffifin, 83/22.

⁹⁴³ İbn Kayyim, a.g.e., s. 144.

⁹⁴⁴ et-Taberî, a.g.e., XVI, 36. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e., VI, 163.

⁹⁴⁵ Bkz: Salih, a.g.e., s. 37; Özervarlı, M. Said, “Firdevs”, *D.İ.A.*, XI, 123.

⁹⁴⁶ er-Râzî, a.g.e., XXIII, 82.

⁹⁴⁷ ez-Zebîdî, a.g.e., VIII, 392; İbrahim Mustafa ve dğr, a.g.e., 680.

⁹⁴⁸ el-Kehf, 18/107-108.

⁹⁴⁹ el-Mu’minûn, 23/10-11.

⁹⁵⁰ Bkz: Topaloğlu, a.g.e., VII, 377. Bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 144-145.

⁹⁵¹ el-Kehf, 18/107.

⁹⁵² Topaloğlu, a.g.e., VII, 376.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Rableri katında onlara esenlik yurdu (cennet) vardır, ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle Allah onların dostudur.”⁹⁵³

Cennetin esenlik yurdu olduğu şüphesizdir. Allah’ın mümin olan kullarının ölümünden sonraki hayatları çok geniş bir şekilde “selam” kavramı içinde birçok âyette anlatılmıştır.⁹⁵⁴ Ayrıca selametlik yalnız cennette bulunur. Çünkü ebediliğin, şeref ve üstünlüğün, arızasız bir sıhhatin sadece orada mevcut olduğu söylenmiştir.⁹⁵⁵

f. Dâru’l-Mukâme

Dâru’l-mukâme, ebedi ikamet edilecek yurt manasındadır.⁹⁵⁶ *Meâni’l-Kur’ân* adlı eserin sahibi olan Ferrâ, bu kelimeye ikâmetgâh manasında “oturulacak yer” anlamını vermiştir.⁹⁵⁷ Elmalılı, Dâru’l-Mukâme’yi “kalınacak yurt” olarak açıklamıştır.⁹⁵⁸

Kur’ân’da “Dâru’l-Mukâme” terkibi yalnız bir yerde geçmektedir:

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نُصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ

“O (Rabb) ki bizi lütfuyla sonsuzluğa kadar kalınacak yurda (Daru’l-Mukâme’ye) yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk hissi dokunacak ne de bir bıkkınlık gelecektir.”⁹⁵⁹

Mukâtil, “cennetlikler orada ebedi olarak ikamet edeceklerdir. Asla ölmeyecekler ve oradan da hiçbir zaman ayrılmayacaklar” şeklinde açıklamıştır.⁹⁶⁰ İbn Kayyim, “el-mukâme” kelimesinin aynen ikamet gibi olduğunu; çünkü ikamet ve mukâmenin aynı manada olduğunu söylemiştir.⁹⁶¹

⁹⁵³ el-En’âm, 6/127. Ayrıca bkz: Yunus, 10/25.

⁹⁵⁴ Bkz: er- Ra’d, 13 /23-24; İbrahim, 14/23; Yasin, 36/57-58; Meryem, 19/62. Ayrıca bkz: Abdülbâkî, a.g.e., s. 356; Topaloğlu, a.g.e., VII, 377; İbn Kayyim, a.g.e., s. 140-141.

⁹⁵⁵ er-Râgıb, a.g.e., 350.

⁹⁵⁶ el-Âlûsi, a.g.e., XXII, 199. Ayrıca bkz: Taberî, a.g.e., XXII, 139-140; er-Râzî, a.g.e., XXVI, 27; Topaloğlu, a.g.e., VII, 377.

⁹⁵⁷ el-Ferrâ, a.g.e., II, 370. Ayrıca bkz: er-Râgıb, a.g.e., 630-631; el-Keşşâf, III, 310; İbn Kayyim, a.g.e., s. 142.

⁹⁵⁸ Elmalılı, a.g.e., VI, 3994.

⁹⁵⁹ el-Fâtır, 35/35.

⁹⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., III, 78.

⁹⁶¹ İbn Kayyim, a.g.e., s. 142. Ayrıca bkz: et-Taberî, a.g.e., XXII, 139-140.

g. Hüsna

Kur'ân'da adı geçen cennetin isimlerinden biri de “el-Hüsna”dır. Hüsna kelimesi, daha güzel, daha iyi, anlamlarına gelmektedir.⁹⁶²

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle zikredilmiştir:

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Güzel davranışlara cennet (el-Hüsna) ve daha fazlası (ziyade) vardır.”⁹⁶³

Bu âyette geçen “el-Hüsna” kelimesiyle ilgili bir çok ihtilaflar zikredildikten sonra bu kelimenin “cennet” manasına geldiği söylenmiştir.⁹⁶⁴

Kur'ân'da adı geçen cennetin isimlerinden biri de bol su kaynaklarına sahip olan yeşil bahçe manasındaki “Ravza” kelimesidir. Bu kelime eş-Şura Suresi'nde, cennet kelimesine muzaf olarak gelmiştir.⁹⁶⁵ Başka bir âyette ise yine cennet kelimesinin yerine tek başına olarak kullanılmıştır.⁹⁶⁶ Bunlardan başka Kur'ân-ı Kerîm'de “Dâru'l-Ahire”⁹⁶⁷, “Ukbe'd-Dâr”⁹⁶⁸, “Âkibetu'd-Dâr”⁹⁶⁹ ve bir yerde “Hüsni Meab”⁹⁷⁰ terkipler, cenneti ifade eden isimler olarak kullanılmıştır.⁹⁷¹ Ayrıca Ğurfe kelimesi Kur'ân'da cennetin yerine yalnız kullandığı gibi, cennet kelimesiyle birleşerek onun kısımları manasında kullanılmıştır.⁹⁷² Bunun haricinde ecir,⁹⁷³ rahmet,⁹⁷⁴ rızık,⁹⁷⁵ kelimeleri geçtiği âyetlerde cennet manasında kullanıldığı söylenmiştir.⁹⁷⁶ Cennetü'l-Huld,⁹⁷⁷ Cennetü'l-Me'vâ,⁹⁷⁸ Makâm-ı Emîn,⁹⁷⁹ İlliyyîn,⁹⁸⁰ Mak'adü Sıdk,⁹⁸¹ gibi

⁹⁶² İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 115.

⁹⁶³ Yunus, 10/26. Ayrıca bkz: en-Nisâ, 4/95; er-Ra'd, 13/18; en-Necm, 53/31; el-Hadîd, 57/10.

⁹⁶⁴ et-Taberî, a.g.e., XI, 104-109. Ayrıca bkz: el-Vâhidi, I, 465; İbn Kesîr, a.g.e., IV, 199; el-Âlûsî, a.g.e., XI, 137; Ebû Hayyân, a.g.e., VI, 43; Elmalılı, a.g.e., IV, 1704.

⁹⁶⁵ eş-Şura, 42/22.

⁹⁶⁶ er-Rûm, 30/15.

⁹⁶⁷ el-Bakara, 2/94; el-Enâm, 6/32; el-A'râf, 7/169; Yusuf, 12/109; el-Kasas, 28/77-83; el-Ahzab, 33/29; en-Nahl, 16/30.

⁹⁶⁸ er-Ra'd, 13/22, 24, 42.

⁹⁶⁹ el-En'am, 6/135; el-Kasas, 28/37.

⁹⁷⁰ Sâd, 38/49.

⁹⁷¹ Kara, a.g.e., s. 120.

⁹⁷² Bkz: el-Furkân 25/75; el-Ankebût 29/58; es-Sebe 34/27; ez-Zümer 39/20.

⁹⁷³ Bkz: Âl-i İmrân 3/172, 179; el-Mâide 5/9; Hûd 11/11; Fâtır 35/7.

⁹⁷⁴ Bkz: el-Enbiyâ 21/75, 86; en-Neml 27/19; el-Feth, 48/25; el-İnsân, 76/31.

⁹⁷⁵ Bkz: el-Enfâl 8/4, 74; el-Hac 22/50; es-Sebe 34/4.

⁹⁷⁶ Bkz: Kara, a.g.e., 122-126.

⁹⁷⁷ Hûd, 11/108.

⁹⁷⁸ en-Necm, 53/15.

⁹⁷⁹ ed-Duhân, 44/51-52.

isimlerin müstakil bir isim olarak kabul edilmesi isabetli görülmemiştir. Çünkü bu isimler cenneti niteleyen tamamlayıcı kavramlar olarak açıklanmıştır.⁹⁸²

3. Cennetlikler'in Özellikleri

Cennetliklerin özellikleri genel olarak şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Allah'a ve Rasûlüne İman Etmeleri

سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ

يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

“Rabbinizden bir mağfirete; Allah’a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun. İşte bu, Allah’ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.”⁹⁸³

Seyyid Kutup, “Cennete girmeye sebep olan iman, öyle bir imandır ki, kendileriyle Rableri arasında ilişki kurar, doğru yolu görmelerini sağlar. Hassaslaşan vicdanlarından ve müttakiliklerinden gelen ilhamın da yardımıyla, onları şerden uzaklaştırır, hayra sevkeder” şeklinde açıklamıştır.⁹⁸⁴

b. Allah ve Resûlüne İtaat Etmeleri

وَمَن يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشِ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

“Her kim Allah’a ve Resûlüne itaat eder, Allah’a saygı duyar ve O’ndan sakınırsa, işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir.”⁹⁸⁵

Bu âyette Allah’a itaatin ne demek olduğu anlatılmıştır. Allah ve O’nun göndermiş olduğu elçilerinden her birine itaat etmek, diğerine itaat sayıldığı için ikisi bir arada zikredilmiştir. Eğer Allah Teâlâ sadece “kim Allah’a itaat ederse” demiş olsaydı, bazı kimselerin de biz Allah’ı görmedik ve sözünü duymadık derlerdi. Ayrıca O’na nasıl itaat edebiliriz diyebilecekleri söylenmiştir. Bu sebeple Allah kendine itaatin

⁹⁸⁰ el-Mutaffifin, 83/18.

⁹⁸¹ el-Kamer, 54/54-55.

⁹⁸² Topaloğlu, a.g.e., VII, 377. Ayrıca bkz: Şibay, a.g.e., III, 102; İbn, Kayyim, a.g.e., s. 138-147.

⁹⁸³ el-Hadid, 57/21. Ayrıca bkz: el-Bakara, 2/83; el-A’râf, 7/42; Yûnus, 10/9; el-Kehf, 18/107; el-Hac, 22/14; el-Ankebût, 29/58; es-Secde, 32/19; Muhammed, 47/12; el-Hadid, 57/25; es-Saff, 61/11-12; et-Teğâbün, 64/9; et-Talak, 64/11; el-Burûc, 85/11.

⁹⁸⁴ Kutup, a.g.e., VII, 525.

⁹⁸⁵ en-Nûr, 24/52. Ayrıca bkz: Hud, 11 / 23; el-Fetih, 48/17; el-Ahzâb, 33/71.

Resulüne itaatle mümkün olduğunu ve kendisinin söz ve emirlerinin Resulünden işitileceğini belirtmiştir” şeklinde bir açıklama yapılmıştır.⁹⁸⁶

c. Salih Amel İşlemeleri

Cennete girebilmek için, imanın salih amellerle desteklenmesi lazımdır.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Allah Teâlâ, “İman edip ve salih amel işleyenlere, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! O cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak yedirildikçe: Bundan önce dünyada bize verilenlerdendir bu, derler. Bu rızıklar onlara (bazı yönlerden dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada ebedî kalıcılarıdır.⁹⁸⁷

Bu âyetin açıklamasında, cennete iman ve salih amellerle kavuşulur denilmiştir. Bir başka yoruma göre cennet, iman ile elde edilir, fakat cennetteki dereceler salih amellerle hak kazanılır da denilmiştir.⁹⁸⁸

d. İyiliği Emredip Kötülükten Nehyetmeleri

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir topluluk bulunsun işte kurtuluşa erenler bunlardır.”⁹⁸⁹

Burada müslümanların içinde iyilikleri emreden kötülüklerden de sakındıran toplumun olmasından bahsetmiştir. Müfessirler de böyle bir camaatin olmasının farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca, bu göreve sahip olan kişiler için de, görevi en iyi bir şekilde yerine getirilmesi bakımından bazı şartların olduğunu anlatmışlardır.⁹⁹⁰

⁹⁸⁶ er-Râzî, a.g.e., XXVIII, 95.

⁹⁸⁷ el-Bakara, 2/25; Tevbe, 9 / 112. Ayrıca bkz: el-Ankebût, 29/58; Lokman, 31/8-9; es-Secde, 32/19; el-Fatır, 35/7; eş-Şurâ, 42/26; Muhammed, 47/12; et-Talak, 65/11; el-Beyyine, 98/8.

⁹⁸⁸ el-Kurtubî, a.g.e., I, 238-239.

⁹⁸⁹ Âli İmran, 3/104.

⁹⁹⁰ Bkz: Hayrettin Karaman ve dğr, a.g.e., I, 645-649. Geniş bilgi için bkz: er-Râzî, a.g.e., VIII, 176-179.

e. Tevbekâr Olmaları

التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ

لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

“Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rüku edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın sınırlarını koruyan müminleri müjdele!”⁹⁹¹

Mevdûdî, bu âyette yer alan “tevbe edenler” ifadesinin, tekrar tekrar Allah’a dönen kimseler anlamına geldiğini ve bu halin, mü’minin başta gelen özelliği olduğunu söylemiştir.⁹⁹²

f. Sabretmeleri

“İşte أُؤْتِيكَ يُجْزَوْنَ الْعَرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا

onlara, sabretmelerine karşılık cennetin en yüksek makamı verilecek ve orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır.”⁹⁹³

Nesefî, bu âyette geçen “sabretme” ifadesini “ibadet etmeye, şehvetten kaçmaya, kafirlerin ezalarına karşı dayanmaya ve onlara karşı mücadele etmeye sabır” şeklinde tefsir etmiştir.⁹⁹⁴

g. Allah Yolunda Cihad Etmeleri

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Allah’a ve Resûlüne inanır, mallarınızla canınızla Allah yolunda cihad ederseniz, bilirsiniz bu sizin için daha hayırlıdır.”⁹⁹⁵

Cennetliklerin özelliklerinden biri de iman ile cihadı bütünleştirmesidir. İmanıyla cihad edebilen kimse, cihadın hayırlı olduğunu zaten anlamıştır. Çünkü cihad için körü körüne hareket etmezler. Bilgi sahibi olunma zorunluluğu vardır. Ayrıca inanarak ve ümit ederek yapılan itaatin ve bir de cihad ederek şehit olmak, esaret ve zillette

⁹⁹¹ et-Tevbe, 9/112. Ayrıca bkz: Meryem, 19/60; Kâf, 50/31-32.

⁹⁹² el-Mevdûdî, a.g.e., II, 279-280.

⁹⁹³ el-Furkan, 25/75. Bkz: el-İnsân, 76/12.

⁹⁹⁴ en-Nesefî, a.g.e., III, 177.

⁹⁹⁵ es-Saf, 61 /11.

kalmaktan daha hayırlı olduğu söylenmiştir. İşte bu hayırlı olan amel kişiyi cennete götürür.⁹⁹⁶

4. Cennet Nimetleri

a. Yiyecekler ve İçecekler

Cennet yiyeceklerini meyveler, ekmek ve etler oluşturmaktadır.⁹⁹⁷ Hadislerde ise beyaz un, balık ciğeri ve boğa eti olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁹⁸ Etin cennet yiyeceklerinden olması Kur’ân’da iki yerde zikredilmiştir:

وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ

“Ve onlara canlarının istediği meyveden ve etten bol-bol vermişizdir.”⁹⁹⁹

Cennetin içeceklerini genel olarak su, süt, bal, içki şeklinde sıralayabiliriz.¹⁰⁰⁰

aa. Su

Allah Teâlâ dünyada canlı olan her şeyi sudan yaratmıştır.¹⁰⁰¹ Bu nedenle su, canlı varlıkların tümünün ihtiyaç duyduğu bir şeydir.

Kur’ân-ı Kerim’de şöyle anlatılmıştır:

... أَنهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ...

“...İçinde bozulmayan sudan ırmaklar...”¹⁰⁰²

Ayette geçen أَنهَار “enhâr” kelimesi, suyun taşarak coşkulu bir biçimde akması manasına gelen نهر “nehr” kelimesinin çoğuludur.¹⁰⁰³

⁹⁹⁶ Elmalılı, a.g.e., VII, 4942-4943. Ayrıca bkz: Kutup, a.g.e., XIV, 457-458; Derveze, a.g.e., VIII, 572-573; el-Bakara, 2 / 154.

⁹⁹⁷ Kara, a.g.e., s. 184.

⁹⁹⁸ Bkz: Müslim, Fiten, 19; et-Tirmizî, Tefsîr, 74/3; Müslim, Hayz, 8; el-Buhârî, Rikâk, 44, 51; Tefsîr, 2/6.

⁹⁹⁹ et-Tûr, 52/22. Ayrıca bkz: el-Vâkı’a, 56/21.

¹⁰⁰⁰ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Fereh el-Ensârî, *et-Tezkira Fi Ehvâli’l-Mevtâ ve Umûri’l-Âhira*, el-Mektebetu’l-Medbûlî, Kâhira, 1406/1986, II, 597-599.

¹⁰⁰¹ el-Enbiyâ, 21/30.

¹⁰⁰² Muhammed, 47/15. Ayrıca bkz: el-Vâkı’a, 56/31; İbn Kayyim, a.g.e., s. 267-276.

¹⁰⁰³ er-Râgıb, a.g.e., s. 773.

ab. Süt

Sütte Cennet içeceklerinden biridir. Allah Teâlâ cennette süt ırmaklarının olduğunu şöyle bildirmiştir:

... وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ...

“...Tadı değişmeyen süttten ırmaklar...”¹⁰⁰⁴

Dünyada içtiğimiz süt ile cennet içeceği olan süt birbirinden çok farklı olduğu söylenmiştir. Çünkü dünyadaki süt bir müddet sonra bozulmaya ve tadı değişmeye mahkumdur. Ancak Allah’ın cennette nehirler halinde yarattığı sütün üzerinden ne kadar zaman geçse de yaratıldığı andaki özelliğini daima koruduğu, tadı asla değişmeyeceği ve bozulmayacağı söylenmiştir.¹⁰⁰⁵ İbn Kesîr de cennetteki sütün özelliğinden bahsederken onun beyaz, lezzetli ve kıvamlı olduğunu ve dünyadaki süte benzemediğini zikretmiştir.¹⁰⁰⁶

ac. Bal

Cennet içeceklerinden biri de baldır. Kur’ân’da şöyle belirtilmektedir:

... وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى...

“...Süzme baldan ırmaklar...”¹⁰⁰⁷

Burada Allah Teâlâ cennette olan bal ırmaklarının akma özelliğini anlatmıştır. Ayrıca balın ne kadar saf, katıksız ve süzme olduğu vurgulanmıştır.¹⁰⁰⁸ Bundan ziyade olarak da âhiretteki balın kokusu, rengi ve tadının çok hoş olduğu da söylenmiştir.¹⁰⁰⁹

ad. İçki

İçki, Kur’ân’da “şarap”¹⁰¹⁰ ya da “tertemiz bir şarap” ifadesiyle karşılanmaktadır.¹⁰¹¹ Şarap Cennet içeceklerinden biridir. Ancak dünyadaki şaraba benzemediği söylenmiştir. Çünkü Cennet şarabını içen kimse, zevk ve lezzet aldığını,

¹⁰⁰⁴ Muhammed, 47/15.

¹⁰⁰⁵ et-Taberî, a.g.e., XXVI, 49.

¹⁰⁰⁶ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 295.

¹⁰⁰⁷ Muhammed, 47/15.

¹⁰⁰⁸ Kara, a.g.e., s. 176, 177.

¹⁰⁰⁹ İbn Kesîr, a.g.e., VII, 295-296.

¹⁰¹⁰ Sad, 38/51.

¹⁰¹¹ el-İnsân, 76/21.

baş ağrısı ve sersemletme yapmadığı zikredilmiştir.¹⁰¹² Ayrıca onu içen kimse sarhoş olmayacak şeklinde açıklamada vardır.¹⁰¹³

Başka bir âyette şöyle zikredilmiştir:

... وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٌ لِلشَّارِبِينَ ...

“...İçenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ...”¹⁰¹⁴

Dünyada içilen içkiler ise bunun aksinedir. İçen insanı sersemletip sarhoş etmektedir. Akı ve şuuru zaafa uğratmaktadır. Bu yüzden de haram kılınmıştır. Cennetteki içkinin ise insana zarar verecek her türlü kusur ve olumsuzluklardan arınmış olduğu belirtilmiştir.¹⁰¹⁵

b. Ağaçlar, Meyveler

Kur’ân, cennette bağ ve bahçelerin olacağını,¹⁰¹⁶ söyleyerek orada meyveli-meyvesiz tüm ağaçların bulunduğunu¹⁰¹⁷ ve cennetliklerin arzuladıkları,¹⁰¹⁸ beğendikleri tüm meyvelerin¹⁰¹⁹ orada kendilerini beklediğini ifade etmiştir.¹⁰²⁰

Kur’ân, cennette her türlü meyvenin bolca ve iki çift bulunduğunun¹⁰²¹ altını çizmekle beraber muz, kiraz, hurma, nar, üzüm, ağaçlarını özellikle ismen zikretmiştir.¹⁰²² Ayrıca cennet meyvelerinin alınıp koparılmasının her durumda (otururken, yataarken, ayakta iken) kolay olduğunu,¹⁰²³ bitmenin, tükenmenin ve yasağın söz konusu olmadığını ve bunların sonsuz olduğunu vurgulamıştır.¹⁰²⁴

¹⁰¹² el-Vâkı’a, 56/19.

¹⁰¹³ es-Sâffât, 37/46, 47.

¹⁰¹⁴ Muhammed, 47/15.

¹⁰¹⁵ Ebu’s-Suûd, a.g.e., VIII, 95. Ayrıca bkz: el-Kurtubî, a.g.e., XVI, 237; el-Âlûsî, a.g.e., XXVI, 48; İbn Kesîr, a.g.e., VII, 295; İbn Kayyim, a.g.e., s. 255-264.

¹⁰¹⁶ en-Nebe, 78/32.

¹⁰¹⁷ er-Rahmân 55/48.

¹⁰¹⁸ el-Mürselât, 77/42.

¹⁰¹⁹ el-Vâkı’a, 56/20. Ayrıca bkz: Yâsîn, 36/57; es-Saffât, 37/42; ez-Zuhuruf, 43/73; Muhammed, 47/15

¹⁰²⁰ Ayrıca bkz: Kara, a.g.e., s. 165-174.

¹⁰²¹ er-Rahmân 55/52.

¹⁰²² er-Rahmân 55/68. Ayrıca bkz: el-Vâkı’a, 56/28-29, 32-33.

¹⁰²³ el-İnsân, 76/14; el-Hâkka, 69/23;

¹⁰²⁴ Kara, a.g.e., s. 166. Ayrıca bkz: Sâd, 38/51; ed-Duhân, 44/55; et-Tûr, 52/22; er-Ra’d, 13/55; el-Kurtubî, a.g.e., XVII, 207; İbn Kayyim, a.g.e., s. 235-252.

c. Nehirler ve Pınarlar

“Irmak, dere, akarsu” manalarına gelen “نهر” (nehr) kelimesi Kur’an’da 1 yerde نَهْرٍ (neher) şeklinde,¹⁰²⁵ tekil ve cins isim olarak geçmektedir.¹⁰²⁶ 47 yerde ise çoğul olarak “أنهار” (enhâr) şeklinde geçmektedir.¹⁰²⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle zikredilmiştir:

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Allah, onlara içinde ebedi kalacakları ve altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kazanç budur.”¹⁰²⁸

Ayrıca Kur’an’da “عين” (ayn) kelimesiyle “pınarlar” ifade edilmiştir.¹⁰²⁹ Bu kelimenin “göz, korumak, gözetmek ve kaynak” gibi manalara geldiği de söylenmiştir.¹⁰³⁰ Bu kelime tekil, ikil ve çoğul olarak kullanılmıştır.¹⁰³¹

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ

“Ebette takva sahipleri, cennetlerde ve pınarlar içinde olacaklardır.”¹⁰³²

Bunlardan başka zencefil karışımı olan ve mukarrebûnun (Allah’a yaklaştıranlar) içtiği “Selsebil” ve “Tesnîm” adında pınarlar vardır.¹⁰³³

¹⁰²⁵ Bkz: el-Kamer, 54/54.

¹⁰²⁶ Kara, a.g.e., s. 176.

¹⁰²⁷ el-Bakara, 2/25; Al-i İmran, 3/15, 136, 195, 198; en-Nisâ, 4/13, 57, 122; el-Mâide, 5/12, 85, 119; el-Arâf, 7/43; et-Tevbe, 9/72, 89, 100; Yunus, 10/9; er-Rad, 13/35; İbrahim, 14/23; en-Nahl, 16/31; el-Kehf, 18/31; Tâhâ, 20/76; el-Hac, 22/14, 23; el-Furkan, 25/10; el-Ankebut, 29/58; Muhammed, 47/12; el-Feth, 48/5, 17; el-Hadîd 57/12; el-Mücadele 58/22; es-Saf 61/12; et-Tegabun 64/9; et-Talak 65/11; et-Tahrîm, 66/8, el-Burûc, 85/11; el-Beyyine, 98/8. Diğer örnekler için bkz: Abdalbâkî, a.g.e., s. 719-720.

¹⁰²⁸ et-Tevbe, 9/89.

¹⁰²⁹ er-Râgıb, a.g.e., s. 529-530

¹⁰³⁰ er-Râgıb, a.g.e., s. 529-530

¹⁰³¹ Bkz: el-Hicr, 15/45; es-Sâffât, 37/45-47; ed-Duhân, 44/52; ez-Zâriyât, 51/15; er-Rahmân, 55/50, 66; el-Vâkı’a, 56/17-18, 31; el-İnsân, 76/5-6, 17-18; el-Murselât, 77/41; el-Mutaffifin, 83/25, 26, 27; el-Gâşiye, 88/12.

¹⁰³² el-Hicr, 15/45. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 255-266.

¹⁰³³ Kara, a.g.e., s. 138-184. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 264-265.

Kurtubî, Tesnîm kelimesini cennette bir pınar olup, Allah’a yakın olanların ondan içtiklerini; Ashâbu’l-Yemîn’in bardaklarına katıldığında içkilerin daha da güzel olduğunu söylemiştir.¹⁰³⁴

d. Evler, Odalar, Çadırlar, Köşkler, Saraylar

da. Evler

Arap dilinde “بيت” (beyt) gecelemeğe manasına gelen “بات” (bâte) fiilinden türemiş; gecenin kendisinde geçirildiği, insanların ikamet ettiği meskenler, yerler manasına gelmektedir.¹⁰³⁵

Kur’ân’da bir yerde cennette ev bulunduğuna işaret edilmektedir:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَةً فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِّنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِّنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“Allah, inananlara da Firavun’un karısını örnek gösterdi. O şöyle demişti: Rabbim! Bana yanında cennetin içinde bir ev yap, beni Firavun’dan ve onun (kötü) işinden kurtar. Ve beni şu zalim toplumdaki kurtar.”¹⁰³⁶

Kur’ân’da geçen cennet evleri, mesken kelimesiyle de ifade edilmiştir. Bu kelime “iskan etmek, oturmak, ikamet etmek” manasına gelen “سكن” (sekene) fiilinden mekan mastarıdır. Çoğulu ise “مساكن” (mesâkin) şeklinde gelmiştir.¹⁰³⁷ Râgıb el-İsfahânî bu kelimeyi “bir şeyin hareket etmesinden sonra bir yerde sabit kalması” anlamında açıklamıştır.¹⁰³⁸

Bu kelime Kur’ân’da “مساكن طيبة” (güzel meskenler) anlamında iki yerde geçmektedir:

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

¹⁰³⁴ el-Kurtubî, a.g.e., XIX, 266. Ayrıca bkz: er-Râzî, a.g.e., XXXI, 100-101.

¹⁰³⁵ İbn Manzûr, a.g.e., II, 14.

¹⁰³⁶ et-Tahrîm, 66/11.

¹⁰³⁷ İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 212.

¹⁰³⁸ er-Râgıb, a.g.e., s. 346.

“Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vâdetti. Allah’ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.”¹⁰³⁹

db. Odalar

Cennette yerleşim merkezlerden bir başkası odalardır. Bu odalar Kur’an’da geçen “غرفة-غرف” (ğurfe-ğuraf) kelimeleriyle anlatılmıştır.¹⁰⁴⁰ Ğurfe “غرفة” kelimesi, arapçada “ev, oda, konak, saray, köşk gibi bir çok manaya gelmekte; Çoğulu ise, “غرف” (ğuraf) ya da “غرفات” (ğurufât) şeklinde gelmiştir.¹⁰⁴¹ Ragıb el-İsfahânî ise, “yüksek yapı” manasına geldiğini söylemiştir.¹⁰⁴² Kur’ân’da bu kelime müfred cemi şekilleriyle 5 yerde geçmektedir.¹⁰⁴³

أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا

“İşte onlara, sabretmelerine karşılık odalarda mükafatlandırılacaklar, orada hürmet ve selamla karşılanacaklardır.”¹⁰⁴⁴

dc. Çadırlar

“خيمة” (hayme) Arapçada “çadır, çardak, ağaç dallarından yapılan ev, pamuk veya yünden yapılan mesken gibi manalara gelmektedir. Çoğulu ise “خيام” (hıyâm)’dır.¹⁰⁴⁵ Elmalılı bunun, “oturmak için Arapların yapmış olduğu evler olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu evlerin “kıldan yuvarlak kubbe tarzında bazen da dik dörtgen” şeklinde olduğunu bildirmiştir.¹⁰⁴⁶

İbn Kayyim de bu çadırların, bahçelerde ve nehirlerin sahillerinde olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴⁷

¹⁰³⁹ et-Tevbe, 9/72. Ayrıca bkz: es-Saff, 61/12.

¹⁰⁴⁰ İbn Kayyim, a.g.e., s. 203.

¹⁰⁴¹ İbn Manzûr, a.g.e., IX, 264-465.

¹⁰⁴² er-Râgıb, a.g.e., s. 539.

¹⁰⁴³ Kara, a.g.e., s. 196.

¹⁰⁴⁴ el-Furkân, 25/75. Diğer örnekler için bkz: el-Ankebût, 29/58; es-Sebe, 34/37; ez-Zümer, 39/20. Ayrıca bkz: Abdalbâkî, a.g.e., s. 497.

¹⁰⁴⁵ İbn Manzûr, a.g.e., XII, 193.

¹⁰⁴⁶ Elmalılı, a.g.e., VII, 4692-4693.

¹⁰⁴⁷ İbn Kayyim, a.g.e., s. 303.

Kur'ân'da şöyle zikredilmiştir:

حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ

“Çadırlara kapanmış huriler.”¹⁰⁴⁸

dd. Köşkler ve Saraylar

“قصر” (kasr), kelimesi “saray ve köşk” manasına gelmekle olup çoğulu ise “قصور” (kusûr)¹⁰⁴⁹dur.

Kur'ân'da bir yerde geçmektedir:

تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا

“Dilerse sana bunlardan daha iyisini, altlarından ırmaklar akan cennetleri verecek ve sana saraylar ihsan edecek olan Allah'ın şanı yücedir.”¹⁰⁵⁰

Âyetin öncesinde inkarcıların, Rasûlullah'ın nübuvvetine iman etmek için onun bazı dünya malına sahip olması gerektiğini söyleyerek onun Peygamberliğini tasdik etmedikleri ve bu sözleri neticesinde sapıttıkları anlatılmıştır.¹⁰⁵¹ Allah Teâlâ, yukarıda zikrettiğim âyette istediklerinde daha iyisinin verileceğini ve saraylar yapılacağını belirtmiştir. Bu sarayların keyfiyetine dair Kur'ân'da bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak hadislerde ise onların keyfiyetiyle ilgili olarak açıklamalar vardır.¹⁰⁵²

de. Divanlar, Tahtlar, Koltuklar

Arapça'da “سرير” (serîr) kelimesi, “taht, divan, koltuk, sedir, yataklık, karyola” gibi manalarına gelmektedir.¹⁰⁵³ Çoğulu ise “سرر” (sürur) şeklinde gelmiştir.¹⁰⁵⁴ Bu kelime Kur'ân'da çoğul olarak 5 yerde zikredilmiştir.¹⁰⁵⁵

¹⁰⁴⁸ er-Rahmân, 55/72. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 302-304; Topaloğlu, a.g.e., VII, 379.

¹⁰⁴⁹ İbn Manzûr, a.g.e., V, 95-96. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 203-208.

¹⁰⁵⁰ el-Furkân, 25/10.

¹⁰⁵¹ el-Furkân, 25/4-9.

¹⁰⁵² Bkz: Kara, a.g.e., 198-201.

¹⁰⁵³ Soyalan, a.g.e., s. 288.

¹⁰⁵⁴ Çanga, a.g.e., s. 241.

¹⁰⁵⁵ el-Hicr, 15/47; es-Sâffât, 37/44; et-Tûr, 52/20; el-Vâkıa, 56/15; el-Ğâşiye, 88/13.

مُتَكَيِّينَ عَلَى سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ

“Sıra sıra dizilmiş çok güzel koltuklara yaslanarak; kendilerine güzel, iri gözlü hurileri de eş etmişsinizdir.”¹⁰⁵⁶

df. Yataklar, Döşekler, Sergiler

“فراش” (firâş) kelimesi, “yaymak, döşemek, sermek” gibi manalarına gelen “فرش” (fereşe) fiilinden türemiş bir isimdir. Çoğulu “افرشة” (efrişe) şeklinde gelmiştir.¹⁰⁵⁷

Kur’ân’da bu kelime “فرش” (furuş) şeklinde çoğul olarak 2 yerde kullanılmıştır.¹⁰⁵⁸

وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ “Yüksek döşekler (üstündedirler).”¹⁰⁵⁹

Burada geçen “merfû’a” kelimesi yatakların veya döşeklerin yüksek olduğunu anlatmıştır. Yükseklikten ya döşeklerin bir yere göre yüksekliği ya da içlerine (atlaslarına) nisbeten kalınlıkları kastedilmiştir.¹⁰⁶⁰

dg. Yastıklar, Minderler

Cennetin oda ve diğer mekanların dekorları olarak Kur’ân’da yastıklar ve minderler zikredilmiştir.¹⁰⁶¹

مُتَكَيِّينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبَقَرٍيٍّ حِسَانٍ

“Yeşil yastıklara ve güzel işlemeli döşeklere kurulmuşlardır.”¹⁰⁶²

Elmalılı, bu âyette geçen “rafrâf” kelimesini iki kökten türediğini ve bu kelimenin “Perde ve döşeme yapılan yeşil kumaş; ince ve nazik ipek kumaş; döşeklerin, tahtların, karyolaların, yaygıların ve perdelerin sarkan etekleri, salkım söğüt gibi dalları yere sarkan latif ve nazik ağaçlar, çadırların etekleri manalarına geldiğini

¹⁰⁵⁶ et-Tûr, 52/20.

¹⁰⁵⁷ İbn Manzûr, a.g.e., VI, 326.

¹⁰⁵⁸ Kara, a.g.e., s. 204.

¹⁰⁵⁹ el-Vâkıa, 56/34. Ayrıca bkz: er-Rahmân, 55/54.

¹⁰⁶⁰ Kara, a.g.e., s. 205. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 323-324.

¹⁰⁶¹ Kara, a.g.e., s. 206.

¹⁰⁶² er-Rahmân, 55/76. Ayrıca bkz: el-Ğâşiye, 88/15-16.

söylemiştir.”¹⁰⁶³ İbn Kayyim de artan ve sarkan her şeyin “rafraf” olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶⁴ Ayrıca yatak çarşafına, yastık dayanılan koltuk, yüksek döşeklere, tahtlardan sarkan pahalı örtülere de “refref” denilir.¹⁰⁶⁵

Ebü İshâk âyetteki “rafraf” kelimesinin “cennetin yeşil bahçeleri” manasına geldiğini söylemiş;¹⁰⁶⁶ Taberî de tefsirinde bu kelimeye “yaygı ve yastık” şeklinde manalar vermiştir.¹⁰⁶⁷

dh. Huriler

Huriler, cennette dünya kadınlarından başka erkeklere ödül olarak vaat edilen bir kadın türüdür.¹⁰⁶⁸ Bu kelime “genç, güzel, alımlı, beyaz, gözleri siyah kadın” anlamına gelmektedir.¹⁰⁶⁹ İbn Kayyim, hurileri, “gözleri tüm güzellik ve çekicilik özelliklerine sahip olan kadın” diyerek açıklamıştır.¹⁰⁷⁰

Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir:

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ

“Evet böyle (olacak); hem onları iri gözlü hurilerle evlendirmişizdir.”¹⁰⁷¹

İbn Kesîr, “Biz onlara iri gözlü hurilerden salih arkadaşlar ve güzel eşler verdik” anlamında açıklamış, Mücâhid ise “iri gözlü hurilerle evlendirdik, nikahladık” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁰⁷²

¹⁰⁶³ Elmalılı, a.g.e., VII, 4694.

¹⁰⁶⁴ İbn Kayyim, a.g.e., s. 299.

¹⁰⁶⁵ Soyalan, a.g.e., s. 269. Ayrıca bkz: Kara, a.g.e., s. 206-210.

¹⁰⁶⁶ İbn Kayyim, a.g.e., s. 298.

¹⁰⁶⁷ et-Taberî, a.g.e., XXVI, 163-164.

¹⁰⁶⁸ Kara, a.g.e., s. 221. Geniş bilgi için bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 312-334.

¹⁰⁶⁹ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 217-218.

¹⁰⁷⁰ İbn Kayyim, a.g.e., s. 315. Ayrıca İbn Kayyim, kadınlarda daha güzel olması açısından darlık, genişlik, beyazlık, siyahlık, kısalık, incelik vasıflarla ilgili olarak da ayrıntılara yer vermiştir. Bkz: Aynı eser s. 315-316.

¹⁰⁷¹ ed-Duhân, 44/54. Ayrıca bkz: es-Sâffât, 37/48-49; et-Tûr, 52/20; er-Rahmân, 55/72, 74; el-Vâkı’a, 56/22-23.

¹⁰⁷² İbn Kesîr, a.g.e., VII, 407. Ayrıca bkz: et-Taberî, a.g.e., XXV, 135137; el-Kurtubî, a.g.e., XVI, s. 152-155; İbn Kayyim, a.g.e., s. 314-317.

di. Hizmetçiler

Cennet hizmetçileri “غلمان” (ğilmân) ve “ولدان” (vildân) kelimeleriyle ifade edilmiştir.¹⁰⁷³ “Gılmân” kelimesi 1 yerde; “Vildan” kelimesi ise 2 yerde geçmektedir.¹⁰⁷⁴

Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir:

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ

“Kendilerine ait hizmetçiler, sanki sedef içinde saklı inciler gibi onların etrafında pırıl pırıl dönerler.”¹⁰⁷⁵

Cennet hizmetçilerinin “saklı incilere benzetilmesini” Taberî, “beyazlık ve saflık, berraklık açısından incilere benzedikleri” şeklinde yorumlamıştır.¹⁰⁷⁶

dj. Elbiseler, Zinetler

Cennet nimetlerden birisi de cennetliklerin elbiseleridir. Ayrıca Kur’ân’da cennet ikliminden söz edilirken, ne sıcaktır ne de soğuktur şeklinde açıklanmıştır.¹⁰⁷⁷

Kur’ân’da cennet elbiseleri şöyle zikredilmiştir:

يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ

“İnce ve kalın ipekten elbiseler giyerek karşı karşıya otururlar.”¹⁰⁷⁸

Müfessirler bu âyette geçen “سندس” (sündüs) sözcüğünü ince ipek şeklinde açıklamışlardır. Aynı zamanda yine bu ayette yer alan “إستبرق” (istebrak) kelimesini ise kalın ipek şeklinde yorumlamışlardır.¹⁰⁷⁹

Bazı müfessirler de sık ve kalın dokunmuş anlamını vermişlerdir ki, bu kumaşların ipek ve atlastan olmaları ve renginin yeşil olarak zikredilmesinin hikmetleri

¹⁰⁷³ Kara, a.g.e., s. 237. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., 308-311.

¹⁰⁷⁴ et-Tûr, 52/24; el-Vâkıa, 56/17; el-İnsân, 76/19.

¹⁰⁷⁵ et-Tûr, 52/24.

¹⁰⁷⁶ et-Taberî, a.g.e., XVII, 29. Ayrıca bkz: İbn Kesîr, a.g.e., VII, 410; el-Âlûsî, a.g.e., XXVII 34; el-Kurtubî, XVII, 69.

¹⁰⁷⁷ Bkz: el-İnsân, 76/13.

¹⁰⁷⁸ ed-Duhân, 44/53. Ayrıca bkz: el-Kehf, 18/31; el-Hac, 22/23; el-Fâtır, 35/33; el-İnsân, 76/21.

¹⁰⁷⁹ et-Taberî, a.g.e., XXV, 135-136; er-Râzî, a.g.e., XXVII, 253; Elmalılı, a.g.e., VIII, 5508-5509.

üzerine de bazı yorumlar yapmışlardır.¹⁰⁸⁰ Aynı zamanda, cennette ziynet eşyaları takılacağı da söylenmiştir. Bu eşyalar ise altın, gümüş bilezik bir de inci olarak açıklanmıştır.¹⁰⁸¹

Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir:

... يُحَلُّونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ ...

“...orada altın bileziklerle bezenecekler...”¹⁰⁸²

dk. Eğlenceler

Cennetliklerin eğlenceleri Kur’ân’da “تُحْبَرُونَ” (tuhberûn) ya da “يُحْبَرُونَ” (yuhberûn) kelimeleriyle ifade edilmiştir.¹⁰⁸³

Bu kelime “beğenilen, güzel, iyi veya hoş bulunan eser, iz veya alamet” anlamına gelmektedir.¹⁰⁸⁴

Kur’ân’da şu şekilde geçmektedir:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ

“İman eden ve salih emel işleyenlere gelince, onlar bir bahçede eğlendirilirler.”¹⁰⁸⁵

Râgıb el-İsfahanî, bu âyete “Öyle sevindirilirler ki kendilerine bahşedilen nimetin eseri, üzerlerinde zuhur eder,” şeklinde mana vermiştir.¹⁰⁸⁶

Âyet de geçen “حبر” (hibr) kelimesini İbn Kesîr, her türlü nimetlenme ve ağırlanma şeklinde tefsîr etmiş,¹⁰⁸⁷ Taberî ise, bu kelimeyi müziğin kulağın nimeti olması sebebiyle “dinleme” şeklinde açıklamıştır.¹⁰⁸⁸

Cennetteki eğlencelerin tüm organlara hitap etmesi ve eğlencenin nesneleri olan yeme, içme, şehvet, dinleme gibi unsurlar Kur’ân’da zikredilmiştir.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁸⁰ Bkz: el-Kurtubî, a.g.e., X, 397; Âlûsî, a.g.e., XXV, 135.

¹⁰⁸¹ Kara, a.g.e., s. 241.

¹⁰⁸² el-Kehf, 18/31. Ayrıca bkz: el-Hac, 22/23; el-Fâtır, 35/33; el-İnsân, 76/21.

¹⁰⁸³ Kara, a.g.e., s. 242.

¹⁰⁸⁴ er-Râgıb, a.g.e., s. 152.

¹⁰⁸⁵ er-Rûm, 30/15. Ayrıca bkz: ez-Zuhrûf, 43/70.

¹⁰⁸⁶ er-Râgıb, a.g.e., s. 152.

¹⁰⁸⁷ İbn Kesîr, a.g.e., VI, 313.

¹⁰⁸⁸ et-Taberî, a.g.e., XXI, 27-28. Ayrıca bkz: İbn Kayyim, a.g.e., 357-362.

dl. Allah'ın Görülmesi

Cennet nimetlerin en büyüklerden birisi de, cennetliklerin Allah'ı görmeleridir. O'nu görmenin lezzeti, mükafatların en yücesi olarak açıklanmıştır.¹⁰⁹⁰ Kur'ân'da "ru'yetullâh" kelimesi geçmemektedir. Ancak, inkar edenlerin dünyada iken Allah'ı görmek istemeleri ve Peygamberlerden Allah'ı kendilerine gösterme taleplerinden bahsedilmiştir.¹⁰⁹¹ "Ru'yet" kelimesi, sözlükte "görmek"¹⁰⁹² manasındadır. Ancak burada "ru'yet" kelimesi, "Allah" lafzıyla birleşerek bir terkip oluşturmuştur. İslam literatüründe Allah'ın görülmesi, "ru'yetullah" kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu konuyu, genel itibariyle kabul edenler olduğu gibi; bunun imkansız olduğunu savunanlar da olmuştur.¹⁰⁹³

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılmıştır:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ فَسُوفَ

"Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsın. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim."¹⁰⁹⁴

Âyet hakkında gelen yorumları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Hz. Mûsâ (a.s.)'nın Allah Teâlâ'dan O'nu görmeyi istemesi, yani Allah'ın görülmesi mümkün olabileceğine delalet etmiştir. Eğer bu imkan dahilinde olmayan bir

¹⁰⁸⁹ Bkz: er-Rahmân, 55/54-57; el-Vâkıa, 56/34-37; el-İnsân, 76/13-21.

¹⁰⁹⁰ İbn Teymiyye, Ahmed, *İbn Teymiyye Külliyyatı*, Tevhid Yay, İstanbul, 1986, I, 95.

¹⁰⁹¹ Bkz: el-Bakara, 2/55; en-Nisâ, 4/135; el-A'râf, 7/138; Tâhâ, 20/86-91; el-Mü'min, 40/36-37.

¹⁰⁹² İbn Manzûr, a.g.e., XIV, 291. Ayrıca bkz: er-Râgib, a.g.e., s. 303-304.

¹⁰⁹³ Kara, a.g.e., s. 248. Geniş bilgi için bkz: Koçyiğit, Talât, *Kur'ân ve Hadiste Ru'yet Meselesi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1947, s. 7-98; Yeşilyurt, Temel, "Ru'yetullah" *D.İ.A.*, XXXV, 311-314; Güzel, Abdurrahim, "Ru'yetullah" *Ş.İ.A.*, V, 291-295; İbn Kayyim, a.g.e., s. 402-477; Pakiş, Ömer, *Mu'tezile ve Yorum*, Ahenk Yay., y.y., 2005, 44-79.

¹⁰⁹⁴ el-A'râf, 7/143. Ayrıca bkz: el-En'âm, 6/103; Yunus, 10/26; Kaf, 50/35; el-Kıyame, 75/22-23; el-Mutaffifin, 83/15.

istek olsaydı, o zaman Hz. Mûsâ (a.s) Allah Teâlâ'dan uygun olmayan bir şeyi istemiş bulunurdu. Böyle bir şeyi de bir peygamber hakkında düşünmek doğrulukta payı olmayan bir davranıştır.¹⁰⁹⁵ Ayrıca Hz. Mûsâ (a.s)'ın bu isteğini Allah Teâlâ ne yadırgamış ne de onu ikaz etmiştir.¹⁰⁹⁶ Ancak diğer peygamberlerde de istediklerinin yerine getirilip getirilmemesine dair örnekler vardır.¹⁰⁹⁷

Bu konuyu etraflıca inceleyen Talat Koçyiğit, sonunda şu sözler ile konuyu bitirmiştir:

“Bu açıklamalardan Allah Teâlâ'nın görülebilecek bir varlık olduğu anlaşılmıştır. O'nun görünür olmasıyla Hz. Mûsâ (a.s)'ın O'nu görememesi arasında bir farkın olduğunu söylemiştir. Esas olan ise O'nun görülebilir olmasıdır. Görme fiili gözlerle gerçekleşmiştir. Bu geçici dünyada ise gözün görebilir bir şeyi görememesi, o şeyin görünmez cinsten olduğundan dolayı değildir. Fakat gözün onu görme kudretinin noksanlığına delalet etmektedir. Göz aslında bir alettir; gözlük, dürbin gibi aletlerin keşfiyle göz dediğimiz aletin kudreti biraz daha artmış, önceden göremediği şeylerin bir çoğunu bunlar vasıtasıyla görebilmiştir. Bir takım şartlar neticesinde göz önceden göremediği bir takım şeyleri görebilmektedir. Dünyadan tamamamiyle farklı olan âhirette ise, insanın var olduğundan hiç şüphe etmediği Rabbi'ni görmesi de mümkündür. Allah Teâlâ mevcut olduğu için şu anda tasavvur etmekten çok aciziz. Ancak bizi aciz durumunda bırakan şartların ortadan kalkmasıyla O'nun görülmesi mümkün olacaktır.”¹⁰⁹⁸

5. Cennette Bulunmayan Şeyler

a. Üzüntü ve Korku

Cenneti hak eden kullara artık üzüntü ve korku gibi şeyler olmayacağı bildirilmiştir.¹⁰⁹⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle zikredilmiştir:

¹⁰⁹⁵ Koçyiğit, a.g.e., s. 22.

¹⁰⁹⁶ Bkz: İbn Kayyim, a.g.e., s. 402-405.

¹⁰⁹⁷ Bkz: el-Bakara, 2/260; el-Mâide, 5/114-115; Hud, 11/45-47.

¹⁰⁹⁸ Koçyiğit, a.g.e., s. 26-27. Ayrıca bkz: İbn Teymiyye, a.g.e., 93-95; el-Kurtubî, a.g.e., II, 653-657; Kara, a.g.e., s. 248-254; Subhi Salih, a.g.e., s. 104-113; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979, s. 77-85.

¹⁰⁹⁹ Kara, a.g.e., s. 244.

يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ

“Ey Benim kullarım! Bugün size hiç korku yoktur ve siz üzülmeceksiniz.”¹¹⁰⁰

Taberî âyeti, “Bugün Benim azabımdan korkmayacaksınız. Dünyadan ayrıldığınızdan ötürü de üzülmeceksiniz. Çünkü burada size takdim edilen şeyler, dünyada bıraktığınız şeylere nispetle sizin için daha hayırlıdır” şeklinde tefsir etmiştir.¹¹⁰¹

b. Kin

Cennette bulunmayan şeylerin birisi de kindir.¹¹⁰²

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle ifade edilmiştir:

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ...

“Onların içlerinde kin namına ne varsa hepsini söküp atmışsındır...”¹¹⁰³

Taberî, bu âyette geçen “غل” (ğil) kelimesini “adâvet” olarak tefsir etmiş; Katâde ise “kin” olarak açıklamıştır.¹¹⁰⁴

c. Yorgunluk ve Usanç

Dünyada iken insandan ayrılmayan iki özellik vardır ki, bu da usanmak ve yorulmaktır. Bu ikisi ise cennette olmayacaktır.¹¹⁰⁵

Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir:

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ

“O (Rab) ki lütfuyla bizi asıl oturulacak yurda (cennete) yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak ne de orada bize bir usanç gelecektir.”¹¹⁰⁶

Bu âyet de geçen “nasap” kelimesi “vücut yorgunluğu”, “lüğûb” kelimesi ise “yorgunluktan kaynaklanan ruh yorgunluğu” şeklinde açıklanmıştır.¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁰ ez-Zuhruf, 43/68. Ayrıca bkz: el-Bakara, 2/38, 62, 112, 262, 274, 277; Âl-i İmran, 3/170; el-Mâide, 5/69; el-En’âm, 6/48; el-‘Arâf, 7/35, 49; Yunus, 10/62; ez-Zümer, 39/61; el-Ahkâf, 46/13.

¹¹⁰¹ et-Taberî, a.g.e., XXV, 95.

¹¹⁰² Kara, a.g.e., s. 245.

¹¹⁰³ el-‘Arâf, 7/43.

¹¹⁰⁴ et-Taberî, a.g.e., VIII, 183.

¹¹⁰⁵ Kara, a.g.e., s. 246.

¹¹⁰⁶ el-Fâtır, 35/35. Ayrıca bkz: el-Hicr, 15/48.

d. Aşırı Sıcak ve Soğuk

Cennette bulunmayan şeylerden bir diğeri de aşırı sıcaklık ve soğukluktur.¹¹⁰⁸

Kur'ân'da şöyle geçmektedir:

“Orada مُتَكَيِّينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرُونَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا

koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar; ne yakıcı sıcak görülür orada, ne de dondurucu soğuk.”¹¹⁰⁹

Sâbûnî, orada yakıcı bir sığağın, dondurucu bir soğuşun olmadığını; Arş tarafından hafif hafif esen ve nefeslere canlılık veren bir rüzgarın var olduğunu söylemiştir.¹¹¹⁰

e. Boş Söz, Günaha Sokan Laf, Yalan

Cennette bulunmayan şeylerden biri de boş ve yalan konuşma, günaha sokan sözdür.¹¹¹¹

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade edilmiştir:

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَابًا

“Onlar orada ne boş bir laf ne de bir yalan işitirler.”¹¹¹²

İbn Kesîr, orada faydasız boş bir söz, günah ve yalanın olmadığını; Aksine orasının selam yurdu ve oradaki bütün sözler her türlü eksiklikten uzak olduğunu söylemiştir.¹¹¹³

f. İçkinin Sersemletmesi, Sarhoş Etmesi, Baş Ağrıtması

Cennette bulunmayan şeylerden birisi de dünya içkisinin özelliği olan sersemletme, baş ağrıtma, sarhoş etme gibi niteliklerin cennet içkilerinde bulunmamasıdır.¹¹¹⁴

¹¹⁰⁷ es-Sâbûnî, a.g.e., II, 999.

¹¹⁰⁸ Kara, a.g.e., s. 246-247.

¹¹⁰⁹ el-İnsân, 76/13.

¹¹¹⁰ es-Sâbûnî, a.g.e., III, 1436.

¹¹¹¹ Kara, a.g.e., s. 247.

¹¹¹² en-Nebe, 78/35. Ayrıca bkz: et-Tûr, 52/23; el-Vâkı'a, 56/25.

¹¹¹³ İbn Kesîr, a.g.e., VIII, 332.

¹¹¹⁴ Kara, a.g.e., s. 247.

Kur'ân'da şöyle zikredilmiştir:

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَّعِينٍ (45) يَبِضْءُ لَذَّةً لِلشَّارِبِينَ (46) لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ (47)

“Onlara pınardan (doldurulmuş) kadehler dolaştırılır. Berraktır, içenlere lezzet verir. O içkide ne sersemletme vardır ne de onunla sarhoş olurlar.”¹¹¹⁵

İbn Abbas, burada geçen “غول” (ğavl) kelimesinden maksadın baş ağrısı olduğunu; Katâde ise, bu kelime baş ve karın ağrısı manasına geldiğini söylemiştir.¹¹¹⁶

6. Cennet'in Ebediliği

İnsanın içinde her zaman var olan bir duygu vardır ki, o da ebedilik duygusudur. Allah Teâlâ bizleri yaratırken bizim içimize ebedilik duygusunu yerleştirmiştir. Nitekim Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamber olmasına bakmayarak ebedilik duygusuna dayanarak ilk günahı işlemesine sebep olmuştur. Yani şeytan “kendisine ebedilik ağacını ve sonsuz saltanatı göstereceğini”¹¹¹⁷ söyleyerek onu hataya düşürmüştür.¹¹¹⁸ Cennetin ebedilik konusu “huld” ve “ebed” kelimeleriyle anlatılmıştır.¹¹¹⁹

“Huld”, kelimesi, bir şeyin devam etmesi ve uzun süre kalması manalarına gelmektedir. Ayrıca varlığını değiştirmeden muhafaza etmek de huld manasını vermektedir.¹¹²⁰ Râgıb el-İsfahânî ise buna paralel olarak, geç bozulan, uzun süre kalabilen dağ, taş ve diğer şeyler “havâlid” ve “hulûd” sözcükleri ile ifade edildiğini söylemiştir.¹¹²¹ Bu kelime Kur'ân'da çeşitli türevleriyle birlikte 87 âyette geçmektedir.¹¹²²

Nesefî Kur'ân-ı Kerîm'de zikr edilen “huld” kelimesini, “devamlı bir sebat ve kesintisiz bir sonsuzluk” olarak tefsir etmiş,¹¹²³ Kurtubî ise “Huld” kelimesine “beka” olarak açıklamıştır.¹¹²⁴ Reşid Rıza da “Huld”'un Kur'ân'daki manasının “ebedi

¹¹¹⁵ es-Sâffât, 37/45-47. Ayrıca bkz: el-Vâkı'a, 56/ 17-18.

¹¹¹⁶ et-Taberî, a.g.e., XXIII, 53-54.

¹¹¹⁷ Tâhâ, 20/120.

¹¹¹⁸ Toprak İbrahim, *Cennet ve Cehennem'in Ebediliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Toprak Süleyman, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 37.

¹¹¹⁹ Bkz: Kara, a.g.e., s. 103-111.

¹¹²⁰ Topaloğlu, a.g.e., XVIII, 324. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e., III, 164.

¹¹²¹ er-Râgıb, a.g.e., 220-221.

¹¹²² Topaloğlu, a.g.e., XVIII, 324. Ayrıca bkz: Abdalbâkî, a.g.e., s. 236-238.

¹¹²³ en-Nesefî, a.g.e., I, 35.

¹¹²⁴ el-Kurtubî, a.g.e., I, 241.

devamlılık” olduğunu söylemiştir.¹¹²⁵ Ayrıca Süleyman Ateş, Cennette var olan nimetlerin bir gün sona erebileceği düşüncesini ortadan kaldırmak için Kur’ân’da cennetliklerinin “hâlid” olduklarını belirttiğini söylemiş ve Beyyine Sûresi’nin son âyetinde “hulûd” kelimesi, bir de tam sonsuzluk anlamını veren “ebeden” kelimesiyle tekid edilerek cennetliklerin orada ebedi kalacakları bildirildiğini söylemiştir.¹¹²⁶

“Ebed” kelimesi ise dehr kelimesiyle eş anlamlı olarak “mutlak zaman” manasına geldiği,¹¹²⁷ “Her zaman, hiç, daima, asla” gibi geleceği ifade etmek üzere olumlu veya olumsuz olarak da kullanılmıştır. Ancak “ebed” kelimesiyle “zaman” arasında farkın olduğunu ve zamanın parçalanabilir olmasına karşılık ebed kelimesinin süreklilik manasını taşıdığı söylenmiştir.¹¹²⁸ Bu kelime Kur’ân’da 28 yerde geçmektedir.¹¹²⁹ Cennet ve nimetlerinin ebediliği manasında 8 ayette zikredilmiştir.¹¹³⁰ Bir ayette ise, tek başına “cennette müminlerin sürekli kalacaklarını” söylenmiştir.¹¹³¹ Bunlardan başka cennetlikleri anlatıldıktan sonra “onlar orada ebedi kalacaklardır” şeklinde 9 yerde¹¹³² cennetliklerin “içinde ebedi kalacakları”nı vurgulayan ifade ise 20 yerde geçmiştir.¹¹³³

Kur’â-ı Kerîm’de cennetin ebediliği “cennetliklerin oradan çıkarılmayacağı,¹¹³⁴ ölümsüz olacakları,¹¹³⁵ cennet nimet ve hizmetlerinin eksilip tükenme özelliğinde olmayıp devamlı olduğu¹¹³⁶ ve cennetliklerin cennette ebedi olarak kalmalarının yer ve göğün ayakta durmasına bağlanması” şeklinde dolaylı ifadeyle de anlatılmıştır.¹¹³⁷

¹¹²⁵ Rıza, Muhammed Reşid-Abduh, Muhammed, *Tefsîru’l-Menâr*, Dâru’l-Menâr, Kahire, 1954, I, 234.

¹¹²⁶ Ateş, a.g.e., I, 121.

¹¹²⁷ Topaloğlu Bekir-Çelebi İlyas, a.g.e., s. 73. Ayrıca bkz: Akbaş, Abdurrahman, *Kur’an’a Göre Ebedilik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Muhsin Demirci, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul 2007, s. 12-76.

¹¹²⁸ Kılavuz Ahmet Saim, “Ebed”, *D.İ.A.*, X, 72.

¹¹²⁹ Abdalbâkî, a.g.e., s. 1.

¹¹³⁰ Bkz: en-Nisâ, 4/57, 122; el-Mâide, 5/119; et-Tevbe, 9/22, 100; et-Teğâbun, 64/9; et-Talâk, 65/11; el-Beyyine 98/8.

¹¹³¹ Bkz: el-Kehf, 18/3.

¹¹³² Bkz: el-Bakara, 2/25, 82; Âl-i İmrân, 3/107; el-A’râf, 7/42; Yunus, 10/26; Hüd, 11/23; el-Enbiyâ, 21/102; el-Muminûn, 23/11; ez-Zuhuruf, 43/74

¹¹³³ Âl-i İmrân, 3/15, 136, 198; en-Nisâ, 4/13; el-Mâide, 5/85; et-Tevbe, 9/72, 89; Hüd, 11/108; İbrahim, 14/23; el-Kehf, 18/108; Tâhâ, 20/76; el-Furkân, 25/16, 76; el-Ankebût, 29/58; Lokman, 31/9; ez-Zümer, 39/73; el-Ahkâf, 46/14; el-Fetih, 48/5; el-Hadîd, 57/12; el-Mücâdele, 58/22.

¹¹³⁴ el-Hicr, 15/48.

¹¹³⁵ ed-Duhân, 44/56.

¹¹³⁶ er-Ra’d, 13/35; Sâd, 38/54; el-Vâkı’a, 56/17, 32-33; el-İnsân, 76/19.

¹¹³⁷ Hüd, 11/108.

Taberî bu âyette geçen (مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ) ifadesini, Araplar bir şeyi ebedilikle vasıflandırdıkları zaman “bu yer ve gök durdukça devam eder” ifadesini kullandıklarını ve bunun da ebediliğini pekiştirmek için getirildiğini; Manasının da “orada ebediyen kalacaklardır.” şeklinde olduğunu söylemiştir.¹¹³⁸

İslam alimleri, Allah’ın sürekli yaratma sıfatına bağlı kalarak cennet ve onun nimetlerinin ebedi olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak bazı Mu’tezililer ise bunun aksini düşünmüşlerdir.¹¹³⁹ Ayrıca cennette, Allah’ın seçtiği kullara nihayetsiz saadet vaat edileceğine göre kesintiye uğramayacağı söylenmiştir. Çünkü orada Allah’ın rızası ve O’nun cemalini müşahade edilmesi vardır. Bu gibi saadet vesileleri hiçbir zaman sona ermiyeceği şeklinde bir yorum da yapılmıştır.¹¹⁴⁰

II- HZ. PEYGAMBER’E YAPILAN İTHAMLARA VERİLEN CEVAPLAR

A- MÜŞRİKLERİN PEYGAMBER OLMADAN ÖNCE HZ. MUHAMMED (S.A.V) HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Hiz. Muhammed (s.a.v) de diğer peygamberler gibi doğru, dürüst, namuslu, güvenilir, iffetli ve en temiz ahlaka sahip bir kimse idi.¹¹⁴¹ Arapların içinden soylu bir ailede doğup büyüdüğü söylenmiştir.¹¹⁴²

¹¹³⁸ et-Taberî, a.g.e., XII, 117. Ayrıca bkz: ez-Zemahşerî, a.g.e., II, 293-294; İbn Kesîr, a.g.e., IV, 281-282.

¹¹³⁹ Kılavuz, a.g.e., X, 72-73. Ayrıca bkz: Topaloğlu, a.g.e., VII, 374-386; Gölcük Şerafettin, a.g.e., VII, 234-236; Fığralı Ethem Ruhi, a.g.e., s. 67; Kılavuz A.Saim, a.g.e., 228-230; Pezdevî, a.g.e., s. 239; Kiraz Celil, a.g.e., s. 65-72; Ebû Hanîfe, İmâm-ı Â’zam, *İmâm- Â’zam’ın Beş Eseri*, Çev: Öz Mustafa, Kelem Yayıncılık, İstanbul, 1981, s. 76; Temizkan Ahmet, a.g.e., s. 37-41; Toprak İbrahim, a.g.e., s. 37-51; et-Taberî, a.g.e., XII, 117-122; Elmalılı, a.g.e., IV, 2824-2426; Ateş, a.g.e., I, 120-121; el-Âlûsî, a.g.e., I, 205; İbn Kayyim, a.g.e., 480-488; Topaloğlu, Yavuz, Çelebi, a.g.e., s. 313.

¹¹⁴⁰ Topaloğlu, a.g.e., VII, 385.

¹¹⁴¹ Önkâl Ahmet, “Muhammed” *Ş.İ.A.*, IV, 244.

¹¹⁴² Ateş, a.g.e., XIII, 430-432. Ayrıca bkz: Ali Şeriatî, *Muhammed’i Tanıyalım*, çev: Ali Seyyidoğlu, Fecr Yay., Ankara 2000, s. 7-44; Gadban, Muhammed Munîr, *Muhtasar Fıkhu’s-Sîre*, çev: Mehmet Aydemir, Ravza Yay., İstanbul 2015, s. 11-12; en-Nebhânî, Yûsuf b. İsmâîl, *el-Envârü’l-Muhammedîyye mine’l-mevahibi’l-Leduniyye*, Işık Kitabevi, İstanbul, 1977/1397, I, 17-18; Avcı, Casim, *Muhammedü’l-Emîn Hz.Muhammed’in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, Hayykitap, İstanbul, 2008, s. 59; Balcı, İsrâfil, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014, s. 95-110; Fayda, Mustafa, “Muhammed”, *D.İ.A.*, XXX, 408-410.

H. Muhammed'in (s.a.v.) nübüvvetten önce ve sonra insanların güvenini kaybedecek yanlış davranışının olmadığı zikredilmiştir.¹¹⁴³ İbn Hişâm da, H. Muhammed'in (s.a.v.) milleti arasında en mert, en iyi huylu, komşuluk haklarını gözetme bakımından en iyi ve en uysal, kötülüklerden ve insanları alçaltan huylardan en uzak duran bir kimse olduğunu söylemiştir. Ayrıca Allah Teâlâ, bütün bu iyi sıfatları, O'nda bir arada topladığı için milleti arasında "Emîn" (güvenilir-doğru) lakabıyla tanındığını zikretmiştir.¹¹⁴⁴ Bunun yanında bazı Kureyş'liler O'na kıymetli eşyalarını emanet olarak bıraktıklarına dair rivayetler de vardır.¹¹⁴⁵

H. Hatice'nin onunla evlenmesi ve Haceru'l-Esved'in yerine koyulmasında hakem kabul edilmesi yanı sıra; O'nun sözünde olduğu gibi ticaretinde de güvenilir bir kimse olduğu görülmüştür.¹¹⁴⁶ Kays b. es-Sâ'ib Mekke sakinlerinden birisidir. O, H. Peygambere nübüvvet verilmeden önce O'nunla ticari ilişkiler kurduğunu anlatmış ve ondan mükemmel bir ortağa asla rastlamadığını nakletmiştir.¹¹⁴⁷

Peygamberimiz (s.a.v.) hayatı boyunca asla hiç bir puta tapmadan, putların şerefine kesilen kurban etinden yemeden, ruhi temizlik ve esenlik içinde büyüdüğü,¹¹⁴⁸ ayrıca Arapların cahiliyet içerisinde oldukları (içki, kumar, zina, faiz) gibi çirkin işlerinden nefret etmiş ve kötülüklerinden daima uzak durduğu söylenmiştir.¹¹⁴⁹

H. Muhammed (s.a.v.) insanların zararına olan işlerden uzak dururken, faydalı olan işlerde ise toplumla beraber olurdu. Ayrıca O, "Hılfu'l-Fudûl" cemiyetine katılmıştı. Çünkü bu cemiyet zulme ve haksızlığa uğrayanlara yardım için kurulmuştur. Peygamberlik verildikten sonra da bundan övgüyle bahsetmiştir.¹¹⁵⁰

İbn Hişâm, "Müşriklerin H. Peygamber'i eleştirdiklerini, O'nu alaya alarak bir takım iddialarda bulunduklarını anlatmış ve bu halin Mekke'de risâlet görevini

¹¹⁴³ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Dâru Sâdır, Beyrût, t.y., I, 121, 156.

¹¹⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1971/1391, I, 194.

¹¹⁴⁵ Algül, Hüseyin, "Emîn" *D.İ.A.*, XI, 111.

¹¹⁴⁶ Bkz: Sarıçam, İbrahim, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, TDV Yay., Ankara 2001, s. 47-51.

¹¹⁴⁷ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993/1414, I, 56.

¹¹⁴⁸ Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, Gonca Yay., İstanbul, 1986, I, s. 163.

¹¹⁴⁹ Önkâl Ahmet, a.g.e., IV, 243.

¹¹⁵⁰ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ el-Hâfiz, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetu'l-Me'ârif, Beyrût, 1966, II, 290-293.

yüklendikten üç yıl sonra وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ “Yakın akrabaları uyar” âyetinin¹¹⁵¹ nüzulüyle başlayan açık davet döneminde yoğunlaştığı” söylemiştir.¹¹⁵²

Taberî bu emirden sonra Peygamberin Haşimoğullarını ve AbdiMenaf oğullarını, çağırarak yemek yedirdiğini ve yemekten sonra tebliğ ettiğini söylemiştir.¹¹⁵³

Şüphesiz Hz. Peygamber’e yöneltilen eleştirilerin O’nu tanımamalarından dolayı olmadığı söylenmiştir. Çünkü Kur’ân’da şöyle zikredilmiştir:

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ

“Yoksa Peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkar ediyorlar?”¹¹⁵⁴

Nesefî, bu âyeti Muhammed’i (s.a.v.) doğrulukla, güvenilirlikle, zekilikle, şerefli bir aileye mensubiyetle ve güzel ahlakla tanımadılar mı? Evet, O’nu bu sıfatlarla tanıdılar. Ama onlar O’nu taşkınlıklarından ve hasetlerinden dolayı inkar ediyorlar” şeklinde açıklamıştır.¹¹⁵⁵

B- MÜŞRİKLERİN PEYGAMBER OLDUKTAN SONRA HZ. MUHAMMED (S.A.V) HAKKINDAKİ İTHAMLARI VE BUNLARA VERİLEN CEVAPLAR

1. Mecnûn

Müşriklerin Hz. Muhammed’e yönelttikleri ithamların birincisi, O’nu mecnûn saymalarıdır. Bu kelime Kur’ân’da 11 âyette geçmektedir.¹¹⁵⁶ “Mecnûn” kelimesi, “akıl hastası, deli” manalarına gelmektedir. Hatta o günkü inanışlara göre “cinlenmiş, cinin etkisi altına girmiş” şeklinde de anlamak mümkündür. Çünkü Araplarda cinlerin seçilmiş kişilerle irtibat kurduğuna dair bir düşünce sisteminin eskiden beri var olduğu söylenmiştir.¹¹⁵⁷ Ayrıca o kimseler “cin” ile “cunûn” (delilik) arasında bir ilişki

¹¹⁵¹ eş-Şu’arâ, 26/214.

¹¹⁵² İbn Hişâm, a.g.e., I, 280-281.

¹¹⁵³ et-Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu’t-Taberî*, Dâr Suveydân, Beyrût, t.y., II, 319-324.

¹¹⁵⁴ el-Mu’minûn, 23/69.

¹¹⁵⁵ en-Nesefî, a.g.e., III, 124. Ayrıca bkz: Yunus, 10/16.

¹¹⁵⁶ Dönmez, İbrahim Kâfî, “Cünûn” *D.İ.A.*, VIII, 125. Ayrıca bkz: Abdalbâkî, a.g.e., s. 180.

¹¹⁵⁷ Derveze İzzet, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, İstanbul, 1998, Ekin Yay., I, 279.

olduğuna inanmışlardır. Bu yüzden de insandaki deliliğin, cinlerin etkisiyle olduğunu kabul etmişlerdir.¹¹⁵⁸

Onlar bu ithamlara Hz. Peygamber (s.a.v)’e ilk nazil olan A’lak suresinin inmesinden sonra başlamışlardır. Mükâtil’den nakledildiğine göre O, Allah Teâlâ’nın indirdiği mukaddes kitabımız olan Kur’ân’ı ve O’nun göndermiş olduğu Hz. Peygamber (s.a.v) efendizi aşağılamak için O’na deli ithamında bulunduklarını söylemiştir. Bunu yapan ise Abdullah b. Ümeyye, Nadr b. Hâris, Nevfel b. Hüveylid, Velid b. Muğîre gibi kişiler olduğu açıklanmıştır.¹¹⁵⁹

Bu durum Ku’ân-ı Kerîm’de şöyle zikredilmiştir:

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ

Dediler ki: “Ey kendisine Kur’ân indirilen (Muhammed s.a.v.)! Sen mutlaka bir mecnûnsun!”¹¹⁶⁰

Müşriklerin Hz. Muhammed’i (s.a.v.) mecnûn olarak itham etmeleri, onu akli ve dengesi yerinde olmayan bir hasta olarak kabul ettikleri için değildir. Muhtemelen söylediği sözler, cinlerin etkisi altında kalarak ve onlar O’nun zihnini karıştırmamasından ortaya çıktığını düşünmüşlerdir.¹¹⁶¹ Bir başka rivayete göre ise O’nunla alay etmek maksadıyla bunu yaptıkları söylenmiştir.¹¹⁶²

er-Râzî, vahy geldiği zaman Hz. Peygamber (s.a.s)’de olağanüstü bir hal olduğu görülmüştür. Onlar da bunu bir cin çarpması olarak kabul etmişlerdir. Bu yüzden O’nu delilikle suçlamışlardır. Yahud da Allah katından görevlendirilen gerçek bir elçi olan Hz. Peygamber (s.a.s)’i, akli yönden imkansız bulmalarından dolayı itham ettiklerini söylemiştir.¹¹⁶³

Yüce Allah Kalem Suresi’nde onların bu ithamlarına karşı Hz. Peygamber’i teselli ederek şöyle cevap vermiştir:

¹¹⁵⁸ Derveze, a.g.e., I, 344.

¹¹⁵⁹ Elmalılı, a.g.e., V, 3040-3041.

¹¹⁶⁰ el-Hicr, 15/6. Ayrıca bkz: el-Mu’minûn, 23/70; es-Sâffât, 37/36; ed-Duhân, 44/14; el-Kalem, 68/51.

¹¹⁶¹ Derveze, a.g.e., I, 351. Ayrıca bkz: Ateş, a.g.e., V, 54.

¹¹⁶² Hayreddin Karaman ve dğr, a.g.e., III, 334.

¹¹⁶³ er-Râzî, a.g.e., XIX, 158.

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ (1) مَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (2)

“Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki (Resûlüm), Sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnûn değilsin.”¹¹⁶⁴

Şevkânî bu âyette Yüce Allah’ın, kaleme ve kalem ehlinin yazdığı satırlara yemin ettiğini söylemiştir. Ayrıca O’nun, itham edildiği gibi mecnûn olmadığını ve Allah’ın lütfuna nail olduğunu bildirmiştir. Allah’ın lütfunu ise, peygamberlik olarak açıklamıştır.¹¹⁶⁵

Ayrıca Yüce Allah yine Kalem Sûresi’nin devamında Hz. Muhammed (s.a.v.)’i müjdelemiş, ahlakını methederek kimlerin deli olduğu hususunda bilgi vermiştir.¹¹⁶⁶

2. Şair

Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed (s.a.v.)’e yönelttikleri ithamların ikincisi ise O’nun şair olduğu iddiasıdır. Şiir kelimesi “bir şeyin inceliklerini kavramak, sezmek, uyumlu bir şekilde ve ölçülü olarak söz söylemek” manalarına gelmektedir.¹¹⁶⁷ Şiiri şiir yapan temel unsurların his, hayal, ilham, lafız-mana ilişkisi, vezin-kafiye, kast ve niyet olduğu söylenmiştir.¹¹⁶⁸ Bu kelime Kur’ân’da 4 âyette geçmektedir.¹¹⁶⁹

İbn Abbas, “bir kelimenin anlamı hakkında tereddüde düşerseniz, Kureyş’in eski şiirlerine başvurunuz” söyleyerek Arap şiirinin önemli olduğuna dikkat çekmiştir.¹¹⁷⁰ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) risaletine kadar, o dönemde yaygın olan şiir, edebiyat ve hitabetle meşgul olmadığı da söylenmiştir. Halbuki, Arap toplumunda şairlerin ve hatiplerin hem siyasî, hem de edebî hayatta büyük ehemmiyetlerinin olduğu bildirilmiştir.¹¹⁷¹

Bu durum Kur’ân’da şöyle anlatılmıştır:

¹¹⁶⁴ el-Kalem, 68/1-2. Ayrıca bkz: el-A’râf, 7/184; eş-Şuara, 26/27; et-Tûr, 52/29; et-Tekvîr, 81/22.es-Sebe, 34/46.

¹¹⁶⁵ eş-Şevkânî, a.g.e., V, 308. Ayrıca bkz: Elmalılı, a.g.e., VIII, 5266-5267

¹¹⁶⁶ Bkz: el-Kalem, 68/3-7.

¹¹⁶⁷ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 409-410.

¹¹⁶⁸ Durmuş İsmail, “Şiir” *D.İ.A.*, XXXIX, 144. Geniş bilgi için bkz: Çetin, M. Nihad, “Arap” *D.İ.A.*, III, 290-291.

¹¹⁶⁹ Abdalbâkî, a.g.e., 384.

¹¹⁷⁰ Alan, Hüseyin, *Siyerin Gölgesinde Peygamber Öncesi Mekke ve Arabistan*, Beyan Yay., İstanbul, 2012, s. 419.

¹¹⁷¹ Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, I, 119.

إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ (35) وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوا آلِهَتَنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ (36)

“Çünkü onlara: Allah’tan başka tanrı yoktur, denildiği zaman kibirle direnirlerdi. “Mecnûn bir şair için biz tanrılarımızı bırakacak mıyız?” derlerdi.”¹¹⁷²

Böylece, getirdiği mesajın da şairlerin insanüstü varlıklarla görüşerek aldıkları şiirler gibi olduğunu ortaya koyarak, Allah ile bağıni koparmak istemişlerdir. Allah Teâlâ da Hz. Muhammed (s.a.v.)’in şair olmadığını bildirerek onların bu ithamlarını reddetmiştir.¹¹⁷³ Ayrıca O’na şiirin öğretilmediğini ve söylediklerinin hepsi bir öğütten ibaret olduğu bildirilmiştir.¹¹⁷⁴

3. Kâhin

Müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.v.)’e yönelttikleri ithamların üçüncüsü ise O’na kâhin isnad etmeleridir. Müşrikler risâletin başlangıcında Hz. Muhammed (s.a.v.)’i karanlık güçler ve kötü ruhlarla ilişkisi olan bir kâhin olduğu iddiasıyla açıklamaya çalışmışlardır. Çünkü onlar Kur’ân’ın fesahatını ve belağatını görmüşlerdir.¹¹⁷⁵

Kehânet kelimesi, gizli olan bir şeyi veya esrarengiz bilgiyi ortaya çıkarma işi yahut sanatı olarak tarif edilmiştir. Kâhin ise, cinlerin kendilerine haber vermesiyle bir takım sırlar ve gelecek zamandaki olaylar hakkında bilgi veren kimse olarak tanımlanmıştır.¹¹⁷⁶ Elmalılı Hamdi Yazır da, geçmişe dair bilgi verene “Kâhin”, geleceğe dair bilgi verene ise “Arrâf” denildiğini söylemiştir.¹¹⁷⁷ Bu kelimenin, İslâm’dan önce Mekke toplumunda çok meşhur olarak bilinen bir mefhum olduğu açıklanmıştır. Şairler gibi kâhinlerin de göğre çıkıp meleklerin konuşmalarını dinleyen cinlerinin bulunduğu inandıkları açıklanmıştır.¹¹⁷⁸ Ayrıca kâhinlerin cin ve şeytanlarla irtibatlı oldukları kabul edilmiştir.¹¹⁷⁹

İzzet Derveze, Müşriklerin Hz. Peygamber’e kâhinliği nispet edişinin, kâhinlerle O’nun arasında bir benzerlik görmelerinden kaynaklandığını söylemiştir. Bu benzerliği

¹¹⁷² es-Sâffât, 37/35-36. Ayrıca bkz: el-Enbiyâ, 21/5; Yunus, 52/30.

¹¹⁷³ Alan, Hüseyin, a.g.e., s. 429. Ayrıca bkz: Yasin, 36/69; el-Hâkka, 69/41.

¹¹⁷⁴ Bkz: Yasin, 36/69; el-Hâkka, 69/41.

¹¹⁷⁵ Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertük, İşaret Yay., İstanbul 1999, II, 759.

¹¹⁷⁶ Harman Ömer Faruk, “Kâhin” *D.İ.A.*, XXIV, 170. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 362-363.

¹¹⁷⁷ Elmalılı, a.g.e., VII, 4559.

¹¹⁷⁸ Çelebi İlyas, “Kâhin” *D.İ.A.*, XXIV, 171.

¹¹⁷⁹ Çelebi, a.g.e., XXIV, 171. Ayrıca bkz: Özbek Yusuf, *İslâm Açısından Sihir*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 66-68.

de, Hz. Peygamber'in okuduğu özellikle ilk zamanlarda inen seci'li,¹¹⁸⁰ coşkulu Kur'ân âyetleri olarak açıklamıştır. Ayrıca onları böyle bir zanna götürmesinin sebebi Hz. Peygamber'in gelecekte haber vermesi olduğu söylenmiştir. Buna ziyade olarak ölümden sonra dirilmekten ve cehennemden bahsetmesi sebep olmuştur. Ayrıca Allah Teâlâ ile gökyüzü ve bir de melekler vasıtasıyla Kur'ân'ın indirilmiş olduğunu söylemesi, onları böyle bir zanna kapılmasına esas olarak gösterilmiştir.¹¹⁸¹

Müşriklerin Hz. Peygamber'e nispet ettikleri kâhinlik ittihamı Kur'ân'da iki yerde zikredilmiştir.¹¹⁸² Bunların birincisinde Yüce Allah onların ithamlarını reddederek Hz. Peygamber'in kâhin ve cinlerin etkisinde kalmadığını söylemiştir.¹¹⁸³

Allah Teâlâ Tûr Suresi'nde onların bu ithamlarına karşı Hz. Peygamber'i teselli ederek şöyle cevap vermiştir:

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ

(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir mecnûn.¹¹⁸⁴

İkinci âyette ise Ku'ân'ın herhangi bir kahinin sözü olmadığı bildirmekle, Muhammed (s.a.v.)'i kahinlikten tenzih edilmiştir.¹¹⁸⁵ Mevdûdî bu âyeti açıklarken Müşriklerin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kâhinlik iddiasının laftan ibaret olduğunu ve hiçbir yakışık tarafının olmadığını söylemiştir.¹¹⁸⁶

4. Soyunun Kesik Olması

Müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.v.)'e yönelttikleri ithamların dördüncüsü ise onun soyunun kesik olduğunu düşünmeleridir. Ebter kelimesi “kesmek” manasına gelen “betr” kökünden türemiş sıfat-ı müşebbehedir. Sonu kesik, zürriyetsiz, uzantısı yok demektir.¹¹⁸⁷ İstilah olarak çok geniş manalarda kullanılmış; Araplarda bir kişinin erkek çocuğu olmadığı veya öldüğü zaman ona ebter kelimesini kullanmışlardır.¹¹⁸⁸ Dostu

¹¹⁸⁰ (Nesir içindeki kafiye) olarak açıklanmıştır. Bkz: Durmuş, İsmail, “Seci” *D.İ.A.*, XXXVI, 273-275.

¹¹⁸¹ Derveze, a.g.e., I, 278.

¹¹⁸² Abdalbâki, a.g.e., s. 622.

¹¹⁸³ Çelebi İlyas, a.g.e., XXIV, 171.

¹¹⁸⁴ et-Tûr, 52/29.

¹¹⁸⁵ Çelebi İlyas, a.g.e., XXIV, 171. Bkz: el-Hâkka, 69/42-43.

¹¹⁸⁶ el-Mevdûdî, a.g.e., V, 540.

¹¹⁸⁷ Ateş, a.g.e., V, 385. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e., IV, 37-39.

¹¹⁸⁸ Mevdûdî, a.g.e., VII, 272.

ve yardım edeni olmayan insana “ebter” denildiği gibi, hakir ve zelil anlamına geldiği de söylenmiştir.¹¹⁸⁹

Râgıb el-İsfahânî, bu kelime kuyruğu kesmeyle ilgili olup; Sonradan, “soyun kesilmesiyle” ilgili olarak kullanıldığını ve “öldüğünde kendisine halef olacak, kendisini takip edecek bir evladı, soyu olmayan kimseye “فلان ابتر” (fulânun ebter) denildiğini söylemiştir.¹¹⁹⁰

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in arka arkaya erkek çocukları ölmüştür. Bu yüzden Mekke müşrikleri onunla alay etmeye başlamışlardır. Başta As. b. Vail olmakla O’na “soyu kesik” manasına gelen “ebter” demişlerdir.¹¹⁹¹ Müşriklerin içinde O’na en çok bu sözü söyleyen kişinin As. b. Vail olduğu söylenmiştir.¹¹⁹² Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in oğulları Kâsım ile Abdullah vefat edince, As. b. Vâil “bırakın şu nesli kesilmiş! Artık ölümünden sonra adını anan bile bulunmayacak” demiştir.¹¹⁹³

Allah Teâlâ da bunun üzerine Rasûlüllâhı teselli ederek şöyle buyurmuştur:

إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

“Asıl sonu kesik olan, şüphesiz sana hınç besleyendir.”¹¹⁹⁴

Bu âyet Peygamber’in çocuklarının ölmesi, O’nun değerinden hiç bir şey yitirmeyeceğini; O’na kin tutanların ise adı sanı kalmayacağını bildirmiştir.¹¹⁹⁵ Ayrıca burada müşriklerin davranışları kınanmıştır. Onların ne kadar çocukları, malı, mülkü ve güçlerinin olmasına bakmayarak, asıl soyu kesik olanların kendilerinin olduğu anlatılmıştır.¹¹⁹⁶

5. Yalancı

Müşriklerin Hiz. Muhammed (s.a.v.)’e yönelttikleri ithamların beşincisi ise O’nun yalancı olduğunu söylemeleridir. Yalan kelimesinin Arapça’da “doğruluğun

¹¹⁸⁹ Emiroğlu, a.g.e., XIV, 253.

¹¹⁹⁰ er-Râgıb, a.g.e., s. 46.

¹¹⁹¹ Emiroğlu, a.g.e., XIV, 251-252. Ayrıca bkz: Kesikoğlu, Osman, Berki, Ali Himmet, *Hazret-i Muhammed ve Hayâtı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1974, s. 65-67.

¹¹⁹² Bkz: et-Taberî, a.g.e., XXX, 328-330.

¹¹⁹³ Fayda Mustafa, “As b. Vâil” *D.İ.A.*, III, 449.

¹¹⁹⁴ el-Kevser, 108/3.

¹¹⁹⁵ ez-Zuhaylî, a.g.e., XXX, 431.

¹¹⁹⁶ Hayrettin Karaman ve dğr, a.g.e., V, 701.

karşıtı, bir konuda gerçeğe aykırı haber veya bilgi vermek, sözü vâkıya uygun olmamak” diye açıklanmıştır.¹¹⁹⁷ Bu kelime Kur’ân-ı Kerîm’de 280 yerde geçmektedir.¹¹⁹⁸ Genellikle geçmiş peygamberlerin inkârcı kavimlerinin ve putperest Araplar’ın Allah’ın dini, peygamberi ve kitapları, kıyamet, âhiret, uhrevî yargılama ve adalet, cehennem ve azap, Allah’ın nimetleri, hakikat ve doğruluk gibi konulardaki yalanları anlatılmıştır.¹¹⁹⁹

Hiz. Muhammed (s.a.v) toplum içinde “el-Emîn” unvanıyla tanınmış, doğruluğu ve dürüstlüğü ona bu unvanı kazandırmıştır. Fakat kendisine vahiy geldikten sonra O’na “yalancı” diyenler olmuş; O’na yalancı diyenler kendisini değil, İlâhî vahyi yalanladıkları söylenmiştir.¹²⁰⁰ Rivayet olunur ki Ebû Cehil: “Bizim işimiz seni yalanlamak değil, sen bizim kanaatimizce doğrusun. Bizim işimiz ancak senin getirdiklerini yalanlamaktır” demiştir. Aynı şekilde Kureyş’ten Hâris b. Âmir Muhammed (s.a.v)’in, hiç zaman bize yalan söylemediğini, fakat biz O’na uyersak yerimizden olacağımızı bildiğimiz için, iman etmiyoruz dediği rivayet edilmiştir.¹²⁰¹

Bu duruma Hiz. Peygamber (s.a.v) efendimiz çok üzölmüşü. Allah Teâlâ O’nu teselli etmiştir.¹²⁰² Ayrıca Yüce Allah müşriklerin ondan önceki peygamberleri de yalanladığını Fâtır Sûresi’nde şöyle heber vermiştir:

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

“Eğer seni yalanlıyorsa (üzölme); Senden önceki peygamberler de yalanlanmıştır. Bütün işler yalnızca Allah’a döndürülecektir.”¹²⁰³

Âyette ifade edildiği gibi ilk yalanlanan peygamber Hiz. Muhammed (s.a.v) olmamış, ondan önce de nice büyük peygamberleri de yalancılıkla itham olunmuşlardır.¹²⁰⁴

¹¹⁹⁷ Çağırıcı Mustafa, “Yalan” *D.İ.A.*, XLIII, 297. Ayrıca bkz: İbn Manzûr, a.g.e., I, 704-711.

¹¹⁹⁸ Çağırıcı, a.g.e., XLIII, 297. Ayrıca bkz: Abdölbâkî, a.g.e., s. 598-602.

¹¹⁹⁹ Çağırıcı, a.g.e., XLIII, 297-298.

¹²⁰⁰ Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1955, I, 229. Ayrıca bkz: Hatip Abdölaziz, *Kur’ân ve Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 1997, s. 39-40.

¹²⁰¹ Elmalılı, a.g.e., III, 1913-1914.

¹²⁰² Bkz: el-En’âm, 6/33.

¹²⁰³ el-Fâtır, 35/4.

¹²⁰⁴ Bkz: el-Mü’minûn, 23/38; eş-Şuarâ, 26/186; el-Mü’min, 40/23/24; el-Kamer, 54/25, 26.

6. Büyücü

Mekke müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.v.)’e yönelttikleri bir diğer itham ise O’nun büyücü olduğunu iddia etmeleridir. Sihir kelimesinin Türkçe mukâbili tam olarak karşılama da “büyü” kelimesiyle açıklanmıştır. Büyünün, eski Türk dilinde din adamı ve sihirbaz manasına gelen “bügi” ya da “bügü” kelimesinden türediği söylenmiştir.¹²⁰⁵ Cahiliye devrinde büyü-sihir yaygın olmuştur. Ayrıca onların cincilikle, fal oklarıyla, yıldızlara bakmakla, düğüm atmakla veya üflemeyle büyü yaptıkları söylenmiştir.¹²⁰⁶

Sihir kelimesi, bir şeyin olduğu gibi değil başka tür göstermek demektir.¹²⁰⁷ Bu kelime aldatmak, oyalamak, birinin ilgisini çekmek manasında mastar olarak kullanılmıştır. Yaptığı hilenin, sebebi gizli olan bir iş manasında da isim olarak kullanıldığı rivayet edilmiştir.¹²⁰⁸ Râgıb el-İsfahânî sihir kelimesinin, el çabukluğu, göz boyama yollarıyla gerçekleştirilen hile ve aldatma işi olduğunu söylemiştir. Ayrıca şeytana yakın olup ondan yardım almak ve nesnelerin şeklini değiştirme manasında açıklamıştır.¹²⁰⁹

Ku’ân-ı Kerîm’de sihir ve türevleri terim anlamıyla 60 yerde geçmektedir. Bunların kırktan fazlasının Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’le ilgili âyetlerde yer aldığı söylenmiştir.¹²¹⁰

Mekke müşrikleri bir keresinde Utbe b. Rebî’a’yı Hz. Peygamber (s.a.v.)’e göndererek, yaptığı şeyden vazgeçmesini istemişlerdir. Bunun için ne istiyorsan yapacağız demişlerdir. Ayrıca O’na mal, kadın, hükümdarlık ve şeref gibi şeyler teklif edilince Hz. Peygamber (s.a.v.) ona Fussilet Sûresi’ni okuyarak cevap vermiştir. Bunun üzerine Rebî’a hayretler içerisinde kalarak oradan ayrıldığı rivayet edilmiştir. Âyetlerin etkisinden dolayı yüzünün rengi bile değişmiştir. Oradan ayrılan Rebî’a, hayatta hiçbir zaman böyle bir şey duymadığını söylemiştir. Ayrıca O’nun söyledikleri şeylerin şiir, sihir, kehânet de değildir. O’nunla uğraşmayı bırakmanız lazım deyince, müşrikler Hz.

¹²⁰⁵ Özbek, a.g.e., s. 17.

¹²⁰⁶ Tanyu, Hikmet, “Büyü” *D.İ.A.*, VI, 506.

¹²⁰⁷ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 348.

¹²⁰⁸ Çelebi, İlyas, “Sihir” *D.İ.A.*, XXXVII, 170.

¹²⁰⁹ er-Râgıb, a.g.e., 331-332. Ayrıca bkz: el-Cessâs, a.g.e., I, 51-57.

¹²¹⁰ Çelebi, a.g.e., XXXVII, 170. Ayrıca bkz: Abdalbâkî, a.g.e., s. 346-347.

Peygamber'in büyücü olduğunu, diliyle onu da büyülediğini söyleyerek oradan ayrılmışlardır.¹²¹¹

Allah Teâlâ İsrâ Suresi'nde onların bu ithamlarına karşı Hz. Peygamber'i teselli ederek şöyle cevap vermiştir:

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنَّا تَبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّشْحُورًا (47)

انظر ضَرْبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا (48)

“Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin: “Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!” dediklerini çok iyi biliriz. Baksana; Senin için ne türlü benzetmeler yaptılar! Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki, artık (doğru) yolu bulamayacaklardır.”¹²¹²

Arap müşrikleri vahiy tecrübesinden habersiz idiler. Kendilerine vahiy gelene kadar Hz. Peygamber (s.a.v)'in aklına ve ahlakına güveniyordu. Durum bu şekilde iken O'nu büyücülükle suçlamaları da bir şaşkınlık örneği olarak gösterilmiştir.¹²¹³

İzzet Derveze Müşriklerin Hz. Peygamber'e ettikleri şair, sihirbaz, yalancı, kâhin gibi ithamlara gelince; Onlar bazen bu sözlerle gerçek manalarını kastediklerini söylemiştir. Bazen ise bu sözlerle kuşku uyandırmayı, kin ve nefret duygularını kabartmayı ve inkarı amaçlıyorlardı şeklinde bir açıklama yapmıştır.¹²¹⁴

¹²¹¹ İbn Hişâm, a.g.e., I, 313-314. Ayrıca bkz: Yûnus, 10/2; Sâd, 38/4; ez-Zâriyât, 51/52.

¹²¹² el-İsrâ, 17/47.

¹²¹³ Hayrettin Karaman ve dğr, a.g.e., III, 81.

¹²¹⁴ Derveze, a.g.e., II, 80.

SONUÇ

Yüce Allah'ın, insanları dünya ve âhiret mutluluğuna ulaştırmak için indirdiği Kur'ânı Kerim, aynı zamanda insanları tefekkür etmeye, aklını kullanmaya ve gönderilen mesajı anlamaya davet etmektedir. Bu yüzdendir ki insanlar Kur'ân indirildiğinden itibaren O'nu anlama ve açıklama yolunda çaba sarfetmişlerdir. Tefsir ilminin de esas amacı, Kur'ânı Kerim'i doğru bir şekilde anlayıp yanlış yorumlardan uzak durmaya vesile olmaktır. Bizim araştırmamız da bir sûre tefsiri şeklinde yapılmıştır.

Çalışmamızın Giriş kısmı araştırmanın önemi, konusu, amacı, yöntemi, kaynakları ve konulu tefsir ve sûre merkezli konulu tefsir hakkında kısa bilgiler içermektedir. Birinci bölümde; sûre hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bunun maksadı ise Sûre tefsirine geçmeden önce onun hakkında genel olarak bir toplu bilgi sahibi olmayı sağlamaktır. Bu bilgiler şöyledir: İlk olarak Sûre'nin ismi, bu isim ile adlandırma sebebi, kelime ve harf sayısıdır. Ayrıca Kur'ân'da Tûr kelimesinin kullanımı ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu bilgileri açıkladıktan sonra Tûr Sûresi'nin nüzûlü ile ilgili bilgi verilmiştir. Sûre'nin kiraât açısından incelenmesi, mütevatir kiraâtların okunuşu ile ilgili bilgi vermeye çalışılmıştır. Aynı zamanda sûrenin bütün âyetleri i'rab ve edebî sanatlar açısından tahlil edilmiştir. Kur'ânı Kerim'in sûreleri arasındaki münasebet önemli bir konu olduğu için, Tûr Sûresi'nin önceki ve kendisinden sonraki sûrelerle olan ilişkisi araştırılmıştır. Bundan sonra ise Tûr Sûresi'nin ihtiva ettiği konular hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır. Bu bölümün sonunda ise Tûr Sûresi'nin faziletiyle ilgili bir rivayetin olduğu; bu rivayetin de zayıf olduğu ileri sürülmüştür.

Tezimizin ikinci bölümünün esas konusu ise sûrenin tefsiridir. Bu bölümde, sûrenin tefsirine geçmeden önce sûrede mevcut olan bazı garip kelime ve ıstılahların izahı üzerinde çalışılmıştır. Bu kelime ve ıstılahların açıklanması hususunda bu ıstılahların geçtiği âyetler Kur'ânı Kerim'den bulunarak, âyetlerde geçen kavramlar lügat ve Kur'ân sözlüklerinden istifade edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklanma iki şıkka ayrılmıştır. "A" şikkında 1-28 âyetleri; "B" şikkında ise 29-49

âyetlerinde geçen garip kelimeleri izahı üzerinde durulmuştur. Bu bilgiler verildikten sonra ilk olarak Tûr Sûresi'nde yemin edilen varlıklar açıklanmış, sonra ise âyet âyet, rivâyet ve dirâyet tefsirlerinden yararlanarak izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünün başlığı ise Kur'ân'da genel olarak Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Hz. Peygamber'e yöneltilecek ithamlara cevaplar şeklindedir. Kur'ân-ı Kerim incelediğinde görülür ki O, hep ahirete iman gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu dünyada iken yapılan amellerin mutlaka ahiret gününde hesabının sorulacağını ve bu hesap sonunda da insanların amellerine göre cennet veya cehenneme gideceğini bize sık sık hatırlatmıştır. Kur'ân cennet ile müjdelemek, cehennem ile korkutmak suretiyle insanların hayatını Allah'ın istediği şekilde yaşamalarını istemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de Cehennem anlatılırken üslûbu ve kelimeleri sert harflerden oluşmuştur. Cenneti anlatırken ise, üslubunun yumuşamaya doğru bir hal aldığını ve kelimelerin de aynı şekilde yumuşak olduğunu görmekteyiz. Burada ilk olarak Cehennem ve onun isimleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgileri açıkladıktan sonra Cehennemliklerin özellikleri ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Ateşle cezalandırılmanın yanında suçluların kaynar su ve irin içirilmesi, zincirlere vurulmak, zakkum yemeleri, sıcak rüzgâr ve kapkara bir duman, ateşten demir halkalarla kelepçelenmeleri, boynunda halkalarla sürünmeleri ve ölümün olmaması gibi azap çeşitleri incelemeye çalışılmıştır. Ayrıca burada Cehennemin ebedi olup olmamasıyla ilgili olarak da bilgi verilmiştir.

Bu bilgilerden sonra Cennet ve onun isimleri, nimetleri incelemeye çalışılmıştır. Ayrıca Cennet lafzı üstünde durarak hangi manalara geldiğini ifade ettikten sonra, Cennete verilen isimlerden yedi tanesi hakkında bilgi verilmiştir. Sonra buraya kimlerin gideceğini yine âyetler ışığında açıklanmıştır. Cennet ehlinin olabilmek için Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah'ın rızasını kazanacak amelleri işlemek gerektiğini görülmüş ve bu ameller özetlenmiştir. Ayrıca Cennette bulunmayan şeyler hakkında bilgi verilmiştir.

Nimet denilince de, ilk akla gelen meyve ve ağaçların dünyadakine görüntüde benzeyip tat bakımından daha güzel olduğu rivayetlerden anlaşılmıştır. Aynı şekilde dünyadaki yeme içme bir bakıma hayatta kalma mücadelesi için bir faaliyetken

Cennetteki amaç bir mücadele değil latif bir tat alma eylemidir. Bu nimetlerin içinde yiyecek ve içecekler, ağaçlar ve meyveler, nehirler, evler, odalar, köşkler ve saraylar, divanlar ve koltuklar, yataklar, yastıklar, huriler ve hizmetçiler, elbiseler, zinetler ve eğlenceler gibi konular işlenmiştir. Ayrıca burada en büyük nimet olarak Allah'ın görülmesi konusu hakkında da bilgi vermeye çalışılmıştır. Cennetin şu an var olduğunu söyleyerek sonsuzluğu ile ilgili delilleri verip ebedî olacağı görüşü benimsenilmiştir.

Bu bölümün sonunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yapılan ithamlar ve onlara verilen cevaplar hakkında incelemeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) hakkındaki ithamları araştırılmıştır. Peygamber olmadan önce Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında olumsuz bir söz ya da harekette bulunmadıkları gibi, her yönüyle takdir ettikleri ve son derece güvendikleri için kendisine Muhammedü'l-Emîn dediklerini görülmüştür. Peygamber olduktan sonra yapılan ithamlarda mecnûn, şair, kâhin, soyunun kesik olması, yalancı ve büyücü olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmamızda, öncelikle Tûr Suresi hakkında genel bilgiler verilmiş; akabinde surenin ayetleri gruplandırılarak tefsiri yapılmıştır. Daha sonra da, surede işlenen Cehennemlikler, Cennetlikler ve Hz. Peygamber'e yöneltilen ithamlara cevaplar şeklindeki üç temel konuya, Kur'ân'ın geri kalan kısmında nasıl bakıldığı, genel olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece hem bir surenin tefsiri, hem de o surede yer alan ana konuların Kur'ân genelindeki durumu incelenmiştir.

KAYNAKLAR

- ABDURRAHMAN Küçük, “*Beytu’l-Ma’mûr*”, DİA, VI, 94-95, İstanbul, 1992.
- Abdu’l-Kâhir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdâdî (v. 429/1037), *el-Fark Beyne’l-Firak*, Mektebetu Dâr’i-Turâs, Kâhire, t. y.,
- DAVUTOĞLU, Ahmed, *Sahîh-i Müslim*, I-XI, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1974.
- AHMED b. Hanbel (v. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut, t.y.,
- AKALIN, Şükrü Halûk dğr., *Türkçe Sözlük*, 11.b., Türk Dil Kurumu Y., Ankara, 2011.
- AKBAŞ, Abdurrahman, *Kur’an’a Göre Ebedilik*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Muhsin Demirci, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2007.
- ALAN, Hüseyin, *Siyerin Gölgesinde Peygamber Öncesi Mekke ve Arabistan*, Beyan Yay., İstanbul, 2012.
- ALTINTOP, Halil İbrahim, *Hidayet Rehberi Kur’ân: 114 Sûre’den Işıklar*, Ek Kitap, İstanbul, 2013.
- ŞERİATİ, Ali, *Muhammed’i Tanıyalım*, çev: Ali Seyyidoğlu, Fecr Yay., Ankara, 2000.
- EL-ÂLÛSÎ, Ebu’l-Fadl Şihâbu’d-Dîn es-Seyyid Mahmûd (v. 1270/1854), *Rûhu’l-Me’ânî fî Tefsîri’l-Kur’ân-ı’l-‘Azîm ve Seb’i’l-Mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, Beyrût, t.y.,
- ALGÛL, Hüseyin, “Emîn” DİA, XI, 111, İstanbul, 1995.
- _____, *İslam Tarihi*, I-IV, Gonca Yay., İstanbul, 1986.

- APAK, Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I-IV, Ensar Neşriyatı, İstanbul, 2006.
- ARSLAN, Ali, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, I-XVI, Aslan Y., İstanbul, t.y.,
- EL-‘AŞŞÂ, Semer, *el-Bastu fi'l-Kirââtî'l-‘Aşr*, I-V, Mektebetü's-Selâm, Dimeşk, 1424/2004.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'ân Ansiklopedisi*, I-XXX, Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı, İstanbul, t.y.,
- _____, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989.
- AVCI, Casim, *Muhammedü'l-Emîn Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, Hayykitap, İstanbul, 2008.
- AYDINLI, Osman, *İslam Düşüncesinde Akilleşme Süreci Mü'tezile'nin Oluşumu ve Ebu'l-Huzeyl Allaf*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2001.
- BALCI, İsrâfil, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2014.
- EL-BENNÂ, Ahmed b. Muhammed (v. 1117/1705), *İthâfu Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kirââtî'l-Arba'ate 'Aşer*, I-II, Mektebetu'l-Kulliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire, 1407/1987.
- EL-BEĞAVÎ, Ebû Muhammed el-Huseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ (v. 516/1122), *Meâlimü't-Tenzîl*, I-IV, b.3., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1413/1992.
- EL-BEYDÂVÎ ve'n-NESEFÎ ve'l-HÂZİN ve İBN'ABBAS, *Kitâbu Mecmû'a mine't-Tefâsîr*, I-VI, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-‘Arabî, Beyrût, 1320/1902.
- BİĞİYEV, Musa Carullah, (v. 1368/1949), *Rahmet-i İlâhiyye Burhanları*, Vakıf Matbaası, Orenburg, 1911.
- EL-BURSEVÎ, İsmâ'il Hakkı (v. 1137/1724), *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, I-X, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1926.
- EL-CÂBİRÎ, Muhammed Âbid, *Fehmu'l-Kur'ân*, I-III, çev: Muhammed Coşkun, Mana Y., İstanbul, 2013.
- CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1993.

- EL-CEVHERÎ, Tantâvî (v. 1358/1940), *el-Cevâhir fî Tefsîri 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, I-XIII, Dâru'l-Fikr, y.y, t.y.,
- EL-CEVHERÎ, İsmâ'il b. Hammad (v. 400/1010), *es-Sihâh*, I-VI, 2.b., Dâru'l-İlmi Li'l-Melâyîn, Beyrut, 1399/1979.
- EL-CEZÂİRÎ, Ebubekir Câbir, *Eyseru't-Tefâsir*, I-IV, 2.b., y.y., 1407/1987.
- ÇAĞRICI, Mustafa, "Hilim", *DİA*, XVIII, 33-36, İstanbul, 1998.
- _____, "Yalan" *DİA*, XLIII, 297-300, İstanbul, 2013.
- ÇELİK, Ömer, *Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, I-V, Erkam Yay., İstanbul, 1434/2013.
- ÇETİNER, Bedreddin, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbab-ı Nüzûl*, I-II, Çağrı Y., İstanbul, 2002.
- ÇETİN, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, 33. b., Emin Y., Bursa, 2015.
- _____, *Kıraatların Tefsire Etkisi*, Ensar Neşriyatı, İstanbul, 2012.
- ÇETİN, M. Nihad, "Arap" *DİA*, III, 276-309, İstanbul, 1991.
- ÇELEBİ, İlyas, "Kâhin" *DİA*, XXIV, 171-172, İstanbul, 2001.
- _____, "Sihir" *DİA*, XXXVII, 170-172, İstanbul, 2009.
- ÇİFTÇİ, Cemil, "Kâhin" *ŞİA*, III, 286-287, İstanbul, 1991.
- ED-DÂMEĞÂNÎ, el-Huseyin b. Muhammed (v. 478/1085), *Kâmûsu 'l-Kur'ân* 3.b., Dâru'l- 'İlm Li'l-Melâyîn, Lübnân, 1985.
- DERVEZE, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, I-III, 3.b., Ekin Yay., İstanbul, 1998.
- DEMİRCİ, Muhsin, *Kur'an'ın Temel Konuları*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 2000.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 2.b., Doğu Matbaası, Ankara, 1970.
- ED-DERVÎŞ, Muhyiddîn, *İ'râbu 'l-Kur'âni 'l-Kerîm ve Beyânuh*, I-XI, 3.b., Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1412/1992.
- DOĞAN, Mehmed, *Büyük Türkçe Sözlük*, 11.b., Yeni Şafak, y.y.,t.y.,

- DOĞRUL, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, I-II, 3.b., Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1955, I, 229.
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, “Cünûn” *DİA.*, VIII, 125-129, İstanbul, 1993.
- DUMAN, Zeki, *Beyânu’l-Hak*, I-II, 2.b., Fecr Yay., Ankara, 2008, II, 479.
- DURMUŞ, İsmail, “Şiir” *DİA.*, XXXIX, 144-154, İstanbul, 2010.
- _____, “Seci” *DİA.*, XXXVI, 273-275, İstanbul, 2009.
- EBÛ HANÎFE, İmâm-ı Â’zam, *İmâm-ı Â’zam’ın Beş Eseri*, Çev: Mustafa Öz, İFAV, Yay., İstanbul, 1981.
- EBÛ HAYYÂN, Muhammed b. Yûsuf b. ‘Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî, el-Ğırnâtî (v.754/1353), *Tefsîru’l-Bahri’l-Muhît*, I-VIII, 2.b., Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1403/1983.
- EL-EŞ’ARÎ, Ebu’l-Hasan Alî b.İsmâil b. İshak (v. 324/936), *Makâlatu’l-İslamiyyin ve’İhtilâfu’l-Musallîn*, I-II, ed-Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.
- ELMALILI, M. Hamdi Yazır (v. 1361/1942), *Hak Dini Kur’ân Dili*, I-IX, Eser-Kitabevi, İstanbul, t.y.,
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- EBU’S-SU’ÛD, Muhammed b. Muhammed el-‘Amari (v. 928/1574), *Tefsîru Ebi’s-Su’ûd*, I-IX, Dâru’l-Mushaf, Beyrût, t.y.
- ESED, Muhammed (v. 1412/1992), *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, I-III, Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertük, İşaret Yay., İstanbul 1999.
- ETHEM, Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yay., İstanbul, 1991.
- FAYDA, Mustafa, “Muhammed”, *DİA.*, XXX, 408-423, İstanbul, 2005.
- _____, “As b. Vâil” *DİA.*, III, 449, İstanbul, 1991.
- EL-FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdu’d-Dîn Muhammed b. Ya’kûb (v. 817/1414), *Basâiru zevi’t-Temyîz fî Latâifi’l-Kitâbi’l-‘Azîz*, I-VI, el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, Beyrût, t.y.,

- GADBAN, Muhammed Munîr, *Muhtasar Fıkhu's-Sîre*, 4.b., çev: Mehmet Aydemir, Ravza Yay., İstanbul, 2015.
- GÖLCÜK, Serafeddin, "Cehm b. Safvan" *DİA.*, VII, 233-234, İstanbul, 1993.
- _____, "Cehmiyye" *DİA.*, VII, 234-236, İstanbul, 1993.
- _____, *İ'râbu'l-Kur'ân*, I-V, 1.b., Dâru'd-Dıyâ, Küveyt, 1427/2005.
- GÜNAYDIN, Fatma Candan, "Nimet" *DİA.*, XXXIII, 129-130, İstanbul, 2007.
- GÜZEL, Abdurrahim, "Ru'yetullah" *ŞİA.*, V, 291-295, İstanbul, 1992.
- HAYRETTİN KARAMAN, MUSTAFA ÇAĞRICI, İBRAHİM KÂFİ DÖNMEZ, SADRETTİN GÜMÜŞ, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, I-V, 4.b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2012.
- HİCAZÎ, Muhammed Mahmud, *Furkan Tefsiri*, I-VI, çev: Mehmet Keskin, İlim Yay., İstanbul, 1989.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I-II, 5.b., çev: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993/1414.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Cehennem" *DİA.*, VII, 225-226, İstanbul, 1993.
- _____, "Kâhin" *D.İ.A.*, XXIV, 170-171, İstanbul, 2001.
- HATİP, Abdülaziz, *Kur'ân ve Peygamber Aleyhindeki İddialara Cevaplar*, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 1997.
- IZUTSU, Toshihiko (v. 1413/1993), *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev: Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975.
- İBN 'ACÎBE el-Haseni (v. 1224/1809), *el-Bahru'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, I-X, 4.b., Çev: Selvi Dilaver (Kur'ân'ın Tefsiri ve Tasavvufî İşaretleri) Semerkand Yay., İstanbul, 2014.
- İBN 'ATİYYE, Ebû Muhammed 'Abdu'l-Hakk b. Ğâlib (v. 546/1151), *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*, I-XV, y.y., 1411/1991.
- İBNUL-CEVZÎ, Cemâlu'd-Dîn Ebu'l-Ferac Cemâlû'd-Dîn Abdurrahman b. 'Alî b. Muhammed (v. 597/1201), *Za'du'l- Mesîr fî 'İlmit'Tefsîr*, I-IX, 4.b., el-Mektebul-İslâmî, Beyrût, 1987/1407.

- _____, *Tezkiratu'l-Erîb Fî Tefsîri'l-Ğarîb-Ğarîbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1.b., Dâru'l-Mektebete'l-İlmiyye, Beyrût, 1425/2004.
- İBNUL-CEZERÎ, Şamsu'd-Dîn Muhammed b. Muhammed b. Muhemmed b. 'Ali İbn Yûsuf (v. 833/1430), *Tahbîru't-Teysîr fî'l-Kirââtî'l-'Aır*, 1.b., Dâru'l-Furkân li'n-Neşri ve't-Tevzi', y.y., 1421/2000.
- _____, *en-Neşr fî'l-Kirââtî'l-'Aşr*, I-II, 2.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002.
- İBN EBÎ'l-İZZ, Ali b. Ali b. Muhammed ed-Dimeşkî (v. 792/1390), *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahaviyye*, I-II, 11.b., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1415/1995.
- İBN ĞALBÛN, Ebu'l-Hasen Tâhir b. 'Abdu'l-Mun'im (v. 399/1008), *Kitâbu't-Tezkira fî'l-Kirâât*, I-II, 2.b., ez-Zehrâu li'l-İ'lâmi'l-'Arabî, Kahire, 1411/1991.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed et-Zâhirî (v. 456/1064), *el-Fasl Fî'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'Nihal*, I-V, 3.b., Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1975-1395.
- İBN HİŞÂM, (v. 833/1490), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I-IV, 3.b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1971/1391.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemâlû'd-Dîn Muhammed b. Mûkerrem el-İfrîkî el-Mısırî (v. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I- XV, 1.b., Dâru Sâdir, Beyrut, 1410/1990.
- İBN MULAKKÎN, (v. 803/1401), *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân*, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrût, 1407/1987.
- İBN KAYYÎM, el-Cevziyye (v. 751/1351), Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed Ebî Bekr, *et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kur'ân*, 1.b., Dâru İhyâi'l-'Ulûm, Beyrut, 1409/1988.
- _____, *Bedâi'ut-Tefsîr*, I-V, 1.b., Dâru İbni'l-Cevziyye, el-Memleketu'l-'Arabîyyetu's-Su'ûdiyye 1414/1993.
- _____, *Hâdi el-Ervâh ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, 3.b., Dâru İbn Kesîr, Beyrût, 1419/1998, 138.

- İBN KESÎR, İmâmüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl, b. Ömer (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, I-VIII, Dâru Kahramân li'n-Neşri ve't-Tevzî', İstanbul, 1985.
- _____, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, Dâru'l-Kur'ân'il-Kerîm, I-III, Beyrut, 1402/1971.
- _____, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, 1.b., Mektebetu'l-Me'ârif, Beyrût, 1966.
- İBRAHÎM, Muhammed İsmâîl, *Mu'cemu'l-Elfâzı ve'l-A'lâmi'l-Kur'âniyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, y.y., t.y.,
- İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimî el-Basrî (v. 230/845), *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VII, Dâru Sâdır, Beyrût, t.y.,
- İBN TEYMİYYE, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed, b. Abdülhalim (v. 661/728), *İbn Teymiye Külliyyatı*, I-III, Çev: İ. Hakkı Sezer, Tevhid Yay., İstanbul, 1986.
- EL-KÂDÎ, 'Abdu'l-Fettâh, *Esbâbu'n-Nuzûl 'ani's-Sahâbeti ve'l-Müfessirîn*, Dâru'l-Mushaf, y.y., t.y.,
- KARA, Ömer, *Kur'ân'da Metafizik Bir Âlem: Cennet, Rağbet* Yay., İstanbul, 2002.
- KARAALP, Cahit, *Bir Tefsir Problemi olarak Cehennemin Ebediliği Sorunu*, basılmamış yüksek lisans tezi, danışman: Prof. Dr. M. Said Şimşek, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- KARADAŞ, Cağfer, *İslam Düşüncesinde Âhiret*, Emin Yay., Bursa, 2008.
- EL-KÂSİMÎ, Muhammed Cemâlü'd-Dîn (v.1332/1914), *Tefsîru'l-Kasimî el-Musemmâ Mehâsinu't-Tevîl*, I-XVI, 1.b., 'İsa'l-Bâbî el-Halebî ve Şurakâh, y.y., 1914/1332.
- KESİKOĞLU, Osman, Berki Ali Himmet, *Hazret-i Muhammed ve Hayâtı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1974.
- KILAVUZ, Ahmet Saim, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâma Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004.
- _____, "Ebed", D.İ.A., X, 72-73, İstanbul, 1994.

- KİRAZ, Celil, *Şerif Murtazâ'nın Emâlî'sinde Kur'an Müşkilleri ve Müteşâbihleri*, Emin Yay., Bursa, 2010.
- _____, "Envâru't-Tenzîl Eleştirileri ve Tahlili", *İslam İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî* içinde, s. 659-705, İSAM Yay., İstanbul, 2017.
- KOÇYİĞİT, *Talât, Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1947.
- KOMİSYON, *el-Müncid fi'l-Lügati ve'l-A'lâm*, Darü'l-Meşrik, Beyrut, 1973.
- EL- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Farah el-Ensârî (v.671/1272), *el-Câmi'u li-Ahkâmî'l-Kur'an*, I-XX, 3.b., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabi li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Kahire, 1387/1967.
- _____, *et-Tezkira Fî Ehvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhira*, I-II, 1.b., el-Mektebetu'l-Medbûlî, Kâhira, 1406/1986.
- EL-KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kasım Zeynü'l-İslâm Abdülkerim b. Hevazin (v. 465/1072), *Letâifu'l-İşârât*, I-III, 2.b., el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme li'l-Kitâb, y.y., 1981/1401.
- EL-MÂTURÎDÎ, (v. 332/944) Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Kitâbu't-Tevhîd*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.
- EL-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed Habîb (v. 450/1058), *en-Nuketu ve'l-'uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, I-V, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1412/1992.
- MEHMET, Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Yazar Yay., Ankara 2011.
- MEKKÎ, b. Tâlib el-Kaysî (v. 437/1046), *Müşkilü İ'râbi'l-Kurân*, I-II, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimeşk, t.y.,
- EL-MEVDÛDÎ, Ebu'l A'lâ (v. 1399/1979), *Tefhimu'l-Kur'an*, I-VII, çev: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, 2.b., İnsan Yay., İstanbul, 1996.
- MUKÂTİL, b. Süleymân b. Beşîr (v. 150/767), *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, I-III, 1.b., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1424/2003.

- _____, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerim*, çev: M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yay., İstanbul, 2004.
- MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyri en-Nîsâbûrî (v. 261/875), *Sahîhu Müslim*, I-V, 1.b., Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Lübnan, 1955/1374.
- EN-NAHHÂS, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâ'il (v. 338/949), *I'râbu'l-Kur'ân*, I-V, 'Âlemu'l-Kutub, 2.b., Beyrût, 1409/1988.
- _____, *en-Nâsih ve'l-Mensûh, fî Kitâbi'l-Lâhi 'Azze ve Celle*, I-III, 1. b., Muessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1412-1991.
- EN-NEBHÂNÎ, Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. İsmâ'il (v. 1351/1932), *el-Envâru'l-Muhammediyye mine'l-mevahibi'l-Ledunniyye*, I, Işık Kitabevi, İstanbul, 1977/1397.
- EN-NEŞŞÂR, Ebû Hafs Sırâcûd'-Dîn 'Umar İbn Zeynu'd-Dîn Kâsım İbn Muhammed İbn 'Alî (v. 938/1532), *el-Budûru'z-Zâhira fî'l-Kırâati'l-'Aşri'l-Mütevâtira*, I-II, 1.b., 'Âlemi'l-Kutûb, Beyrût, 1421/2000.
- ÖNKAL, Ahmet, "Muhammed" ŞİA., IV, 242-251, İstanbul, 1991.
- ÖZBEK, Yusuf, *İslâm Açısından Sihar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- ÖZERVARLI, M. Said, "Firdevs", DİA., XIII, 123-124, İstanbul, 1996.
- ÖZKAZANCIGİL, Hasan Hüseyin, *Kur'ân Kelimeleri Sözlüğü*, Birleşik Yay., Ankara 1990.
- PAKİŞ, Ömer, *Mu'tezile ve Yorum*, Ahenk Yay., y.y., 2005.
- PEZDEVÎ, Ebû Yusr Muhammed (v. 492/1099), *Ehli Sünnet Akâidi*, Çev: Gölcük Şerafeddin, Kayıhan Yay., İstanbul, 1980.
- PUSMAZ, Durak, "Cennet" ŞİA, I, 300-302, İstanbul, 1990.
- ER-RADÎ, Şerîf (v. 406/1015), *Kur'ân Mecazları*, Kuramer, İstanbul, 2016.
- ER-RAĞİB, el-İsfahânî, el-Hüseyin b. Muhammed (v. 502/1108), *el-Mufredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, el-Mektebetu'l-Anclu'l-Misriyye, y.y.,

- ER-RÂZÎ, Muhammed b. Ebî Bekr b. ‘Abdu’l-Kâdir, *Muhtâru’s-Sihâh*, Dâru’l-Fikr el-Arabî, Kâhire, t.y.,
- ER-RÂZÎ, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. ‘Alî el-Kureysî et-Teymî el-Bekrî (v. 606/1209), *Mefâtihu’l-Ğayb*, I-XXXII, 1.b., el-Behiyyetu’l-Mısriyye, y.y., 357/1938.
- RIZA, Muhammed Reşîd (1353/1935), Abduh Muhammed (v. 1323/1905), *Tefsîru’l-Menâr*, I-XII, 4.b., Dâru’l-Menâr, Kahire, 1954.
- ES-SA’DÎ, Abdurrahman b. Nâsir (v. 1386/1966), *Tefsîru’s-Sa’dî*, I-V, çev: Beşir Eryarsoy, Gurabâ Yay, İstanbul, 1437/2016.
- ES-SÂBÛNÎ, Muhammed Alî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, I-III, Dâru’l-Kur’ânî’l-Kerîm, Beyrut, 1402/1981.
- SALÎH, Subhi, *Ölümden Sonra Diriliş*, 2.b., Kayıhan Yay., İstanbul, 1981.
- ES-SA’LEBÎ, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm (v. 427/1036), *el-Keşf ve’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, I-VI, 1.b., Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1425/2004.
- SARIÇAM, İbrahim, *Hz Muhammed ve Evrensel Mesajı*, TDV Yay., Ankara, 2001.
- ES-SE’ÂLİBÎ, Abdu’r-Rahmân (v. 875/1470), *el-Cevâhiru’l-Hisân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, I-III, 1.b., Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1996.
- ES-SEM’ÂNÎ, Ebu’l-Muzaffer Mansûr b. Abdu’l-Cebbâr (v. 489/1096), *Tefsîru’l-Kur’ân*, I-VI, 1.b., Dâru’l-Vatan, Riyâd, 1997/1418.
- ES-SEMERKENDÎ, Ebu’l-Leys (v. 375/985), *Tefsîru’l-Kur’ân*, I-VI, Özgü Y, İstanbul, 2008.
- ES-SEMÎN el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf b. ‘Abdu’d-Dâim (v. 756/1355), *‘Umdetu’l-Huffâz fî Tefsîri eşrafi’l-Elfâzi: Mu’cemun Lügavi Li-Elfâzi’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, I-IV, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrût, 1996/1417.
- SEYYÎD KUTUP, (v. 1387/1967), *Fî zilâli’l-Kur’ân*, I-XVI, 2.b., Hizmet Y., İstanbul, 1972.
- SOYALAN Mehmet Yaşar, *Elmalılı Tefsirinde Kur’ânî Terimler ve Deyimler*, Ağaç Yay., İstanbul, 2003.

- ES-SUYUTÎ, Celâlu'd-Dîn 'Abdu'r-Rahmân Ebû Bekr, (v. 911/1505) *Esbâbü'n-Nüzûl, Dâru'l-Menâr Li'n-Neşri ve't-Tevzî'*, Kahire, t.y.,
- ŞAHİN, M. Süreyya - TOPALOĞLU, Bekir, "Cennet", DİA, VII, 374-386, İstanbul, 1993.
- EŞ-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Alî b. Muhammed (v. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Câmi'u beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min ilmi't-Tefsîr*, I-V, 2.b., Şirketu Mektebe ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evleduhû bi Mısır, y.y., 1924/1383.
- EŞ-ŞEHRİSTÂNÎ, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdî'l-Kerîm b. Ebî Bekr Ahmed (v.548/1153), *el-Milel ve'n-Nihal*, I-II, 2.b., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1975-1395.
- ŞİBAY, Halim Sabit, "Cennet" İA., III, 102-104, İstanbul, 1977.
- ŞİMŞEK, Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I-V, Beyân Yay., İstanbul, 2012.
- _____, "Cehennem" ŞİA., I, 280-282, İstanbul, 1990.
- ET-TABERÎ, Ebû Ca'fer b. Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid (v. 310/923), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XXX, 3.b., Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1968/1377.
- _____, *Târîhu't-Taberî*, I-V, Dâru Suveydân, Beyrût, t.y.,
- TANYU, Hikmet, "Büyü" DİA., VI, 501-506, İstanbul, 1992.
- TEMİZKAN, Ahmet, *Kur'an'da Geçen Huld Kavramının Semantik Tahlili Bağlamında Cennet ve Cehennem'in Ebediliği Meselesi*, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. M. Kemal Atik, Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2009.
- TERZİ, Mustafa Zeki, "Gulâm", DİA., XIV, 178-180, İstanbul, 1996.
- ET-TİRMİZÎ, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ b. Sevra (v. 297/909), *Sünenu't-Tirmizî*, I-V, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, y.y., t.y.,
- TOPALOĞLU, Bekir, "Ahiret" DİA., I, 543-548, İstanbul, 1988.

_____, “Cehennem” DİA., VII, 227-233, İstanbul, 1993.

_____, “Cennet” DİA., VII, 376-386, İstanbul, 1993.

_____, “Huld” DİA., XVIII, 324, İstanbul, 1998.

_____, “Tûr” DİA., XLI, 404-405, İstanbul, 2012.

TOPALOĞLU, Bekir – ÇELEBİ, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İsâm Yay., İstanbul, 2010.

TOPALOĞLU, Bekir, Yavuz, Y. Şevki, Çelebi, İlyas, *İslam’da İnanç Esasları*, 3.b., Çamlıca Yay., İstanbul, 2002.

TOPRAK, İbrahim, *Cennet ve Cehennem’in Ebediliği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Toprak Süleyman, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.

ULUDAĞ, Süleyman, *Akaid ve Kelam*, Marifet Yay., İstanbul, 1981.

EL-VÂHİDÎ, Ebu’l-Hasan’Alî b. Ahmed b. Muhammed b. Alî (v. 468/1075), *el-Vasît fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Mecîd*, I-XXV, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1415-1994.

YAŞNAR, Ahmed, *Kıyamet ve Alâmetleri, Cennetlik ve Cehennemlikler*, Güven Basımevi, İstanbul 1950.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Azap” DİA., I, 302-309, İstanbul, 1988.

YEŞİLYURT, Temel, “Ru’yettullah” DİA., XXXV, 311-314, İstanbul, 2008.

YILDIRIM, Suat, “Ber”, DİA, V, 468, İstanbul, 1992.

YILDIRIM, Celal, *İlim Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*, I-XIII, Anadolu Yay., İstanbul, 1989.

YILMAZ, Hakkı, *Nüzul Sırasına Göre Tebyînu’l-Kur’ân*, I-XI, İşaret Yay., İstanbul, 2009.

YURDAGÜR, Metin, “Bekâ”, DİA, V, 359-360, İstanbul, 1992.

_____, “Ebü’l-Hüzeyil el-Allâf” DİA., X, 330-332, İstanbul, 1994.

- YÜKSEK Nevzat, *Konularına Göre Kur'ân-ı Kerim Fihristi*, Bayrak Yay., İstanbul, 1997.
- EZ-ZÂVEYTÎ, Muhammed Şukrî Ahmed (v. 105/723), *Tefsîru'd-Dahhâk*, I-II, 1.b., Dâru's-Selâm, Kâhire, 1419/1999.
- EZ-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza (v. 1205/1791), *Tâcu'l-'Arûs*, I-X, Dâru Sâdır, Beyrût, 1306/1888.
- EZ-ZECCÂC, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî (v. 311/923), *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, I-V, 1.b., Âlemul-Kütüb, Beyrut, 1408/1988.
- EZ-ZEMAHŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer el-Havârizmî (v. 538/1143), *el-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, t.y.
- _____, *Esâsü'l-Belâğa*, Dâru Sâdır, Beyrût, 1965/1385.
- Ez-ZUHAYLÎ, Vehbe (v. 1932/2015), *et-Tefsîru'l-Munîr Fi'l-Akîde ve's-Şerîa ve'l-Menhec*, I-XXXII, 1.b., Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, Beyrût, 1411/1991.
- _____, *Tefsîrû'l-Veciz*, I-IV, çev: Hacı İnan, Dua Y., İstanbul, 2013.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ramazan Ramazanov
Tez Adı	Tûr Sûresi, Kur'ânı Kerîm'de Cehennemlikler ile Cennetlikler ve Hz. Peygamber'e Yöneltilen İthamlara Cevaplar
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	Tefsir
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Celil Kiraz
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl ☐ ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 22.05.2018

İmza